

63
X-72

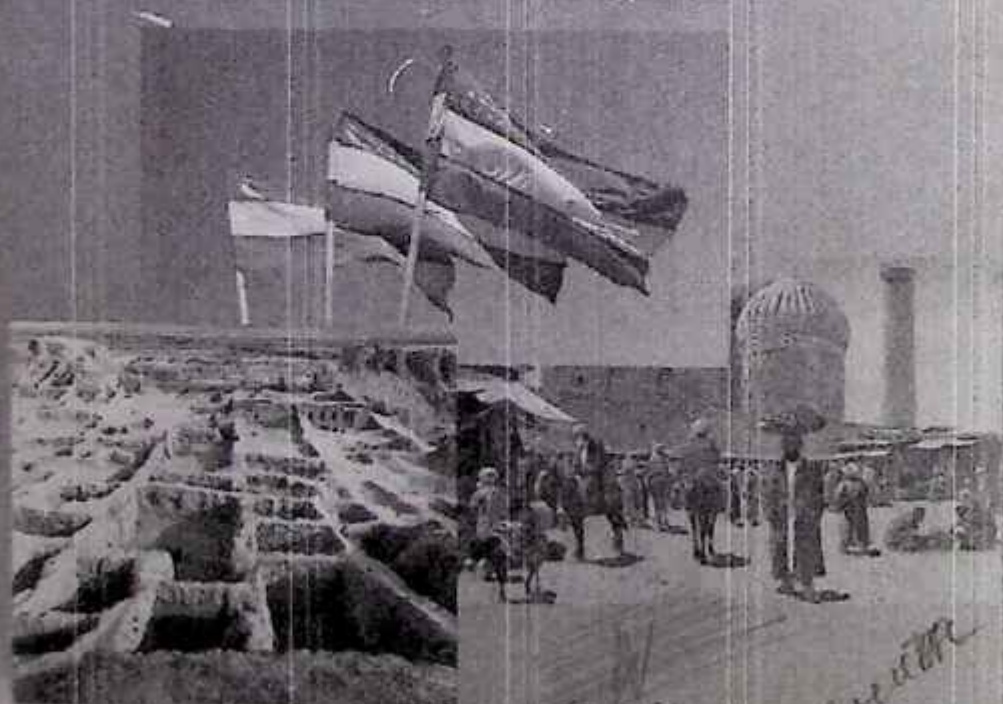
R.E.XOLIQOVA

O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI

R.E.XOLIQOVA

O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI

ЎЗБЕКISTON
ЎРТУН

МОНАРХ

63.
20-72

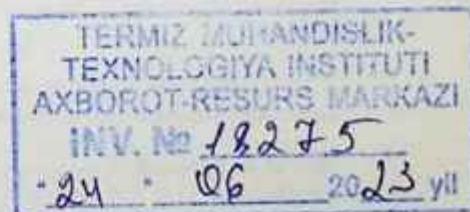
**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

**ISLOM KARIMOV NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA
UNIVERSITETI**

R.E.XOLIQOVA

**O'ZBEKISTONNING ENG YANGI
TARIXI**
o'quv qo'llanma

(O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining muvofiqlashtiruvchi
Kengashi tomonidan tavsiya etilgan)

Toshkent - 2021

Ushbu «O'zbekistonning eng yangi tarixi» fanidan tayyorlangan o'quv qo'llanmada mustaqillikka erishish arafasida O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy jarayonlar, mustaqil O'zbekiston Respublikasining tashkil topishi, o'ziga xos istiqbol va taraqqiyot yo'lini tanlash, huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati asoslarining barpo etilishi, O'zbekistonda bozor munosabatlarning rivojlanishi, iqtisodiy islohotlar, ma'naviy va madaniy taraqqiyot, O'zbekiston va jahon hamjamiyati, yangilanayotgan O'zbekiston: Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari kabi masalalarning ilmiy va amaliy ahamiyati ochib berilgan. Mazkur o'quv qo'llanma bakalavr o'quv rejasida yozilgan bo'lib, har bir mavzu bayoni bilan birgalikda tayanch so'z va iboralar, mustaqil ishlash uchun savollar, zamonaviy pedtexnologiyalar, glossariy hamda test savollari ishlab chiqilgan.

O'quv qo'llanmadan O'zbekistonning eng yangi tarixini o'rganish, ma'ruza va seminar mashg'ulotlarini o'tish jarayonida foydalanish mumkin. O'quv qo'llanma professor–o'qituvchilar, tadqiqotchilari –izlanuvchilar va talabalar uchun mo'ljallangan.

В этом учебном пособии «Новейшая история Узбекистана» освещаются научные и практические особенности общественно-политических процессов в Узбекистане накануне независимости, становление независимой Республики, выбор собственного пути независимости и развития, построение демократического государства и гражданского общества, а также такие вопросы как, экономические реформы, развитие рыночных отношений в Узбекистане, социальные изменения, духовное и культурное развитие, Узбекистан и мировое сообщество, обновленный Узбекистан: от национального возрождения к национальному прогрессу.

Этот учебное пособие основано на программе бакалавриата и включает ключевые слова и фразы, вопросы для самостоятельной работы, современные педагогические технологии, глоссарий и контрольные вопросы, а также описание каждой темы. Пособие может быть использовано для изучения и организации лекционных и семинарных занятий по новейшей истории Узбекистана. Учебное пособие предназначена для профессоров, преподавателей, научных сотрудников и студентов.

This textbook «Modern history of Uzbekistan» highlights the scientific and practical features of the socio-political processes in Uzbekistan on the eve of independence, the formation of an independent Republic, choosing its own path of independence and development, building a democratic state and civil society, as well as issues such as economic reforms, development of market relations in Uzbekistan, social changes, spiritual and cultural development, Uzbekistan and the world community, renewed Uzbekistan: from national revival to national progress. This study guide is based on the undergraduate program and includes keywords and phrases, self-study questions, modern teaching techniques, a glossary and quiz questions, and a description of each topic. The manual can be used to study and organize lectures and seminars on the modern history of Uzbekistan. The study guide is intended for professors, teachers, researchers and students.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2021-yil 18-avgustdagi 356-sonli buyrug'iga asosan nashrga tavsiya etilgan.

Mas'ul muharrir: R.H.Murtazaeva- O'zMU professori, t.f.d.

Taqrizchilar: D.B. Bobojonova - O'zDTU professori, t.f.d.

M.N. Inatov – ToshDTU dotsenti, t.f.n.

Toshkent davlat texnika universiteti, 2021

KIRISH

Milliy tarixni milliy ruh bilan yaratish kerak. Aks holda uning tarbiyaviy ta'siri bo'lmaydi. Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o'rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur.

Sh.M.Mirziyoyev

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligiga erishganidan keyingi o'tgan 30 yil davomida davlat boshqaruv tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma'raviy sohalarda katta o'zgarishlar amalga oshirildi. Shuningdek, ta'lim sohasida ham bir qator yangilanishlar amalga oshirilib, barkamol avlodni shakllantirishga yo'naltirilgan islohotlar rivojlantirilib borilmoqda. Hozirgi globallashuv jarayonida jahonda yuz berayotgan voqea va hodisalar, mafkuraviy qarama-qarshiliklarning mazmun-mohiyatini tahlil etish, turli xil yot g'oyalardan yoshlarni himoya qilish uchun tarixiy tafakkurni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Oliy ta'lim muassasalarida O'zbekistonning eng yangi davri tarixini chuqur o'rganish yosh mutaxassislarning bugungi davr siyosatini, jahon hamjamiyatidagi o'rini, davr qahramonlarini, ayniqsa bugungi yangilanayotgan O'zbekiston sharoitida o'zining ham shu jarayondagi faol ishtirokchi ekanligini to'g'ri va to'liq anglashi jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega.

Mustaqillik yillari mamlakatimiz ta'lim sohasida yuz bergan o'zgarishlar tufayli mamlakatimizda kadrlar tayyorlash sifat jihatidan yangi pog'onaga ko'tarildi. Ayniqsa «Yangilanayotgan O'zbekiston – yangicha dunyoqarash» g'oyasi ostida bugungi kunda kechayotgan o'zgarishlar ta'lim tizimini ham chetlab o'tayotgani yo'q. O'zbekistonda Oliy ta'limni rivojlantirishning 2030-yilgacha bo'lgan konsepsiyasining qabul qilinishi, qo'shma dasturlar orqali nufuzli oliy o'quv yurtlari bilan o'zaro hamkorliklarning yo'lga qo'yilishi, O'zbekistonda dunyoning yetakchi oliy o'quv yurtlari filiallarining ochilishi, xalqaro reyting va indekslarda respublika oliy ta'lim tizimining nufuzini oshirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar buning misolidir.

Malakali kadrlarga bo'lgan talabdan kelib chiqib, bugungi kunda ta'lim to'g'risidagi Qonunning yangi tahriri qabul qilindi. Unda mamlakatimizda mustaqillik yillari ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar va undagi ayrim kamchilik va nuqsonlarni tanqidiy tahlil etilgan holda bu tizimda o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Oliy o'quv yurtlarida ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Fanlarni optimallashtirish yo'lidan borilmoqda.

Respublikamiz oliy o'quv yurtlarida «O'zbekistonning eng yangi tarixi» fani joriy etildi. Ushbu fan mamlakatimizning mustaqillik arafasi va mustaqillik yillari tarixini o'rganishga mo'ljallangan bo'lib, uning xronologik chegarasi 1989-yildan to bugungi kunlarga bo'lgan davrni qamrab oladi.

Ushbu qo'llanma texnika oliy o'quv yurtlarida tahsil olayotgan bakalavr yo'nalishidagi talabalar uchun mo'ljallangan bo'lib, 8 ta mavzu doirasida

O'zbekistonning eng yangi tarixi, ya'ni O'zbekistonning davlat mustaqilligiga erishishi arafasida O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, yuzaga kelgan murakkab vaziyat, respublika mustaqilligining e'lon qilinishi va uning tarixiy ahamiyati, O'zbekistonning o'ziga xos istiqlol va taraqqiyot yo'li, huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati asoslarining barpo etilishi, iqtisodiy islohotlar, xususiy mulkchilikning shakllanishi, O'zbekistonda bozor munosabatlarining rivojlanishi, ijtimoiy o'zgarishlar, ma'naviy va madaniy taraqqiyot, respublikada ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar, mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti, O'zbekiston va jahon hamjamiyati, yangilanayotgan O'zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari kabi masalalarning ilmiy va amaliy ahamiyati ochib berilgan.

Mazkur o'quv qo'llanma mustaqillik yillarida olib borilgan tadqiqotlarning umume'tirof etilgan natijalari bilan boyitilganligi, fan bo'yicha innovatsiyalarning o'quv jarayoniga joriy etilganligi bilan ilgari o'quv adabiyotlaridan farq qiladi.

Mavzular Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan nomutaxassis fakultetlar talabalari uchun mo'ljallangan hamda shu yo'nalishda tasdiqlangan «O'zbekistonning eng yangi tarixi» namunaviy dasturi asosida yoritilgan. Mavzu so'nggida texnologik usullar, nazorat savollari va topshiriqlari, tayanch tushunchalar, glossariy va testlar berilgan.

Qo'llanmani tayyorlash jarayonida prof. R.X.Murtazayeva, prof. D.B.Bobojonova, prof. N.Jo'rayev darsliklari va o'quv qo'llanmalaridan foydalanildi. Biz mualliflarga o'z samimiy minnatdorchiligimizni bildiramiz.

Umuman, ushbu o'quv qo'llanma nafaqat oliy o'quv yurtlari professor-o'qituvchilar va talabalariga, balki O'zbekistonning eng yangi tarixi davriga qiziquvchi va uni o'rganishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yganlar uchun ham mo'ljallangan.

**1-MAVZU. «O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI» O'QUV
FANINING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI.
MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O'ZBEKISTONDAGI
IJTIMOIY- SIYOSIY JARAYONLAR**

Reja:

1. O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalalari «O'zbekistonning eng yangi tarixi» fanining fan sifatida tutgan o'rni, predmeti, maqsadi va vazifalari, fanining metodologik, ilmiy-nazariy asoslari, usullari va tamoyillari.
2. Intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga yetkazishda O'zbekistonning eng yangi tarixining tutgan o'rni.
3. Mustaqillik arafasida O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayoti: muammolar va yechimlar. O'zbekistonning mustaqillik sari yo'l tutishi.

- 1. O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalalari, «O'zbekistonning eng yangi tarixi» fanining fan sifatida tutgan o'rni, predmeti, maqsadi va vazifalari, fanining metodologik, ilmiy-nazariy asoslari, usullari va tamoyillari**

1. O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalasi

O'zbekiston tarixi ko'hna bo'lib, olamshumul voqeliklarga juda boy. Mamlakatimiz jahon sivilizatsiyasining beshiklaridan biri hisoblanib, O'zbekiston tarixi qadim va yaqin ajdodlarimizning hayotiy kechmishlari qanday bo'lganligi, jahon tarixi taraqqiyotiga qo'shgan hissalarini xolisona va haqqoniy o'rganadi. Umuman, O'zbekiston tarixi fani ajdodlarimiz hayotida sodir bo'lgan tarixiy voqealarni tahlil qilishni, ularning sabablari va mohiyatini, ichki va tashqi omillarini, umumiy va o'ziga xos qonuniyatlarini ochib berishni ko'zda tutadi.

O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalasi o'ta muhim masala bo'lib, u fanning tub ilmiy-nazariy asoslarini tashkil etadi. Ma'lumki, O'zbekiston tarixi sovet davrida eng qadimgi davrdan boshlab 5 ta taraqqiyot bosqichiga: ibtidoiy, quldorlik, feodalizm, kapitalistik, sotsialistik (kommunistik) jamiyatlarga bo'lingan edi.

Mustaqillik yillarida tarixchi olimlar «Yangi tarix» ta'limoti va tarix fanini o'rganishning nazariy-uslubiy asoslariga suyangan holda shonli boy tariximizni ilmiy asosda davrlashtirish sohasida ma'lum yutuqlarni qo'lga kiritdilar va tarixni sinflar kurashidan iborat deb tushunish, uni 5 ta formatsiyaga bo'lishdan batamom voz kechdilar. O'zbekiston tarixiga oid dastur, darslik va o'quv qo'llanmalari sovet tuzumi davrining soxta, to'qima materiallaridan butunlay xoli qilindi.

Avvalo tarix fanini o'rganishda sivilizatsion yondashuv tamoyilidan kelib chiqqan masala yechimini topishga harakat qilindi. Xususan, davrlashtirish masalasida tarix fanida amal qiladigan tamoyillarga asoslangan holda ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy munosabatlar va jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlarini hisobga olish kerak bo'ladi.

O'rta Osiyo, jumladan O'zbekiston tarixini zamon talablariga asoslanib davrlashtirish masalasida olimlar orasida hamon bahslar davom etmoqda. Bu

masala yuzasidan, xususan, eng qadimgi davrlardan bugungi kunga qadar bo'lgan tariximizni davrlashtirishda e'tibor berilishi lozim bo'lgan tarixiy-madaniy jarayonlar, masalaga sivilizatsion yondashuv, davrlashtirishning metodologik asoslari kabilarga A.Asqarov, E.Rtveladze, A.Sagdullayev va boshqa olimlar e'tibor qaratgan bo'lishlariga qaramay, davrlashtirish masalalari to'la yechimini topmagan. So'nggi yillarda amalga oshirilgan tadqiqotlardan kelib chiqib, O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalalariga ham qisqacha to'xtalib o'tishni lozim topdik. Chunki, tarixni o'rganishda avvalo, xronologik izchillik asosida davrlarga bo'lib, har bir davrning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ma'ruzalarni belgilash hamda dars soatlarini taqsimlash maqsadga muvofiqdir. Qanchalik sodda ko'rinmasin, ushbu jihat ham murakkab masala hisoblangan tarixni to'g'ri davrlashtirishni talab etadi. Masalaning eng muhim tomoni esa yoshlarimizga ilmiy asoslangan davrlashtirish asosida tarix fanidan ta'lim berishdir.

Yuqorida ta'kidlanganimizdek, mustaqillik davriga kelib, haqqoniy tariximizni yaratish borasida olib borilgan tadqiqotlar tufayli sovet davri mafkurasiga asoslangan besh bosqichli formatsion davrlashtirish inkor etildi. Qadimgi tarixni davrlashtirish masalasida tarixiy-madaniy taraqqiyotining ijtimoiy-iqtisodiy omillariga asosiy e'tiborni qaratish g'oyalari paydo bo'ldi. Xususan, A.Sagdullayevning fikricha, O'rta Osiyo tarixining eng qadimgi davri bir necha yuz ming yillarni o'z ichiga oladi. Yevropa va Osiyo hududlarida tarixiy va madaniy jarayonlar rivojlanishining notekisligi, ayniqsa, turli davrlarda moddiy madaniyatdagi o'zgarishlarning bir-biriga mos kelmasligi tufayli ayrim hududlarga tegishli tarixiy sana va davrlashtirish bir-biridan farqlanadi.

A.Asqarovning fikricha esa, O'zbekiston tarixi jahon tarixining tarkibiy qismidir. Bu zaminda yuz bergan tarixiy jarayonlarni jahon tarixidan ajratib o'rganish mumkin emas. Ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlarining mahsulidir. Har bir xalq yer kurrasining qaysi mintaqasida yashamasin, taraqqiyotning barcha bosqichlarini u yoki bu darajada bosib o'tishi shart. Ammo, jamiyat rivojlanishi hamma yerda birday kechmagan. Jamiyatning notekis rivojlanish qonuniyati esa qadimgi zamonlarda ko'proq mintaqaning tabiiy-geografik va ekologik imkoniyatlariga bog'liq bo'lgan. Jamiyat hayotida yuz beradigan tub ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, O'rta Osiyo tarixining rivojlanish darajasi va ana shu mintaqa tarixi taqozo etgan holatdan kelib chiqib, O'rta Osiyo, jumladan O'zbekiston tarixini davrlashtirish mumkin. Tadqiqotchi qiyosiy tahlillar hamda tarixiy jarayonlarni obyektiv aks ettiruvchi omillarga asoslanib O'zbekiston tarixining eng qadimgi davrdan bugungacha bo'lgan davrini yettita katta xronologik davrga bo'ladi. Ammo, olimning bu davrlashtirishi biroz ixchamlashtirishni talab etadi. Bizga qadar olib borilgan tadqiqotlarning qiyosiy tahlillari hamda mavjud adabiyotlarni o'rganish asosida O'zbekiston tarixini davrlashtirish quyidagi ko'rinishda taklif etiladi:

1. O'zbekiston tarixining eng qadimgi davri. Bu davrni o'z navbatida quyidagi bosqichlarga ajratish mumkin: a) O'rta Osiyoda ibtidoiy to'da davri – bu davr moddiy madaniyat taraqqiyotiga qarab xronologik jihatdan 1 mln. – 40 ming yil avval, ya'ni ilk va o'rta paleolit davrlarini o'z ichiga oladi; b) urug'chilik

jamoasi davri—so'nggi paleolitdan boshlab urug'chilik, jamoalarining shakllanishi va mezolit, neolit, eneolit davrlarida ularning taraqqiy etishi (12-4 m.y.). Bu davr ijtimoiy boshqaruvning vujudga kelishi va rivojlanishi bilan izohlanadi.

2. Ilk davlatchilikka o'tish va davlatchilikning rivojlanishi davri. Ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyot nuqtayi nazaridan bu davr quyidagi bosqichlarga bo'linadi: a) O'rta Osiyoda ilk shahar madaniyatining paydo bo'lishi hamda dastlabki davlatchilik tizimiga o'tish davri (mil. avv. III II ming yillikning birinchi yarmi); b) ilk davlatlarning paydo bo'lishi hamda ma'muriy-hududiy boshqaruvining rivojlanish bosqichlari (mil. avv. II ming yillikning ikkinchi yarmi—antik davri). Bu davr dastavval bronza, keyinroq esa temirning xo'jalik sohasiga jadallik bilan kirib kelishi natijasida mehnatning dastlabki ijtimoiy taqsimoti, ishlab chiqaruvchi kuchlarning taraqqiyoti, siyosiy birlashmalar, Qadimgi Baqtriya va Xorazm kabilarning paydo bo'lishi, O'rta Osiyoning Alamoniylar, Makedoniyalik Aleksandr, Salavkiylar kabi polietnik davlatlar tarkibida rivojlanishi, xalqaro va o'zaro madaniy-iqtisodiy aloqalarning taraqqiy etishi bilan izohlanadi.

3. O'zbekiston tarixining o'rta asrlar davri. Bu davr o'z navbatida quyidagi bosqichlarga bo'linadi: a) ilk o'rta asrlar; b) rivojlangan o'rta asrlar; d) so'nggi o'rta asrlar bosqichi. Xronologik jihatdan V asrdan XVIII -XIX asming o'rtalarigacha bo'lgan davrni o'z ichiga olgan bu davrning birinchi bosqichida O'rta Osiyoda yer egaligi munosabatlari o'zgarib, mulkchilikning turli shakllari (xususiy mulk, jamoa mulki, vag'nze) paydo bo'ldi, etnomadaniy jarayonlar jadallanib, mahalliy hokimiyatchilik davlat tizimining asosiga aylandi. Ikkinchi bosqichda markazlashgan davlatchilik an'analari kuchayib, O'rta Osiyoda islom dini keng yoyildi, ilm-fan va madaniyat yuqori darajada rivojlanib, bu sohada uyg'onish davri yuz berdi, etnik jihatdan xalqlarning shakllanishi nihoyasiga yetdi, yer egaligi va mulkchilikning turli ko'rinishlari vujudga keldi. Uchinchi bosqichda (XVII asrdan boshlab) hokimiyat uchun o'zaro kurashlar avj olib, O'rta Osiyo hududlari xonliklarga bo'linib ketdi.

4. O'zbekistonda—Rossiya imperiyasi mustamlakachiligi va sovetlar hukmronligi davri. Xronologik jihatdan XIX asming o'rtalaridan 1991 yilgacha bo'lgan davrni o'z ichiga olgan bu davr chor Rossiyasi va sovet mustamlakachiligi davrlarga bo'linadi. Birinchi bosqichda chorizm bosqinchiligi tufayli O'rta Osiyo Rossiyaning xom - ashyo bazasiga aylanib, bu hududlarga rus kapitali jadallik bilan kirib keldi, mahalliy ishlab chiqarish va hunarmandchilikka putur yetdi, milliy-madaniy qadriyatlarga e'tibor berilmadi, natijada milliy ozodlik harakatlari avj olib, jadid namoyondalari rahnamoligida milliy ma'rifatparvarlik g'oyalari yoyildi.

Ikkinchi bosqichda, dastavval milliy mustaqillik uchun qurolli va g'oyaviy kurashlar avj olgan bo'lsa-da, ular beayov bostirilib, jamiyat taraqqiyoti kommunistik mafkuraga bo'ysundirildi, mulkchilikda davlat monopoliyasi ustunlik qildi, «o'z taqdirini o'zi belgilaydigan xalqlar» va sovet respublikalari amalda «markaz» manfaatlariga bo'ysundirildi.

5. O'zbekistonning mustaqillik va milliy istiqlol davri. Mamlakatimiz tarixining mustaqillik davrini o'tgan yillar davomida amalga oshirilgan

o'zgarishlar va islohotlar, ularning samaradorligiga qarab belgilash maqsadga muvofiq bo'lar edi. Shu nuqtayi nazardan milliy-mustaqillik davrini quyidagi bosqichlarga ajratish mumkin bo'ladi:

Birinchi bosqich 1991-2000-yillarni o'z ichiga olib, bu davrda mustaqillikning mustahkam poydevori bunyod etilib, «O'zbek modeli» asosida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot sari yo'l tutildi. O'zbekiston jahon hamjamiyati tomonidan tan olindi, milliy istiqlol mafkurasi jamiyat hayotida keng kirib bordi.

Ikkinchi davri 2001-2010-yillarni o'z ichiga olgan ikkinchi bosqich, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning ta'biri bilan aytganda, «fan demokratik yangilanishlar va mamlakatni modernizatsiya qilish davri esa iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish, siyosiy hayotimizni, qonunchilik, sud-huquq tizimi va ijtimoiy gumanitar sohalarini izchil isloh qilishni ta'minlashda g'oyat muhim rol o'ynagan davr bo'ldi».

2010-2016-yillarni o'z ichiga olgan uchinchi bosqichda davlat hokimiyati va boshqaruvini demokratlashtirish, sud huquqi va axborot sohalarini isloh qilish, saylov huquqi erkinligini ta'minlash, fuqarolik institutlarini rivojlantirish, bozor islohotlarini va iqtisodiyotni liberallashtirishni yanada chuqurlashtirish davri bo'lib qoldi.

2016-yildan to bugungi kungacha davrni o'z ichiga olgan navbatdagi bosqichi mamlakatimizda hamma sohalarida yangilanishlar davri bo'lib, O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari belgilab qo'yilgan Harakatlar strategiyasida berilgan vazifalarni hayotga tatbiq etish, jamiyatimizni barcha sohalarida isloh etish uning reyting salohiyatini ko'tarish jarayonlari bilan bog'liqdir. Bu bosqich tariximizda «Yangilanayotgan O'zbekiston – yangicha dunyoqarash» davri deb baholanmoqda.

Ta'kidlash lozimki, taklif etilayotgan ushbu davrlashtirish bu mavzuni yakunlamaydi. Tarix fanini o'qitish borasida dolzarb bo'lib turgan davrlashtirish masalalari hali jiddiy bahs-munozaralarga sabab bo'lishi tabiiydir. Ammo, bu yo'nalishda aniq konsepsiya ishlab chiqilib, o'quv jarayoniga joriy etilishi davr talabidir.

O'zbekiston tarixi fani uchun tarixiy manbalarining o'rni va ahamiyati nihoyatda katta. Zotan, manbalar tarixni tilga kiritadi. Manbalar o'z holatiga ko'ra, yozma va moddiy ko'rinishlarga ega bo'ladi, tarixning eng qadimgi, ya'ni yozuvsiz zamonlarga oid davrni o'rganishda arxeologik, antropologik va etnografik manbalar yordamga keladi.

Moddiy ashyoviy manbalarga qadimda inson qo'li bilan yaratilgan hamma narsalar kiradi. Yozma manbalarga esa qoyatoshlarga, sopol, yog'och, teriga va hokazolarga bitilgan qadimgi yozuvlar va kitoblar kiradi.

O'zbekistonning eng yangi tarixi fanini o'rganishda esa mamlakatimizni rivojlantirishga doir davlatimiz rahbarining farmon va qarorlari, tarixiy-ma'naviy merosimizga tayangan holda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ko'plab dolzarb mavzulardagi ilmiy tadqiqot ishlari, darslik va qo'llanmalar, monografiyalar, ilmiy asarlar manba sifatida xizmat qiladi.

O'zbekiston eng yangi tarixi fani boshqa ijtimoiy fanlarga nisbatan aniq fan. Shuning uchun ham u matematika usulidan keng foydalaniladi. Tarixiy voqea va

hodisalar qat'iy aniqlikda, davriy ketma-ketlik-xronologik asosda o'rganiladi. Shu bilan birga tarixiy voqelikning sabab va oqibatlari aniqlanib, shakl-shamoyillari va holati belgilanadi. O'zbekiston eng yangi tarixi fani o'tmishda ijtimoiy-iqtisodiy hayotning rivojlanishi va tanazzulning sabab va oqibatlarini o'rganib, ulardan kelajak uchun zarur saboq va xulosalar chiqaradi. O'zbekiston eng yangi tarixi fani insoniyat jamiyatining faqat bir qirrasini emas, balki hamma tomonlarini uzviy bog'liqlikda, bir butunlikda o'rganadi.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida davlat boshqaruv tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy sohalarida katta o'zgarishlar amalga oshirildi. Shuningdek, ta'lim sohasida ham bir qator islohotlar o'tkazilib, barkamol avlodni shakllantirishga yo'naltirilgan islohotlar rivojlantirilib borilmoqda. Bugun jahonda yuz berayotgan voqea va hodisalar, mafkuraviy qarama-qarshiliklarning mazmun-mohiyatini tahlil etish, turli xil yot g'oyalardan yoshlarni himoya qilish uchun tarixiy tafakkurni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, Oliy o'quv yurtlarida O'zbekistonning eng yangi davri tarixini chuqur o'rganish yosh mutaxassislarning bugungi davr siyosatini, jahon hamjamiyatidagi o'rini, davr qahramonlarini, ayniqsa o'zining ham shu jarayon ishtirokchisi ekanligini to'g'ri va to'liq anglashi jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonning eng yangi tarixi haqida so'z yuritilganda, biz uchun, avvalo, mamlakatimizning 1991-yildan keyin bosib o'tgan tarixiy yo'li mohiyati va mazmunini anglab yetish muhimdir. Bu jarayon qanday borganligini, mamlakatimiz mustaqillik arafasida va uning dastlabki yillarida qanday muammolarga duch kelganini tushunib yetish muhim. O'zbek jamiyatida qadimgi davrlardan beri ayrim demokratiya unsurlari: o'zini o'zi boshqarishning jamoa shakli, mahalla yig'inlari, oqsoqollar kengashlari va xalq diplomatiyasi mavjud edi. Biroq hozirgi kunda ushbu institutlar tomonidan an'anaviy funksiyalar bajarilishining o'zi bilan qanoatlanib bo'lmaydi. Biz ularning faoliyatini hozirgi davr talablariga mos yangi mazmun bilan to'ldirishimiz maqsadga muvofiqdir.

Rivojlangan demokratik davlatlarda siyosiy partiyalar fuqarolik jamiyatining eng muhim institutlaridan birini tashkil etadi. Mamlakatimiz Birinchi Prezidenti Islom Karimov fuqarolarning davlat va jamiyatni boshqarishda keng ishtirok etishini ta'minlovchi siyosiy institutlarning xilma-xilligiga asoslangan yangi demokratik tizim negizlarini shakllantirish zarurligiga alohida e'tibor qaratgan.

Sobiq tuzum davrida davlat va yakka-partiaviylik tizimi shaxs ustidan yalpi hukmronligini o'rnatgan edi. Fuqaroning huquqiy himoyalanganligi, boshqaruvning ma'muriy-buyruqbozlik usullari, har qanday muqobil fikrlashning tazyiq ostiga olinishi ko'p odamlarda chorasizlik tuyg'usini uyg'otib, real hayotdan uzoqlashish istagini oshirdi. «Siyosiy autsayderlar» deb ataluvchi kishilar sonining o'sishi, jamiyatda ijtimoiy pessimizm va boqimandalikning kuchayishiga sabab bo'ldi.

O'zbekistonning eng yangi tarixini o'rganishda yuqorida ta'kidlab o'tilgan vazifalar qatorida jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy isloh qilishdagi o'zbek modelining konseptual asoslarini idrok etish, davlatimizning global va mintaqaviy integratsiya

jarayonlarida ishtiroki bilan bog'liq masalalarning to'g'ri va haqqoniy tahlilini xalqimiz va kelajak avlodga yetkazish burchimizdir.

Fanning **predmeti** shu mintaqada sodir bo'lgan jamiki voqea va hodisalar, ulardagi umumiylik va aloqadorlik qonuniyatlari, tarixiy hodisa va jarayonlar, umuman insoniyatning barcha tarixiy faoliyat jarayonlarini o'rganishdir.

Fanning **obyekti** aniq tarixiy davr, makon, zamon hamda geografik va umumiy mintaqaviy chegaralar, ma'lum xalqlar, mamlakatlar tarixi bilan bog'liq jarayonlar bo'lib, ular voqea va hodisalarni bir butun va yaxlitlikda qamrab oladi.

Fanning **maqsadi** mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida yuz bergan muhim o'zgarishlar, tub islohotlarning mazmun-mohiyatini ko'rsatish va jamiyat hayotida aholining, jumladan, talaba-yoshlarning o'rmini, o'zligini anglatishdan iborat.

«O'zbekistonning eng yangi tarixi» fanini o'qitishning vazifalari—mustaqillikka erishish arafasida O'zbekistonda yuzaga kelgan murakkab vaziyatni hamda mustaqillik yillarida davlat boshqaruvi, iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy hamda boshqa sohalaridagi islohotlar mazmun-mohiyatini talabalarga tushuntirib berish, ularni Vatanga sadoqat va muhabbat ruhida tarbiyalash hamda milliy g'ururni shakllantirishdan iborat.

Fanning **metodologik, ilmiy-nazariy asoslari** O'zbekistonning eng yangi tarixini rivojlantirishga doir davlatimiz rahbarining qarori, tarixiy-ma'naviy merosimizga tayangan holda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ko'plab dolzarb mavzulardagi ilmiy tadqiqot ishlari, darslik va qo'llanmalar, monografiyalar, ilmiy asarlar asos bo'ladi.

Fanini o'rganishda ma'lum **ilmiy, nazariy-metodologik tamoyillarga** tayanish ham muhimdir. Bunda ilmiylik, tarixiylik, xolislik (obyektivlik), tarixiy tahlil va qiyosiy taqqoslash, mantiqiy davomiylik va uzviylik, vorislik va izchillik metodiga asoslanish metodlariga tayanildi.

2. Intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga etkazishda mamlakat eng yangi tarixining tutgan o'rni

Mustaqillik tufayli O'zbekistonda milliy, demakki, ma'naviy-ruhiy erkinliklarga keng yo'l ochildi, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy, madaniy hayotining muhim tarmog'i hisoblangan, ma'naviyatni shakllantirishga bevosita ta'sir qiladigan hayotiy muhim omillardan bo'lgan yuksak ma'naviyatli, dunyoqarashi keng qamrovli, intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga yetkazish, umuman olganda, ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirishga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilib kelinmoqda hamda bu borada beqiyos ishlar amalga oshirilmoqda.

Mustaqil O'zbekiston davlati hamisha demokratik taraqqiyot, modernizatsiya va yangilanish borasida belgilangan maqsadlarga erishishda eng muhim qadriyat va hal qiluvchi kuch bo'lgan bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash vazifasini o'zining asosiy ustuvor yo'nalishlari qatoriga qo'yib kelmoqda. Ayni paytda, O'zbekiston tarixi fani uning mantiqiy davomi bo'lgan «O'zbekistonning eng yangi tarixi»ni o'qitish, uning mazmun-mohiyatini ularga tushuntirish orqali

yuksak ma'naviyatli, dunyoqarashi keng qamrovli, intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga yetkazishdek mas'uliyatli vazifa turibdi. Buyuk shaxslar ta'kidlaganidek, yoshlar bilan ishlashda ham yangi yondashuvlar kerak... Zero, bugungi yoshlarimizning nafaqat jismoniy va ma'naviy sog'lom o'sishi, balki ularning eng zamonaviy intellektual bilimlarga ega bo'lgan, uyg'un rivojlangan insonlar bo'lib, XXI asr talablariga to'liq javob beradigan barkamol avlod bo'lib voyaga yetishi uchun zarur barcha imkoniyat va sharoitlarni yaratish hukumatimiz oldiga qo'yilgan eng oliy maqsadlardandir. Shu nuqtayi nazardan, bugungi kunda yoshlar ijtimoiy-siyosiy kuch sifatidagi faoliyatining muhimligi va amaliy ahamiyati O'zbekistonda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ijtimoiy-siyosiy islohotlar, jamiyat hayotining barcha jabhalarini modernizatsiyalash va yangilash masalasi bilan chambarchas bog'liqligida hisoblanadi. Chunki, mamlakat aholisining asosiy qismini yoshlar tashkil qiladi. Yuqoridagi mulohaza O'zbekiston yoshlar davlati ekanligini yana bir karra tasdiqlaydi.

Yoshlarning bilim olishi, ta'lim-tarbiyasi, kasbiy tayyorgarligi masalalari O'zbekistonda huquqiy demokratik davlat qurish, fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Binobarin, O'zbekiston yoshlari ijtimoiy-siyosiy faolligi masalalariga zamon talablari asosida e'tibor qaratish lozim.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab shaxsni har tomonlama kamolga yetkazish va rivojlantirish masalasiga alohida g'amxo'rlik ko'rsatilib, yoshlarga oid qonun, qaror va davlat dasturlari qabul qilindi hamda izchil ravishda hayotga tatbiq etilmoqda. Bu siyosatning mazmun-mohiyati, asosiy yo'nalishlari, yoshlarga beriladigan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va huquqiy kafolatlar O'zbekiston Respublikasining 1991-yil 20-noyabrda qabul qilingan «O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida»gi qonunida belgilab qo'yilgan.

Qonunga ko'ra, yoshlar masalasi O'zbekiston Respublikasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi bo'lib, uning maqsadi yoshlarning bilim olishi, ta'lim-tarbiyasi, kasbiy tayyorgarligi, ijtimoiy-siyosiy shakllanishi va kamol topishi, ijodiy iqtidorining to'liq ro'yobga chiqishi uchun ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy, tashkiliy jihatdan shart-sharoit yaratish hamda ularni kafolatlashdan iborat. Bu qonunning qabul qilinishi o'sib kelayotgan yosh avlodni barkamol etib tarbiyalash yuzasidan «Ta'lim to'g'risida»gi qonun, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi», «Maktab ta'limini rivojlantirishning umummilliy dasturi» kabi qator hujjatlar ishlab chiqilishiga mustahkam zamin yaratdi.

Respublika yoshlarini birlashtirib, keng qamrovli faoliyat olib borayotgan yangi shakllangan yoshlar tashkiloti barkamol avlodni tarbiyalashda ulkan ishlarni amalga oshirmoqda. Shuningdek, iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlash, ularning iste'dodini ro'yobga chiqarish uchun keng imkoniyatlar yaratib berayotgan turli jamg'armalar faoliyatini ham yuksak baholash mumkin. O'zbekiston yoshlari mamlakatdagi o'ziga xos ijtimoiy-siyosiy munosabatlarni shakllantirishda asosiy yetakchi kuch bo'lib, ularning intilishlari, muammolari hamda O'zbekistonda islohotlarni amalga oshirishdagi ishtirokini har tomonlama qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Darhaqiqat, mustaqillik yillari O'zbekiston yoshlari hayotida tub burilish yasadi. Bu davrda yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga bag'ishlangan qonun, davlat dasturlarining qabul qilinishi hamda ularga alohida e'tibor berib kelinayotganligi yutuq va muvaffaqiyatlar garovi bo'ldi.

Ilmu ma'rifati, tarbiyasi, yuksak ma'naviyatli, dunyoqarashi keng qamrovli barkamol avlodni komil inson qilib tarbiyalash bugungi kundagi dolzarb masalalar sirasiga kiradi.

Komil inson masalasi ajdodlarimiz tarixiy taraqqiyoti davomida barcha allomalarni o'yantirib kelgan masalalardan biridir. U juda ko'hna va qadimiy tarixga ega bo'lgan, shu bilan birga yangi hamda o'ta dolzarb tushunchadir. Shu sababdan ham komil inson azal-azaldan xalqimizning ezgu orzusi, millat ma'naviyatining uzviy tarkibiy qismi bo'lib kelgan. Dunyoviy va diniy bilimlarning ilg'or namoyondalarining qarashlariga ko'ra insondagi komillik aqliy, ma'naviy, ruhiy, axloqiy yetuklik bo'lib, komillikka erishishning yo'li – ilmu ma'rifatga, fazlu kamol kasb etishga, salbiy xislatlar, nuqsonlardan xalos bo'lishga va o'zgalarga yordam berishga intilishdir.

Hozirgi bozor iqtisodiyotiga asoslangan huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati barqarorligi sharoitida komil inson deganda, chuqur bilim, yaxshi axloq, ma'naviy yetuklik bilan bir qatorda, fuqarolik jamiyatida yashash talablari, mustaqillikni anglash va uni himoya qilish qobiliyati ham tushuniladi.

Komil insonlarni, ya'ni har tomonlama kamol topgan, aql-idrokli, mustaqil fikrlaydigan, irodali va o'zini-o'zi anglagan shaxslarni tarbiyalashda «O'zbekistonning eng yangi tarixi» fani katta ahamiyatga ega. Chunki, yoshlarning dunyoharashini shakllantiradigan, ularni milliy o'zligini tanishga, Vatanni sevishga bevosita o'rgatadigan, sodiq fuqarolarni tarbiyalaydigan fan tarix fanidir.

«Aynan ana shunday o'z kuchiga va irodasiga ishongan, keng fikrlaydigan bilimli va madaniyatli yoshlarimiz har qanday buzg'unchi oqimlarga berilmasdan, hayotda o'z yo'lini topib olishi muqarrar»¹, - deb yozgan edi O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov.

Har tomonlama kamol topgan yoshlar O'zbekiston kelajagini, uning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti taqdirini hal etadigan kuch ekanligini hisobga olgan mamlakat rahbari yosh avlodni «Mana shu muqaddas tuproq – meniki, bu yerda ota-bobolarimizning xoki poklari yotibdi, agar shu musaffo osmon, mana shu yorug' hayot uchun, ona Vatanim uchun men kurashmasam, men jonimni fido qilmasam, kim kurashadi», - degan e'tiqod ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratib: «...kundalik hayotimizdan saboq chiqarib, ertangi kunimizning, kelajagimizning mustahkam poydevorini bugun yaratib, bu Vatan meniki, uni har qanday balo-qazolardan asrash, himoyalash uchun men kurashmasam, kim kurashadi, degan da'vat bilan yashash barchamizning,

¹ Каримов И.А. Узбекистоннинг 16 йиллик мустакил тараққиёт йўли. // Мамлакатимизни модернизация қилиш ва иқтисодийётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. Асарлар, 16-том. - Тошкент: Ўзбекистон, 2008. - Б.34-35.

avvalambor, yoshlarimizning – mening farzandlarimning burchiga aylanishini istardim»², – deb ta’kidlaydi.

Dunyo va jamiyat haqida axborotlar ko’lami nihoyatda kengayib borayotgan hozirgi davrda bu vazifani muvaffaqiyatli hal etishda «O’zbekistonning eng yangi tarixi» fanining o’rni beqiyos.

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida shaxsni har tomonlama kamolga yetkazish va rivojlantirish eng muhim vazifalardan biri bo’lganligi boisidan ham, talabalarga «O’zbekistonning eng yangi tarixi» fani o’qitilishi bugungi kunning eng muhim dolzarb masalasiga asosiy e’tibor qaratilmoqda.

Shundan kelib chiqib, bugun yuksak ma’naviy va axloqiy fazilatlariga ega, bilimli, samarali mehnat qilishga qodir fuqarolar jamiyatning eng muhim boyligi va asosiy kapitali, uni harakatga keltiruvchi kuch ekanligini teran anglash asnosida milliy qadriyatlar, qadimiy an’analarimizni, jahon sivilizatsiyasi tarixida o’chmas iz qoldirgan ajdodlarimizni yangi sharoitda yana bir bor kashf etamiz, qaytadan dunyoga tanitish imkoniyatiga ega bo’lamiz hamda yoshlarga ibrat sifatida ko’rsatamiz, buyuk zotlarga munosib bo’lishga undaymiz.

Mamlakatning intellektual va ma’naviy salohiyatni yuksaltirishdan manfaatdor ekanligi, globallashtirish sharoitida bilimlilik mamlakatni iqtisodiy rivojlantirish va uning milliy boyligini ko’paytirishning muhim tarkibiy qismiga aylanib borayotganligi, aholining yuksak ma’naviy darajasi esa odamlarda huquqiy madaniyatni, erkin va demokratik huquqiy davlatda yashash hamda mehnat qilish qobiliyatini shakllantirish, o’z huquq va erkinliklarini anglash, ulardan shaxs, davlat hamda jamiyat manfaatlari yo’lida foydalanish imkonini beradi.

Ta’lim tuzilishini modernizatsiyalash, uni demokratlashtirish, kompyuterlashtirish va insonparvarlashtirish, ta’lim dasturini erkin tanlash, uzluksiz ta’lim tizimini rivojlantirish tobora kuchayib bormoqda. Ta’limni fundamentalashtirish, ma’naviy mas’ul shaxsni shakllantirish, bilishni emas, balki fikrlashni o’rgatish zarurligi yaqqol ko’zga tashlanmoqda. Zero, yosh avlodning har tomonlama kamol topishi uchun zamon ruhiga mos yangidan-yangi qonun loyihalarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish bo’yicha innovatsion loyihalar ishlab chiqish, ta’lim tizimining barcha bosqichlarida sifat o’zgarishlariga erishish bo’yicha aniq chora-tadbirlarni yanada kuchaytirish zarur.

Binobarin, hukumatimiz yoshlar bilan ishlashda asosiy e’tiborni, avvalo, ularni tabiatimizga begona bo’lgan g’arazli oqimlardan asrab, zamonaviy bilim va tajribaga, intellektual salohiyat va ilg’or texnologiyalarga ega, ma’naviy yuksak, komil insonlar etib voyaga yetkazish, jamiyatda o’z oldiga qo’ygan strategik maqsadlarga erisha olishiga va munosib o’rin egallashiga qaratadi.

Mustaqillik yillarida ma’naviyat va tarixiy xotira masalalari davlat siyosatida ustuvor ahamiyat kasb etib kelmoqda. Chunki «millatning o’zligini anglashi tarixni bilishdan boshlanadi». Ushbu haqiqatni anglash masalasi davlat siyosati darajasiga ko’tarilishi zarurligi ta’kidlangan edi. Saboq beradigan, ogohlikka undaydigan va

² Karimov I.A. Tarixiy xotira va inson omili – buyuk kelajagimiz garovidir. // Karimov I. Bizning yo’limiz – demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish yo’lidir. Avvalki, 20-jild – Toshkent: O’zbekiston, 2012, 262-bet; Karimov I.A. Творчество на освоенности – барча ютуқ на марраларимизнинг асосидир. // Халқ сўзи, 2013, 10 май.

donolik bag'ishlaydigan tarix bizlarni o'sha dahshatli yillardan qanchalik uzoqlashtirgan sayin, urush haqidagi muqaddas tarixiy xotira shunchalik buyuk ma'naviy kuchga aylana boradi. Zero, o'tmish xotirasiga ega bo'lmagan, o'z xalqining tarixiy tajribasidan mahrum kishi butunlay tarixiy istiqbolni his qilishdan ayrilib qoladi. Teran va dono bir hikmat bor, o'z qahramonlarining xotirasini muqaddas bilib e'zozlovchi xalqgina buyuk bo'lishga, buyukman deb da'vo qilishga munosibdir.

Xalqimizni o'z tarixi bilan qurollantirish ma'naviyat va milliy mafkurani shakllantirish sohasidagi kechiktirib bo'lmaz vazifa ekanligi Birinchi Prezident Islom Karimov tomonidan mamlakatning tarixchi olimlari va jurnalistlari bilan o'tkazilgan suhbat (1998-yil 26-iyun) hamda «Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q» nomli asarda (1998), O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ning ma'ruzalarida o'z ifodasini topgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021-yil 19-yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo'yicha o'tkazilgan videosektor yig'ilishida yoshlarni vatanparvarlik, milliy iftixor ruhida tarbiyalash, buning uchun tarixni yaxshi o'rgatish, bu yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish muhimligi ta'kidlandi.

Ushbu yig'ilishda – «Milliy tarixni milliy ruh bilan yaratish kerak. Aks holda uning tarbiyaviy ta'siri bo'lmaydi. Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o'rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur», – dedi Shavkat Mirziyoyev.

Mutasaddilarga O'zbekistonda tarix fanini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqish vazifasi qo'yildi.³

Zero, «tarix xalq ma'naviyatining asosidir». Binobarin, mustaqillik sharofati bilan falsafa, tarix, ayniqsa, Vatan tarixini o'rganish, uning uslubiya-tiga, «oq dog'lari»ga doir masalalar faol muhokama etila boshlandi. Ijtimoiy-gumanitar fanlarda jamiyat va shaxs masalalari, madaniy meros, til muammolari kabi masalalarni hal etishga intilish yuzaga keldi. Bu masalalarga bag'ishlangan ilmiy, ayniqsa, publitsistik maqolalar gazeta va jurnallar sahifalarida muntazam bosilib turdi.

Tariximiz, eng avvalo o'tgan buyuk siymolar xalq orasidan chiqqan shu omma taqdiri bilan hamnafas ajdodlarimiz hayot yo'lida, ularning Vatan oldidagi benazir xizmatlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Ana shu buyuk zotlarimizning bebaho merosi hamisha boshimizni baland, qaddimizni tik qiladi, o'zbek millatining kelajagi buyuk davlat qurishda jahon ayvonida turib, o'z iymoni, e'tiqodlari, ma'naviy ruhlari bilan qo'llab-quvvatlab, olg'a yetaklaydi. Mustaqillik bergan buyuk ne'matlardan biri ham shundaki, millatimizning o'tmishi kamida uch

³ Shavkat Mirziyoyev: Jamiyat hayotining talasi iqtisodiyat bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. 2021-01-20 (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 19-yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo'yicha videosektor yig'ilishini o'tkazildi.)

ming yilga borib taqaladigan haqqoniy tarix bilan qurollantirish hamda uzoq va yaqin o'tmishda yashab o'tgan buyuk zotlarimizni xotirlab, ularning hurmatini bajo keltirish imkoniyatini berdi. Bu esa, yoshlarni ajdodlarga munosib avlodlar ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Millat o'zligini qanchalik chuqur anglasa, o'zining izzatini, qadr-qimmatini joyiga qo'ysa, uni boshqalar ham ulug'laydi, hurmat qiladi. Azaliy qadriyatlarimiz, islom diniga xos qoidalar, qadimiy an'ana va qadriyatlarga sodiq o'zbek millati o'zining insonparvarlik g'oyalari bilan asrlar osha nom qozonib kelmoqda. O'zbek millatining bugungi kunida yaqqol namoyon bo'layotgan insonparvarligi keksa yoshdagi ulug' kishilarga hurmat, kichiklarga mehr-shafqat, izzat, muhtojlarga xayr-sahovat qilish, ota-ona izmida turish, qarindosh-urug'ning, qo'ni-qo'shning og'irini yengil qilib, tashvishu-quvonchlariga sherik bo'lish kabi insoniylik fazilatlari behisobdir. Ana shu ezgu xislatlarga zid qarashlarni o'zida shakllantirgan xudbinlar, millatfurushlar, xoinlar, qora niyatli kishilar oz bo'lsa-da, uchraydi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, millati uchun qayg'urgan, uni turli xil g'arazli xurej va hamlalardan, tuhmat va bo'xtonlardan himoya qilgan, o'zbek xalqi boy madaniyatining ezgu g'oyalarini keng targ'ib qilishda jonbozlik qilgan insonlarni, millat g'ururiga aylangan insonlarni ulug'lash, ularning nomlarini abadiylashtirish bugungi kundagi eng dolzarb masaladir.

Respublikani juda murakkab va og'ir yillarda boshqarib, mamlakat taraqqiyoti yo'lida fidokorona xizmat qilgan, ijtimoiy va ijodiy faoliyati bilan milliy adabiyot va madaniyat rivojiga katta hissa qo'shgan atoqli davlat arbobi, taniqli yozuvchi Sharof Rashidovdek insonga nisbatan adolatsizlik qilindi. Inson tirik paytida uni ko'klarga ko'tarib, vafotidan keyin yer bilan yakson etsa, qadrini bebro' qilsa, bu o'zi qanday davlat, qanday jamiyat bo'ldi, deya hayqirasan kishi. Biroq, afsuski yaqin o'tmishimizda ana shunday achchiq va achinarli adolatsizlik sodir etildi. Bu borada Prezident Sh.Mirziyoyev shunday xulosa yasaydi: «Lekin, tarix guvoh, hayotda shunday adolatsizliklar ham bo'lar ekan. Agar har bir xalq, har bir davlat mustaqil bo'lmasa, boshqalar uning nafaqat dehqonini, nafaqat ishchisini, hattoki shoiru olimini ham, davlat arbobini ham istagancha tahqirlashi, insoniy sha'nini tuproqqa qorishi mumkin ekan». Darhaqiqat, biz yaqin o'tmishimizda kechgan ana shunday ayanchli voqealar misolida qo'lga kiritgan mustaqilligimizning naqadar buyuk ne'mat ekanligini, uning ahamiyati va mohiyatini, qadr-qimmatini yanada teran anglab yetishimiz, uni har qanday yovuz kuchlardan himoya qilishga doimo tayyor turishimiz shartligini, sobiq sovetlar hududining ba'zi o'lkalarida eski tuzumni yana qaytarishga urinishlar bo'layotgan hozirgi paytda bu achiiq haqiqatni hech qachon unutmasligimiz, mustaqillikning qadriga yetishimiz zarurligini unutmasligimiz lozim.

Hozirgi kunda ana shu noyob va mo'tabar inson qoldirgan boy merosning qay darajada saqlanib, avaylanib kelinayotgani, uni har tomonlama o'rganish, keng omma, ayniqsa, yoshlar ongiga singdirish, jahon jamoatchiligiga targ'ib etish borasida amaliy ishlar faol olib borilmoqda. Vatanimiz kelajagi bo'lgan barkamol avlodni yetishtirish uchun millatimizning har bir vakili o'z farzandini milliy g'oyamiz, qadriyatlarimiz, tilimiz, qadimiy tariximiz, madaniy boy o'tmishimizda chuqur iz qoldirgan buyuk siymolarimizga muhabbat va hurmat ruhida tarbiyalash

bilan birga jahoniy o'zigagina xos bo'lgan insonparvarlik, baynalmilallik, samimiylilik va bag'rikenglik ruhida ham ta'lim va tarbiya berishimiz bugungi kunda har qachongidan ham zarurroqdir.

Dunyodagi har qanday millatning o'zigagina xos milliy qiyofasini namoyish etadigan, belgilab turadigan xususiyatlari bo'ladi: davlati, tili, dini, urf-odatlari, qadriyatlari, madaniyati, musiqasi, san'ati, mashhur shaxslari, ruhiyati, iftixor tuyg'usi... Nazarimizda milliy g'oya tushunchasi millatga xos bo'lgan, hozir sanab o'tilgan xususiyatlar zaminida shakllanadi, muayyan bir qolipga tushadi, uning tarixini shakllantiradi.

Bugunga kelib dunyoda o'ziga yarasha yuksak salohiyati, benazir nufuziga mos ravishda o'rin egallayotgan mustaqil O'zbekiston atalmish davlat bor ekan, bu yurtida ana shu nomga munosib millat yashamoqda. Bu yurtida uning ota-bobolari, avlod-ajdodlari, buyuk zotlari yashab o'tgan. Dunyoda millatlar ko'p, ular ichida buyuk tarixiy o'tmishga ega bo'lgan o'zbek millati ham bor. Jahon ahli O'zbekistonga qarab, bizning millat sifatidagi qiyofamizni, millatimizga xos bo'lgan bag'rikengligimizni ko'radi.

Xalqimizning otashqalb farzandi, mamlakat taraqqiyoti yo'lida fidokorona xizmat qilgan, ijtimoiy va ijodiy faoliyati bilan milliy adabiyot va madaniyat rivojiga katta hissa qo'shgan atoqli davlat arbobi va yozuvchi Sharof Rashidovning yorqin xotirasini ulug'lash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2017-yil 27-mart kuni «Atoqli davlat arbobi va yozuvchi Sharof Rashidov tavalludining 100 yillicigini nishonlash to'g'risida»gi qarorga imzo chekdi. Mazkur yubiley tantanalari yuqori saviyada nishonlandi. Bu bilan el-yurtimiz taqdiriga daxldor tarixiy adolatni tiklash, ajdodlarimizning ezgu ishlari, jasoratini ulug'lash va abadiylashtirish, mamlakatimizda inson manfaatlarini ta'minlashga qaratilayotgan e'tibor xalqimizning inson xotirasi va uning qadr-qimmatiga ehtirom ko'rsatishdek o'lmas qadriyatlari, bebaho ma'naviy fazilatlarini namoyon etib kelmoqda.

Shu munosabat bilan tarixni dohiylar emas, balki ongli va bunyodkor inson, xalq yaratishi haqidagi fikrlar yangicha mazmun va falsafiy ruh bilan bayon qilindi. Haqiqatan ham, tarixni xalq yaratadi, uni yaratishda faol qatnashgan, xalq ruhida, ongida va qalbida o'zlaridan chuqur va o'chmas iz qoldirgan tarixiy shaxslar ham xalq farzandlaridir. Shu sababli tarixchi mutaxassislar ramziy ma'noda tarixni uni yaratgan va yaratayotgan xalqning tarjimai holiga qiyoslashadi. Shuning uchun ham qadimgi tarix, o'rta asrlar tarixi, zamona tarixi kabi iboralar ishlatiladi. Bular yaxlit holatda Vatanimiz tarixini anglatadi.

Ma'lumki, xalqimiz o'zining ming yilliklar mobaynida shakllangan adolatparvar siyosati, ma'naviy barkamol milliy davlatchilik an'analari bilan jahon davlatchiligi va siyosati taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Xalq o'z tarixini asosan o'z davlatini qurishdan boshlab yaratishga kirishadi. Ma'lumki, turkiy tilli xalq o'z tarixida ko'plab buyuk va shavkatli saltanat qurgan xalqdir. O'lis o'tmishimizga nazar tashlab, uning butun borlig'ini jamlab baholar ekanmiz, xalqimizning voqealarga boy ko'p ming yillik tarixi davomida ko'p sinovlarni boshidan kechirganligi, madaniyat, ilm-fan, o'z davlatchiligi yutuqlaridan bahra olganligiga amin bo'lamiz. Shu bilan birga, tarixning o'yini

ham, omonsiz jangu jadallar ham, tabiiy ofatlar va ochlik ham xalqimizning insoniylik tabiatiga dog' tushira olmaganligini teran anglaymiz.

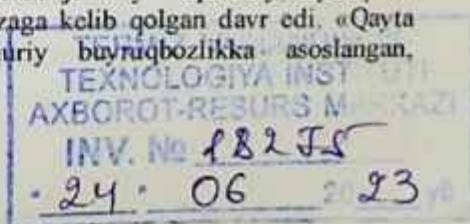
Mustaqillik tufayli milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik, Vatan uchun iftixor, g'ururlanish va shu singari boshqa tuyg'ular yana bir bor cho'qqiga ko'tarildi, xalqimizning mustaqil fikrlashi, ma'naviy dunyosi, ijtimoiy-siyosiy faolligi o'sib bordi, bu esa yangidan-yangi yutuqlar garoviga, kuch-qudrat manbaiga aylandi, intellektual salohiyatni yuksaltirdi. Shuningdek, o'tmishdagi buyuk zotlarimiz, Vatanni bosqinchilardan himoya qilgan, Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik, buyuk Sohibqiron bobomiz Amir Temur vasiyatlari va o'gitlarini hamda qoldirgan ulkan ma'naviy merosidan o'rnak va ibrat olishga hamda tariximizni haqqoniy o'rganishga, unga munosib baho berishga imkon yaratildi.

Buyuk ajdodlarimizni teran anglash, chuqur o'rganish asnosida milliy qadriyatlarimizni, qadimiy an'analarimizni, jahon sivilizatsiyasi tarixida o'chmas iz qoldirgan ajdodlarimizni yangi sharoitda yangidan yana bir bor kashf etamiz, qaytadan dunyoga tanitish imkoniyatiga ega bo'lamiz hamda kelajagi perloq bo'lgan yoshlarga ibrat va namuna sifatida ko'rsatamiz, buyuk zotlarga munosib bo'lishga astoydil undaymiz.

Asrlar osha, dovonlar osha kelayotgan bu ma'naviy boylikning umri boqiydir. Bag'rikeng xalqimizning qadriyatlari – tinchlik, ma'rifat, yuksak ahloq-odob ifodachisi sifatida vaqtlar o'tgan sayin, zamonlar kechgan sayin yulduzdek yarqirab, chiroy ochaveradi, kelajagi buyuk bo'lgan yosh avlodni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashda muhim omil sifatida xizmat qilaveradi. Bu haqiqatni chuqur anglagan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev: «...har bir suveren davlat o'zining betakror tarixi va madaniyatiga egadir. Bu tarix, bu madaniyatning haqiqiy ijodkori, yaratuvchisi esa, haqli ravishda shu mamlakat xalqi hisoblanadi. O'zbek xalqining necha ming yillik tarixida qanday murakkab davrlar, og'ir sinovlar bo'lganini barchamiz yaxshi bilamiz. O'zbekistonning eng yangi tarixi va biz erishgan olamshumul yutuqlar mard va matonatli xalqimiz har qanday qiyinchilik, to'siq va sinovlarni o'z kuchi va irodasi bilan yengib o'tishga qodir». Zero, ajdodlarimizning bebaho tarixiy merosi – abadiyatga daxldor ma'naviy xazina ekanligi chuqur anglansa, tarixiy xotiramiz qanchalik boy, mazmunli bo'lsa, xalq shunchalik uyushgan, hamjihatlikda yurt taraqqiyoti yo'lida beqiyos o'rni va ulug'vor ishlarni bajarishga qodir bo'ladi. Shu bois, ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning ma'naviy yetuk shaxsni tarbiyalashda tarixiy xotiraning o'rni va saboqlari to'g'risidagi fikrlari «O'zbekistonning eng yangi tarixi» fanining mazmun-mohiyatini talabalarga yetkazishda muhim ilmiy-analiy ahamiyat kasb etadi.

3. Mustaqillik arafasida O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va manaviy hayoti: muammolar va yechimlar. O'zbekistonning mustaqillik sari yo'l tutishi

XX asrning 80-yillari sobiq sovet davlatida ijtimoiy - iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy jihatdan yaqqol tanazzul holati yuzaga kelib qolgan davr edi. «Qayta qurish» siyosati barbod bo'lishi, ma'muriy buyrug'bozlikka asoslangan,

mulkchilikning turli shakllari raqobat asosida saqlanishni inkor etgan mavhum siyosiy, sinfiy, umumiy manfaatlarni milliy manfaatlardan ustun qo'ygan, yagona partiyaning hukmronligiga tayangan mustabid tuzum butunlay istiqbolsiz ekanini amalda yana bir bor ko'rsatgan edi. Bu vaqtda O'zbekiston iqtisodiy hayoti juda og'ir ahvolda, xususan, sanoatning bir yoqlama rivojlanib, «paxta» sanoat kompleksiga moslashishi, ekologik ahvolning og'irlashib, onalar va bolalar o'limining oshib ketishi, millatlararo munosabatlarda ziddiyatli holatlar yuzaga kelib, milliy mojarolar yanada kuchayib, milliy urf-odatlar, qadriyatlar ta'qib ostida qolishi respublikani tang ahvolga solib qo'ygan edi.

O'sha davlarda o'zbeklar hayotida «Paxta ishi» va «o'zbeklar ishi» deb yuzsizlarcha nomlangan tergovlar boshlanib ketdi. Gdlyan guruhi o'zbekistonliklarga nisbatan qonunsiz, beshafqat ishlarni boshlab yubordi. Ularning zo'ravonligi oqibatida sudlar adolatsiz hukmlar chiqara boshladi.

1989-yilgacha bu ishlar bo'yicha 4,5 mingdan ko'proq kishi sudlandi. O'sha paytda respublikadagi qamoqxonalarda joy qolmagani uchun sudlanganlarning mingdan ortig'i jazoni o'tash uchun Sibir qamoqxonalarga jo'natildi.

Gdlyan guruhi O'zbekiston hududida cheklanmagan vakolatlarga ega bo'ldi. Aybsiz odamlarni, ularning oila a'zolarini qamoqqa olish, jismoniy va ruhiy qiynoqqa solish avj oldi. Hibsga olinganlar tergov usullariga dosh berolmay, o'z jonlariga qasd qilishgacha borib yetdilar.

O'zbekistonda inson huquqlari behad toptalayotganligi haqida Moskvaga minglab xatlar jo'natildi. Afsuski, bu xatlar tekshirilmasdan, hatto javob yozishga ep ko'rilmadi. Aksincha Gdlyan va uning gumashtalariga ketma-ket unvonlar berildi.

1989-yil 23-iyun kuni respublika rahbarligiga Islom Karimov saylandi. Yangi rahbarning faoliyati O'zbekiston fuqarolarining huquqlarini himoya qilish, toptalgan huquqlarini tiklash kabi olijanob va xayrli ishdan boshlandi.

«**Paxta ishi**»ni ko'rib chiqish uchun maxsus komissiya tuzildi. Komissiya ish faoliyatiga 40 ming tomdan iborat ishni ko'rib chiqish topshirildi. 1990-yilning iyun oyiga kelib, komissiya eng muhim bir xulosaga keldi. 1990-yil 13-iyun kuni Moskva shahriga SSSR Bosh prokurori, SSSR Oliy sudining raisi va SSSR Adliya vaziri nomiga yozilgan xatda komissiya xulosalari batafsil ko'rsatildi. Bu xatda «**Paxta ishi**» chuqur tahlil qilinib, sudlanganlarni oqlash masalasi qo'yilgan edi. Biroq yuqoridagi tashkilotlar ko'mak o'rniga **tayzyiqni** kuchaytirdilar.

Respublika rahbarining qat'iyatli harakati bilan nohaqlik barham topdi. Komissiya ikki yildan ko'proq vaqt orasida **40 ming tomlik ishni ko'rib chiqdi. 3,5 mingdan ko'proq kishi oqlandi.** Qolganlarning jazo muddatlari kamaytirilib, bir qismi Prezidentimiz tomonidan avf etildi.

XX asrning 80-yillarning o'rtalariga kelib mamlakatdagi iqtisodiy taraqqiyotni chuqur tahlil qilmasdan 90-yillarning oxiriga borib, sobiq SSSR da milliy daromadni 2-2.5 barobar o'stirish, aniqrog'i avvalo 70 yil ichida amalga oshirilgan ishlarni keyingi 15 yil ichida bajarish vazifalari qo'yildiki, bular mutlaqo haqiqatdan uzoq edi. Bu hol tabiiy ravishda 70-80 yillar boshlarida jamiyat oldidagi muhim xalq xo'jaligi vazifalarini ishlab chiqarishni jadallashtirish

bilan emas, balki qo'shib yozish, pora berish, oshna-og'aynigarchilik bilan osongina hal qilishga olib keldi.

Davlat rejalashtirish tizimi murakkab ijtimoiy va xo'jalik vazifalarini ma'muriy-buyruqbozlik yo'li bilan hal qilishga qodir bo'lmay qoldi. Natijada iqtisodiy o'sish har yiliga kamayib bordi. Respublika xalq xo'jaligida umumiy ijtimoiy mehnat unumdorligining pasayishi hisobiga mo'ljaldagidan 4,3 foiz yoki 850,4 million so'm kam milliy daromad olindi. 1989 yilda O'zbekistondagi har bir kishiga sobiq ittifoqdagi o'rtacha darajadan bir yarim baravardan kam kapital mablag' to'g'ri keldi.

Shu davrga kelib respublika qishloq xo'jaligida ko'plab muammolar to'planib qoldi. Sovet tuzumining navbatdagi islohoti ham yo'l qo'yilgan xatolar tufayli barbod bo'ldi.

Kommunistik mafkura o'z hukmronligini saqlab qolish uchun hatto ayrim respublikalarda millatlararo nizolarni uyushtira boshladi. 1989 yilda Toshkent, Farg'ona, Andijonda ro'y bergan millatlararo mojarolar, Kavkazdagi qurolli to'qnashuvlar, quvg'in qilingan xalqlarning noroziliklaridan razilona manfaat yo'lida, respublikalarda, shu jumladan O'zbekistonda paydo bo'layotgan hurlik ovozi bo'g'ish uchun foydalandilar.

Ikkinchi jahon urushi yillarida mustabid tuzum tomonidan deportatsiya qilingan bir qator xalqlar qatorida **mesxeti turklari** ham bo'lib, ular asosan aholi zich yashaydigan Farg'ona viloyatiga, bir qismi Andijon, Namangan va Toshkent viloyatlariga joylashtirilgan bo'lib, buning oqibatida ijtimoiy-iqtisodiy va millatlararo munosabatlarda qo'shimcha muammolarni yuzaga keltirgan edi. Bu muammoga sovet davlati o'z vaqtida e'tibor bermadi. 1989- yil 24-mayda Quvasoy shahrida yoshlar o'rtasida (R. Nishonov ta'rificha, «bir banka qulupnoy uchun») bo'lgan bezorilik millatlararo (mahalliy yoshlar bilan mesxeti turklar o'rtasida) to'qnashuvni keltirib chiqardi va bu mojaro Farg'ona vodiysida ommaviy tus oldi. Respublikaning siyosiy rahbariyati yuzaga kelgan bu murakkab vaziyatni to'g'ri baholay olmagan uchun, yoshlarning ommaviy chiqishlari, millatlararo to'qnashuvlar sodir bo'ldi.

Bunday ommaviy chiqishlarga, kommunistik mafkura tartibiga qarshi borishlariga «ko'nikmagan» mustabid tuzum siyosiy rahbariyati namoyishchilarga qarshi harbiy qism tashladi. 1989-yil 8-iyunda **Qo'qonda** tinch namoyishchilar ana shu harbiy qism askarlari tomonidan o'qqa tutildi. Natijada, **50 dan ziyod namoyishda qatnashgan aholi halok bo'ldi** (ularning ko'pchiligi yoshlar edi), **200 dan ortig'i esa yarador qilindi**. Umuman 3-12 iyun kunlari Farg'ona viloyatida bo'lgan millatlararo to'qnashuvlar va ularning harbiylar tomonidan o'qqa tutilishi oqibatida **103 kishi halok bo'lgan. 1009 kishi yarador bo'lgan va 650 xonadonga o't qo'yilib, vayron qilingan.**

Mudhish voqealardan keyin berilgan rasmiy bayonotlarga ko'ra, respublikada vujudga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy keskinlikdan ommaviy tartibsizliklarni, millatlar o'rtasida nifoq va to'qnashuvlarni keltirib chiqarishga uringan ekstremistik kuchlar turgan. **Bu ataylab uyushtirilgan siyosiy ig'vogarlik edi.** Farg'onadagi mudhish voqea Sumgayit, Boku, Tog'li Qorabog', O'sh-O'zgan va boshqa mintaqalarda xuddi shunday tarzda uyushtirilgan ig'vogarlik bilan bir qatorda turar edi. Farg'ona

voqealaridan keyin O'zbekistonning I.Karimov boshliq siyosiy rahbariyati bu masalada fojining asl sabablarini ochib tashlash, o'z xalqining shon-shuhrati va qadr-qimmatini himoya qilish yo'lidagi o'zlarining mashaqqatli urinishlarida ular respublikaning eng keskin muammolarini birinchi bor oshkora ravishda muhokamaga qo'ya boshladilar.

XX asrning 80-yillari oxirida respublika ijtimoiy hayotida jonlanish boshlandi. Odamlar xilma-xil fikrlar bildirish, dillaridagini oshkora ayta olish imkoniyatiga ega bo'la boshladilar. O'zbek xalqining dilidagi g'oya — mustaqillik g'oyasi edi, xalq mana shu g'oyani ko'tardi. Mustaqillik uchun harakatda yangi to'lqin boshlandi. Ammo yurtimizda hukmron bo'lgan Markazdan yuborilgan «kadrlar to'dasi» ularning qosh-qovog'iga qarab ish yuritadigan ayrim mahalliy oqib rahbarlar bu g'oyaga, uni amalga oshirishga to'sqinlik qildilar. Milliy qadriyatlarimizga nisbatan yana qatag'onlik uyushtirildi, to'qib chiqarilgan "paxta ishi" bahonasi bilan o'n minglab kishilar jinoiy javobgarlikka tortildi va ularning aksariyati qamaldi. Tarix taqozosi bilan elim deb, yurtim deb, yonib yashayotgan Islom Karimovdek fidoyi insonning O'zbekistonning birinchi rahbari lavozimiga saylanishi bu sohadagi adolatsizliklarga barham berilishiga olib keldi, adolat tiklandi.

Islom Karimovning mustaqillik arafasida markazga har doim ham xush kelmaydigan, ammo respublika va uning aholisi manfaatlariga javob beradigan ichki hamda tashqi siyosati, amalga oshirgan chora-tadbirlari, rahbarlik irodasi va siyosatchi sifatidagi aql-idroki tarixiy burilish pallasida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi. I. A. Karimov respublikamizdagi o'sha davrdagi og'ir ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni chuqur tahlil qilib, aholining, ayniqsa, qishloq aholisining moddiy va ijtimoiy ahvolini birmuncha bo'lsa-da yaxshilash uchun paxta ekin maydonlarini qisqartirish, uning ishlab chiqarish hajmlarini kamaytirishni maqsad qilib qo'ydi. Shuning uchun 1989-yil 17-avgustda I.Karimov boshchiligidagi respublika hukumatining yig'ilishida «qishloqda yashovchi har bir oilani tomorqa bilan ta'minlash, ularga yakka tartibda uy-joy qurish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratib berish haqida»gi qaror qabul qilindi. Qishloqda yashovchi har bir kishiga o'rtacha 25 sotixdan yer ajratib berish va tomorqa maydonlarini qariyb 4,5 barobar ko'paytirish ko'zda tutilgan edi. Buning natijasida 1989-1990 yillarda 1,5 mln.dan ko'proq oilaga qo'shimcha yer ajratildi. 700 ming oilaga yangi tomorqa yerlari berildi. Paxta yetishtirish plani 700 ming tonnaga kamaytirildi. Bu paxta yakkahokimligini bartaraf etish yo'lidagi dastlabki, ammo o'ta muhim amaliy qadam edi. Respublikada kuchayib ketgan bu jarayonlar o'z navbatida iqtisodiy tanglik bilan bog'liq ekanligi ma'lum edi. Avval milliy manfaatlari toptalgan xalqlarga o'zligini anglashga yo'l ochgan O'zbekiston endi butun respublikada iqtisodiy tanglikning oldini olish chora-tadbirlarini ko'rishi kerak, ularni izga solish uchun chora-tadbirlarni belgilab, amalga oshirish yo'llarini ishlab chiqish ham muhim edi.

1990-yil 1-noyabrga kelib qishloqda yashovchi 2.220.129 oiladan 1.327.149 oila yangi tomorqa uchastkalari olish va mavjudlarni kengaytirishga muhtoj bo'lgan holda ularning 394.098 nafar oilasi yangi yer uchastkalari olishdi. Ularga foydalanishlari uchun 55.036 gektar yer ajratib berildi. O'z uchastkalarini

kengaytirishga muhtoj bo'lgan 933 164 oiladan hammasining talabi qondirildi. Ularga qo'shimcha ravishda 101.117 gektar yer ajratildi. Natijada, qishloq mehnatkashlarining davlat tomonidan olgan yerlari 156.153 gektarga etdi. Bundan tashqari bu qaror bajarib bo'lingandan so'ng yangi tashkil topgan oilalarga ham maydoni 11.009 gektar bo'lgan 87.515 ta tomorqa uchastkasi ajratib berildi. Mazkur tashkil topgan xo'jaliklarda yetishtirilgan mahsulotlarni sotib olish maqsadida davlat 1990-yilda 765.862 ta shartnoma tuzdi.

Yer uchastkalari yiriklashtirilgan holda dehqon shaxsiy yordamchi xo'jalikda yetishtirilgan mahsulotning oilasidan ortgan qismini bozorga chiqarish imkoniga ham ega bo'ldi. Natijada, mayda tovar ishlab chiqarish yo'lga qo'yila boshladi. Bunday yordamchi xo'jaliklar bozor munosabatlarini rivojlantirish, oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirishga muayyan hissa qo'sha boshladilar. 1990-yil 28-iyulda Prezident Islom Karimovning «Qishloq aholisini ichimlik suvi va tabiiy gaz bilan ta'minlashni yaxshilash to'g'risida»ni Farmoni e'lon qilindi. Mazkur farmonning qabul qilinishi qishloq qiyofasini tubdan o'zgartirish, u yerda yashovchi fuqarolarning turmush tarzini yaxshilash borasida tashlangan yana bir muhim qadam edi.

Shunday murakkab ijtimoiy, siyosiy vaziyatda respublikada keng munozaraga sabab bo'lgan muammolardan biri o'zbek tiliga davlat tili maqomini berish masalasi bo'ldi. Ma'lumki turg'unlik yillarida o'zbek tiliga munosabat o'zgacha edi. O'zbek tili davlat idoralarida ham, yig'ilishlarda ham iste'molda emas edi. 80 yillarning oxiriga kelib xalq milliy ongining o'sishi, jamiyatning ijtimoiy qonuniyatlari va talabi o'zbek tili masalasini ko'rib chiqishni kun tartibiga qo'yilishiga turtki bo'ldi. Shu tarzda hukumat va mamlakatimiz ilmiy jamoatchiligi sayi harakatlari tufayli yangi loyiha tayyorlanib, u 1989-yil 11-oktyabr kuni matbuotda e'lon qilindi. Loyiha umumxalq muhokamasidan so'ng O'zbekiston SSR Oliy Sovetining 1989-yil 21-oktyabrda bolgan 11 sessiyasida «O'zbekiston SSRning Davlat tili haqida» Qonuni qabul qilindi. Mazkur qonun xalq madaniy merosi, milliy qadriyatlarini o'rganish, tarixiy xotirani tiklash, shu asosda milliy ong, ruhiyat mustahkamligi, ijtimoiy faollik kuchayishiga ham yo'l ochib berdi. Shu ma'noda milliy tillarga davlat maqomi berilishi sotsialistik tuzumga qarshi olib borilayotgan mustaqillik yo'lidagi harakatlarning kuchayishiga ham ijobiy ta'sir etdi. Davlat tili haqidagi qonun milliy o'zlikni anglash, milliy davlatchilikni tiklash yo'lida respublikadagi yana bir tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan muhim siyosiy qadam bo'ldi va milliy mustaqillikning ma'naviy poydevoriga asos bo'ldi. O'z-o'zidan, ushbu Qonun o'zbek xalqining mavqeini tiklashga, uning ijtimoiy hayotning barcha sohalarida to'la amal qilishiga katta imkon yaratdi.

2019-yil o'zbek tiliga «Davlat tili» maqomining berilganiga 30 yil to'ldi. Davlatimiz rahbari tomonidan 2019-yil 21-oktyabr kuni «O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida» Farmoni qabul qilindi. Unga binoan 21-oktyabr sanasi yurtimizda «O'zbek tili bayrami kuni» deb belgilandi. Ona tilimiz fidoyilari, butun xalqimiz bu xushxabarni katta xursandchilik bilan qarshi oldi.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganining o'ttiz yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi nutqida shunday

degan edi: «Bugun jonajon O'zbekistonimiz «Milliy tiklanishdan –milliy yuksalish sari» degan ustuvor g'oya asosida o'z taraqqiyotining yangi bosqichiga dadil qadam qo'ymoqda. Barcha sohalar bilan birga davlat tilining jamiyatdagi o'mi va nufuzini oshirish bo'yicha keng ko'lamli ishlar qilinmoqda.

Hozirgi kunda o'zbek tili davlat tili sifatida siyosiy-huquqiy, iqtisodiy-ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy hayotimizda faol qo'llanmoqda, xalqaro minbarlardan baralla yangramoqda.

Davlatimiz tomonidan ma'naviy hayotimizni yanada rivojlantirish, jumladan, ta'lim tarbiya ishlarini zamon talablari asosida tashkil etish, madaniyat, san'at va adabiyot sohalarini takomillashtirish, kitobxonlik madaniyatini oshirish bo'yicha qabul qilingan o'nlab farmon va qarorlar o'zbek tili ravnaqiga bevosita xizmat qilmoqda.

Bu haqda gapirganda, keyingi yillarda ona tilimizda faoliyat yuritayotgan yuzlab bog'chalar, maktablar, oliy o'quv yurtlari, yangi gazeta va jurnallar, tele-radiyo kanallar, nashriyotlar, madaniy-ma'rifiy muassasalar, kutubxonalar tashkil etilayotganini qayd etish lozim.

Aliser Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetining faoliyati yo'lga qo'yildi. Bu yerda folklorshunoslik, dialektologiya, turkologiya, matnshunoslik kabi yo'nalishlar ochildi.

Bu borada yangi o'quv dasturlari yaratilayotgani, darslik va qo'llanmalar, risola va monografiyalar nashr etilayotgani, ilmiy anjumanlar, ommaviy axborot vositalari o'zbek tilining buguni va istiqboli haqida amaliy taklif va tashabbuslar bildirayotgani g'oyat muhim ahamiyatga ega".

Shuningdek, ushbu ma'ruzada O'zbekistonning Turkiy tilli davlatlar hamkorlik kengashiga a'zo bo'lganligi, bu o'z navbatida o'zaro iqtisodiy hamkorlikni kuchaytirishga, o'zbek tilining esa xalqaro maqomining yuksalishiga olib kelishi haqida ham to'xtab o'tildi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, «O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqei tubdan oshirish to'g'risida»gi Farmonning imzolanishi va unga binoan «Davlat tili haqidagi» qonunning qabul qilinishi xalqimiz hayotida ulkan voqea bo'ldi. 2019-yil 21-oktyabrdan e'tiboran yurtimizda «O'zbek tili bayrami kuni»ni nishonlash an'anaga kiritildi. Bu esa xalqimizning milliy ruhini va g'ururini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Prezidentlik boshqaruvining joriy etilishi va Mustaqillik deklaratsiyasi qabul qilinishining tarixiy ahamiyati

I.A.Karimov o'z faoliyatining dastlabki kunlaridan yirik davlat arbobi va mohir siyosatchi, bunyodkor va tashkilotchi, katta tajribaga ega bo'lgan amaliyotchi va teran nazariyotchi sifatida serqirra va samarali faoliyat bilan respublikada millatidan va dinidan qat'i nazar, odamlar O'zbekistonni o'z Vatani deb hisoblashlariga nafaqat da'vat etdi, balki ular uchun shart-sharoit yaratish qayg'usi bilan yashadi. 1989-yil sentyabrda KPSS MQning navbatdagi plenumida ham I.A.Karimov O'zbekistonning yangi rahbari sifatida respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy ahvol tang vaziyatga tushib qolganligini alohida ta'kidlab o'tadi. Biroq,

markaz respublikalar milliy manfaatlarini o'ylashdan yiroq edi. Respublikada sodir bo'layotgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar avvallari markazni qanchalik e'tiboridan chetda qolgan bo'lsa, endilikda ham uni mamlakatda iqtisodiy inqirozlar kuchayib turgan vaqtda bu hol umuman qiziqitirmas edi. Mana shu vaqtda respublika rahbarining haqiqiy milliy rahbar sifatidagi o'rni yaqqol namoyon bo'lgan edi.

Uzoq yillik tarix davomida dunyoning ko'plab davlatlarida xalqlar millatlarning ozodlik kurashlari tarixida ona xalqining milliy ozodlik kurashiga boshchilik qilgan ko'plab yo'l boshchilar ma'lum. O'zbekiston tarixida ham XX asr 90-yillariga kelib Islom Karimov millatning lideri, ulug' yo'l boshchi sifatida maydonga chiqdi. U avvalo respublikadagi tang ahvolni qalban sezgan holda markazdan xoli xalq manfaatlarini ko'zlab ish olib borish lozimligini anglab, og'ir va mas'uliyatli vazifalarni hal etishni boshladi. Farg'ona vodiysida kuchayib ketgan mexxeti-turklari va o'zbeklar o'rtasida turli ig'volar va bo'htonlar natijasida boshlangan mojarolarga ehtiyotkorona va bosiqlik bilan, mojarolar ildizini bilib, mojarolar yana kuchayib ketishining oldini olish choralarini belgilagan holda siyosat yuritdi. Uning siyosiy yetakchilikka xos fazilatlari, masalaga yondashish usuli, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar borishini o'ta nozik va chuqur anglay olish salohiyatiga ega ekanligi mana shu yerda yaqqol ko'zga tashlandi. 25-iyun kuni Farg'ona vodiysiga borgan I.A.Karimov sarosimaga tushgan odamlar bilan chin dildan suhbatlashdi. Xavfsizlik xizmatining qattiq qarshiliga qaramay Qo'qon shahriga bordi, yo'l-yo'lakay bir-ikki joyda to'xtab, odamlarning ro'y berayotgan voqealar haqidagi fikrini bilib oldi. Mojarolar tufayli zarar ko'rganlar savdoga chiqariladigan xazira hisobidan oziq-ovqat bilan ta'minlandi.

Farg'ona vodiysida tinchlik o'rnatilgach, sovet davlati milliy siyosati o'zini oqlay olmaydigan darajada sayoz ekanligini anglagan O'zbekiston rahbari O'zbekistonda istiqomat qilayotgan turli millat vakillarining milliy manfaatlarini himoya qilish, xususan ona Vatanlaridan majburan ko'chirilgan xalqlarni 74 yil davomida ta'qib ostida ushlagan siyosatdan himoya qilish, ularga milliylik hissini berish, g'ururni shakllantirish maqsadida respublikada milliy madaniy markazlar tuzish uchun harakatlarni boshladi. Bu markazlarning faoliyatini muvofiqlashtirib turish maqsadida O'zbekiston SSR Madaniyat ishlari vazirligi huzurida respublika millatlararo madaniyat markazi tashkil etildi va ularning soni 1989-yilda 12 ta edi. Ushbu markazga milliy madaniy markazlar faoliyatiga rahbarlik qilishi, turli millatlarning urf-odat, diniy qadriyatlarini tiklash va rivojlantirishda ko'mak berishi asosiy vazifa qilib belgilandi. O'sha yillari butun mamlakatda bo'lganidek, milliy madaniy markazlar faoliyatida ko'p narsalar birinchi marotaba sodir bo'ldi.

Bunday markazlar, xususan, polyak milliy madaniy markazi «Sveřitsa Polska», koreys milliy madaniy markazi «Vozrojdienie» (Tiklanish), ozarbayjon milliy madaniy markazi «Gardashlo'k» (Do'stlik), nemis milliy madaniy markazi «Vidergeburt» (Tiklanish, Wiedergeburt), kabilar respublika ijtimoiy-iqtisodiy hayotida, xalqlar o'rtasida do'stlik, qardoshlikni mustahkamlashda sharaflı xizmatni o'tadi. Masalan, O'zbekistonda «Wiedergeburt» nemis milliy-madaniy markazi 1989-yildan boshlab O'zbekistonda istiqomat qiladigan nemis xalqi manfaatlarini himoya qilib, o'sib kelayotgan nemis yoshlariga nemis tili, xalq bayramlari, xalq qo'shiq va raqslarini o'rgatishni yo'lga qo'ydi. Ushbu milliy-

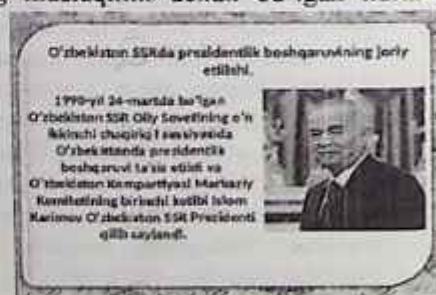
madaniy markaz tashabbusi bilan birinchilardan bo'lib Rojdestvo - «Weihnachten» bayrami qayta tiklandi, 1990-yilda Toshkentda nemis Evangelist-Lyuteran cherkovi qayta ta'mirlandi. Respublikaning umumta'lim o'rta maktablarida tojik, qozoq, turkman va qirg'iz tilida o'qitish darajasini kengaytirish, respublika oliy o'quv yurtlarida qozoq, tojik, qirg'iz tillarida o'qitish bo'limlari va ularni darslik hamda o'quv ko'rgazmalari bilan qurollantirish vazifasi ham belgilandi.

Ayni paytda O'zbekiston Respublikasi davlat siyosatining jabhalarida O'zbekistonda istiqomat qilayotgan xalqlar va ularning manfaatlarini bilan bog'liq masalalar birinchi navbatda turar edi. Shunday vaziyatda tinch hayotni ta'minlash uchun davlatni boshqara oladigan, bo'lib o'tgan va o'tayotgan iqtisodiy, siyosiy jarayonlardan to'g'ri xulosa chiqaradigan, millat ravnaqi yo'li asoslarini boshlab bera oladigan rahbar respublika uchun zarur edi. 1989-yil 24-iyunda I.A. Karimov O'zbekiston rahbari etib saylanishi bilan O'zbekiston SSR Ministrlar Sovetining Farg'ona vodiysi oblastlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini jadallashtirish masalalariga bag'ishlangan Kengashda so'zlangan nutqida: «Hozirgi kunda ko'pgina odamlar Farg'ona voqealarning sabablarini turlicha izohlashmoqda. Men ham butun barcha sabablarni sanab ularning eng asosiylarini qayd etmoqchi emasman. Lekin, barcha voqealarining ildizi - Farg'ona vodiysida yashayotgan aholining og'ir ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli bilan bog'liq, desam, o'ylaymanki, ko'pchilik bu fikrga qo'shiladi», deb alohida ta'kidlab o'tadi. O'zbekistonning rahbari sifatida ish boshlagan I.A. Karimov «O'zbekiston yetakchisi sifatida uzoq vaqlar davomida yechilmasdan, gazak oldirilgan kamchilik va nuqsonlar, o'tkir ijtimoiy muammolarning ildizini ochib tashlaydi, mavjud ayanchli ahvolni tuzatish bo'yicha Markaz rahbariyati oldiga qat'iy talablarni prinsipial tarzda qayta-qayta qo'yishdan cho'chimaydi».

O'zbekistonning mustaqillikka erishuvi uzoq davom etgan tarixiy jarayonning natijasi bo'ldi. O'zbek xalqi qariyb 3000 yillik tariximizda qisqa vaqtgina mustaqil yashagan xolos. Ayniqsa, keyingi oq va qizil saltanatning 130 yil davom etgan hukmronligi o'z tarixiy davlatchiligiga ega bo'lgan Turkistonni mustamlaka va qaramga aylantirgandi. Bu zulmatga qarshi kurash goh pinhona, goh oshkora bo'lsin, xalqimiz azal-azaldan o'z fikri-zikri bilan mustaqil, ozod, erkin yashash uchun tinimsiz intildi.

XX asr 90-yillariga kelib jahon va sobiq Ittifoqdagi o'zgarishlar hamda yuzaga kelgan vaziyat o'zbek xalqining mustaqillik uchun bo'lgan kurashini tezlashtirib yubordi.

Voqealar jarayoni shu darajada tezlashdiki, I.A. Karimovning siyosati bevosita o'zbek xalqi xohish-irodasi, sa'y-harakati bilan qo'shilib ketib, ittifoq rahbariyatini hiyla talvasaga solib qo'ydi. O'zbekiston SSR Oliy Kengashning 1990-yil 24-martida bo'lib o'tgan sessiyasida boshqaruv tizimini tubdan isloh qilish, prezidentlik lavozimini joriy

etish to'g'risida qaror qabul qilindi va O'zbekistonda ittifoqdosh respublikalar orasida birinchi bo'lib **prezidentlik lavozimi** joriy etildi. Mustaqillikning tayanch nuqtalaridan biri prezidentlik boshqaruvining joriy qilinishi bilan davlat boshqaruvining yangi, zamonaviy va samarali tizimi shakllana boshladiki, Prezidentlik boshqaruvi shu tizimning o'zagidir.

O'zbekiston mustaqillik tomon yo'l tutar ekan, birinchi kunlaridan boshlab, uning boshida Islom Abdug'aniyevich Karimov turdi. Asrlarga teng shu qisqa vaqtda erishilgan yutuqlar: mamlakatda o'rnatilgan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy barqarorlik, tarixiy, milliy va diniy qadriyatlarimizning tiklanishi jamiyatda o'rnatilgan osoyishtalikni, mustaqil O'zbekiston Respublikasining xalqaro hamjamiyatda tutgan o'rningining ortib borishini butun xalqimiz, jahonning yirik davlat arboblari Islom Karimov nomi bilan bog'laydilar.

Demokratik jarayonlarini yanada chuqurlashtirish, siyosiy o'zgarishlarni takomillashtirish va konstitutsion tizimni mustahkamlash mantiqan to'la ma'nodagi mustaqillikni talab etadi va uning zaminida markazga bo'ysunmaslik, o'z taqdirini o'zi belgilash tamoyili yotadi. Shuningdek, davlat hokimiyati va boshqaruvi oliy organlarining o'zaro aloqasini takomillashtirish - bu bevosita partiya yakkahokimligini bartaraf etish, fuqaro va davlat o'rtasidagi munosabatlarni yaqinlashtirish demakdir. Bu esa oxir-oqibatda respublikaning o'z taraqqiyot yo'lini ishlab chiqadigan va uni amalga oshiradigan Prezident lavozimini joriy qilishni taqozo etdi. Bu tabiiyki, Gorbachyev boshliq ittifoq rahbariyatini qattiq tashvishga sola boshlagan edi. Aslini olganda, O'zbekiston boshqa ittifoqchi respublikalarda kundan kunga tazyiq va zo'ravonlik oshirilayotgan, kam sonli xalqlarga Zug'um o'tkazilayotgan bir paytda ana shunday dadil siyosat yurita boshlagan edi.

O'zbekistonning mustaqilligi yo'lidagi yana bir muhim qadam O'zbekiston SSR Oliy Kengashning XII chaqiriq ikkinchi sessiyasida (1990-y. 20-iyun) qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi «Mustaqillik Deklaratsiyasi»dir. Ushbu Deklaratsiyani qabul qilishda respublika Oliy Soveti deputatlari jonbozlik ko'rsatdilar. «Mustaqillik Deklaratsiyasi»da har bir millat o'z taqdirini o'zi belgilashi, Deklaratsiya qoidasi bilan kafolatlanishi ta'kidlandi. Unda o'zbek xalqining asrlar davomida qo'lga kiritgan davlat qurilishi va madaniy taraqqiyot borasidagi boy tarixiy tajribasi va an'analari hisobga olindi. Deklaratsiya 12 moddadan iborat bo'lib, uning 1-moddasida «O'zbekiston SSR ning demokratik davlat mustaqilligi respublikaning o'z hududida barcha tarkibiy qismlarini belgilashda tashqi munosabatlardagi tanho hokimligidir», - deb yozib qo'yilgan. Sessiya qabul qilgan bu «Mustaqillik Deklaratsiyasi» xalqimiz tomonidan katta mamnuniyat bilan kutib olindi. Shu kundan boshlab respublikada O'zbekistonning iqtisodiy va siyosiy hayotiga doir masalalar mustaqil tarzda hal qilina bordi. Bunga misol tariqasida 1991-yil 22-iyulida O'zbekiston SSR Oliy Kengashi Prezidiumi qarorida Prezident huzuridagi Vazirlar Mahkamasiga Ittifoqqa bo'ysunuvchi korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning O'zbekiston SSR huquqiy tobeligiga o'tishi tartibini belgilash vazifasi topshirildi. O'sha vaqtda Markaz rahbarlari Respublikalar Ittifoqini qanchalik saqlab qolishga urinmasinlar, buning iloji yo'q edi. Chunki endi eskicha tartib bilan mamlakatni

idora etib bo'lmas, o'z navbatida ittifoqdosh respublikalarning mustaqillikka bo'lgan intilishi tobora kuchayib borardi. Biroq Markazni kuchaytirish tarafdorlari boshqa usullardan: namoyishlar o'tkazish, mitinglar tashkil qilish, hatto g'ayri konstitutsion yo'llar bilan davlat to'ntarishi o'tkazish bilan bo'lsa-da, oldingi buyruqbozlik tizimini mustahkamlashga harakat qildilar. Buning aksi sifatida O'zbekiston hukumati o'zbek xalqi manfaatlarini hisobga olgan holda o'zining faol siyosatini davom ettirardi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda davlat mustaqilligining qo'lga kiritilishi arafasida hukm surgan chuqur inqiroz holatini, o'sha davrning siyosiy-ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy-madaniy hayotini istiqolning dastlabki oylari tarixini o'rganishda hamda O'zbekistonning yangi tarixini yaratishda 1989-1991 yillar davomida respublikada kechgan tarixiy jarayonlarining bevosita guvohi bo'lgan, ularning markazida turgan inson - O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimovning «O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida» kitobi muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

1991-yil 11-yanvarida mamlakat Prezidenti qishloq aholisiga bevosita amaliy yordam berish uchun navbatdagi Farmonga imzo chekdi. Mazkur Farmon 1989-yilda boshlangan haqiqiy yangilanishlarning mantiqiy davomi edi. **Prezident imzolagan hujjatda 1991-yilda paxta ekin maydoni qisqartirilishini nazarda tutib, tomorqa maydonlariga 108,5 ming gektar yer ajratish ko'rsatilgan.** 1991-yil 14-fevralda O'zbekiston Oliy Kengashining navbatdan tashqari to'rtinchi sessiyasi bo'lib o'tdi. Sessiyada mamlakat O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimov nutq so'zlashdi. Mazkur nutq matbuotda «Murakkab vaziyatda oqilona siyosat yuritaylik» degan sarlavhada chop etildi. Ushbu nutqida O'zbekiston rahbari Ittifoq shartnomasiga o'z munosabatini bildirib, O'zbekistonning bu shartnomaga kirmasligini qayd etib o'tdi. **1991-yil Navro'z bayrami** arafasida Prezident avf etish to'g'risidagi Farmonga imzo chekdi. Ushbu Farmon ham xalq tomonidan zo'r quvonch bilan kutib olindi. Qolaversa, amnistiyani o'sha davrda faqat Ittifoq Prezidenti e'lon qilardi.

1991-yil 18-20 avgust voqealari, «Favqulodda holat davlat komiteti - GKCHP», markaziy hokimiyat tangligi, KPSS faoliyatining to'xtatilishi, SSSRning tanazzulga yuz tutishi, Unda bir guruh avanyuristlar tomonidan

GKCHP a'zolari

respublika aholisiga murojaatida, jumladan, shunday so'zlar alohida ta'kidlanadi:

«...har birimiz og'ir va vazmin bo'lishimiz kerak. Boshimizga tushgan bu sinovlar, noaniq davr va sharoitdan avvalambor aql va idrokimizni bir joyga yig'ib, insof va vijdonni yo'qotmasdan, sarosimaga tushmasdan chiqishimiz kerak... O'zbekiston jumhuriyati, uning rahbariyati qayta qurish davrida ham hech qachon birovning gapiga kirib ish tutgan emas. GKCHP masalasida Islom Karimov rahbarligidagi O'zbekistonning o'z qat'iy fikrida turgani mamlakat va o'zbek xalqining mustaqillikka erishishida hal qiluvchi o'rin tutdi. Respublika rahbariyati: «Markazdan, boshqa ba'zi bir respublikalardan qanday qarorlar chiqmasin, va'dalar berilmasin, har qanday chaqiriqlar, da'vatlar, yo'l-yo'riq ko'rsatishga harakatlar bo'lmasin biz o'zimiz tanlagan yo'limizdan va belgilab olgan maqsadlarimizdan qaytganimiz yo'q.

Bu yo'l – bizning xalqimiz tarixiga, urf-odatlariga, tabiatimiz shart-sharoitlariga, xullas, xalqimiz manfaatlariga mos yo'ldir», - deb hisobladi.

1991-yil 21- avgustda O'zbekiston Prezidentining Farmoni bilan GKCHPning O'zbekiston Konstitutsiyasi va qonunlariga zid keladigan qarorlari noqonuniy deb e'lon qilindi.

1991-yil 25-avgustda Prezident Farmoni bilan respublika IIV va DXQ qonuniy ravishda O'zbekiston tasarrufiga olinishi, 26-avgustda O'zbekiston SSR Oliy Soveti tomonidan O'zbekistonning Davlat mustaqilligi to'g'risida qonun loyihasining tayyorlanishi va 31- avgustda O'zbekiston SSR Oliy Soveti sessiyasining chaqirilishi o'zbek xalqi tarixiga oltin sahifalar bo'lib kirdi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib aytish mumkinki, O'zbekistonning mustaqillik tomon yo'l tutishi sovetlar imperiyasida boshlangan inqiroz va qarama-qarshiliklarning avj olishi vaqtida boshlangan edi.

Texnologik usullar: «FSMU» texnologiyasi

-O'qituvchi har bir talabaga FSMU texnologiyasining to'rt bosqichi yozilgan qog'oz varaqlarini tarqatadi va yakka tartibda ularni to'ldirishni iltimos qiladi.

Vazifa: O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-siyosiy hayotida yuz bergan o'zgarishlar

Mavzusi bo'yicha quyidagi fikrlaringizni bayon eting

F-fikringizni bayon eting:

S-fikringizning bayoniga biron sabab ko'rsating

M-ko'rsatgan sababingizni asoslovchi misol keltiring

U-fikringizni umumlashtiring

Talabalar o'z maqsadlariga erishishga bo'lgan ishonchini bayon etadilar. Mashg'ulot o'qituvchi tomonidan muammo bo'yicha bildirilgan fikrlarni umumlashtirish bilan yakunlanadi.

Nazorat savollari va topshiriqlar:

1. Tarix fanini o'rganishda qanday metod va usullardan foydalaniladi?
2. Tarix fani qaysi fanlar bilan aloqador?

3. Manbalar nechta turga bo'linadi?
4. Tarixiy manbalarni o'rganishning ahamiyati qanday?
5. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimovning «Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q» nomli asari yozilgan sanani aniqlang?
6. Vatan tarixining komil insonni tarbiyalashdagi roli va ahamiyatini ko'rsating.
7. O'zbekiston tarixining jahon xalqlari tarixi va boshqa ijtimoiy fanlar bilan aloqasini ko'rsating.
8. O'zbekiston birinchi Prezidenti I.Karimovning qaysi asarlarida Vatanimiz tarixini o'rganish alohida qayd etilgan?
9. Farg'ona fojiasi kelib chiqishining asosiy sabablari nimada?
10. Turg'unlik yillarida o'zbek tiliga munosabat qanaqa edi?
11. Qadmondan boshlab O'zbekistonning iqtisodiy va siyosiy hayotiga doir masalalar mustaqil tarzda hal qilina bordi?

Asosiy tushuncha va atamalar:

Predmet, obyekt, tamoyil, xolislik, manba, ilmiylik, tarixiylik, insonparvarlik, vatanparvarlik, milliy istiqlol g'oyasi, milliy qadriyat, urf-odat, diniy e'tiqod, tarixiy-madaniy taraqqiyot, davrlashtirish, o'zbek davlatchiligi, moddiy manba, yozma manba, komil inson, o'zlikni anglash, ma'rifat, ma'naviyat.

2-MAVZU. MUSTAQIL O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING TASHKIL TOPISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI. O'ZBEKISTONNING O'ZIGA XOS ISTIQLOL VA TARAQQIYOT YO'LI

Reja:

1. Mustaqillik arafasida O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy holati.
2. O'zbekiston davlat mustaqilligini qo'lga kiritishi va uning tarixiy ahamiyati.
3. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'lining tanlanishi va hayotga tatbiq etilishi.
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi, uning tarixiy ahamiyati.

1. Mustaqillik arafasida O'zbekistonning Ijtimoiy-iqtisodiy holati

O'zbekiston o'zining davlat mustaqilligini e'lon qilgan vaqtda mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy ahvol o'ta murakkab edi. Quyidagilar uning o'ziga xos xususiyatlari sifatida namoyon bo'lar edi: aholining turmush darajasi bo'yicha O'zbekiston sobiq SSSR tarkibida oxirgi o'rinlardan birida turar edi; aholining 60% dan ko'proq asosiy qismi yashaydigan qishloq joylarida industrial rivojlanishning ahamiyatli darajada ortda qolishi sharoitida iqtisodiyotda yirik sanoat shaharlaridagi gigant korxona-monopolistlarning haddan tashqari konsentratsiyasi va ixtisoslashuvi hukm surardi; iqtisodiyotda ma'muriy tarzdagi narxni tashkil etish va resurslarni taqsimlash bilan bog'liq kuchli

nomutanosibliklar kuzatilar edi; mamlakat o'z davlatchiligining asoslarini yaratish zarurati oldida turardi; og'ir ekologik ahvol mavjud edi.

Ko'plab tarmoqlarda ataylab xomashyoni qazib olish va dastlabki qayta ishlash, yarim fabrikatlarni tayyorlash bosqichida uzilib qoluvchi tugallanmagan texnologik siklga ega ishlab chiqarishlar ustunlik qilar edi.

Respublikaning asosiy tarmoqlari kompleks tarzda emas, balki Rossiya hamda boshqa respublikalardagi ishlab chiqarishga resurslar va tayyor mahsulotlarni ko'p minglab kilometrlarga (ko'pincha noratsional, qarama-qarshi tarzda) yetkazib berish orqali "bog'lab qo'yish" maqsadida rivojlantirilgan edi.

70 yildan ko'proq vaqt hukm surgan ma'muriy-buyruqbozlik tizimiga asoslangan sobiq Ittifoqdagi noto'g'ri, samarasiz ijtimoiy-iqtisodiy siyosat 80-yillarning oxiriga kelib barcha ittifoqdosh respublikalar qatorida O'zbekiston aholisining ham yashash sharoitlarini og'irlashtirib, uni ko'plab muammolar iskanjasiga solib qo'ygan edi. Jumladan:

1) Respublikada demografik vaziyatning murakkabligi. O'zbekistonda aholining o'sish sur'atlari Ittifoq sur'atlariga qaraganda uch barobardan ziyod yuqori bo'lganiga qaramay, uzoq yillar davomida sanoat va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida ish joylarini ko'paytirish hamda aholining hayot ta'minoti uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish bilan mustahkamlab borilmadi. Bu esa odamlar turmush sharoitining yomonlashuvi, ishsizlar sonining ko'payishi, ijtimoiy mehnat unumdorligi va aholi daromadlarining kamayishi, pirovard natijada xalq farovonligining pasayishiga olib keldi;

2) Respublika iqtisodiyotining bir yoqlama, haddan tashqari nomaqbul ixtisoslashtirilishi natijasida qishloq xo'jaligi bilan bir qatorda, sanoatda ham, asosan, xomashyoni birlamchi qayta ishlash tarmoqlari ustunlik qilib, tayyor mahsulot, avvalo xalq iste'moli mollari ishlab chiqaruvchi tarmoqlarning ulushi juda past edi;

3) ishlab chiqaruvchi kuchlar va, avvalo, sanoat obyektlari asosan stixiyali ravishda, aniqrog'i, har xil o'zboshimchalik, buyruqbozlik bilan qabul qilingan qarorlar asosida, ko'pincha ilm-fan vakillari, bilimli va obro'li mutaxassislarning tavsiyalari mutlaqo e'tiborga olinmay joylashtirildi;

4) Respublikadagi ijtimoiy ahvolning, odamlarning ijtimoiy ta'minoti va ularni ijtimoiy himoya qilishning mutlaqo qoniqarsizligi. Ayniqsa, qishloq aholisining kanalizatsiya va vodoprovod bilan ta'minlanishi atigi 5 foizni, ichimlik suv bilan ta'minlanishi salkam 50 foizni, tabiiy gaz bilan ta'minlanishi 17 foizni tashkil etar edi. Aholini uy-joy, sog'liqni saqlash, madaniyat, maishiy xizmat obyektlari, maktablar, bolalar bog'chalari va hokazolar bilan ta'minlash ishlarida siljishlar sezilmadi. Vaholanki, aholining ko'pchilik qismi qishloq joylarida istiqomat qilar edi.

O'zbekiston sobiq Ittifoq tarkibida uzoq yillar davomida hukm surgan ma'muriy-buyruqbozlik tizimi ta'sirida faqat xomashyo yetkazib berishga

asoslangan, qoloq va mo'rt iqtisodiyotga ega bo'lib, bu holat respublika aholisi daromadlari va turmush darajasiga ancha keskin ta'sir ko'rsatdi.

Bu davrda respublika barcha asosiy iqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlar bo'yicha Ittifoqdagi o'rtacha darajadan ham ancha orqada bo'lib, mamlakatda oxirgi o'rinlardan biriga tushib qoldi. Jumladan, aholi jon boshiga yalpi ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha ittifoqdosh respublikalar orasida 12-o'rinni, daromad darajasi, asosiy turdagi mahsulotlarni iste'mol qilish jihatidan eng oxirgi o'rinlardan birini egallab keldi. Aholi jon boshiga milliy daromad ishlab chiqarish bo'yicha Ittifoqdagi o'rtacha darajadan 2 barobar, xalq iste'moli mollari ishlab chiqarish bo'yicha 2,5 barobar, sanoatdagi mehnat unumdorligi jihatidan 2,5 barobar, qishloq xo'jaligidagi mehnat unumdorligi jihatidan esa 2 barobar, aholining o'rta hisobda go'sht mahsulotlari, tuxum, sut va sut mahsulotlari iste'moli bo'yicha 2 barobar orqada qolgan. O'sha davrda kun kechirish uchun oyiga o'rta hisobda kamida 85 so'm zarur bo'lgani holda, 75 so'mdan kamroq yalpi daromad oladigan aholining ulushi Ittifoq bo'yicha 12 foizdan sal ko'proq bo'lsa, O'zbekistonda 45 foizga yetgan, ya'ni 8 million 800 ming kishini tashkil etgan. Bir millionga yaqin kishi ijtimoiy ishlab chiqarishda o'zining qo'lidan keladigan ishini topa olmagan, ya'ni ishsiz bo'lgan.

1990-yillarning boshidagi inqirozning kuchayish sabablari. O'zbekistonning sobiq Ittifoq tarkibida uzoq yillar davomida ma'muriy-buyruqbozlik tizimi ostida bo'lganligi, shuningdek, shundoq ham susayib borayotgan xo'jalik aloqalarining 1990-yillarning boshida Ittifoqning parchalanishi oqibatida batamom uzilib qolishi kuchli inqiroz holatlarini keltirib chiqardi. O'zbekiston iqtisodiyotining bir yoqlama tarzda, faqat xomashyo yetishtiradigan holga tushib, kompleks rivojlanish yo'liga, aholi ehtiyojlarini qondirishga o'tkazilmagani ijtimoiy ishlab chiqarish tuzilishidagi chuqur nomutanosibliklarda namoyon bo'ladi (4.3-jadval).

1990-yillarning boshida O'zbekistonda ijtimoiy ishlab chiqarish tuzilishidagi chuqur nomutanosibliklar

Ko'rsatkich	Miqdori
Sanoatda tayyor mahsulotning ulushi	50 foiz
Qayta ishlanmasdan, respublika tashqarisiga chiqarilgan qishloq xo'jaligi mahsulotining ulushi	80 foizdan ko'proq
Respublikadan olib ketilayotgan mahsulot tarkibida xomashyo, materiallar va chala tayyor mahsulotlar ulushi	65 foizdan ko'proq
Respublikaga keltirilayotgan tovarlar tarkibida sanoat mahsulotlari (mashinalar, asbob-uskunalar, yengil sanoat va oziq-ovqat mahsulotlari) ulushi	60 foiz

Sovet davrining keyingi o'n yilliklari mobaynida iqtisodiyotni rivojlantirishda xomashyo va chala tayyor mahsulotlar ishlab chiqaradigan va chetga yuboriladigan, mehnatni nisbatan kamroq talab qiladigan xomashyo tarmoqlarini

rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berilishi ushbu nomutanosibliklarni yanada kuchaytirdi. Jumladan, ishlab chiqarishning umumiy hajmida yengil sanoatning ulushi keyingi 50 yil ichida 54 foizdan 37 foizga, oziq-ovqat sanoatining ulushi 30 foizdan 14 foizga tushib qolgan, mashinasozlikning ulushi atigi 7 foizga o'sib, 16 foizni tashkil etgan.

Shuningdek, iqtisodiyot tarmoqlarini tarkib toptirish va rivojlantirishda qator nuqson va kamchiliklarga yo'l qo'yildi. Jumladan:

- respublika mashinasozlik kompleksi faoliyati paxtachilik, paxtachilik uchun mashinalar ishlab chiqarish bilan cheklanib, murakkab uy-ro'zg'or texnikasi, yo'l qurish mashinalari, plastmassa buyumlari, oziq-ovqat sanoati jihozlari, savdo-sotiq va maishiy xizmat sohasi uchun kerakli asbob-uskunalar deyarli ishlab chiqarilmadi;

- kimyo sohasining rivojlanishida yirik korxonalarga afzallik berilishi respublikadagi ekologik vaziyatni juda yomonlashtirib yubordi;

- yirik kimyo korxonalari nitron, atsetat, kaprolaktam singari dastlabki qayta ishlangan mahsulotlarni ishlab chiqarishga ixtisoslashib, ularning mahsulotlari ham asosan respublikadan tashqariga chiqarishga mo'ljallandi.

Mamlakatimiz rahbari tomonidan O'zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilib, bu boradagi strategiyaga quyidagi yondashuvlar asos qilib olinishini belgilab berdi:

- mintaqamiz taraqqiyotining tarixiy asoslari, oqilona mantiq e'tiborga olinmay, ma'muriy-buyruqbozlik usullari tazyiqi ostida shakllangan qarashlarning hammasiga barham berilishi kerak;

- mintaqamiz taraqqiyotining istiqbollari avvalo respublika aholisining manfaati nuqtayi nazaridan qaramoq kerak.

Respublikani iqtisodiy mustaqillik yo'liga olib chiqish, uni inqiroz girdobidan chiqarish vazifalarini hal etishda O'zbekiston resurslari va imkoniyatlariga baho berishga mutlaqo yangicha yondashish zarur edi.

Bunday og'ir ahvolning vujudga kelish sabablari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- 30-yillarning boshlarida iqtisodiyotga rahbarlik qilishning ma'muriy-buyruqbozlik usullariga zo'r berilib, O'zbekistonni, uning ishlab chiqaruvchi kuchlarini rivojlantirishga yaroqsiz yondashuvlarning tobora kuchayib borishi;

- respublikaga asosan xomashyo bazasi, sobiq Markazdagi sanoat vazirliklari va idoralarining mo'may xomashyo manbai sifatida qarab kelinishi;

- o'lkaning mahalliy, ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlariga ba'zan yetaricha, ba'zan mutlaqo baho berilmagani, ba'zan esa bu xususiyatlarning pisand ham qilinmagani;

- iqtisodiy va ijtimoiy sohani kompleks, jadal rivojlantirishning, umumittifoq mehnat taqsimotida O'zbekistonning mavqei va o'mini o'zgartirishning muqobil yo'llari e'tiborga olinmagani.

Ma'muriy-buyruqbozlik iqtisodiyotidan hozirgi zamon bozor iqtisodiyotiga o'tishning zarurligi iqtisodiy o'sish ekstensiv omillaridan foydalanish imkoniyatlarining tugab borishi bilan notovar iqtisodiyotning amal qilish layoqatining pasayishi orqali ifodalanadi.

Ma'muriy-buyruqbozlik tizimi ikkita ahamiyatli kamchilikka ega:

1) uning moslashuvchan emasligi, ro'y berayotgan o'zgarishlarga juda sekinlik bilan moslashib borishi;

2) xo'jalik yuritish tashabbuskorligini «yo'qotib yuborish» oqibatida samaradorlikning o'ta darajada pasayib ketganligi.

Ma'muriy-buyruqbozlik iqtisodiyotidan bozor iqtisodiyotiga o'tish ko'plab mamlakatlarda umumiy tendensiyaga ega. Bu jarayon iqtisodiyotni erkinlashtirish, chuqur institutsional (eng avvalo, mulkchilik munosabatlarida) o'zgarishlarni o'z ichiga oladi, biroq, bir vaqtning o'zida moliyaviy barqarorlashtirish chora-tadbirlarining amalga oshirilishini taqozo etadi.

Ma'muriy-buyruqbozlik tizimini o'zgartirish mazkur tizim asosining o'zgarishini hamda uni sifat jihatidan farq qiluvchi bozor tizimiga almashtirilishini anglatar ekan, bunday turdagi o'zgarishlarni tizimiy islohotlar deb atash maqsadga muvofiq bo'ladi.

2. Mustaqillikning qo'lga kiritilishi va uning tarixiy ahamiyati

XX asr 90-yillariga kelib jahon va sobiq Ittifoqdosh o'zgarishlar hamda yuzaga kelgan vaziyat o'zbek xalqining mustaqillik uchun bo'lgan kurash jarayonini tezlashtirib yubordi.

1991-yilning 31-avgustida, o'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston SSR Oliy Kengashining oltinchi sessiyasida Islom Karimov tantanali ravishda O'zbekiston Respublikasining mustaqilligini e'lon qildi. U o'zining tarixiy nutqida quyidagilarni alohida ta'kidladi: «Mamlakat katta falokat yoqasiga, jar yoqasiga kelib qolganini ko'rib turibmiz. Xalq o'zining ertangi kuniga ishonchini kundan-kunga yo'qotyapti. Odamlar o'zining, oilasining, bola-chaqasining tinchligiga kafolat istaydi. To'kis, xotirjam hayot talab qilyapti. Bu istaklar, bu talablar safsatabozlik va va'dabozliklar ostida ko'milib ketyapti. Bizning xalqimiz sabr-bardosh, yaxshilik, osoyishtalik, boshqa xalqlarga nisbatan xayrixohlik ruhida tarbiyalangan. Bu xalq bugun bizdan himoya talab qilyapti, tinch-totuv hayot, og'ir mehnatiga yarasha turmush sharoitlari talab qilyapti. Bu – haqqoniy talabdir.

...O'zbekiston rahbariyati hech qachon, qanday Ittifoq bo'lmasin, kim bilan Ittifoq bo'lmasin, qanday sharoit bo'lmasin, ikkinchi darajali rolga rozi bo'lmaydi, bunga yo'l ham qo'ymaydi. Tenglar ichida teng bo'lish – xalqimizning asriy orzusidir».

Sessiyada «O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to'g'risida» hamda «O'zbekiston Respublikasining davlat bayrog'i to'g'risida»gi masalalari ham kun tartibiga qo'yilib, qizg'in muhokama qilindi.

Oliy Kengash O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to'g'risidagi qonunni qabul qildi. So'ngra Respublika Davlat mustaqilligi to'g'risidagi Bayonot qabul qilindi. O'zbekiston SSR ning nomi O'zbekiston Respublikasi deb o'zgartirildi. Mustaqillik belgilangan kun 1-sentabr 1991-yildan boshlab milliy bayram va dam olish kuni deb e'lon qilindi. O'zbekiston Respublikasi

mustaqilligi haqidagi bu hujjatlar o'zbek xalqining asriy orzusi ro'yobga chiqqanligining huquqiy ifodasi bo'ldi.

«O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to'g'risida»gi qonun 17 moddadan iborat bo'lib, mustaqil respublika uchun vaqtincha konstitutsiya rolini o'ynaydigan bo'ldi. Ushbu qonunda O'zbekiston mustaqil demokratik davlat deb e'lon qilindi, ma'muriy-hududiy tuzilishi, hokimiyat va boshqaruv idoralari tizimini mustaqil belgilash qonunlashtirildi. Respublikaning davlat bo'linishi hamda iqtisodiy asoslari ham qonunda o'z aksini topdi. Shuningdek, ushbu hujjatda O'zbekistonning Qoraqalpog'iston bilan munosabatlari xususida so'z borib, O'zbekiston Qoraqalpog'istonning hududiy yaxlitligini tan olishi haqida fikr yuritildi, u O'zbekiston tarkibida ekanligi e'tirof etiladi. Bunday qonunning qabul qilinishi o'sha davrda erishilgan yutuqlarning yuqori cho'qqisi bo'ldi. Shunday qilib, o'zbek xalqi asrlar davomida orzu qilgan mustaqillikka tinch yo'l bilan, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimov boshchiligidagi respublika rahbariyatining oqilona yo'l tutishi orqali erishdi.

O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi e'lon qilinishi bilan birga Davlat mustaqilligi bilan bog'liq qonunlar tizimini yaratish zarur edi. O'zbekiston erishgan istiqoltni mustahkamlash uchun mamlakatda referendum o'tkazishga qaror qilindi. 1991-yili 18-noyabrda Oliy Kengash VIII sessiyasi O'zbekiston Respublikasi referendumini o'tkazish to'g'risida qaror qabul qildi. Shunga muvofiq 29-dekabrda; «Siz Oliy Kengash tomonidan O'zbekiston Respublikasi mustaqil davlat deb e'lon qilinishini ma'qullaysizmi?» mavzuida referendum o'tkazishga katta tayyorgarlik ko'rildi. **Referendum yakuniga ko'ra unda qatnashgan aholining 98,2 foizi O'zbekiston mustaqilligini yoqlab ovoz berdi.** O'zbekiston mustaqil respublika deb e'lon qilinishi jahon jamoatchiligi tomonidan ham zo'r qoniqish bilan kutib olindi. Fikrimiz isboti sifatida Amerika Qo'shma Shtatlarining o'sha paytdagi Prezidenti Jorj Bushning I. Karimov nomiga yuborgan telegrammasi hamda Shvetsiya bosh vaziri K. Bilodning telegrammalarini ko'rish mumkin. 24-sentabrda Toshkentda xalqaro anjuman o'tkazildi. O'zbeklar (Turkistonliklar) ning birinchi xalqaro uchrashuvida O'zbekiston Prezidenti nutq so'zladi. 1991-yil 14-sentyabrda O'zbekiston Kompartiyasining Favqulodda XXIII syezdida I.A.Karimov taklifi bilan O'zbekiston Kompartiyasi KPSS tarkibidan chiqqanligi e'lon qilindi. Partiyaning bunday buyon faoliyat ko'rsatmasligi e'tiborga olinib, ushbu partiya o'rnida Xalq-Demokratik partiya tuzilgani e'lon qilindi. O'zbekiston mustaqil davlat deb e'lon qilingan kunning o'zidayoq mustaqil davlat ramzlarini joriy qilish yuzasidan amaliy choralar ko'rildi. O'zbekiston Respublikasining Davlat Bayrog'i to'g'risida, respublika gerbining nusxasi va Davlat madhiyasining musiqiy bayoni haqida maxsus qaror qabul qilindi. Unda Konstitutsiya komissiyasining ekspert guruhiga Davlat bayrog'ining variantlari ustida ishlashni davom ettirish, Oliy Kengashning tegishli qo'mitalariga Konstitutsiya komissiyasi ijodiy guruhi bilan hamkorlikda Davlat bayrog'i, madhiyasi haqida qonun loyihalarini ishlab chiqib, navbatdagi sessiyaga taqdim etish topshirildi.

Mustaqilligimizning dastlabki kunlarida davlat boshqaruvida yangi tuzim-Prezidentlik respublika boshqaruvi shakli joriy etildi. 1991-yil 29-dekabrda o'zbek xalqi xohish-irodasi bilan O'zbekiston Respublikasi Prezidentini sayladi. Saylovga jiddiy tayyorgarlik ko'rilib, O'zbekiston Respublikasi saylovlari muqobillik asosida o'tdi. Oliy lavozimga ikki nomzod-O'zbekiston XDP va O'zbekiston kasaba uyushmalari federatsiyasi nomzodi I.A. Karimov va «Erk» Demokratik partiyasi vakili Saloy Madaminov (Muhammad Solih) nomzodi qo'yildi.

Saylovlar yakuniga ko'ra 8 million 514 ming 136 ovoz yoki ovoz berishda qatnashganlarning 86 foizi Islom Karimov nomzodini, 1 million 220 ming 474 saylovchi (12,3 %) Saloy Madaminov nomzodini yoqlab ovoz berdi. Markaziy saylov komissiyasi okrug komissiyalari majlis bayonlarini ko'rib chiqib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risidagi qonunning 35-moddasiga asosan Islom Abdug'aniyevich Karimovni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga saylangan deb hisoblashga qaror qildi.

Xalqimizning ko'p yillar davomida olib borgan matonatli kurashi natijasida qaror topgan mustaqil O'zbekistonda bozor munosabatlariga asoslangan odil, haqqoniy demokratik jamiyat qurish stixiyali (ko'r-ko'rona) ravishda emas, balki jahon taraqqiyotining, chunonchi, buyuk zaminimizda yaratilgan tarixiy tajribalarga, g'oyalarga, ma'rifiy-ilmii taraqqiyotga amal qilgan holda ro'yobga chiqdi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng kun tartibida jahon andozalariga mos keladigan davlat qurish, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohada tub islohotlarni amalga oshirish, ularni qonun bilan mustahkamlaydigan huquqiy tizimni vujudga keltirish vazifasi turar edi. Chunki sobiq sotsialistik tuzumga xos ijtimoiy munosabatlar va jarayonlar endilikda respublikada barpo qilinajak yangi jamiyat manfaatlariga mos kelmas edi. Mulkchilik, mulkka egalik qilish va uni boshqarish, ishlab chiqarish omillari, bozor mexanizmi, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotini normal izga solish ana shunday jiddiy yangilanishlarni taqozo etar edi.

Shuni ham aytish kerakki, jahonda hamma mamlakatbop ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning tamoyillari, barcha uchun tavsiya etish lozim bo'lgan tayyor andozalari hech qachon bo'lmagan va bo'lmaydi ham. Shu bilan birga rivojlanishning madaniy, ma'rifiy, tarixiy jihatdan asrlar mobaynida shakllangan an'analari mavjud bo'lgan O'zbekistondagi qadimiy makonda o'ziga xos yo'l tanlash uchun ancha-muncha izlanish lozim edi. Biroq, vaqtni boy bermay, tezkorlik bilan ish tutish lozim edi. Shuning uchun ham «Mustaqil O'zbekiston tug'ilgan kuniyoq oyoqqa turishga, o'zi yurishga majbur edi».

Yana shuni ta'kidlash darkorki, O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan paytda mamlakat ichkarisida bo'lgani kabi uning tashqarisida ham unga ishonmaydigan, shubha bilan qaraydiganlar bor edi. Hatto sobiq markazdagi ayrim «bashorat»chi O'zbekistonga nisbatan «O'zlaringni Mustaqil boshqarishga, Mustaqil davlat qurishga qodir emassizlar», «Sizlar mute, qaram xalqsizlar», «Sizlar uchun biz fikrlaymiz, nazariya yaratamiz, sizlar esa bajarasizlar, xolos» deb shovinistlaracha g'arazgo'ylik qilsa, mamlakat ichkarisidagi ayrim toifalar o'rtasida «Endi O'zbekiston qanday yo'ldan boradi? Qanday jamiyat quradi? Markazsiz

yashay oladimi? Respublikada ijtimoiy-siyosiy barqarorlik ta'minlanadimi?» - qabilidagi savollar paydo bo'lgan edi. Unga har kim o'zicha javob qidirar edi.

Tabiiyki, ana shunday ziddiyatli va murakkab bir paytda O'zbekiston uchun o'ziga xos istiqloq va taraqqiyot yo'lini tanlash, yangi jamiyat barpo qilish uchun o'z andozasini ishlab chiqish g'oyat dolzarb va ahamiyatli edi. O'z navbatida bunday vazifani uddalash O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy vaziyat, odamlar o'rtasida tarkib topgan munosabatlar, ularning dunyoqarashi, jumladan, diniy e'tiqodi, ruhiyati va xulq-atvor normalari shuni taqozo etardi. Ayni chog'da, O'zbekistonning o'z ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish andozasini ishlab chiqishda rivojlangan mamlakatlarning ko'p asrlik tajribasini o'rganish, ularning foydali tomonlarini o'zlashtirish bilan birga O'zbekiston xalqining turmush tarzi va an'analariga ham tayanish lozim edi.

Shuning uchun ham O'zbekiston mustaqilligining dastlabki kunidanoq, «jahon va o'zimizning amaliyotimizdan olingan barcha unumli tajribani rad etmagan holda o'z ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy taraqqiyot yo'lini tanlab olishga kirishdi».

Albatta, mamlakat hayot-mamot bosqichida turgan bir paytda uning yangi jamiyatga o'tishi bilan bog'liq vazifalarni bajarish davlat rahbaridan yangi sharoitga mos boshqaruv tizimini ishlab chiqishni, jamiyatning iqtisodiy asosini vujudga keltirishni taqozo qiladi. Aholining barcha toifalarini yagona maqsad atrofida birlashtiruvchi g'oyalar tizimini yaratishni talab etardi. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'li ana shu tarzda shakllandi. Mamlakat mustaqilligining tashabbuskori va rahnamosi sifatida Prezident xuddi ana shunday paytda o'zining qat'iy, ilmiy jihatdan asosli, hayotiy jihatdan yashovchan xulosalarini o'rtaga tashladi.

Hali sobiq ittifoq mavjud bo'lgan davrda I. Karimov respublika rahbarligiga (1989-yil, iyun) kelgan vaqtdan boshlab respublikaning ijtimoiy-siyosiy hayotida jiddiy ravishda yangilanishni, tub o'zgarishlarni boshlab yuborgan edi.

1990-yil mart oyidayoq sobiq ittifoq respublikalari ichida birinchilardan bo'lib, O'zbekistonda prezidentlik boshqaruvining tashkil etilishi, g'oyaviy qarashlari, siyosati yangilanayotgan jamiyatga mos bo'lmayotgan O'zbekiston Kompartiyasining Xalq demokratik partiyasiga aylantirilishi, hokimiyatning asta-sekin va izchillik bilan partiya idoralaridan Prezident, hukumat, mahalliy idoralar qo'liga o'tishi, o'zbek tiliga davlat tili maqomi berilib, milliy qadriyatlarning tiklanishiga boshlagani O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li shakllanayotganini ko'rsatardi.

O'zbekiston mustaqil bo'lgach, I. Karimovning respublika rahbari sifatida xalq oldidagi mas'uliyati yana ham oshdi. U endi markazga bog'liq bo'lmagan holda, butun muammolarni o'zi hal qilishga, har qanday ziddiyatlarga yuzma-yuz turib, faoliyat ko'rsatishga majbur edi. Ana shunday qarama-qarshiliklar qurshovida uning katta siyosatchi sifatidagi rahbarlik mahorati kun sayin shakllanib, yangi mazmun kasb eta bordi.

Islom Abdug'aniyevich Karimov umumxalq ovoz berish yo'li bilan mamlakat Prezidenti e'ib saylanganidanoq o'zining butun amaliy faoliyatida xalq va vatan manfaatini nazarda tutib faoliyat ko'rsatdi. U Oliy Kengashning 1992-yil 4-

yanvarda bo'lib o'tgan navbatdan tashqari IX sessiyasida shunday degan edi: «Menga qanday yuksak mas'uliyat yuklanganini his qilgan holda xalqning munosib turmush kechirishi uchun qanday yo'llar tanlaganimiz haqida ba'zi fikrlar bilan o'rtoqlashmoqchiman.

Xalq iqtisodiyotni barqarorlashtirish uchun qat'iy harakatlar qilishni kutyapti. O'tmish qoldiqlari xalq yelkasiga og'ir yuk bo'lib qolgan. Eng muhim vazifalardan biri xalqning baxtli hayotini ta'minlashdir. Prezident shiddat bilan kirib kelayotgan bozor zarbalariga bardosh beruvchi, yordamga muhtoj kishilarni o'z homiylikiga olishi kerak. Bular - ko'p bolali, kam ta'minlangan oilalar, nogironlar...

Bundan keyin ham biz uchun shu tamoyil qat'iy bo'lib qolaveradi».

3. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'lini tanlashi va hayotga tatbiq etilishi

Prezident Oliy Kengashning IX sessiyasida Dastur ahamiyatiga molik bo'lgan davlat siyosatining strategiyasini aniq-ravshan ko'rsatib berdi. Millatlararo munosabatlarni barqarorlashtirish, fuqarolarga erkinlik berish, jamiyatda ma'naviy yangilanish uchun barcha sharoitlar yaratish lozimligini, yosh avlod tarbiyasiga katta e'tibor berish kerakligini, huquqiy davlatda qonun ustuvor bo'lishini alohida ta'kidladi.

Tabiiyki, ushbu qoidalar O'zbekiston istiqloli va taraqqiyotining asosiy yo'llarini belgilab berish uchun asos bo'lib xizmat qildi. Masalaga ana shunday yondashish - mustaqillikning ilk kunlaridanoq aniq tartib-intizomga rioya qilish, qonun ustuvorligiga intilish mamlakatda eng murakkab paytlarda barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'ldi.

Davlat O'zbekistonning mustaqil taraqqiyot yo'lini ishlab chiqar ekan, o'tmishdan, sobiq sovet tuzumidan meros bo'lib qolgan tajribadan saboq chiqardi. Ayni chog'da 90-yillar boshlarida, ya'ni mustaqil taraqqiyotning dastlabki yilida amalga oshirilgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqur tahlil qildi. Shu asosda soxta inqilobiy sakrashlarsiz, fojiali oqibatlarsiz va ijtimoiy larzalarsiz, evolyutsion yo'l bilan dinamik taraqqiyot yo'liga o'tish - tanlab olingan yo'lning asosiy mazmun va mohiyatidir, - degan xulosaga keldi.

Ma'lumki, o'zbek xalqi azaldan jamoa bo'lib, uyushib yashashga odatlangan, to'yda ham, azada ham yonma-yon turib, oddiy kunlarda bir-biriga ko'maklashgan. Kattalani hurmat qilish, oila va farzandlar to'g'risida g'amxo'rlik ko'rsatish, millatidan qat'i nazar odamlarga xayrixohlik, o'zgalarga yordam tuyg'usi o'zbek xalqiga tarixan xosdir.

Shuning uchun ham I.Karimov 1992-yil 2-iyulda O'zbekiston Oliy Kengashining X sessiyasida «Istiqlol yo'llari va muammolari» mavzusida nutq so'zlar ekan, **birinchidan**, «Biz ijtimoiy taraqqiyot va yangilanish borasida o'z yo'limiz bor, deb e'lon qildik. Bozor iqtisodiyotiga o'tar ekanmiz, milliy-tarixiy turmush tarzimizni, xalqimiz urf-odatlarini, an'analarimizni, kishilarning fikrlash tarzini hisobga olamiz», - dedi va tub islohotlarni amalga oshirish borasida dastlabki tamoyilini belgilab berdi.

Ikkinchidan, respublikadagi o'ziga xos ma'naviy-ruhiy vaziyatdan kelib chiqib ish tutildi. Chunki O'zbekiston aholisi va mehnat resurslari yildan yilga o'sib boruvchi mintaqa hisoblanadi. Ushbu omilning ahamiyatiga e'tibor berar ekan, Prezident shunday dedi: «Xalqimizning 60 va hatto, undan ko'proq foizi qishloq joylarida istiqomat qiladi va ularning asosiy qismi dehqonchilik sohasida ishlaydi. O'zbek zoti borki, o'tirgan joyini sovitgisi kelmaydi. Bir joydan ikkinchi joyga ko'chib yurishga xushi yo'q. Mehnat resurslari va ishlab chiqarish korxonalarini joylashtirishda xuddi shu vaziyatni ham e'tiborda tutish kerak.

Xulosa shuki, qishloq joyda va tuman markazlarida mavjud bo'lgan ortiqcha ishchi kuchini shaharga olib kelish shart emas, balki yangi, ixcham, zamonaviy korxonalarni qishloq joylariga, tuman markazlariga olib borib qurishimiz zarur. Sodda qilib aytganda, odamlarni ishxonaga emas, ishxonani odamlarga yaqinlashtirish lozim».

Uchinchidan, O'zbekiston taraqqiyot yo'lini ishlab chiqishda respublikaning qulay jug'rofiy-siyosiy imkoniyati hisobga olindi.

Darhaqiqat, tarixan O'zbekistonning hozirgi hududi juda ko'hna savdo yo'li - Buyuk ipak yo'li tutashgan, mag'rib-u mashriqni bir- biriga bog'lab turgan, turli qarashlardagi xalqlarni yaqinlashtirgan, jo'shqin tashqi aloqalar va turli madaniyatlarning bir-birini o'zaro boyitish jarayoni kechgan hududdir. Ana shu boy, tarix sinovlaridan o'tgan tajribalarni davom ettirish, undan samarali foydalanish yo'li tutildi. Demakki, mintaqalararo aloqalar, dunyoviy integratsiyani yo'lga qo'yishga kirishildi.

To'rtinchidan, O'zbekistonning bozor munosabatlariga o'tishida ijtimoiy ong, ijtimoiy psixologiya masalasini hisobga olish lozimligi ham ko'rsatib berildi.

Chunki, sho'rolar davrida kishilar ongida ijtimoiy tenglik tushunchasi, ya'ni yaxshi ishlasam ham, yomon ishlasam ham davlat baribir boqadi, degan fikr shakllanib, boqimandalik kayfiyatiga tushib qolgan, mulkka egalik tuyg'usidan uzoqlashgan edi. Bu, albatta, kishilarning mehnatga intilishini so'ndirar, ish natijasi uchun mas'uliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatar edi. Ularda boqimandalik, tekinxo'rlik illatlarini chuqurlashtirar edi. Shuning uchun, bozor munosabatlariga o'tishda odamlardagi mana shu kayfiyatni e'tiborga olish kerak, deb hisoblandi. Islohotlar davrida xususiyashtirish jarayonining chuqurlashishi, mamlakatda mulkdorlar sinfini shakllantirish sari dadil qadamlar qo'yilishi mana shu omildan kelib chiqqan xulosadir.

Beshinchidan, hukumat mustaqil O'zbekiston siyosatini belgilashda islom diniga munosabatni tubdan o'zgartirish lozimligini qayta-qayta uqtirdi. Chunki din turmush tarzimizga o'chmas muhrini bosgan. Dinga nisbatan ijobiy munosabat tashqi siyosatimizda, ayniqsa, musulmon davlatlari bilan o'zaro aloqalarimizni kengaytirishda katta ahamiyatga ega, - deb ko'rsatadi.

Oltinchidan, O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy va siyosiy mustaqilligini himoya qilish va ta'minlash imkonini beradigan boy moddiy-ma'naviy hamda ishlab chiqarish potentsialiga va kadrlar qudratiga ega mamlakat ekanligidir. Endi hamma gap ana shu imkoniyatlardan unumli foydalanishda edi.

Bozor iqtisodiyoti - jamiyat taraqqiyotini tezlashtiruvchi iqtisodiy aloqalar majmuidir. Tarixan, bozor iqtisodiyotiga o'tish eng so'nggi navbatda «sotsialistik»

mamlakatlar o'tmoqda. Xalqaro tajribada bozor iqtisodiyotiga o'tishning bir qancha modellari mavjud bo'lib, ularni umumlashtirib, bozor iqtisodiyotiga o'tishning uch turga yoki modelga bo'lishimiz mumkin:

1. G'arbiy Yevropa mamlakatlari va boshqa rivojlangan mamlakatlar yo'li.
2. Mustamlakachilikdan ozod bo'lib, mustaqil taraqqiyot yo'liga kirib rivojlanayotgan Osiyo, Afrika, Lotin Amerikasi mamlakatlarining yo'li.
3. Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlari, boshqacha aytganda, «sotsialistik» rivojlanish yo'lidan borgan va hozirda bozor iqtisodiyoti yo'lini tanlagan mamlakatlar yo'li.

Sobiq sotsialistik mamlakatlarda, jumladan O'zbekistonda davlatlashtirilgan, o'ta markazlashtirilgan va yagona bir markazdan boshqariluvchi iqtisodiyotdan – bozor iqtisodiyotiga o'tish zarurligi quyidagi bosqichlarni amalga oshirishni taqozo etdi:

1. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning huquqiy asoslarini yaratish, ya'ni uni ta'minlovchi yuridik qonunlar tizimini yaratish.
2. Bozor infrastrukturasi shakllantirish. Bunda bozor iqtisodiyotiga xos aloqalarni o'rnatishga ko'mak beruvchi, ya'ni bozorga xizmat ko'rsatuvchi sohalarni, tashkilot, korxona va muassasalarni yaratish.
3. Mulkchilik va xo'jalik yuritish usullarini xususiy lashtirish.
4. Narxlarni erkinlashtirish, narx ustidan davlat nazoratini minimal darajaga keltirish.

Birinci Prezidentimiz o'z rahbarlik faoliyatini boshlagan paytda respublikadagi ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning negizida uzoq yillar davomida hukm surib kelgan ma'muriy-buyruqbozlik tizimining asoratli ta'siri yotadi, shunga ko'ra ularni hal etishning yagona to'g'ri yo'li – bu iqtisodiyotda bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich shakllantirib va rivojlantirib borish ekanini qat'iy belgilab berildi. Jumladan, ushbu jarayonning maqsadga muvofiq tarzda, samarali va eng muhimi, aholi turmush darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmagan holda amalga oshishi uchun quyidagi tadbirlarga alohida e'tibor qaratdi:

- O'zbekiston sharoitida bozor mexanizmining mohiyati va mazmuniga sergaklik bilan va har tomonlama real baho berish, uning joriy etilishida vujudga kelishi mumkin bo'lgan murakkabliklar va noxush oqibatlarini ko'zda tutish, o'tish davri keskinliklarini yumshatishga yordam beradigan zarur mexanizmlarni oldindan yaratib qo'yish kerak;

- nonning chakana narxi, boshqa narxlardan ayri holda bir tomonlama oshirilishi g'alla bilan paxta, ulardan olinadigan mahsulotlar narxlarining ekvivalentligiga erishish yo'lidagi sa'y-harakatlarni, ko'zda tutilayotgan yoqilg'i, metall va texnika narxlarining oshirilishi esa paxtaga haq to'lashni ko'paytirish tartiblarini tamomila yo'qqa chiqaradi;

- respublika uchun katta ahamiyat kasb etuvchi boshlang'ich sharoitlarni hisobga olish va barobarlashtirish masalasiga chuqur e'tibor qaratish lozim;

- bozor iqtisodiyotiga o'tish konsepsiyasi haqidagi SSSR hukumatining ma'ruzasida investitsiyalarni qisqartirish masalasining qo'yilishi xato yondashuvdir, chunki ishlab chiqarishning mavjud texnikaviy va strukturaviy

darajasida (bu jihatdan ilg'or mamlakatlar darajasidan 15-20 yil va undan ko'proq orqada qolingani edi) bunday siyosat battar qoloqlikka olib boradi;

- maqsadli, tarkibiy siyosatni, kapital qurilishdagi ustun yo'nalishlarni, avvalo, tugallanmagan qurilishlarni keskin qisqartirish maqsadida tubdan qayta ko'rib chiqish zarur;

- aholi ijtimoiy himoyasining aniq va ta'sirchan mexanizmlari zarur;

- uy-joy qurilishiga alohida e'tibor berish lozim. Bunda yaqin besh yil ichida 67-68 million kvadrat metr uy-joyni foydalanishga topshirish, 6 milliondan ziyodroq kishining uy-joy sharoitini yaxshilash vazifasi qo'yilishi muhim ahamiyat kasb etadi;

- aholiga kommunal xizmatni keskin yaxshilash, jumladan, aholining markazlashtirilgan suv ta'minoti darajasini 52 foizdan 67 foizga yetkazish, Orolbo'yi zonasida esa 1995-yilgacha butun aholini markazlashtirilgan suv ta'minotiga o'tkazish, qishloq aholi punktlarini gazlashtirish sur'atlarining ikki barobar ortishi ahamiyatlidir;

- respublikadagi ijtimoiy o'zgarishlarni hal etishga byudjet mablag'laridan tashqari vazirliklar, idoralar, korxona va tashkilotlarning o'z hissasini qo'shishini ta'minlash kerak.

- respublikada o'tish davridagi resurs va imkoniyatlardan samarali foydalanish, aholining ijtimoiy himoyasi, ayniqsa, kam ta'minlangan aholining ijtimoiy himoyasining ishonchli mexanizmi ishlab chiqilishi;

- respublikada mulkchilikning qanday shakllari bo'lishini aniqlab olish;

- ayrim davlat mulkidagi ishlab chiqarish obyektlarini mulkchilik va xo'jalik yuritishning boshqa shakllariga aylantirishni belgilab olish;

- iste'mol mollari, xalq hunarmandchiligi, xalq ijodiyoti mahsulotlari ishlab chiqaradigan, umumiy ovqatlanish va maishiy xizmat sohasidagi yoki yordamchi korxonalar, ikkilamchi resurslarni va ishlab chiqarish chiqindilarini qayta ishlaydigan katta birlashmalarning ayrim buyurtmalarini bajaradigan korxonalarni kichik xususiy korxonalar ko'rinishida tashkil etishning qonuniy tartibini aniq belgilab qo'yish;

- yirik ishlab chiqarish komplekslari, shu jumladan, mamlakatning boshqa mintaqalaridagi komplekslar tomonidan mayda va o'rtacha korxonalar, filiallar va sexlar tashkil etilishini rag'batlantirish;

- yordamchi ishlab chiqarish bo'linmalari tuzilishida ularning mehnat jamoalarini uy-joy va ijtimoiy, madaniy, maishiy obyektlar bilan to'la ta'minlash;

- qo'shma korxonalar tashkil etish ishini faollashtirish va boshqalar.

Ma'lumki, hozirda rivojlangan mamlakatlar (AQSH, Yaponiya, Kanada, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya, Rossiya)ning deyarli barchasi bozor iqtisodiyoti yo'lini tanlagan bo'lib, shu asosda iqtisodiy taraqqiyotini belgilab kelmoqda. Bozor iqtisodiyotiga o'tish XX asrga xos bo'lgan umumjahon voqealardir. Bozor iqtisodiyotiga o'tish kishilarning xohish-irodasi emas, balki obyektiv zaruratdir.

Bozor iqtisodiyoti deganda, tovar-pul munosabatlariga asoslangan va ularga xos iqtisodiy qonunlar, ya'ni bozor munosabatlari tamoyillari asosida boshqariladigan iqtisodiyot tushuniladi. Bozor iqtisodiyoti azaldan mavjud. U bir

necha ming yillardan beri rivojlanib, turli iqtisodiy-ijtimoiy tizimlar doirasida saqlanib keladi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish – bu shunchaki maqsad emas, balki iqtisodda bozor munosabatlarini shakllantirish, jamiyatni yangilash yo'lidir, ya'ni iqtisodiy faoliyat erkinligiga, mulchilikning xilma-xilligiga, narx erkinligiga, raqobat kurashiga, shaxsiy huquq va erkinliklarning qaror topishiga, daromadning cheklanmaganligiga erishish demakdir. Faqat bozor munosabatlari zaminidagina ishlab chiqarishni barqaror rivojlantirish, ko'plab sifatli mahsulotlar yaratish, ularga bo'lgan talabni qondirish, tejamli xo'jalik yuritish, to'kinchilik yaratib, xalqning farovon turmushini ta'minlash, halol va samarali mehnatni qadrlash, adolat o'rnatish mumkin.

Jahon tajribasi ko'rsatishicha, bozor iqtisodiyotiga revolyutsion yo'l bilan, ya'ni jadal usulda yoki evolyutsion yo'l bilan, ya'ni bosqichma-bosqich o'tish mumkin. Birinchi holda, tub islohotlarni o'tkazish, avvalgi tizimni va tarkib topgan iqtisodiy munosabatlarni birdaniga va batamom sindirish talab etilib, «karaxt qilib davolash» usuli («shokovaya terapiya») deb ataladi. Eski iqtisodiy munosabatlarni bosqichma-bosqich yangi bozor munosabatlariga aylantira borib, samarali bozor iqtisodiyotini shikastsiz vujudga keltirish mumkin. Islohotlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, evolyutsion yo'l kamroq ijtimoiy larzalarga olib keladi, ancha izchil va muqarrardir.

Istiqbol yillarida jamiyatimiz hayotining barcha sohalarida tub islohotlar yuz berdi. Bu o'zgarishlar iqtisodiy hayotimizni ham qamrab oldi. Respublikaning boy imkoniyatlari, geosiyosiy sharoitidan kelib chiqib, O'zbekistonda demokratik huquqiy davlat barpo etish jarayonidagi eng muhim vazifalaridan biri bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiyotni barpo etish masalasi dastlabki kunlarning eng muhim vazifasi sifatida belgilandi.

O'tish davrida bozor iqtisodiyoti tushunchasi, unga o'tish zarurati, bozor iqtisodiyotiga o'tishning «O'zbekiston yo'li» kabi masalalarning tub mohiyatini anglash eng dolzarb masalalaridan biri edi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tishning umumiyliigi, masalan, xususiy mulkchilik, iqtisodiy jarayonlarni boshqarish va takomillashtirishda talab, taklif qoidalarining bir xilligi bo'lishi bilan bir qatorda har bir mamlakatning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiquvchi yo'li mavjuddir. Bunda uning xo'jalik tuzilishi va shart-sharoitlari, joylashgan yeri, tabiati va iqlimi, milliy kelib chiqishi, urf-odatlar, an'ana va milliy tavsifi va boshqa omillar sabab bo'ladi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, dunyodagi hamma mamlakatlar uchun maqbul bo'lgan bir xil taraqqiyot yo'li, bir xil andoza bo'lishi mumkin emas. Hozirda bozor iqtisodiyotiga o'tishning turli modellari mavjud bo'lib, ular barcha mamlakatlarni bitta manzilga – erkin bozor iqtisodiyoti tizimiga olib keladi. Ammo, bozor munosabatlari shakllanishining sotsial-iqtisodiy, tarixiy, milliy va xalqaro sharoiti har xil bo'lganligi tufayli, unga o'tishning milliy xususiyatlari ham mavjud bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan biror mamlakatning taraqqiyot yo'lini yoki taraqqiyot modelini borligicha qabul qilib bo'lmaydi. Natijada o'ziga xos yo'lni tanlash muhim hisoblanadi.

O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimovning iqtisodiy tizimni rekonstruksiya va modernizatsiya qilish strategiyasini ishlab chiqishdagi xizmatlari

katta bo'ldi. Sobiq tuzumda amal qilgan va markazlashgan ma'muriy - boshqarish tizimiga asoslangan iqtisodiyot o'zining hayotiy emasligini, aholining o'sib boruvchi ehtiyojlarini ta'minlay olmasligini aniq ko'rsatdi. Natijada mustaqillik yillarida mamlakat taraqqiyoti uchun O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'lini ishlab chiqish va bu yo'lda tub islohotlarni belgilash zarurati yuzaga keldi. O'zbekistonning taraqqiyot yo'lini ishlab chiqishga Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov boshchilik qildi.

Islom Karimov O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 4-yanvardagi o'n ikkinchi chaqiriq navbatdan tashqari IX sessiyasida so'zlagan dasturiy nutqida hamda 1992-yil avgust oyida nashr etilgan «O'zbekistonning o'z istiqbol va taraqqiyot yo'li» asarida

O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'li Islom Karimovning keyingi asarlari, ma'ruza va nutqlarida yangi ma'no-mazmun bilan to'ldirilib, aniqlashtirilib borildi. O'zbekistonda ijtimoiy yo'naltirilgan erkin bozor iqtisodiyotiga o'tish modeli Islom Karimov tomonidan ishlab chiqildi.

Besh tamoyilni o'z ichiga olgan bu modelning mazmuni va mohiyati Prezidentning 1993- yilda nashr etilgan «O'zbekiston – bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li» nomli asarida asoslab berildi.

Ijtimoiy-iqtisodiy yangilanish «o'zbek modeli»ning konsepsiyasi va tamoyillari, uning dunyo tomonidan tan olinishi. Birinchi Prezidentimiz tomonidan ishlab chiqilgan mustaqil taraqqiyot yo'li xalqimiz tomonidan ham, xalqaro maydonda ham taraqqiyotning «o'zbek modeli» deb qabul qilindi. O'zbek modeli ishlab chiqishda, birinchidan, xalqaro tajriba asos qilib olindi. Ikkinchidan, xo'jalik imkoniyatlari, shart-sharoitlari, eski tuzumdan meros bo'lib qolgan muammolar hisobga olindi.

Shuning uchun ham respublika ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlari pirovard natijada chinakam mustaqil O'zbekistonda yangi, adolatli jamiyat barpo etishga qaratildi. «Respublikada sobitqadamlik bilan xalqchil, adolatli jamiyatni bunyod etish - bosh vazifadir, - deb belgilandi. Birinchi Prezidentimiz bu boradagi fikrini davom ettirib «O'zbekiston - kelajagi buyuk davlat. Bu - mustaqil, demokratik, huquqiy davlatdir. Bu - insonparvarlik qoidalariga asoslangan, millati, dini, ijtimoiy ahvoli, siyosiy e'tiqodlaridan qat'i nazar fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini ta'minlab beradigan davlatdir. Xalq davlat hokimiyatining manbaidir», - degan qoidani ilgari surdi. Bu Mustaqillikning bir yilligi arafasidayoq qat'iy qilib o'rtaga tashlangan davlat siyosati edi. Shuningdek, yangilangan jamiyat har bir a'zosining siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy turmush tarzini kafolatlovchi yo'llarni ham ko'rsatib berdi. Jumladan, siyosiy sohada bu:

- xalq, ham bevosita, ham o'z vakillari orqali davlat hokimiyatini amalga oshirishda to'liq ishtirok etishi lozimligini;

- hokimiyat bo'linishining jahon tan olgan qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linish tamoyilini joriy etish asosida demokratiyani chuqurlashtirish hamda milliy davlatchilikni barpo qilishni;

- jamiyatning siyosiy tizimini, davlat idoralarining tuzilmasini tubdan yangilashni;

- barcha fuqarolarning qonun oldidagi huquqiy tengligini va qonunning ustunligini ta'minlashni;

- bir mafkuraning, bir dunyoqarashning yakka hokimligidan voz kechish, siyosiy tashkilotlar, mafkuralar va fikrlar xilma-xilligini tan olishni;

- demokratiyaning qonuniy tarkibi sifatida ko'ppartiyaviylikni shakllantirishni;

- O'zbekistonda tug'ilib, uning zaminida yashayotgan, mehnat qilayotgan har bir kishi, milliy mansubligi va e'tiqodidan qat'i nazar respublikaning teng huquqli fuqarosi bo'lishga erishishni bildiradi.

Iqtisodiy sohada esa bu:

- milliy boylikning ko'payishini ta'minlaydigan barqaror, rivojlanib boruvchi iqtisodiyotni barpo etishni;

- ijtimoiy jihatdan yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini bosqichma-bosqich shakllantirishni;

- mulk egalari huquqlarining davlat yo'li bilan himoya qilishini ta'minlash va barcha mulkchilik shakllarining huquqiy tengligini qaror toptirishni;

- iqtisodiyotni o'ta markazlashtirmasdan korxonalar va tashkilotlarning Mustaqilligini kengaytirishni, davlatning xo'jalik faoliyatiga bevosita aralashuvidan voz kechishni;

Ijtimoiy va ma'naviy sohada bu:

- insonparvarlik g'oyalariga sodiqlikni, inson, uning hayoti va shaxsiy daxlsizligi, erkinligi, qadr-qimmatini, yashash joyini tanlash huquqi saqlanib qolishini;

- ma'naviyatni qayta tiklashni;

- o'zbek tilini rivojlantirishni;

- hurfiylik, vijdon va din erkinligini qaror toptirishni;

- ijtimoiy adolat qoidalarini ro'yobga chiqarish, aholining eng nochor qatlamlari - keksalar, nogironlar, yetim- yesirlar, ko'p bolali oilalar, o'quvchi-yoshlarning davlat tomonidan iqtisodiy muhofazaga bo'lgan kafolatli huquqlarini ta'minlashni;

- odamlarning iste'dod qobiliyatlarini namoyon etish uchun shart-sharoit yaratish, ma'naviy mulkni himoya qilishni bildiradi

O'zbek modelining asosini mashhur besh tamoyil tashkil etdi

«O'zbek modeli» beshta asosiy tamoyilning mohiyatini quyidagi jadval orqali ko'rishimiz mumkin (4.1-jadval).

«O'zbek modeli» beshta asosiy tamoyilining mohiyati

Asosiy tamoyillar	Asosiy tamoyillarning mohiyati
Iqtisodiyotning siyosatdan ustunligi	Iqtisodiy islohotlar hech qachon siyosat ortida qolmasligi kerak, u biror mafkuraga bo'ysundirilishi mumkin emas. Buning ma'nosi shuki, iqtisodiyot siyosatdan ustun turishi kerak. Ham ichki, ham tashqi iqtisodiy munosabatlarni mafkuradan xoli qilish zarur.
Davlat bosh islohotchi, iqtisodiy o'zgartirishlarning tashabbuskori	Davlat bosh islohotchi bo'lishi lozim. U islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishi, o'zgarishlar siyosatini ishlab chiqishi va uni izchillik bilan o'tkazishi, jaholatparastlar va konservatorlar qarshiligini bartaraf etishi shart.
Qonunlar va ularga rioya qilish ustuvorligi	Qonun va qonunlarga rioya etish ustuvor bo'lishi lozim. Buning ma'nosi shuki, demokratik yo'l bilan qabul qilingan yangi Konstitutsiya va qonunlarni hech istisnosiz hamma hurmat qilishi va ularga og'ishmay rioya etishi lozim.
Kuchli ijtimoiy siyosat yurgizish	Aholining demografik tarkibini hisobga olgan holda kuchli ijtimoiy siyosatni o'tkazish. Bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda aholini ijtimoiy himoyalash yuzasidan oldindan ta'sirchan choralar ko'rilishi lozim. Bu bozor iqtisodiyoti yo'lidagi eng dolzarb vazifa bo'lib keldi va bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi.
Bozor iqtisodiyotiga bosqichma – bosqich o'tib borish	Bozor iqtisodiyotiga o'tish obyektiv iqtisodiy qonunlarning talablarini hisobga olgan holda, o'tmishdagi «inqilobiy sakrashlar»siz, ya'ni evolyutsion yo'l bilan, puxta o'ylab, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak.

Jahonda umume'tirof etilgan rivojlanishning «o'zbek modeli» jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan inqirozli holatlarga qaramay, 2012-yilda mamlakatimiz iqtisodiyotini o'stirishning yuqori sur'atlari barqarorligi va makroiqtisodiy muvozanatni to'la ta'minladi. Xususan, o'tgan yilda mamlakatimiz YalMning o'sishi 8,2 foizni, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi o'sishi 7,7 foizni, qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish hajmi o'sishi 7,0 foizni tashkil etdi. Davlat byudjeti YalMga nisbatan 0,4 foiz miqdorida profitsit bilan ijro etildi. Inflyasiya darajasi belgilangan prognoz ko'rsatkichidan oshmadi.

Taraqqiyotning o'zbek modeli yuksak zamonaviy texnika va texnologiyaning mavjudligi, ishlab chiqarishning industrial tavsifi, rivojlanishda axborot texnologiyalarining o'rni va ahamiyatining yuqoriligi, xizmat ko'rsatish sohasining muttasil o'sib borishi, iqtisodiy o'sishning intensiv

yo'li ustuvorligi, iqtisodiyotning ochiqqligi, davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish, raqobat muhitini yaratish, erkin tadbirkorlikka keng yo'l ochish orqali bozor munosabatlarini chuqurlashtirish, iqtisodiyotning ijtimoiy yo'naltirilganligi, xalq farovonligining izchil yuksalishi, milliy iqtisodiyotning global iqtisodiyot bilan integratsiyalashuvining kuchayishi tendensiyalari bilan tavsiflanmoqda.

Taraqqiyotning o'zbek modeli qotib qolgan statik tushuncha emas, albatta. Uning xarakteri va shakl-shamoyilini belgilaydigan asosiy tamoyillar saqlanib qolgan holda doimo yangi vazifa va qoidalar bilan boyitilib, takomillashtirilib borilmoqda⁴.

Shunday qilib, O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'li nazariy va amaliy jihatdan puxta belgilab olindi. Bu barcha tamoyillar demokratik va iqtisodiy qayta o'zgartishlar jarayonlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etib, hayot sinovidan o'tdi.

4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi, uning tarixiy ahamiyati

O'zbekiston mustaqillikni qo'lga kiritgach, tabiiy ravishda davlat mustaqilligi va suverenitetini Konstitutsiya asosida mustahkamlash zarurati yuzaga keldi.

O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasini tayyorlash g'oyasi dastlab Islom Karimov tomonidan 1990-yilning mart oyida ilgari surildi. 1990-yil 20-iyun kuni bo'lib o'tgan O'zbekiston Oliy Kengashining II sessiyasida yangi Konstitutsiya ishlab chiqish lozim, degan xulosaga kelindi. Sessiya O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov boshchiligida 64 kishidan iborat Konstitutsiya loyihasini tayyorlash bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida qaror qabul qiladi. Komissiya tarkibiga Oliy Kengash deputatlari, Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlar vakillari, davlat, jamoat tashkilotlari va xo'jaliklarning rahbarlari, olimlar, mutaxassislar kiritildi.

Konstitutsiyaviy komissiya O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini ishlab chiqish ustida 2,5 yil ishladi. Konstitutsiya loyihasini ishlab chiqishda konstitutsiyaviy rivojlanishning jahon tajribasi o'rganildi, inson huquqlari, demokratiya va qonunchilik sohasida jahonda qo'lga kiritilgan yutuqlar hisobiga olindi. Milliy davlatchiligimizning tajribasi, Amir Temur va boshqa davlat arbobi hamda allomalarimizning davlatni idora qilish sohasidagi g'oyalari yangi Konstitutsiyaga asos qilib olindi.

Loyihaning dastlabki varianti 1991-yil oktyabr-noyabrigacha tayyorlab bo'lindi. U muqaddima, olti bo'limga bo'lingan 158 moddadan iborat edi. Bu loyiha hali mukammallik darajasidan ancha yiroq edi. Uning ustida yanada jiddiyroq va talabchanlik bilan ishlash zarur edi. 1992-yil bahorida esa loyihaning 149 - moddadan iborat ikkinchi varianti ishlab chiqildi. 1992-yil 26-sentyabrda O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi loyihasi umumxalq muhokamasi

⁴ Холмуклова Х.Ю. Мустақиллик йилларида Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий тараққиёти. (Ўқув қўлланма). –Жиззах, 2020. 57-бет.

uchun matbuotda e'lon qilindi. Muhokama 2 oycha davom etdi. Muhokama jarayonida bildirilgan takliflar asosida tuzatishlar kiritilgan loyiha 1992-yil 26-noyabrda matbuotda ikkinchi marta e'lon qilindi. Umumxalq muhokamasi davrida 6 mingdan ortiq taklif va mulohazalar bildirildi, ular inobatga olindi. Birinchi Prezident Islom Karimov O'zbekiston Konstitutsiyasini ishlab chiqishga rahbarlik qildi va o'zining katta hissasini qo'shdi.

Unda mamlakatning Asosiy Qonunini qabul qilish masalasini muhokama qildi. Sessiyada deputatlar loyihaga 80 ga yaqin o'zgartirish, qo'shimcha va aniqliklar kiritdilar. Shunday qilib, shu kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining XI sessiyasi «O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini qabul qilish to'g'risida», «O'zbekiston respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilingan kunni umumxalq bayrami deb e'lon qilish to'g'risida» va «O'zbekiston respublikasining Konstitutsiyasini amalga kiritish tartibi to'g'risida»gi Qonunlarni qabul qildi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 6 bo'lim, 26 bob, 128 moddadan iborat. U «Mustaqillik Deklaratsiyasi», «O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonunda mustahkamlangan tamoyillar va g'oyalarni o'zida to'la mujassamlashtirdi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasini o'rganish jarayonida uning mohiyatini ochib beruvchi quyidagi asosiy tamoyillarini bilib olishga ahamiyat berish zarur.

O'zbekiston Konstitutsiyasining birinchi tamoyili - davlat suverenitetidir. 1-6-moddalarda O'zbekiston-suveren demokratik respublika, davlat xalq manfaatlariga xizmat qiladi, mustaqil ichki va tashqi siyosat yuritadi, o'zbek tili davlat tilidir, deb belgilab qo'yilgan. Konstitutsiyada davlatning «O'zbekiston Respublikasi» va «O'zbekiston» degan nomlari bir ma'noni anglatadi, deb belgilab qo'yilgan.

Ikkinchi tamoyil - xalq hokimiyatchiligidir. 7-14-moddalarda xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbayidir, O'zbekiston xalqini millatidan qat'i nazar uning fuqarolari tashkil etadi, davlat o'z faoliyatini inson va jamiyat farovonligini ko'zlab amalga oshiradi, deb ko'rsatilgan.

Uchinchi tamoyil-davlat hokimiyatining uch tarmoqqa bo'linishidir. O'zbekiston davlat hokimiyati tizimi hokimiyatning qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bo'linishi qonunlashtirildi.

To'rtinchi tamoyil-bu demokratiyaga sodiqlikdir. Konstitutsiyada demokratiya va ijtimoiy adolatga sadoqat e'lon qilinadi hamda insonparvar demokratik - huquqiy davlat barpo etish nazarda tutiladi.

Beshinchi tamoyil-Konstitutsiya va qonunlarning ustuvorligidir. Konstitutsiyaning 15-moddasida «O'zbekiston Respublikasida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlarining ustunligi so'zsiz tan olinadi.

Davlat, uning organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalari, fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish ko'radilar», deb belgilab qo'yilgan.

Oltinchi tamoyil I-xalqaro andozalar darajasida ifodalangan fuqarolar huquqlari, erkinliklari va majburiyatlarining tengligi va daxlsizligidir. O'zbekiston fuqarolarining huquqlari muhim xalqaro hujjatlar - «Inson huquqlari butun jahon Deklaratsiyasi», «Iqtisodiy, sotsial va madaniy huquqlar to'g'risida xalqaro akt», «Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida xalqaro akt» va boshqalar asosida bayon etilgan.

Konstitutsiyaning 18 - 52-moddalari inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlariga bag'ishlangan. O'zbekiston davlati tomonidan fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini oliy qadriyat sifatida tan olingan va ular himoya qilinadi. Konstitutsiya bo'yicha har bir shaxsning o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilishi kafolatlanadi.

Yettinchi tamoyil - qonuniylikdir. Qonuniylik jamiyatning bir maromda hayot kechirishini, davlat organlarining maromli faoliyat ko'rsatishini ta'minlaydi. Davlat, uning organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalari, fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish ko'rgandagina jamiyatda barqarorlik va taraqqiyot bo'ladi.

Sakkizinchi tamoyil - O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining asosiy qoidalarini aniq belgilab qo'yilganligidadir. Asosiy Qonunning 17-moddasida O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosati aks etgan.

Konstitutsiyada davlat xalqning manfaatlari va xavfsizligini ta'minlash maqsadida boshqa davlatlar bilan ittifoq va do'stona aloqalar o'rnatishi hamda davlatlararo tuzilmalarga kirishi va ulardan ajralib chiqishi mumkinligi qonunlashtirilgan.

To'qqizinchi tamoyil - mahalliy o'zini-o'zi boshqarishdir. O'zbekistonda o'zbek davlatchiligi rivojining tarixiy tajribasiga tayangan holda mahalliy hokimiyat boshlig'i bo'lgan hokim instituti joriy etildi. Viloyatlar, tumanlar va shaharlarda hokimiyatning vakillik organlari xalq deputatlari kengashlari bo'lib, ularga viloyat, tuman va shahar hokimlari boshchilik qiladilar. Konstitutsiyaning 99 - 104-moddalarida mahalliy davlat hokimiyati asoslari, hokimlarni tayinlash va tasdiqlash tartiblari, ularning vazifalari belgilab berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga kiritilgan bu o'zgartirishlar va qo'shimchalar O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirining, hukumatning mas'uliyatini kuchaytirishga, jamiyat siyosiy hayotining faollashuviga, saylov tizimining yanada takomillashuviga xizmat qilmoqda.

Konstitutsiya kuchga kirgandan buyon O'zbekiston Oliy Majlisi tomonidan 800 ga yaqin qonun, 17 ta kodeks qabul qilindi, 250 dan ortiq ko'p tomonlama xalqaro shartnomalar ratifikatsiya qilindi. Ya'ni Asosiy qonunimiz davlat va jamiyatning barcha jabhalarini huquqiy tartibga solishning yaxlit mexanizmini yaratish imkonini berdi. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy islohotlar tahlili O'zbekiston tanlagan taraqqiyotning konstitutsiyaviy modeli to'g'riligidan dalolat beradi.

Davlat ramzlarining qabul qilinishi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991-yil 18-noyabr VIII sessiyasida 13 moddadan iborat bo'lgan «O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida»gi Qonuni qabul qilindi. Davlat bayrog'i mamlakatimiz hududida ilgari mavjud bo'lgan g'oyat qudratli saltanatlar bayrog'iga xos bo'lgan eng yaxshi an'analarni davom ettirgan holda respublikaning tabiatiga xos bo'lgan xususiyatlarni, xalqimizning milliy va madaniy sohalaridagi o'zligini ham aks ettiradi. O'zbekiston Respublikasi davlat bayrog'i yurtimizning o'tmishi, bugungi kuni va kelajagining yorqin ramzi bo'lib qoldi.

1992-yil 2-iyulda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining X sessiyasida 8 moddadan iborat bo'lgan «O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to'g'risida»gi Qonun qabul qilindi. Davlat gerbidagi har bir belgi chuqur ma'noga ega. Gerb rangli tasvirda bo'lib, Xumo qushi kumush rangda, quyosh, boshloqlar, paxta chanog'i va «O'zbekiston» degan yozuvlar tilla rangda, g'o'za shoxlari, barglari va vodiylar yashil rangda, tog'lar havo rangida, chanoqdagi paxta, daryolar, yarim oy va yulduz oq rangda. O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i tasvirlangan lenta to'rt xil rangda berilgan.

1992-yil 10-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining XI sessiyasida 12 moddadan iborat «O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to'g'risida»gi Qonuni qabul qilindi.

Har bir mustaqil davlatning asosiy belgilaridan biri – milliy valyutasidir. O'zbekiston davlat mustaqilligini qo'lga kiritib, o'zining milliy valyutasini muomalaga kiritishga kirishdi. Biroq bu jarayon uchun ma'lum vaqt, tajriba kerak edi. Shu boisdan O'zbekiston 1991-1993-yillarda sobiq ittifoqdan meros qolgan rubl zonasida bo'lib turdi. Ammo sovetlardan keyingi makonda yalpi ichki mahsulot ishlab chiqarishning keskin pasayishi natijasida rublning qadri ham shunga mos ravishda tushib bordi.

O'zbekiston muomalaga yangi milliy valyuta kiritish ishiga jiddiy kirishdi. 1992-yildayoq muomalaga chiqarishga mo'ljallangan so'm – kupon nusxalari tayyorlandi. Nihoyat, 1993-yil 1-noyabrda O'zbekistonda so'm – kupon muomalaga kiritildi, uning kursi oldin muomalada bo'lib kelgan rublga tenglashtirilgan edi. O'zbekiston rahbariyati so'm-kuponlar asosida zarur tajriba ortirdi, haqiqiy milliy valyutani joriy qilish tadbirlarini ko'rtdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1994-yil 16-iyunda e'lon qilingan «O'zbekiston Respublikasining milliy valyutasini muomalaga kiritish to'g'risida»gi Farmoniga muvofiq 1994-yil 1-iyulidan boshlab respublika

hududida yagona, cheklanmagan va qonuniy to'lov vositasi sifatida milliy valyutasi - so'm muomalaga chiqarilgan.

Muomalaga 1994 yilda 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100 so'mlik, 1997- yil 1-martdan 200 so'mlik, 2000 yil 1 iyuldan 500 so'mlik, 2001 - yil 1- sentyabrdan 1000 so'mlik banknotlar chiqarilgan. Keyinchalik, 1, 5, 10, 25, 50, 100 so'm qiymatidagi tangalar muomalaga kiritilgan.

Texnologik usullar: B.B.B. jadvali

Bunda:

1. Yangi materialni o'qitishga tayyorlash.
2. Yangi o'quv materialini idrok qilish va yangi bilimlarni hosil qilish.
3. Bilimlarni mustahkamlash va turli xil mashqlarni hosil qilish.
4. Bilimlarni takrorlash, umumlashtirish va tizimlashtirish.
5. Bilim va malakalarini tekshirish bo'yicha bilgan ma'lumotlaringizni bilaman jadvaliga to'ldiring.

Bilaman	Bilmoqchiman	Bilib oldim
	Yangi materialni o'qitishga tayyorlash	Oldingi o'tilgan mavzuni takrorlash orqali yoki yangi mavzuga dastlabki tushunchalar berish orqali amalga oshiriladi
	Yangi o'quv materialini idrok qilish va yangi bilimlarni hosil qilish	Ko'rgazmali vositalar orqali yangi mavzuni o'zlashtiradi
	Bilimlarni mustahkamlash va turli xil savollarga javob berishda hozirjavoblikni shakillantirish	Darslikdagi mavzuni muhokama qilish
	Bilimlarni takrorlash, umumlashtirish	Didaktik o'yinlar orqali tarixiy sanalarni eslab qolish
	Bilim va malakalarini tekshirish	Bergan javoblari qarang talabalarni baholash

Nazorat savollari va topshiriqlar:

1. O'zbekistonni mustaqillikka olib kelgan holatlar qaysilar?
2. Nega O'zbekiston o'z mustaqil taraqqiyot yo'lini tanladi?
3. Bozor munosabatlariga o'tishda yaratilgan «O'zbek modeli»ni siz qanday tushunasiz?
4. O'zbekiston Respublikasi «Mustaqillik Deklaratsiyasi» qachon qabul qilingan?
5. «Paxta ishi», «O'zbeklar ishi» yuzasidan tergov jarayonlari kimlar tomonidan olib borilgan

6. 1989-yil respublika rahbarligiga saylangan shaxs kim edi?
7. 1980-yillarning oxirlari va 1990-yillarning boshlarida O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat qanday edi?
8. 1991-yil avgust voqealari va unda O'zbekistonning tutgan pozitsiyasini qanday izohlaysiz?
9. Xalq demokratik partiyasi qachon tuzilgan?
10. «O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to'g'risida»gi qonun necha maddadan iborat?
11. «O'zbekiston Respublikasining Davlat Bayrog'i to'g'risida»gi qonun qachon qabul qilindi?
12. «O'zbekiston Respublikasining davlat gerbi to'g'risida»gi qonun qachon qabul qilindi?

Asosiy tushuncha va atamalar:

Markaz, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, jarayon, og'ir vaziyat, tergov guruhi, «Paxta ishi», «o'zbeklar ishi», adolatsiz hukm, inson huquqlari, yangi rahbar, plenum, «qayta qurish», ma'muriy-buyruqbozlik yo'li, iqtisodiy inqiroz, kommunistik mafkura, mustaqillik arafasi, millatlararo nizo, siyosiy rahbarlik, sovet mustamlakachiligi davri, tarixiy jarayonlar, an'analar, madaniyat, urf-odat, ma'naviy qadriyatlar, desantchi kadrlar, taraqqiyot sur'atlari, aholi, turmush darajasi, sotsial ahvol, ijtimoiy infrastruktura, prezidentlik lavozimi, davlat tili, iqtisodiy jarayonlar.

3-MAVZU. HUQUQIY DEMOKRATIK DAVLAT VA FUQAROLIK JAMIYATI ASOSLARINING BARPO ETILISHI

Reja:

1. Mustaqil O'zbekistonda amalga oshirilgan institutsional o'zgarishlar.
2. O'zbekistonda davlat hokimiyatining huquqiy demokratik tizimi asoslarining barpo etilishi.
3. O'zbekistonda demokratik fuqarolik jamiyat asoslarining shakllanishi.

1. Mustaqil O'zbekistonda amalga oshirilgan institutsional o'zgarishlar

O'zbek xalqining ko'p asrlik orzu-umidlari ifodasi bo'lgan mustaqillikning asosiy xususiyati milliy, umuminsoniy qadriyatlarni ta'minlaydigan huquqiy-demokratik davlat qurish edi.

Mustaqillik yillari milliy davlatchilik asoslarini qurish yillari bo'ldi. O'tgan yillar ko'hna tariximizni teran his qilish, hozirgi jahon jarayonida o'z o'rnimizni egallash davri bo'ldi. Bu davrda biz o'zligimizni anglab, tarixiy yo'limizni uzil-kesil tanlab oldik.

Mustaqil O'zbekiston Birinchi Prezidenti I.A.Karimov tarixiy an'analarga, dunyo tajribalariga, o'lkaning o'ziga xos tomonlariga tayangan holda jamiyatni siyosiy jihatdan tubdan isloh qilish yo'llarini ishlab chiqdi. Bu jarayonda ikkita bosh vazifa:

1. Eski ma'muriy tizimni tugatish va hokimiyat boshqaruv organlarini qayta qurish;

2. Yangi davlatchilikning huquqiy va siyosiy asoslarini yaratish, davlatchilikda yangi markaziy va mahalliy boshqaruv tizimini shakllantirish masalalarini hal qilishdan iboratdir.

Jamiyatda qonuniylarning g'alaba qilishi, fuqarolarni ijtimoiy-siyosiy va boshqa huquqlarini himoyasi uchun hokimiyatlarning bo'linish prinsipi haqli ravishda amalga oshirildi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 11-moddasida hokimiyatning bo'linishi tamoyili konstitutsiya darajasida mustahkamlandi.

Davlat va jamiyat qurilishini erkinlashtirishning yo'llarini ko'rsatib berar ekan, Birinchi Prezident I.A.Karimov eng avvalo bu vazifa hokimiyat barcha tarmoqlarning bir-biridan mustaqil holda ish yuritish tamoyillarini mustahkamlashga bog'liqligini uqtiradi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining huquqiy holati Konstitutsiyaning V-bo'lim XVIII bobida va 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi to'g'risida»gi Qonunda belgilangan. Bu qonunlarga ko'ra, Oliy Majlis Oliy davlat vakillik organi bo'lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi.

Sobiq Ittifoqdan qolgan qonunlarni o'zgartirish, mamlakat hayoti uchun zarur o'zgartirishlarni amalga oshirish, demokratik tamoyillar asosida Oliy Majlisni shakllantirish uchun 1994-yil 25-dekabrda saylovlar belgilandi.

1993-yilni 28-dekabrda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylovlar to'g'risida»gi qonunga ko'ra respublika parlamentiga saylovlar umumiy, teng, to'g'ridan to'g'ri saylov huquqi asosida yashirin ovoz berish yo'li bilan o'tkaziladi.

O'zbekiston Respublikasi I-chaqiriq Oliy Majlisiga saylov respublikamiz siyosiy hayotida ulkan yutuq bo'lib, bunda 250 deputatdan iborat Oliy Majlis - Yangi Parlament demokratik va ko'ppartiyaviylik asosida tuzildi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining huquqiy holati Konstitutsiyaning V-bo'lim XVIII bobida va 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi to'g'risidagi Qonunda belgilangan. Bu qonunlarga ko'ra, Oliy Majlis Oliy davlat vakillik organi bo'lib, qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi.

Sobiq Ittifoqdan qolgan qonunlarni o'zgartirish, mamlakat hayoti uchun zarur o'zgartirishlarni amalga oshirish, demokratik tamoyillar asosida Oliy Majlisni shakllantirish uchun 1994-yil 25-dekabrda saylovlar belgilandi.

1995-yil 23-24-fevralda chaqirilgan birinchi sessiyada O'zbekiston parlamenti hokimiyat vakillik organlaridan saylangan 120 kishidan iborat deputatlar blokini, 69 deputatdan tarkib topgan Xalq Demokratik partiyasi fraksiyasini, 47 deputatni

uyushtirgan «Adolat» sotsial-demokratik fraksiyasini, 14 deputat ishtirokida «Vatan taraqqiyoti» partiyasi fraksiyasini ro'yxatga oldi. Oliy Majlis sessiyalarida va uning qo'mitalarida olib borilayotgan ishlar asosan mamlakatimizning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy taraqqiyotini yuqori bosqichga ko'tarish, qonunchilikning sifat darajasini yuksaltirishga qaratilgan. Qonunlar qabul qilinmasdan oldin ularning umumxalq muhokamasiga taqdim qilinishi islohotlarni amalga oshirishga ijobiy ta'sir qildi.

1997-aprelda Oliy Majlis tarkibida Inson huquqlari bo'yicha vakil (ombudsman) tashkil qilinganligi haqida qaror qabul qilindi.

Ombudsman jahondagi 85 dan ortiq mamlakatda bo'lib, uning huquqiy holatini aniq ravshan belgilab beruvchi konstitutsiyaviy qonun Markaziy Osiyo davlatlarida birinchi huquqiy hujjatdir.

Ushbu qonunda:

«Oliy Majlisning inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) mansabdor shaxslar, tashkilotlar va davlat organlarining inson huquqi, erki va qonuniy manfaatlarini davlat tomonidan himoya qilinishini ta'minlashga ko'maklashish maqsadida faoliyat ko'rsatadi», -deb ta'kidlangan.

Vakil Oliy Majlisning yordamchi instituti bo'lib, u ijtimoiy manfaatlarining muvozanatiga, inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha eng maqbul davlat tizimi yaratilishiga ko'maklashadi. Qonun Ombudsman institutining umumiy konsepsiyasi va jahon amaliyotining uyg'unlashgan shakli sifatida inson huquqlari vakili faoliyatining asosiy qoida-qonuniylik, oshkoralik, adolatparvarlik, insonparvarlik har bir kishi uchun ochiq ekanligini tasdiqlaydi.

Ombudsman fuqarolarning ariza va murojaatlarini ko'rib chiqishda, zarur axborotni talab qilib olishda mansabdor shaxslar va davlat organlari bilan hamkorlik qilmoqda.

Qonun qabul qilinganga qadar ham Inson huquqlari bo'yicha vakil mamlakat Konstitutsiyasi doirasida faoliyat ko'rsatib keldi. Jumladan, birgina 1996-yilda Inson huquqlari bo'yicha vakil hamda fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari va erkinliklariga rioya etilishi bo'yicha komissiya a'zolari 700 dan ortiq murojaatni ko'rib chiqdi. Ana shunday arizalarning tegishli qismidagi dalillar o'z tasdig'ini topgan va zarur choralar ko'rilgan.

Inson huquqlari bo'yicha vakil BMTning Inson huquqlari bo'yicha komissiyasining Jenevada bo'lib o'tgan 52-sessiyasining majlisida qatnashdi va so'zga chiqdi. Chet ellarga xizmat safari davomida Inson huquqlari bo'yicha vakil BMT seminarida, BMTning Sharqiy Yevropa va MDH mamlakatlaridagi vakillarining mintaqaviy uchrashuvida so'zga chiqdi. Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti va boshqa xalqaro tashkilotlarning bir qator kengashlari hamda seminarlari ishida qatnashdi.

Inson huquqlari bo'yicha vakil faoliyatining tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda huquqiy, insonparvarlik, demokratik va fuqarolik jamiyat qurilishi uchun mustahkam poydevor qo'yildi.

Oliy Majlis «O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy sudi to'g'risida», «O'zbekiston Respublikasining davlat xavfsizligi to'g'risida», «O'zbekiston tashqi siyosiy faoliyatining asosiy prinsiplari to'g'risida», «Fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini buzadigan xatti-harakatlar va qarorlar ustidan sudga shikoyat qilish to'g'risida», «Siyosiy partiyalar to'g'risida» qonunlari, Mehnat kodeksi (1995), «Fuqarolik Kodeksi»ning (1996) (birinchi va ikkinchi qismlari) kabi ko'plab qonunlar va qarorlar qabul qildi.

1999-yil 5- va 19-dekabr kunlari O'zbekiston Respublikasi ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisiga saylovlar bo'lib, saylangan deputatlardan O'zbekiston Parlamentining yangi tarkibi shakllandi.

Ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi ikkinchi sessiyasi O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning ikkinchi chaqiriq Oliy Majlis birinchi sessiyasidagi ma'ruzasidan kelib chiqadigan «2000-2002-yillarga mo'ljallangan qonunchilik va nazorat faoliyatining ustuvorlik jihatlari to'g'risida»gi hujjatni tasdiqladi.

Ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IV-sessiyasida (2000-yil 14-dekabr) Oliy Majlisning O'zbekiston xalqiga Murojaatida: «Yangi asr mamlakat uchun yangilanish va taraqqiyot davriga aylanishiga ishonamiz. Shu boisdan ham mustaqil yurtimizning yorug' istiqboli uchun barchamiz hamjihat bo'lib kurashaylik. Maqsadimiz -Vatan taraqqiyoti, yurt tinchligi, xalq farovonligi va kelajak avlodning baxt-saodatidir»-deyilgan.

Mamlakatimizda barcha sohani qamrab olgan keng miqyosli islohotlarni uzluksiz davom ettirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 1995-yil 26-martda Birinchi Prezident I. Karimovning vakolatini 1997-yildan 2000-yilgacha uzaytirish yuzasidan umumxalq referendumini o'tkazishga qaror qildi. 2000-yil 11-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasining navbatdagi majlisi -2000- yil 9- yanvar kuni bo'lib o'tgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi natijalari tasdiqlandi. Shu kuni Fidokorlar milliy demokratik partiyasidan nomzodi ko'rsatilgan Islom Karimov uchun 11 million 147 ming 621 saylovchi yoki saylovchilarning 91,90 foizi ovoz berdi. O'zbekiston Xalq demokratik partiyasidan nomzodi ko'rsatilgan Abdulhafiz Jalolov uchun 505 ming 161 saylovchi 4,17 foiz saylovchi ovoz berdi.

«O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risida»gi Qonunning 35-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi Islom Abdug'aniyevich Karimovning O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga saylanganligi to'g'risida qaror qabul qildi.

Amaldagi Konstitutsiyada Prezident davlat va ijro etuvchi hokimiyatning boshlig'i qilib belgilanishi ijro etuvchi hokimiyatni kuchaytirishga qaratilgan tadbir deb aytish mumkin. Mamlakatimizning ijro etuvchi hokimiyatining tarkibi Prezident tomonidan tayinlanib, Oliy Majlis tomonidan tasdiqlanadi.

O'zbekistonda prezidentlik instituti o'rnatilgan dastlabki davrda Vazirlar kengashi hukumat sifatidagi huquqiy maqomini va vakolatlarini saqlab qolgan edi. Uning 1990-yil 30-martida Oliy Kengash tasdiqlagan yangi tarkibi 41 kishi, ya'ni Rais, Bosh Vazir, uning ikki birinchi o'rinbosari, to'rt o'rinbosar, 19 vazir, 14

davlat qo'mitasi raisidan iborat edi. Respublikada demokratik jamiyat qurish borasida boshqaruv idoralari faoliyati takomillashtirilib borildi. 1995 yil 5 mayda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining II sessiyasi bo'lib, unda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tarkibi to'g'risidagi Prezidentning Farmonini tasdiqlash masalasi ko'rildi va sessiyada Vazirlar Mahkamasi 35 kishidan iborat yangi tarkibi tasdiqlandi.

Ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi birinchi sessiyasi ikkinchi yig'ilishida (2000-y. 11-fevral) mamlakatimiz Birinchi Prezidenti tomonidan Vazirlar Mahkamasi yangi tarkibi tasdiqlandi.

Boshqaruv tizimining boshqa bo'g'inlari ham bozor iqtisodining O'zbekistonga xos yo'lga moslashtirildi.

2007-yil 23-dekabrda muqobilik asosida o'tgan saylov natijalariga ko'ra, I.A.Karimov 7 yil muddatga O'zbekiston Prezidenti etib saylandi. 2015-yil 29-mart kuni bo'lib o'tgan navbatdagi Prezident saylovida ham I.A.Karimov 5 yil muddatga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi.

O'zbekistonning Birinchi Prezidenti I.A.Karimov 1991-yil dekabrda to 2016-yilning sentyabrga qadar respublikamizda prezidentlik vazifasi va vakolatlarini sidqidildan, o'z kuchi va g'ayratini ayamadan bajarib keldi. 2016-yil 8 - sentyabr kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisi parlament palatalarining qo'shma qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Prezidentining vazifa va vakolatlarini bajarish vaqtincha O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri Sh.M.Mirziyoyev zimmasiga yuklandi.

Shavkat Mirziyoyev-O'zbekiston prezidenti

2016-yil 4-dekabrda mamlakatimiz hayotida muhim siyosiy voqea-O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi bolib o'tdi. Saylovda Tadbirkorlar va ishbiarmonlar harakati-O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasidan ko'rsatilgan nomzod Shavkat Miramonovich Mirziyoyev 88,61 foiz ovoz olib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi.

1991-yil 6-sentyabrda Respublika mustaqilligi hamda hududiy yaxlitligini himoya qilish maqsadida Mudofaa ishlari vazirligi tuzildi. Shu maqsadlarni ko'zlab uning tarkibida 1992-yil yanvar oyida O'zbekiston Respublikasi milliy gvardiya brigadasi barpo etish lozim deb topildi. 1992-yil iyulida u Mudofaa Vazirligiga bo'ysundirildi.

Mustaqil O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish bilan shug'ullanuvchi davlat idoralari uzimida tubdan o'zgarishlar amalga oshirildi. Mamlakatda 1990-yil dekabrda Davlat reja qo'mitasi Iqtisod komissiyasiga aylantirildi. 1992-yil 5-avgustida esa ushbu qo'mita va statistika davlat qo'mitasi negizida Vazirlar Mahkamasi Istiqbolni belgilash va statistika davlat qo'mitasi hamda joylarda uning tegishli idoralari barpo etildi. 1997-yildan ushbu Qo'mita Makroiqtisodiyot Vazirligiga aylantirildi.

Xalq xo'jaligini boshqarishning yangi usuli sifatida konsermlar vujudga keltirildi. Bu avvalo iqtisodiy mustaqillik va bozor iqtisodiga o'tish zaruriyati bilan bog'liq bo'ldi. «O'zdonmahsulot», «O'zbekneftgaz» va boshqa ko'plab konsermlar shular jumlasidandir. 1991-yil 7-sentyabrida O'zbekiston Respublikasi tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki tashkil qilindi.

Yuqoridagi keltirilgan ma'lumotlardan shunday xulosa kelib chiqadiki, sobiq ittifoq manfaatlarini birinchi galda qondiruvchi idoralar tugatilib, yangi shakldagi qo'mitalar, konsermlar va vazirliklar tashkil etildi. Bu bilan yangicha iqtisodiy munosabatlar sharoitida o'z milliy taraqqiyotiga mos, vatan mustaqilligini mustahkamlovchi boshqaruv tizimi vujudga keltirildi.

2. O'zbekistonda davlat hokimiyatining huquqiy demokratik tizimi asoslarining barpo etilishi

O'zbekistonda davlatning boshqaruvni to'liq monopoliya qilishdan cheklanish va fuqarolik jamiyatini vujudga keltirish, aholi turli tabaqalarining hokimiyat tizimida ishtirok etishini ta'minlashning yana bir yo'li mahalliy davlat hokimiyatlarini shakllantirish ekanligi e'tirof etildi.

1990-1992-yillari O'zbekiston Respublikasining yangi Konstitutsiyasi qabul qilingunicha bo'lgan davrda mahalliy hokimiyat organlari tizimini shakllantirish va ish faoliyatini takomillashtirish maqsadida bir necha huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

Bular orasida 1992-yil 4-yanvarda qabul qilingan «**O'zbekiston Respublikasida mahalliy hokimiyat organlarini qayta tuzish to'g'risida**»gi qonun alohida ahamiyat kasb etdi. Bu qonun asosida mahalliy hokimiyat organlari tizimida butunlay yangi organ-hokimlik va hokim lavozimi ta'sis etildi va uning vakillik organlariga boshchilik qilishi tamoyillari belgilab qo'yildi.

Ijro etuvchi hokimiyat organlarida bog'liqlikni kuchaytirish maqsadida, viloyatlar hokimlari O'zbekiston Prezidenti tomonidan, tuman va shahar hokimlari viloyat hokimi tomonidan lavozimiga tayinlanishi va lavozimidan ozod qilinishi hamda bu masalalar tegishli xalq deputatlari Kengashlari tomonidan tasdiqlanishi tartiblari belgilandi. Partiya organlarining qaramligiga tushib qolgan ijro organlari-ijroiya komitetlari tugatildi.

Hokimlarning huquqiy vakolatining asosi, avvalo, Konstitutsiyaning 99 - va 102 - moddalari va yuqorida tilga olingan qonunning 1- moddasida belgilangan.

Konstitutsiya va qonun normalarini umumlashtirsak, hokim tegishli hududda vakillik hokimiyatiga ham, ijro hokimiyatiga ham boshchilik qiladi va ayni paytda shu yerdagi mansabdor shaxs hisoblanadi.

Hokimlar mahalliy hokimiyatni boshqarar ekanlar, ular O'zbekiston Respublikasi Prezidenti boshqaradigan yaxlit ijro hokimiyat organlari tizimi tarkibiga kiradi.

Shuningdek «**Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risida**»gi Qonun (1993-yil, sentyabr), «**Xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar Kengashlariga saylovlar to'g'risida**»gi Qonun (1994-yil, may) kabi hujjatlar muhim o'rin egallaydiki, ular kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etishini huquqiy jihatdan mustahkamlaydi.

Oliy Majlis palatalarining (2005-yil 28-yanvar) majlisida demokratik o'zgarishlar mahalliy axborot vositalarining mustaqilligi va erkinligini ta'minlamasdan turib mumkin emas deb qayd etdi.

2004-yilning 1-yanvar oyiga ko'ra mamlakatimizda 571 gazeta, 140 jurnal, 4 axborot agentligi, 85 teleradio va kabel studiyasi, 298 elektron axborot vositalari ishlayotganda.

So'nggi yillarda demokratik jarayonlarni chuqurlashtirish borasida muhim tadbirlar amalga oshirildi.

2002-yilning 27-yanvarida umumxalq referendumini o'tkazilib, bunda O'zbekistonda ikki palatali parlamentga o'tish, Prezident vakolatini besh yildan yetti yilga uzaytirish masalalari hal qilindi. II-chaqiriq Oliy Majlisning X-sessiyasi (2002-yil dekabr) «O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senat to'g'risida», «O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to'g'risida» qonunlar qabul qildi.

2003-yilning 24-25-aprel II-chaqiriq Oliy Majlisning XI-sessiyasi O'zbekiston respublikasi Konstitutsiyasiga tegishli o'zgarishlar kiritadi. Xususan, Prezident vakolatining bir qismi yuqori palata deb nomlanuvchi Senatga o'tadi.

Prezident Vazirlar Mahkamasi raisi lavozimidan voz kechadi; Quyi palata deb nomlanuvchi Qonunchilik palatasida deputatlar doimiy ravishda ish olib boradi.

2004-yilning 26-dekabr va 2005-yilning 9-yanvarida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining ikki palatasi saylovlar bo'lib o'tdi. O'zbekiston fuqarolarining faol ishtiroki va mahalliy hamda xalqaro tashkilotlar, xorijiy mamlakatlar vakillarining nazoratidan o'tgan saylov natijasida qonunchilik palatasiga 120 deputatlar saylandi. Bular Xalq demokratik partiyasidan 28 nafar, Liberal-demokratik partiyasidan 41, Fidokorlar milliy demokratik partiyasidan 18, Milliy tiklanish demokratik partiyasidan 11, Adolat sotsial demokratik partiyasidan 10 nafar deputatlar saylandi. 12 deputat tashabbuskor guruhlardandir.

Mahalliy hokimiyat organlaridan yuqori palata Senatga har viloyatdan 6 nafardan jami 84 senator va 16 senator Prezident tomonidan ko'rsatilishi belgilab qo'yildi.

O'zbekistonda davlat hokimiyatining huquqiy demokratik tizimi yildan-yilga takomillashib bormoqda, oxirgi yillardagi o'zgarishlar haqida keyingi mavzuda alohida o'rganiladi.

3. O'zbekistonda demokratik fuqarolik jamiyat asoslarining shakllanishi

Mamlakatimiz yangi asrga kirar ekan, jamiyatda siyosiy, demokratik islohotlarni chuqurlashtirishda yangi, yuqori bosqichga ko'tarildi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimov birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining o'n to'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasida

(1999-yil, 14-aprel) O'zbekistonning XXI asrdagi taraqqiyot strategiyasining asosiy yo'nalishlarini ko'rsatib berdi. Shulardan birinchi ustuvor yo'nalish-mamlakat siyosiy, iqtisodiy hayotini, davlat va jamiyat qurilishini yanada erkinlashtirish.

Siyosiy sohani erkinlashtirish borasida:

-avvalambor, aholining siyosiy faolligini kuchaytirish, jamiyatda manfaatlar va qarama-qarshi kuchlar o'rtasida muvozanatni ta'minlaydigan kuchli mexanizmlarni shakllantirish zarur.

Demokratiyaning eng muhim tamoyili-odamlarning saylov huquqini, o'z xohish-irodasini erkin ifodalash, o'z manfaatlarini ro'yobga chiqarish va himoya qilish uchun haqiqiy shart-sharoit, qonuniy-huquqiy zamin yaratib berish lozim.

Davlat qurilish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonlarini erkinlashtirish masalasi ham katta ahamiyat kasb etadi. Bu boradagi vazifalar hokimiyat barcha tarmoqlarini bir-biridan mustaqil holda ish yuritish tamoyillarini mustahkamlash, hokimiyat vakolatlarini nodavlat va jamoat tashkilotlariga, fuqarolarni o'z-o'zini boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o'tkaza borish, ularning haq-huquqlari va erkinliklarini muhofaza etishni kuchaytirishdan iborat.

Fuqarolik jamiyati qurishda fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlariga katta umid bog'lanadi. Bu haqda O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimov: «Biz fuqarolik jamiyati qurishga intilmoqdamiz. Buning ma'nosi shuki, davlatchiligimiz rivojlana borgan sari boshqaruvning turli xil vazifalarini bevosita xalqqa topshirish, ya'ni o'z-o'zini boshqarish organlarini yanada rivojlantirish demakdir»-deydi.

O'z-o'zini boshqarish organlarini tashkil qilishda, shakllantirishda O'zbekistonning o'ziga xos xususiyati shundaki, ushbu masalani hal qilishga milliy an'analarni, tarixiy qadriyatlarni tiklash, aholining tub manfaatlariga mos keluvchi yo'lni tanlash nuqtayi nazaridan yondashish bo'ldi. Xususan, o'z-o'zini boshqarishda asosiy tayanch qilib mahallalar belgilandi. Ular inson qalbida Vatan tuyg'usining shakllanishiga, milliy g'ururning vujudga kelishida, millatchilik illatlaridan xoli bo'lishda katta ta'sir ko'rsatib kelgan.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning muvaffaqiyati demokratik jarayonlarni rivojlantirish imkoniyatini kuchaytirmoqda, bu esa o'z navbatida asosiy maqsad - fuqarolik jamiyatini qurishga ko'maklashmoqda.

O'z-o'zini boshqarish muassasalari faoliyatining kengayishi bevosita mahallalarning mavqeyini kuchaytirish bilan bog'liq. O'z-o'zini boshqarish organlari yoki mahallalarning vazifasi, aholini davlat va jamiyat ishlarida ishtirokini ta'minlash kam ta'minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilishda ishtirok etish bilan cheklanib qolmaydi. Ularning muhim vazifasi har bir shaxsning ongini, ma'naviy kamolotini oshirish uchun, millatchilik, mahalliychilik kabi salbiy jihatlarni yo'qotish uchun ish olib borish va milliy qadriyatlar, urf-odatlar,

an'analarga, Vatanga, davlatga va boshqa fuqarolarning manfaatiga hurmat bilan qarash ruhida tarbiyalashdir.

Shuningdek, mahallalarda «Mahalla» xayriya jamg'armasi yordamga muhtoj oilalarga yordam ko'rsatmoqda. Bu jamg'arma 1994-yilda 200 ga yaqin shaxs va oilaga 41 ming 189 so'mlik yordam ko'rsatgan.

Faqat O'zbekistonga xos bo'lgan va aynan mahalla bilan bog'liq bo'lgan «Korxona-mahalla» iqtisodiy hududni tashkil qilish masalasi katta umid uyg'otmoqda. 1995-yil davomida respublika bo'yicha shu turdagi 204 ta kichik va xususiy korxona tashkil qilinib, ularning faoliyati orqali 3300 kishi ish bilan ta'minlangan.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 1999-yil 13-yanvarda «Aholini aniq yo'naltirilgan ijtimoiy madad bilan ta'minlashda fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlari rolini oshirish to'g'risida»gi Farmoni ijtimoiy himoya sohasida o'z-o'zini boshqarish organlariga yangi vakolatlar berishni ko'zda tutadi: 1) fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari ijtimoiy rolini oshirish; 2) hududlarni ijtimoiy rivojlantirish; 3) muhtoj oilalarga aniq yo'naltirilgan ijtimoiy madad ko'rsatishni takomillashtirish.

Davlat tomonidan bajariladigan vazifalarni fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlariga o'tkazilishi, nodavlat tashkilotlar faoliyatini takomillashtirish, undagi jamoa ruhi va tabiatini mustahkamlashni, samaradorligini oshirishni talab qiladi. 1999-yil aprel oyida Oliy Majlis tomonidan qabul qilingan «Fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlari to'g'risida»gi qonunning yangi tahriri aynan shu maqsadga qaratilgan.

O'z-o'zini boshqaruvning moliyaviy faoliyatini mustahkamlovchi choralardan yana biri-aholiga kompleks tarzda savdo, maishiy va madaniy xizmatlar ko'rsatadigan guzarlar faoliyatidir.

Bunday iqtisodiy erkinliklar fuqarolarda mustaqil O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy va siyosiy islohotlarga ishonchini mustahkamlaydi. Shuningdek, har bir shaxsning fikri, ovozi e'tiborga olinishi, ularni fuqarolik jamiyatining a'zosi ekanligini his qilishlari uchun asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Oliy Majlis II chaqiriq I-majlisida (2000-yil 22.01) Birinchi Prezident I.A.Karimov o'zining «Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot-pirovard maqsadimiz» nomli ma'ruzasida ushbu masalaning dolzarbligini shunday uqtiradi:

Odamlarning siyosiy ongi, siyosiy madaniyati, siyosiy faolligi yuksalib borgan sari, davlat vazifalarini nodavlat tuzilmalar va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o'tkazib borish zarur.

Bu borada o'zini-o'zi boshqaradigan idoralarning, mahallalarning nufuzini va mavqeiini oshirish, ularga ko'proq huquqlar berish katta ahamiyat kasb etadi.

Fuqarolik jamiyatining mustahkam asoslarini barpo etish yo'lidagi ishlarimizning mazmun-mohiyatini ham aynan mana shu masala tashkil etadi.

«Birgina songgi besh yilda yangi tahrirdagi «Fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish organlari to'g'risida»gi hamda Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining qonunlari, mahallalar hamda ulardagi jamoatchilik tuzilmalari faoliyatiga oid 20 ga yaqin nizom qabul qilinib, ijtimoiy hayotga tatbiq etildi. Shuningdek, tizimda

faoliyat ko'rsatayotgan xodimlarning malakasini oshirish bo'yicha o'quv kurslari hamda «Mahalla» ma'rifiy teleradiokanali tashkil etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Mahalla institutini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2017- yil 3- fevralda imzolangan Farmonida mahalla institutini yanada takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari belgilab berildi.

Davlat hokimiyati tizimiga kiruvchi hokimiyatlardan biri sud hokimiyatidir. Sud hokimiyati boshqa hokimiyatlar kabi xalq manfaatlarini ko'zlab va O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda qabul qilingan qonunlar asosida o'z vakolatlarini amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasida sud tizimi quyidagicha: besh yil muddatga saylanadigan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi, O'zbekiston Respublikasi Oliy xo'jalik sudi, Qoraqalpog'iston Respublikasining Oliy sudi, Qoraqalpog'iston Respublikasi xo'jalik sudi, shu muddatga tayinlanadigan viloyat sudlari, Toshkent shahar sudi, tuman, shahar sudlari, viloyat xo'jalik sudlari, harbiy sudlardan iborat.

Mazkur sudlarning huquqiy holati O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida, O'zbekiston Respublikasining 1993-yil 2-sentyabrda qabul qilingan «Sudlar to'g'risida»gi Qonunida bayon etilgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi-fuqarolik, jinoiy va ma'muriy sudlov sohasida sud hokimiyatining oliy organi hisoblanadi. Shu bilan birga og'ir va o'ta og'ir jinoyatlarni sodir etgan bir guruh shaxslarga; oldin sudlanmaganlarga, biron bir joyda ishlamasdan, mo'may pul topish yo'liga o'tib ketganlarga nisbatan belgilangan jazolarni qonun kuchidan to'la foydalanilmagan ishlarining jazo qismini engil deb bekor qilib, og'irroq jazolashga o'z ko'rsatmasini beradi.

Respublika Oliy sudi 1994-yilda 149 kishiga nisbatan quyi sudlar tomonidan tayinlangan jazolar og'ir deb topilganligi sababli hukmlar o'zgartirilib, jazolar qisqartirilgan bo'lsa, 1995-yilda 247 kishiga nisbatan jazolar og'ir deb topilib, hukmlar o'zgartirildi, 25 shaxsga nisbatan jinoiy ishlar sudlanganlarning harakatida jinoyat tarkibi yo'qligi sababli harakatdan to'xtatildi.

Og'ir va o'ta og'ir jinoyatlarni sodir etganligi uchun 1994-yilda quyi sudlar tomonidan 89 kishiga nisbatan belgilangan jazolar yengil deb topilib, hukmlar bekor qilingan bo'lsa, 2017-yilda esa tergov organlari tomonidan 238 ta holatda jinoiy hodisa yuz bermagani aniqlandi, 302 ta holatda javobgarlikga tortish muddati otgani, 370 ta holatda aybdorlar qilmishiga chin ko'ngildan pushaymon bo'lgani inobatga olindi. 549 ta holatda qilmish ijtimoiy xavflilik xususiyatini

yo'qotgani, 1 ming 636 ta holatda qilmishda jinoyat tarkibi yoqligi isbotlandi. Ana shunday asoslarga tayanib, 3,5 mingdan ortiq jinoyat ishi tugatildi³.

O'zbekistonda sud tizimini isloh qilish, sud hokimiyatini shakllantirishda ham birmuncha ishlar qilindi. Sud tuzilishi va sudlov ishlarini yurgizishga oid barcha demokratik konstitutsiyaviy tamoyillar yanada rivojlantirildi.

O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov Oliy Majlisning ikkinchi chaqiriq VI sessiyasida (2001-yil 29-avgust) «Adolat qonun ustuvorligida» nomli ma'ruzasida sog'lom jamiyat uchun jinoyatchini jazolashdan ko'ra, jinoyatning oldini olish muhim ekanligini uqtirib o'tdi. Prezidentimiz ma'ruzalarida sudlar faoliyatiga baho berib «Sud bugungi kunda avvalgidek hukmron kommunistik tizimning qatag'on va jazolash apparati emas, balki u har bir inson va fuqaroning huquq hamda erkinliklarini ishonchli tarzda qo'riqlash va himoya qilishga qaratilgan chinakam mustaqil davlat institutiga aylanmoqda. Fuqarolarning sudga ishonchi mustahkamlanib bormoqda», - dedi. Shuningdek, ma'ruzada sud hokimiyati tizimidagi kamchiliklarga ham to'xtalib o'tildi. Bu borada Prezident: «...afsuski, sudyalari, prokuratura va tergov organlari xodimlari, bir so'z bilan aytganda, qabul qilingan yangi qonunlarni hayotga tatbiq etishi lozim bo'lgan kishilarning dunyoqarashi va tafakkuri ancha qiyinchilik bilan o'zgarayapti. Eng avvalo jazolashning repressiv, ozodlikdan mahrum qilish hollarini qisqartirish hisobiga qonunchilikning adolat va insoniylik kabi tamoyillarining kuchayishini va amalda qo'llanishini ta'minlashimiz zarur»-deydi. Ma'ruzada Jinoyat va Jinoyat-prosessual kodekslariga kiritilayotgan o'zgarishlar, masalan, 110 turdagi uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlarning ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatlar toifasiga o'tkazish, 12 turdagi jinoyatni og'ir toifadan uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlar toifasiga, 7 turini esa o'ta og'ir jinoyatlar toifasidan og'ir jinoyatlar toifasiga o'tkazish haqidagi takliflar bayon qilindi. Shuningdek, iqtisodiy sohada jinoyat sodir etgan shaxslarga nisbatan iqtisodiy ta'sir choralarini qo'llash imkoniyatlarini kengaytirish zarurligi, butun jahonda muhokama etilayotgan muhim masalalardan biri-o'lim jazosini jinoiy jazo chorasi sifatida qolayotganligi bilan bog'liq muammolar, qonunchiligimizda jinoiy jazo turi sifatida mol-mulkni musodara qilish jazosini qo'llash tartibini qayta ko'rib chiqish kerakligi ta'kidlandi.

Insoniyat tarixida yangi davr-Inson huquqlari davri boshlandi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti 1995-2005-yillarni kurramizda «Inson huquqlari o'n yilligi» deb e'lon qildi. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimovning ma'ruzalarida inson huquqlari sohasida amalga oshirilishi lozim bo'lgan quyidagi besh strategik yo'nalish belgilab berilgan:

-inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning samarali mexanizmini ta'minlash;

inson huquqlari bo'yicha Xalqaro huquqning umume'tirof etilgan tamoyillari va normalari asosida milliy qonunchilikni takomillashtirish;

³ Mirziyoyev Sh.M. Konstitutsiya-erkin va farovon xayotimiz, mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirishning mustahkam poydevoridir, Toshkent, O'zbekiston, 2018, 11 -b.

-qabul qilingan qonunlarga og'ishmay amal qilish mexanizmini ishlab chiqish va ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida qonun ustuvorligini ta'minlash;
-sudlov islohotini amalga oshirish yo'li bilan sud tizimini demokratlashtirish;
-aholi, ayniqsa yoshlar va mansabdor shaxslar, huquq-tartibot idoralari xodimlari o'rtasida huquqiy tarbiya ishlarini tubdan yaxshilash, ularning huquqiy ongi va madaniyatini oshirish.

Demokratik jarayonlarni chuqurlashtirishning birdan bir zaruriy sharti sud-huquq organlarining ishlarini isloh qilish va erkinlashtirishni jadallashtirishdan iborat. Sudlar faoliyatiga prokuraturaning aralashmasligi, prokuror va advokatlarning huquqlarini tenglashtirish, sudlarning tarbiyaviy rolini oshirish lozimligini taqqoslab ko'rsatadi⁶.

Xavfsiz jinoyatlarni ma'muriy choralar bilan almashtirish natijasida so'nggi 2,5 yil davomida 11 mlrd. so'm undirildi. Har yuz ming kishiga hisoblaganda O'zbekistonda 158 kishi qamoqda muddatini o'tamoqda. Bu ko'rsatkich AQSHda 715, Rossiyada 584, Ukrainada 416, Qozog'istonda 386 kishidan iborat.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng o'tgan qisqa davr ichida insonning huquq va erkinliklari to'g'risida milliy qonunchilik tizimini tashkil etuvchi yuzdan ortiq qonunlar qabul qilindi. O'zbekiston inson huquqlari bo'yicha 40 ga yaqin xalqaro shartnomaga qo'shildi va ularga bizning mamlakatimizda ham amal qilinmoqda.

O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari va erkinliklarini muhofaza qilishning ta'sirli vositasini barpo etish, xalqaro va huquqni muhofaza qilish tashkilotlari bilan hamkorlikni kengaytirish, davlat muassasalari xodimlari va barcha respublika aholisining inson huquqlari bo'yicha madaniyatini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning «Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy Markazini tuzish to'g'risida» 1996-yil 31-oktabr Farmoni e'lon qilindi.

O'zbekiston Respublika Oliy Majlisi 1997-yil 29-avgustda «Jamiyat huquqiy madaniyatini yuksaltirish Milliy dasturi»ni tasdiqladi. Dasturda: «Jamiyat va davlat taraqqiyotining hozirgi holati huquqiy munosabatlar barcha ishtirokchilarining huquqiy madaniyatini, huquqiy savodxonligini har tomonlama oshirishni talab qilmoqda. Huquqiy madaniyat huquqiy bilim, huquqiy e'tiqod va izchil amaliy faoliyat majmui sifatida jamiyat va davlat oldida turgan vazifalarni muvaffaqiyatli hal etilishini ta'minlaydi

Milliy dasturning maqsad ahamiyati aholining barcha qatlamlarini huquqiy savodxonlikka erishishlari, yuksak darajadagi huquqiy ongga ega bo'lishlari hamda huquqiy bilimlarni kundalik hayotda qo'llay olishlari uchun huquqiy madaniyatni shakllantirishning keng qamrovli muntazam tizimini yaratishdir»-deb ta'kidlangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Huquqiy tarbiyani yaxshilash, aholining huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirish, huquqshunos kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, jamoatchilik fikrini o'rganish ishini yaxshilash haqida» (1997-yil, 25-iyun) Farmoni e'lon qilindi. Ushbu farmonning 1-bandida shunday deyiladi:

⁶ Каримов И.А. Олий Мажлис палаталарининг кўшма мажлисида. // 2005й, 28 январь.

«Aholining huquqiy madaniyatini oshirish va huquqiy tarbiyasini yaxshilash yuzasidan olib borilayotgan ishlar davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri etib belgilansin».

Respublikamizda istiqlol yillari milliy davlatchilikni barpo etish borasida sobiq ma'muriy-buyruqbozlik tizimiga, uning hokimiyat va boshqaruv organlariga barham berish bilan bir vaqtda davlat va jamiyat hayotining yangi demokratik huquqiy asoslari yaratildi.

2017-2018-yillarda sud-huquq tizimiga bir qator o'zgartirishlar kiritildi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar xo'jalik sudlari Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar iqtisodiy sudlari etib o'zgartirildi, ishlarni birinchi instansiyada ko'rib chiqishga vakolatli bo'lgan 71 ta tumanlararo, tuman(shahar) iqtisodiy sudlari tashkil etildi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudining Harbiy hay'ati tugatilib, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudining ma'muriy ishlar bo'yicha sudlov hay'ati tashkil etildi.

Yangidan tashkil etilgan sudlarni to'ldirish uchun qo'shimcha 560 ta shtat birligi, shu jumladan 318 ta sudyalik shtat birligi ajratildi. Amaldagi sud majlisi kotibi lavozimi tugatilib, sudlarning tuzilmalariga sudya katta yordamchisi, yordamchisi lavozimlari kiritildi.

Demokratiyaning eng muhim tamoyili odamlarning saylov huquqlarini amalga oshirish, o'z xohish-irodasini erkin ifodalash uchun zarur huquqiy shart-sharoit, qonuniy asos yaratishdir. Shu bois mamlakatimizda mustaqillik yillarida xalqimizning o'z xohish-irodasini erkin ifoda etishni ta'minlovchi saylov tizimini shakllantirish va uni qonun bilan mustahkamlash borasida talay ishlar qilindi.

1991-yil noyabrda Parlament «O'zbekiston Respublikasining Prezidenti saylovi to'g'risida»gi Qonunni qabul qildi. Ushbu qonun bilan birga Oliy Kengash 1991-yilda «O'zbekiston Respublikasi referendumini to'g'risida»gi Qonunni ham qabul qildi. 1991-yil 29-dekabrda muqobilik asosida O'zbekiston tarixida birinchi marta respublika prezidentligiga saylovlar o'tkazildi.

Konstitutsiyamiz asosida 1993-yil 28-dekabrda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to'g'risida»gi, 1994-yil 5-mayda qabul qilingan «Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar kengashlariga saylov to'g'risida»gi, «Fuqarolar saylov huquqlarining kafolatlari to'g'risida»gi qonun va nihoyat «O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi to'g'risida»gi qonunlari o'zbek saylov qonunchiligi tizimining huquqiy asoslarini tashkil qiladi.

Markaziy saylov komissiyasi to'g'risidagi alohida qonun qabul qilinganligi saylovlarni to'g'ri tashkil qilish, saylov qonunlarini to'la ishlashiga imkoniyat yaratadi va qonunlarni nazorat qilishni kuchaytirishda hamda saylovlarni tashkil etish va uni o'tkazishda davlat hokimiyati organlarining ortiqcha aralashuvini cheklaydi.

Saylov to'g'risidagi qonunlarni tahlil qilsak, unda jahon saylov tajribasida erishilgan eng demokratik tartiblarning huquqiy jihatdan mustahkamlanishi bilan birga, O'zbekiston saylov tizimiga xos bo'lgan xususiyatlarning ham belgilanganligini ko'ramiz. Bu O'zbekiston saylov tizimigagina xos xususiyatdir.

Saylov tizimini isloh qilish O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning «O'zbekiston-kelajagi buyuk davlat» degan siyosiy dasturida

asoslanib berilgan maqsad tomon harakatning yana bir muhim bosqichi, deb tushunmoq kerak.

Bizning saylov qonunchiligimiz ko'pgina xalqaro tashkilotlar, xorijiy davlatlar tomonidan o'rganilmoqda.

Xususan, Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining tegishli ekspertlari ham O'zbekiston saylov qonunchiligi mohiyati demokratik ekanligini, uning saylovlarni tashkil etish sohasidagi xalqaro huquqni tan olingan tamoyillariga mos kelishini ta'kidlaydi.

O'zbekistonda barpo etilayotgan demokratik, insonparvar fuqarolik jamiyatida fuqarolar o'zlarining siyosiy huquqlari va erkinliklarini davlat va jamiyat ishlarini bajarish ularni idora etishda faol qatnashish orqali amalga oshirilmoqda.

Mustaqil O'zbekiston Respublikasida ko'ppartiyaviylik tizimining vujudga kelishi davlat hokimiyati oliy va mahalliy organlarining takomillashishida katta ahamiyat kasb etmoqda. Istiqbol yillari vujudga kelgan siyosiy partiyalar o'z faoliyatida o'zbek xalqining eng yaxshi demokratik an'analarga, adolat, ezigulik, teng 3lik va inson erkinligi kabi umuminsoniy qadriyatlar hamda g'oyalarga, axloqiy va odamiylik qoidalariga suyanadi. Ular o'z faoliyatlarini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga, «Siyosiy partiyalar to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi 1996-yil 26-dekabr qonuniga va boshqa qonun hujjatlariga muvofiq, shuningdek o'z dasturlariga asosan amalga oshiradilar. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 60-moddasida siyosiy partiyalarning huquqiy maqomi aniq va ravshan belgilab berilgan.

Ko'ppartiyaviylik demokratik taraqqiyot yo'lida erishgan muhim yutuqlardan biridir. Birinchidan, demokratik fuqarolik jamiyati qurilishida siyosiy partiyaning o'rni va roli muntazam ravishda yoritib boradi; ikkinchidan, fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish jarayonida O'zbekiston aholisi turli qatlamlarining manfaatlarini ifoda etishda ko'ppartiyaviylik tizimi muhim demokratik institut hisoblanadi; uchinchidan, davlat bosh islohotchi sifatida siyosiy partiyalarining faoliyatini takomillashtirish muhim ahamiyatga

ega; to'rtinchidan, siyosiy partiyalarsiz vakillik demokratiyasini tasavvur etib bo'lmaydi; beshinchidan, siyosiy partiyalarning o'rni va mavqei ularning soni yoki vaqt bilan belgilanmaydi; oltinchidan, mamlakatdaamalda ko'ppartiyaviylik muhiti qaror topishi yangi g'oyalar, muqobil takliflar bilan demokratik jamiyat qurilishiga xizmat qilishi lozim.

Hozirgi kunda mamlakatimizda beshta siyosiy partiya faoliyat olib bormoqda:

1. **Xalq demokratik partiyasi (O'zbekiston XDP)** - siyosiy partiya sifatida mamlakatda birinchilardan bo'lib, 1991-yil 1-noyabrda tashkil topdi. Partiya o'zining ommaviy axborot vositalariga ega. Uning markaziy nashrlari «O'zbekiston ovozi» gazetasi.

2. O'zbekiston «Adolat» sosial-demokratik partiyasi (SDP) 1995-yili 18-fevralda tashkil topdi va 30 ming a'zoga ega bo'ldi. Partiyaning rasmiy nashri «Adolat» ijtimoiy-siyosiy gazetasi.

3. O'zbekiston «Milliy tiklanish» demokratik partiyasi (O'z MTDP) -1995 yil 3 iyunda tashkil topdi. Partiyaning matbuot nashri-«Milliy tiklanish» ijtimoiy-siyosiy gazetasi.

4. O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasi (O'z LiDep) - 2003-yil 15-noyabrda tashkil topdi. Uning markaziy nashri – «XX asr» ijtimoiy-siyosiy gazetasi.

5. O'zbekiston ekologik partiyasi. 2019 - yilning 8- yanvar kuni O'zbekiston ekologik partiyasining ta'sis syezdi bo'lib o'tdi. Ta'sis syezdida O'zbekiston ekologik partiyasini ta'sis etish va O'zbekiston ekologik partiyasi Ustavi va Dasturi loyihalari, O'zbekiston ekologik partiyasi Markaziy Kengashi a'zolarini saylash, O'zbekiston ekologik partiyasi Markaziy nazorat taftish komissiyasi to'g'risidagi Nizomi, O'zbekiston ekologik partiyasi Matbuot organini ta'sis etish, O'zbekiston ekologik partiyasining vakolatli vakillarini saylash kabi masalalarni ko'rib chiqdi. Bugungi kunda dunyoda 100 ga yaqin davlatlarda ekologik partiyalar faoliyat olib boradi. Ko'plab ekologik partiyalar mamlakatlar siyosiy maydonining teng huquqli a'zosi sifatida vakillik organlariga o'rinlar egallash vazifalarini qo'yib orin olgach, parlamentda o'z oldilaridagi mushtarak maqsadlarini davlat siyosati darajasida ilgari suradilar.

Shu nuqtayi nazardan yondashganda harakat dasturlarida o'zaro yaqinlik bo'lganligi sababli hamda demokratik jarayonlarining talablarini hisobga olgan holda «Vatan taraqqiyoti» partiyasi bilan FMDPning o'zaro birlashishi ham shu ruhni o'zida aks ettiradi («Vatan taraqqiyoti» partiyasi 1992-yil 24-mayda tuzilgan; VTP 2000- yil 14-aprelda Fidokorlar Milliy Demokratik Partiyasi bilan birlashib, FMDP nomini oldi) va O'zbekiston «Fidokorlar» milliy demokratik partiyasi (1998-yil 28 dekabrda tuzilgan; 2008-yil 20-iyunda «Milliy tiklanish» demokratik partiyasi bilan birlashgan) ham faoliyat ko'rsatadi.

Mustaqillik yillarida respublikamizda jamoat tashkilotlarining saflari oshib, imkoniyatlari kengaydi.

Mustaqillikning dastlabki besh yilida jamoat birlashmalari va nodavlat tashkilotlar soni 1500 taga ko'payib, ulaming soni 2300 taga yetdi: 2017 - yilda yurtimizda 9 mingdan ortiq nodavlat notijorat tashkiloti mavjud, 29 ta xalqaro va xorijiy nohukumat tashkilotlarining filial va vakolatxonalari faoliyat yuritmoqda. 2017-yilda «Nuroni» jamg'armasi, Yoshlar ittifoqi, O'zbekiston fermer xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi, savdo-sanoat palatasi, o'z-o'zini boshqarish organlari faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha Respublika kengashi kabi nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatini takomillashtirish, ularni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan alohida farmon va qarorlar qabul qilindi⁷.

Xususan, O'zbekiston kasaba uyushmalari 7,5 mln. a'zoni birlashtirib, jamiyatda tub islohotlarni amalga oshirishda faol qatnashmoqda.

⁷⁷ Mirziyoyev Sh.M. Konstitutsiya-erkin va farovon xayotimiz, mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirishning mustahkam poydevoridir. -Toshkent, O'zbekiston, 2018, 35 -b

O'zbekiston xotin-qizlar qo'mitasi 1991-yil 1-martda tashkil topdi. Mamlakatimizda kechayotgan ijtimoiy-siyosiy va demokratik jarayonlarda ayollarning faol ishtirok etishi xotin-qizlarni ma'naviy-ma'rifiy tarbiyalashda muhim rol o'ynamoqda.

2017-yilda xotin-qizlar bandligini ta'minlash, ularni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etish va har tomonlama qo'llab-quvvatlash masalalari yuzasidan bir qator amaliy tadbirlar o'tkazildi. Jumladan, 1 Respublika tadbirkor ayollar biznes-forumi o'tkazildi. Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'illanayotgan ayollarni qo'llab-quvvatlash maqsadida 2017-yil tijorat banklari tomonidan 2,2 trillion so'm miqdorida kreditlar ajratildi. Mehnatga layoqatligi cheklangan 705 nafar xotin-qizlarga tikuv mashinalari berilib, ular kasanachilik asosida ish bilan ta'minlandi hamda ularning 261 nafariga yangi uy-joylar berildi. «Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili» davlat dasturi doirasida respublikamizning olis tumanlarida ayollarni kasbga o'qitish kurslari tashkil etildi.

Bu borada amalga oshirilayotgan ishlarni yangi bosqichga olib chiqish maqsadida 2018-yil 2- fevral kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamash sohasidagi faoliyatini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni qabul qilindi. Farmonda O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi faoliyatining 4 ta asosiy ustuvor yo'nalishlari belgilab berildi.

Farmonga asosan xotin-qizlar qo'mitasi va «Oila» markazi tizimida bir qator yangiliklar kiritildi. Jimladan:

- Xotin-qizlar qo'mitasining respublikadan tortib eng quyi bo'g'in mahallagacha vertikal boshqaruv tizimi yolg'a qoyildi;

- Xotin-qizlar bilan ishlash va oilalarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash bo'yicha mutaxassis lavozimi joriy etildi;

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida «Oila» ilmiy-tadqiqot markazi va uning hududiy boshqarmalari xamda tuman (shahar) bo'linmalari tashkil etildi;

Fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlari tuman, shahar hokimi o'rinbosarlari-Xotin-qizlar qo'mitalari raislariga bo'ysundirildi;

Xotin-qizlarni va oilani qo'llab-quvvatlash jamoat fondi tashkil etildi;

- Zulfiya nomidagi Davlat mukofotini berish tartibiga o'zgartirish kiritildi va qo'shimcha imtiyozlar joriy etildi;

- «Mo'tabar ayol» ko'krak nishoni ta'sis etildi;

Xotin-qizlar qo'mitasi tizimida ishlayotgan xodimlarning pensiyasi to'liq to'lanishi belgilandi.

Qadul qilingan farmon xotin-qizlarimizning hayotini yanada farovon va mazmunli bo'lishiga xizmat qilmoqda.

Suningdek, «Nuroni», «Usto», «Ulug'bek», «Umid», «Xotira» va shu kabi ko'plab jamg'armalar nodavlat tashkilotlar sifauida respublikamizda fuqarolik jamiyatini shakllantirishda katta hissalarini qo'shmoqda.

2001-yilning 24-yanvarida O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov «Kamolot» jamg'armasi faollarini qabul qildi va yoshlarning bu tashkilotini mustaqillik davridagi rolini oshirish vazifasini qo'ydi va «Kamolot»

jamg'armasi yoshlarning haqiqiy yetakchisi, uyushtiruvchisi va boshqaruvchi ommaviy tashkilotga aylanishini zarur deb topdi.

2001-yilning 25-aprelida O'zbekiston Milliy universitetining Madaniyat saroyida Respublika Yoshlari vakillarining birinchi qurultoyida «Kamolot» Yoshlar ijtimoiy harakati tuzildi. Qurultoyda ijtimoiy harakatning nizomi va dasturi qabul qilindi.

2016-yil 24- sentyabrda O'zbekiston Respublikasining «Yoshlarga oid Davlat siyosati to'g'risida»gi qonun imzolandi. Bu qonunni imzolanishi navqiron avlodga yuksak mehr, e'tibor va g'amxo'rlik ifodasidir. 2017-yil 30-iyunida Prezidentimiz tashabbusi bilan O'zbekiston Yoshlar Ittifoqi tashkil etildi. Shu kundan e'tiboran 30 iyun mamlakatimizda «Yoshlar kuni» sifatida nishonlash an'anaga aylantirildi. 2017-

2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha «Harakatlar strategiyasi»da ham Yoshlar faolligini oshirish bo'yicha qator vazifalar belgilab berilgan. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2017-yil 5-iyulda «Yoshlarga oid Davlat siyosatini samaradorligini oshirish va O'zbekiston Yoshlar ittifoqi faoliyatini qo'llab-quvvallash to'g'risida»gi farmonning imzolanishi mazkur tizim ishlarini yanada jadallashtirdi. BMT ning 72 sessiyasida ham yoshlarga ko'rsatilayotgan g'amxo'rlikni e'tirof etib, BMTning yoshlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini ishlab chiqish taklifini o'rtaga tashladilar.

Prezidentimiz tashabbusi bilan yoshlarga harbiy ta'lim-tarbiya beradigan kursantlar maktablari «Temurbeklar maktabi» deb nomlandi.

Vatanga sadoqat bilan xizmat qilgan yoshlarni rag'batlantirish uchun «Mard g'lonlar» Davlat mukofoti, o'qishda, mehnatda, jamoat ishlarida faol bo'lgan Yoshlarni «Kelajak bunyodkori» medali bilan taqdirlash yo'lga qo'yildi.

O'zbekiston Respublikasini 2017-2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha ishlab chiqilgan Harakatlar strategiyasining to'rtinchi yunalishi to'rtinchi bandida ham yoshlar siyosatini takomillashtirish belgilangan. Mamlakatimizda so'nggi yillarda yoshlar bilan ishlash bo'yicha mutlaqo yangi tizimning yaratilgani yoshlarimizda Vatan taqdiriga daxldorlik hissini kuchaytirib, zamonaviy demokratik O'zbekiston davlatini barpo etishda ijtimoiy faollikni oshirmoqda. 2017- yilning o'zida yoshlar hayotiga oid 20 dan ziyod qonun, farmon va qarorlar qabul qilindi. Faqat bir yil davomida O'zbekiston Yoshlar ittifoqi tavsiyasi bilan 4 ming 300 ga yaqin yoshlarimizga banklar tomonidan 216 milliard so'm imtiyozli kreditlar berilgani 184 ming 300 dan ziyod yoshlarimiz ish bilan ta'minlanganligi e'tiborga loyiq.

O'zbekiston mustaqillikka erishgan kundan buyon Respublika Prezidenti va hukumati tomonidan chuqur o'ylangan milliy siyosat amalga oshirilmogda.

Yoshlarga e'tiborning kuchayishi.

**2016-yilda
"Yoshlarga oid
davlat siyosati
to'g'risida"gi
O'zbekiston
Respublikasi
qonuni qabul
qilindi.**

Davlat umummilliy siyosatiga milliy siyosatdan tashqari iqtisodiy va sotsial, ilmiy-texnika, ta'lim va sog'liqni saqlash, xalqaro munosabatlar (tashqi siyosat) milliy xavfsizlik va boshqa siyosatlar kiradi.

O'zbekiston umummilliy siyosatining katta tizimida milliy aholi siyosati alohida o'rin egallaydi. Bu siyosat diqqat markazida millatidan qat'i nazar inson turadi. Bunda milliy aholi siyosati respublika aholisiga xos sifat ko'rsatkichlarini yaxshilashni ko'zda tutadi.

O'zbekiston polietnik, ya'ni ko'p elatli davlat turiga mansub bo'lib, davlatga o'z nomini bergan millat - o'zbeklar (1996-yil 1-yanvar holatiga ko'ra - 76,4%) - aholi soni bo'yicha ko'pchilikni tashkil qiladi.

1999-yilga kelib bu muvozanatda qisman o'zgarish bo'ldi. Mamlakatimizda o'zbeklar aholining deyarli 80 foizini tashkil etsa, qolganlar esa kam sonli millatlar vakillari.

«Ijtimoiy fikr» markazi tomonidan respublika Baynalmilal madaniy markaz hamda milliy madaniy markazlar vakillari ishtirokida «Mustaqil O'zbekistonda fuqarolarning elatlararo va konfessiyalararo munosabatlari» yuzasidan 1999-yil 14-18 noyabrda sotsiologik so'rov o'tkazildi. Unda o'z faoliyati bilan 150 mingdan ortiq kishini va yirik milliy guruhlarini qamrab olgan 24 ta Milliy madaniy markaz ishtirok etdi. Unga ko'ra quyidagicha asosiy xulosalar chiqarilgan.

O'zbekistondagi barcha etnik guruhlar uchun eng asosiysi-O'zbekistonni o'z vatani deb his etishdir;

turli elatlar va konfessiyalar vakillari o'zaro hurmat, tushunish va to'la kelishuvchanlik muhitida faoliyat ko'rsatmoqdalar;

O'zbekiston fuqarolari, ularning millatidan qat'i nazar, mustaqil O'zbekistondagi elatlararo kelishuv va moslashuvchanlik fenomeni-davlatimizdagi barqarorlik va fuqarolar tinchligining eng muhim faktorlaridan biridir, degan yagona fikrdalar;

fuqarolarning millatlaridan qat'i nazar ularning huquqiy tengligi, iqtisodiy va ijtimoiy erkinligi uchun davlat tomonidan barcha sharoitlar yaratilgan;

-tub millat boshqa etnik guruhlar bilan birgalikda umumijtimoiy tafakkumi shakllantirish jarayonlarini tezlashtirish va rag'batlantirishning ulkan salohiyatini tashkil etadi, yuzaga kelgan millatlararo munosabatlar esa tinchlik va barqarorlikni, har bir oilaga munosib hayotni ta'minlash kafolati bo'lib xizmat qiladi;

-kelajakda bashorat etish mumkinki, O'zbekistondagi elatlararo va konfessiyalararo mutanosiblik o'zbek xalqining ma'naviy yangilanishi va milliy tafakkurning o'sishi bilan chambarchas bog'liq holda jamiyatning yangilanish va uning demokratiyalashuvida kuchli turtki bo'lib xizmat qiladi, "respublikaning jahon hamjamoatchiligi bilan integratsiyasi uchun qulay sharoitlar yaratadi"

Ma'lumki, dunyodagi barcha mamlakatlarda ommaviy axborot vositalari yetakchi o'rin tutadi. Gazeta va jurnallar, radio va televideniye vositalari har bir davlatda omma bilan hokimiyat o'rtasida o'ziga xos aloqa vositasi, oshkoralik ko'zgusi, haqiqat jarchisi bo'lib xizmat qiladi. Mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotida yetakchi rol o'ynaganligi uchun ham ularga to'rtinchi hokimiyat tusini berish ommalashgan. Davlat boshqaruv organlari demokratiyaning muhim tayanchi bo'lganligi uchun ham ommaviy axborot vositalari bilan maslahatlashishga,

takliflarini e'tiborga olishga majburdir. Shuning uchun ham O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 67-moddasida: «Ommaviy axborot vositalari erkin va qonunga muvofiq ishlaydi. Ular axborotning to'g'riligi urhun belgilangan tartibda javobgardirlar. Senzuraga yo'l qo'yilmaydi»,- deyilgan. Ko'rinib turibdiki, ommaviy axborot vositalarining rolini oshirish, erkinligini ko'rsatish, ularning xalqqa sadoqat bilan xizmat qilishi alohida ta'kidlanadi.

O'zbekiston Respublikasining «Ommaviy axborot vositalari to'g'risida»gi Qonuni mamlakatimizdagi barcha gazeta va jurnallar, radio va televideniye vositalarini dunyo miqyosiga olib chiqish uchun xizmat qiluvchi asosiy dasturga ega bo'ldi.

O'zbekistonda 2001-yil 1-yanvargacha-390 ta gazeta; 110 ta jurnal; 2 ta axborot agentligi; 52 ta telestudiya; 5 ta radiostudiya; 3 ta teleradiostansiyalarkabi ommaviy axborot vositalari mavjud bo'lib, ular erkin faoliyat ko'rsatmoqda.

Oliy majlis palatalarining (2005-yil 28-yanvar) majlisida demokratik o'zgarishlar mahalliy axborot vositalarining mustaqilligi va erkinligini ta'minlamasdan mumkin emas deb qayd etdi.

2004-yilning 1-yanvar oyiga ko'ra mamlakatimizda 571 gazeta, 140 jurnal, 4 axborot agentligi, 85 teleradio va kabel studiyasi, 298 Elektron axborot vositalari ishlatmoqda. 2017-yilda yurtimizda 1 ming 500 dan ziyod ommaviy axborot vositasi faoliyat korsatmoqda.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning shaxsan tashabbusi va ta'y-harakatlari bilan yana ikkita: O'zbekiston Respublikasining «Jurnalistik kabini himoya qilish to'g'risida» hamda «Axborot olish kafolatlari va erkinligi to'g'risida» Qonunlar qabul qilindi. Bu qonunlar tom ma'noda ko'plab taraqqiy etgan mamlakatlarda ham mavjud bo'lmagan qonunlardir. Ushbu qonunlar fuqarolarning axborot qidirib topish, olish, uzatish va tarqatish huquqini to'la miqyosda ta'minlaydigan huquqiy qurol bo'lib, aholi uchun axborot olish va yetkazishning bosh vositachisi deb qaraluvchi jurnalstning samarali fadiyat ko'rsatishi uchun huquqiy asosni vujudga keltirdi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.Karimov ommaviy axborot vositasi to'g'risida I chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining (1996-yil, avgust) 6-sessiyasida shunday degan edi:

«Matbuot, axborot vositalari demokratik rivojlanishi uchun ulkan ahamiyatga ega. Biroq shuni ham e'tirof etish kerakki, demokratlashtirish jarayonida hozircha ommaviy axborot vositasining faol roli sezilmayapti. Ular shu paytgacha o'zhrini «to'rtinchi hokimiyat» sifatida namoyon qilganlari yo'q.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng xorijiy ommaviy axborot vositalari bilan aloqa o'rnatish masalasi tashqi siyosiy faoliyatimizning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi. Chunki O'zbekistonning jahon hamjamiytinga qanchalik tez kirib borishi ana shu axborot vositalari tarqatadigan xabarlarining to'g'riligiga bog'liq.

Ayni paytda shu ommaviy axborot vositalari har bir kishi o'z fikrini ifoda eta olishiga imkon beradigan erkin minbar bo'lishi kerak. Ayni vaqtda ular jamiyatimizning demokratik qadriyatlarini va tushunchalarini himoya qilshi,

odamlarning siyosiy, huquqiy va iqtisodiy ongini shakllantirish bo'yicha faol ish olib borishi lozim.

Birinchi Prezidentimizning «O'zbekiston ijtimoiy hayotida televideniye va radio rolini ko'tarish to'g'risida»gi 1997-yil 7-maydagi Farmoni yuqorida ko'rsatilgan masalalarni me'yoriy tartibga solishda ko'riladigan chora-tadbirlarning ommaviy ifodasi bo'ldi.

Ta'kidlash joizki, mustaqillik yillarida yaratilgan boshqaruv tizimi va uning qonunchilik asoslari, fuqarolik jamiyati mamlakatda inson huquqlarini himoya qilishga va huquqiy demokratik davlat barpo etilganligini kafolatlaydi. Zero, Birinchi Prezident I.Karimovning Oliy Majlis II chaqiriq IX sessiyasida so'zlagan nutqi (2002-yil, 29-avgust), Qonunchilik palatasi va Senat qo'shma yig'ilishidagi ma'ruzasida (2005-yil, 28-yanvar) ommaviy axborot vositalarining jamiyat hayotidagi o'rni va rolini oshirish to'g'risida amaliy takliflarni ilgari surdi.

«Mamlakatimizda ommaviy axborot vositalari faoliyatining huquqiy asoslarini mustahkamlash borasida qator ishlar qilindi. «Ommaviy axborot vositalari to'g'risida», «Axborot olish kafolatlari va erkinliklari to'g'risida», «Jurnalistlarning kasbiga doir faoliyatini himoya qilish to'g'risida», «Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida»gi qonunlar qabul qilindi.

Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov O'zbekistonning milliy demokratik taraqqiyoti, yurt istiqbolini demokratik tamoyillar asosida rivojlanish yo'lini tanladi. Yangi milliy davlatchilikni barpo etish arafasidayoq I.A.Karimov Milliy Mustaqillikni rivojlantirish, mamlakatning jahon hamjamiyatidan o'ziga munosib o'rinni egallashiga erishishi, fuqarolar huquq va erkinliklarini ta'minlash kafolatlarini mamlakatda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati shakllantirishda deb bildi.

O'zbekistonda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish jarayonlarida milliy an'analar va qadriyatlarga muhim e'tibor berish, davlat boshqaruvini demokratik tamoyillar bilan uyg'unlashtirish, barcha sohadagi islohotlarning milliy manfaatlar asosida amalga oshirilishiga e'tibor berildi. Shu bilan birga, I.A.Karimov «umuminsoniy tamoyillar va me'yorlarni, butun dunyoda chuqur ildiz otgan demokratik qadriyatlarni o'rganmay va ulardan foydalanmay turib, demokratik institutlarni shakllantirish, fuqarolik jamiyatining asoslarini yaratish mumkin emas»ligini ham ko'rsatib berdi.

Fuqarolik jamiyatini shakllantirish maqsadlarida erkinlashtirish mafkurasini milliy qadriyatlar va an'analar bilan uyg'unlashtirish asosida islohotlarni chuqurlashtirishning «Kuchli davlatdan - kuchli fuqarolik jamiyati sari» konseptual tamoyiliga asos solindi. Mamlakatdagi islohotlarni yanada chuqurlashtirishning ustuvor yo'nalishi sifatida «mamlakat siyosiy, iqtisodiy hayotini, davlat va jamiyat qurilishini yanada erkinlashtirish» yo'li tanlandi.

O'zbekistonda ijtimoiy-siyosiy islohotlarning yangi bosqichi boshlandi. Islohotlarning mazkur bosqichida asosiy ustuvorlik fuqarolik jamiyatini qurishga qaratilmoqda. Shu maqsadlarda davlat hokimiyatining aksariyat vakolatlarini fuqarolik jamiyati institutlari - siyosiy partiyalar, nodavlat notijorat tashkilotlar va o'zini o'zi boshqarish organlariga berish asosida islohotlar tobora chuqurlashib bormoqda.

Ayniqsa, Huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati asoslarini yaratilishi masalasi 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha «Harakatlar strategiyasi» sida ilgari surilgan asosiy yo'nalishlar bilan uzviy bog'liqligi esa mazkur mavzuni atroflicha o'rganish dolzarbligini yanada oshiradi.

Umuman olganda, hozirgi davrga kelib mamlakatda yangi jamiyat qurishga doir islohotlar tobora avj olib borayotganligi, bu jarayonlarni O'zbekistonning eng yangi tarixi fanini o'qitish davomida atroflicha o'rganish va tahlil etish mazkur mavzuning dolzarbligini belgilab beradi. Shuningdek, mavzuning dolzarbligi yana quyidagilar bilan izohlanadi:

birinchidan, O'zbekiston fuqarolik jamiyati va demokratik huquqiy davlat qurishini o'zining strategik bosh maqsadi sifatida e'lon qildi va davlat va jamiyat qurilishida, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, ma'naviy-madaniy sohalarida ulkani yaratuvchilik ishlari amalga oshirildi.

ikkinchidan, mamlakatda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati qurish, ushbu yo'nalishda olib borilayotgan islohotlarining tobora chuqurlashib borayotganligi haqida bir qator ilmiy-nazariy, ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, tarixiy asarlar chop etildi va bu jarayon davom etmoqda.

uchinchidan, mamlakatda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati qurish amaliyoti va nazariyasini o'rganish uchun barcha ijtimoiy-gumanitar fanlar, shuningdek O'zbekiston tarixi fanida ham ehtiyojlarning shakllanganligi va uni ustuvorlik kasb etganligi va bu muammolar va uning yechimi Islom Karimov asarlarida va nutqlarida bayon etilganligi muhim o'rin tutdi.

to'rtinchidan, fuqarolik jamiyati va huquqiy davlat qurish islohotlarini yanada chuqurlashib borish jarayonlarida turli muammolarni paydo bo'lishi, ularning yechimlarini topishga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojlar, yangi jamiyat qurish jarayonlarida xorijiy tajribalar va milliy an'analarni uyg'unlashtirish talablari, O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlanish jarayonlarini ilmiy-tarixiy jihatlardan tadqiq etishga zaruriyatning paydo bo'lishi katta ahamiyatga ega bo'ldi.

beshinchidan, Islom Karimov tomonidan ishlab chiqilgan fuqarolik jamiyati va huquqiy davlat qurish konsepsiyasining asosida tarixiy, milliy ma'naviy meros, xalqimizning asrlar davomida shakllangan axloq, odob, insonparvarlik an'analari, qadriyatlariga, sharqona demokratiyaga asoslanishi turadi degan tarixiy-ilmiy yondashuv shakllanganligi va G'arbdagi ba'zi siyosiy kuchlarning O'zbekistonda amalga oshirilayotgan demokratik islohotlarni faqat salbiy nuqtayi nazardan talqin qilishlarining asossizligini isbotlash, mamlakatda fuqarolik jamiyati qurish jarayonlarini tobora chuqurlashib borayotganligini ilmiy tadqiq etish asosida ochib berish turadi.

oltinchidan, O'zbekistonda huquqiy demokratik davlat va yangi fuqarolik jamiyat qurish islohotlarini faqat rivojlangan mamlakatlarda shakllangan fuqarolik jamiyati, uning institutlarining kelib chiqishi va rivojlanishiga doir nazariyalar va an'analalar asosida amalga oshirib bo'lmazligi, bu sohadagi milliy qadriyatlar, an'analalar va tajribalarni zamonaviy nazariyalar bilan uyg'unlashtirish asnosidagina kuchli jamiyat qurishga erishish mumkinligi, buning uchun fuqarolik jamiyati

qurishning milliy o'ziga xos jihatlarini alohida tadqiq etishga nisbatan zaruriyatning oshib borayotganligi bilan belgilanadi.

O'zbekistonda rivojlanib borayotgan fuqarolik jamiyati institutlari - siyosiy partiyalar, nodavlat tashkilotlar, o'zini o'zi boshqarish organlari, parlamentning fuqarolik jamiyati rivojlanishidagi o'rni, demokratik saylovlar, ommaviy axborot vositalarining demokratik tamoyillar asosida rivojlanish jarayonlari, ma'rifiylik va dunyoviylikning fuqarolik jamiyatini shakllantirishdagi o'rni beqiyosdir.

Texnologik usullar:

SWOT-tahlil. Bu organayzer talabalarda tizimli fikrlash, taqqoslash, baholash, tahlil qilish, fikrni davom ettirish ko'nikmalarini rivojlantiradi. SWOT atamasi inglizcha so'zlarning qisqartmasi hisoblanadi, Strengths-obyektning kuchli jihatlar; Weakness-kuchsiz jihatlar; Opportunities-tashqi imkoniyatlari; Threats-tashqi xavf-xatarlari. Talaba yangi qatordan S W O T yozib yoniga obyektning mos sifatlarini yozib chiqadi.

Nazorat savollari va topsiriqlar:

1. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda amalga oshirilgan siyosiy islohotlar zaminida nima yotadi?
2. Demokratik huquqiy davlatning asoslari nimada?
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asosiy vazifasi nimalardan iborat?
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi necha marta xalq muhokamasiga qo'yilganligi va qachon qabul qilinganligini aytib bering?
5. Mustaqillik yillarida qabul qilingan Kadrlar tayyorlash milliy dasturining ahamiyati nimada ko'rinadi?
6. Yoshlarni qo'llab-quvvatlash borasida qanday qonunlar qabul qilindi aytib bering.
7. Mahalla va o'z-o'zini boshqarish organlarining faoliyati haqida ma'lumot bering.
8. O'zbekistonda davlat mustaqilligining qo'lga kiritilishining tarixiy ahamiyati nimada?
9. O'zbekistonda qachon va qanday siyosiy partiyalar tuzilgan, ularning maqsadi nima?
10. O'zbekiston «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati qachon tuzilgan?
11. Nima sababdan ommaviy axborot vositalarini «to'rtinchi hokimiyat» deyiladi?
12. O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan qanday jamoat birlashmalari va nodavlat tashkilotlarini bilasiz?

Asosiy tushuncha va atamalar:

Davlat mustaqilligi, umumxalq referendumi, siyosiy islohotlar, qonun chiqaruvchi hokimiyat, ijro etuvchi hokimiyat, sud hokimiyati, O'zbekiston parlamenti, Oliy Majlis, ikki palatali parlament, prezidentlik boshqaruvi, demokratik fuqarolik jamiyati, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqaruv organlari, fuqarolar yig'ini, qishloq, ovul, mahalla oqsoqollari Kengashlari, huquqiy mexanizm, yagona fuqarolik, saylov tizimi, siyosiy partiyalar, ko'p partiyaviylik, jamoat birlashmalari, milliy siyosat, millatlararo tinchlik va totuvlik, ommaviy axborot vositalari.

4- Mavzu. IQTISODIY ISLOHOTLAR, XUSUSIY MULKCHILIKNING SHAKLLANISHI. O'ZBEKISTONDA BOZOR MUNOSABATLARINING RIVOJLANISHI

Reja:

1. O'zbekistonda bozor munosabatlarining shakllantirilishi, uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari.
2. Bozor infratuzilmasining shakllanishi qishloq xo'jaligidagi islohotlar, sanoat, avtomobilsozlik sohasining rivojlanishi.
3. Makroiqtisodiyotni barqarorlashtirishga erishish.
4. Soliq tizimidagi islohotlar.

1. O'zbekistonda bozor munosabatlarining shakllantirilishi uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari

Davlat mustaqilligini qo'lga kiritilishi O'zbekistonda bozor munosabatlariga o'tish uchun qulay sharoit va keng imkoniyatlar yaratdi. Bizning diyorimizda bozor munosabatlari yangilik emas. Ming yillar davomida ajdodlarimiz hunarmandlar ishlab chiqargan ajoyib mahsulotlarini, tabiiy boyliklarini dunyoning to'rt tomoniga chiqarib savdogarlik qilgan, mol almashgan.

O'zbekistonning boy imkoniyatlari, geopolitik sharoitidan foydalanib o'zimizning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yo'limizni belgilash dastlabki kunlarning eng muhim vazifasi bo'lib qoldi. O'zbekiston tanlagan islohot yo'li ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodini shakllantirishga qaratildi.

Bozor munosabatlariga asoslangan demokratik jamiyat qurishning asosiy tamoyillari Birinchi Prezident I.Karimov tomonidan ishlab chiqilib, dunyodagi rivojlangan mamlakatlarning yirik mutaxassislari, davlat arboblari tomonidan tan olindi va o'zining hayotiyligini namoyishi eunoqda. Bu tamoyillarning asosiy mazmuni quyidagilardan iborat:

1) iqtisod siyosatdan ustun turib, mafkuraviy tazyiqlarsiz, o'ziga xos ichki qonunlarga muvofiq rivojlanmog'i kerak;

2) davlat bosh islohotchi o'rnida bo'lib, u islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishi va ularni izchillik bilan amalga oshirishi lozim;

3) bozor munosabatlariga o'tish qonun ustuvorligini talab qiladi. Butun xalq tomonidan qabul qilingan Konstitutsiya va qonunlarga amal qilinishi shart;

4) bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda aholini himoya qilishning kuchli ijtimoiy siyosatini o'tkazish;

5) ijtimoiy islohotlarning rivojlanib borishi va yo'nalishini belgilab beruvchi tamoyillardan biri bozor iqtisodiyotiga o'tish evolyutsion yo'l bilan, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi zarur.

Yangi iqtisodiy munosabatlarga o'tish tamoyillari asosida g'oyat mas'uliyatli va murakkab vazifa-iqtisodiy islohotlar strategiyasi ishlab chiqildi. Iqtisodiy strategiyaning boshlang'ich nuqtasi ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarning pirovard maqsadini belgilab olishdan iboratdir. Bu vazifa markazlashtirilgan, ma'muriy buyruqbozlikka asoslangan iqtisodiyotdan bozor munosabatlariga, bir sifat holatidan ikkinchi sifat holatiga o'tishdan iboratdir.

Bozor islohotlarini amalga oshirish dasturiga ko'ra ustuvor vazifalar bosqichma-bosqich hal qilinadi.

Birinchí bosqichda totalitar tizimdan hozirgi zamon bozor munosabatlariga o'tish davridagi bir-biriga bog'liq, ikki vazifani bir vaqtda hal qilishga to'g'ri keldi: ma'muriy buyruqbozlik tizimining og'ir oqibatlarini tugatib, iqtisodni barqarorlashtirish va bozor munosabatlarining negizini shakllantirish. Bu bosqich jarayonida iqtisodiy islohotning g'oyat muhim yo'nalishlari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilab berildi:

- o'tish jarayonining huquqiy asoslarini shakllantirish, islohotlarning qonuniy-huquqiy bazasini mustahkamlash va rivojlantirish;
- qishloq xo'jaligida mulkchilikning yangi shakllarini vujudga keltirish;
- ishlab chiqarishning pasayib borishiga barham berish.

Iqtisodiy islohotlarni huquqiy asoslovchi qonun-qoidalar yuridik tashkilotlar va yetuk olimlar tomonidan tayyorlandi va jahonning yirik mutaxassislari tomonidan qo'llab-quvvatlanib tan olindi.

Dastlabki vaqtning o'zida iqtisodiy munosabatlarning huquqiy negizini barpo etadigan 100 ga yaqin asosiy qonun hujjatlari qabul qilingan. Iqtisodiy islohot, tadbirkorlik va chet el investitsiyalari bo'yicha Prezident huzurida maxsus Idoralararo kengash tuzildi.

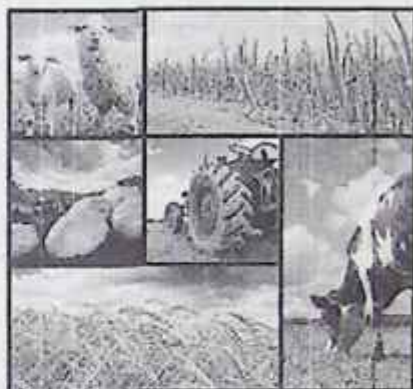
Bozor munosabatlariga o'tishning asosiy shartlaridan biri mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish amalga oshirildi. Bu bilan davlat monopoliyasi tugatilib, ma'muriy buyruqbozlik tizimi buzildi va bozor iqtisodiyotiga asos solindi, xususiy mulkdorlarning keng qatlami shakllantirildi va xorijiy sarmoyadan foydalanib, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali aholining turmush darajasi yaxshilana boshladi.

Mulkni xususiyashtirish va ko'p ukladli iqtisodni shakllantirish O'zbekistonda o'ziga xos yo'l bilan amalga oshirildi. Mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirishdagi maqsad:

1. Davlat monopoliyasini tugatib, ma'muriy buyruqbozlik tizimiga barham berish va bozor iqtisodiyotiga asos solish;
2. Xususiy mulkdorlarning keng qatlamini shakllantirish;
3. Xorijiy sarmoyadorlarga keng yo'l ochish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va aholining turmush tarzini yuksaltirishdan iborat.

1992-1993-yillar xususiylashtirishning birinchi bosqichida «Kichik xususiylashtirish» amalga oshirildi. Buning oqibatida asosan maishiy xizmat va savdo korxonalari, transport va qurilishning kichik korxonalari, davlat sanoat va mahsulot qayta ishlash korxonalari mulk shaklini o'zgartirdi. Bular mulkning ijara, jamoa va aksiyadorlik shakliga aylantirildi. Uy-joylar keng miqyosda xususiylashtirilib, aholining ayrim qismiga tekin, boshqa qismiga esa arzon narxda xususiylashtirib berildi.

Dastlabki davrda agrar sohada ham islohotlar amalga oshirildi. Natijada qishloq xo'jaligida 770 kolxoz va davlat xo'jaliklari xususiylashtirildi, jamoa va ijara xo'jaliklariga aylantirildi. Lekin qishloqda bu jarayon sekin va qiyinchiliklarni bartaraf etishga to'g'ri keldi. I.A.Karimov ta'kidlaganidek, agrar sohadagi byurokratik boshqaruv tizimining har xil to'siqlari qishloqda islohotning borishiga xalaqit berardi. Mulkning davlat tasarrufidan chiqarish jarayonining birinchi bosqichidagi eng muhim xulosa mulkdorlar sinfining shakllana boshlagani,

xususiylashtirish mexanizmining ishlab chiqilishi, iqtisodiy islohotlarga nisbatan kishilar psixologiyasi va munosabatining o'zgarishi bo'ldi. Mustaqillik yillari yuz bergan tub o'zgarishlardan biri mamlakatda ikki yo'l bilan mulkdorlar sinfi shakllana boshladi. Birinchidan, kichik korxonalar va xususiylashtirishni keng rivojlantirish, ikkinchidan, pul mablag'larini omonat kassalari yoki banklariga qo'yish, qimmatbaho qog'ozlarga aylantirish yo'li bilan. Iqtisodiy jihatdan erkin bo'lgan mulkdor «o'z boyligini ko'paytirishdan manfaatdor bo'libgina qolmay, balki butun mamlakatni boyitishga ham qodir bo'ladi» - deydi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov.

Davlat mulkini xususiylashtirishning ikkinchi bosqichi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994-yil 21-yanvardagi «Iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, xususiylashtirishni manfaatlarini himoya qilish va tadbirkorlikni rivojlantirishning chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori asosida olib borildi. Bu davrda ochiq shakldagi aksiyadorlik jamiyat qurish, korxonalar aksiyasini chiqarish, auksion (kim oshdi) savdosi orqali davlat mulkini shaxslarga sotish, qimmatbaho qog'ozlarni chiqarish va xususiylashtirishni yoppasiga olib borish uchun sharoit yaratish ishlari amalga oshirildi.

Aloqa, transport, geologiya qidiruv, yoqilg'i-energetika komplekslari xususiylashtirilmadi. Ayrim sohalarda-kimyoy, oltin qazish, paxta tozalash, tog'-kon sanoatida 51% aksiya davlat ixtiyorida qoladigan bo'ldi.

1994-yil oxirigacha 54.000 korxona mulk shaklini o'zgartirdi. Xususan, 34%-xususiylashtirish, 48% aksiyadorlik, 16%-jamoa, 1% ijara xo'jaligiga aylandi. Iqtisodiy islohotlarning borishi, uning to'rt yil davomidagi muvaffaqiyatlari va muammolariga respublika Oliy Majlisining XV sessiyasi (1995-yil dekabrda) va

Vazirlar Mahkamasining majlisida (1996-yil fevral), Birinchi Prezident I.A. Karimovning nutqlarida keng yoritildi.

1995-yil mamlakatning barcha sohalarini isloh qilishda tub burilish yili bo'ldi. Eng muhimi islohiy jarayonlarga kishilarimizning ishonchi ortdi. Ishlab chiqarishning pasayishi keskin to'xtadi, jamiyatimizda iqtisodiy-ijtimoiy va siyosiy barqarorlik yuz berdi. Moliyaviy vaziyat o'nglanib, inflyatsiyani 1994-yilga nisbatan uch barobar kamaytirishga erishildi. Narxning o'sishi yil boshida 16,9 foizni tashkil etgan bo'lsa, yil oxirida 2,2 foizni tashkil qildi. Valyuta bozorida joriy yilda o'tgan yilga nisbatan 11 marta ko'p, ya'ni 1,3 mlrd dollar sotildi.

Ichki yalpi mahsulot 1995-yilda 1994-yilning darajasiga nisbatan 96 foiz o'miga 98,8 foizni tashkil etdi. Ishlab chiqarilgan milliy daromad 98,5 foizga yetdi. Sanoat ishlab chiqarish hajmi shu yili o'tgan yilga nisbatan 100,2 foizga teng bo'ldi.

Respublikada kichik va xususiy tadbirkorlikni shakllantirish va rivojlantirishni ta'minlovchi zaruriy huquqiy asos yaratilgan. Amaldagi qonunchilik hujjatlarida, Respublika Prezidentining farmonlarida, xususiy tadbirkorlikdan soliq olish, unga moliyaviy yordam ko'rsatish borasida imtiyozlar berish, imtiyozli kreditlar ajratish, moddiy-texnika va xomashyo resurslari bilan ta'minlash borasida ko'maklashish nazarda tutilgan.

Ana shu sa'yi harakatlar natijasida 1995-yil o'rtasida Respublika xalq xo'jaligida 30770 kichik korxona va kooperativ, 20115 xususiy korxona ishlab turdi. 15600 fermer xo'jaligi tashkil etildi, ularga 200 ming gektarga yaqin yer birlashtirib berilgan bo'lib, 67,5 ming kishi mehnat qilmoqda edi. Fermer xo'jaliklarining tasarrufida 190 mingga yaqin qoramol va boshqa hayvonlar mavjud. 1995-yilning faqat birinchi choragidagina fermer xo'jaliklari tomonidan o'tgan yilning tegishli davridagiga nisbatan ikki barobar ko'p go'sht va sut mahsulotlari tayyorlandi.

Kichik va o'rta tadbirkorlikni rivojlantirishga ko'maklashuvchi jamg'arma tomonidan respublikaning 187 tuman va shaharida bank bo'limlari ochildi. 1994-yili va 1995-yilni olti oyida kichik va ijara korxonalariga, shuningdek shirkatlarga va tadbirkorlarga jami 1.222.3 million so'm miqdorda kredit berildi.

Ikkinchi bosqichda I.A. Karimovning «O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida» (1995-yil) asarida qo'yilgan choralarni, xususan, xususiylashtirish va raqobatchilik muhitini shakllantirish jarayonlarini chuqurlashtirish, makroiqtisodiy barqarorlikka erishish, milliy valyutani mustahkamlash, iqtisodiy tarkibiy-strukturasini tubdan o'zgartirish chora-tadbirlari amalga oshirildi. 2000-yilda xususiylashtirish davlat dasturi bo'yicha ko'zda tutilgan 167 obyekt o'miga 374 obyekt xususiylashtirildi. Ularning negizida 152 ta hissadorlik jamiyati, 103 xususiy korxona tashkil etildi. Shu yili davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishdan 14,3 milliard so'm mablag' tushdi. Bu 1999-yilgi ko'rsatishdan 1,6 barobar ko'pdir.

Umuman olganda o'tgan o'n yil davomida bozor munosabatlarini shakllantirishda tub o'zgarishlar yuz berdi. Hozirgi paytda 87,4 foiz mulk nodavlat, 12,6 foizi davlat mulki ko'rinishida ish yuritir edi. Respublikada jami 60 mingga yaqin korxonadan 50,5 mingga yaqini xususiylashtirilgan korxonalaridir. Mulkning

tarkibi jihatdan 19,5 mingga yaqini davlat, 105 mingta xususiy, 3,4 mingdan ortiq chet el investorlari ishtirokida, shundan 442 ta qo'shma korxona, 3,5 mingga yaqin aksionerlik jamiyati, 1,2 mingga yaqin jamoa va 34 mingdan ortiq boshqa korxonalardir.

Iqtisodiy islohotlarning borishida o'rta va kichik biznesni rivojlantirishga alohida ahamiyat berilmoqda. Hozirgi kunda 180 mingdan ortiq kichik va o'rta biznes sub'yektlari va 200 mingga yaqin yakka tartibdagi tadbirkorlar faoliyat ko'rsatmoqda.

Yangi parlamentning qo'shma Majlisida (2005-yil 28.01.) I.A.Karimov 2005-yilda iqtisodiy islohotlarning eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri kichik biznes va fermerlikni rivojlantirishni chuqurlashtirish va kengaytirishdan iborat. 2007-yil yarmida kichik biznesni 45% ga yetkazish, hozir 36% ni tashkil qiladi, bu ko'rsatkich ilg'or mamlakatlarda 60-65% ni tashkil etadi. Fermer xo'jalikni rivojlantirish uchun shirkat xo'jalikning 2005-2007 yillarda 1100 tasini, 2005-yilda esa 406 tasini qayta tashkil etish kerak. Fermerlarga yer ajratishda mahalliychilik, urug'-aymoqchilikka, poraxo'rlikka yo'l qo'ymaslik vazifasini qo'ydi.

2004-yilda qishloq xo'jaligida yalpi o'sish 10% ni tashkil qildi. Shu jumladan boshqoli don ekinlari besh million tonnaga yaqin, paxta 3,5 mln tonnani tashkil qildi. Kichik va o'rta biznes iste'mol mollar manbai daromad va foyda manbai bo'lib, yangi ish o'rini yaratadi. Kichik va o'rta biznes Yaponiyada 80%, Yevropa Ittifoqida 67%, Germaniyada 65%, AQSHda 52% ni tashkil qiladi.

1995-yil 5-yanvarda Xususiy tadbirkorlikda tashabbus ko'rsatish va uni rag'batlantirish to'g'risida Prezident farmoni, 1995-yil 21-fevralda «Kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish to'g'risida» qonunlar qabul qilindi.

1995-yil xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tuzilib, bu tadbirkorlarga 10 mlrd.so'm. yordam ko'rsatdi.

Kichik va o'rta biznesga chet ellik investitsiyalar jalb etildi. 2003-yili 450 mln. dollar xorijiy investitsiya sarf qilindi. 1992-yilda 1996-yil 85 mln. dollarga yaqin 2001-yil boshlarida 190 mln. dollardan oshdi. 2003-yil 1-iyulga kichik va o'rta biznes korxonalari 200 mingdan oshdi.

Yuqoridagi tahliliy ma'lumotlar, fikr-mulohazalar asosida xulosa qilish mumkinki, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan har tomonlama puxta asoslangan holda ishlab chiqilgan taraqqiyotning «o'zbek modeli» mustabid tuzumning og'ir, asoratli oqibatlarini yengib o'tib, qisqa muddatda barqaror rivojlanish holatiga erishish, aholi turmush farovonligini oshirish, jahondagi ro'y berayotgan moliyaviy-iqtisodiy inqiroz sharoitida yuqori o'sish sur'atlarini saqlab qolishni ta'minlashi, uning bugungi kunda xalqaro maydonda keng e'tirof etilishi haqli ravishda mazkur modelni amalda o'zini oqlagan, yorug' istiqbolimizni belgilab bergan taraqqiyot yo'li deyishga asos bo'ladi.

Sobiq SSSRning tarqatib yuborilishi bilan respublikalar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar uzildi, oqibatda O'zbekistonning bir qancha sanoat korxonalari to'xtab qoldi va mahsulot ishlab chiqarish kamaydi. Endilikda iqtisodning tarkibiy tuzilishini yangidan qurish kerak edi. Jahon bozorida raqobatga bardosh beraoladigan va aholining iste'mol talablarini qondiradigan mahsulot ishlab chiqarishni tashkil qilish zarur bo'ldi.

Birinci Prezident Islom Karimov iqtisodiyotdagi tarkibiy tuzilishni tubdan o'zgartirish to'g'risida: «Iqtisodiy islohotlarning ikkinchi bosqichida iqtisodiyotimizning tarkibiy tuzilishida tub o'zgarishlarga asos solishdan iborat g'oyat muhim vazifani hal etish kerak bo'ladi. Bu respublika uchun strategik ahamiyatga ega. Tarkibiy tuzilishda chuqur o'zgarishlarni amalga oshirish makroiqtisodiy barqarorlikka erishishning, istiqbolda O'zbekistonning barqaror iqtisodiy o'sishini va aholi farovonligini ta'minlashning, jahon iqtisodiy tizimiga qo'shilishning eng asosiy shartlaridan biridir» - deb yozadi. Prezidentning ko'rsatmalaridan kelib chiqib, iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarning oldiga qo'yilgan aniq vazifalar quyidagilardan iborat bo'ldi: iqtisodiyotning bir tomonlama rivojlanishiga chek qo'yish; importga qaramlikni tugatish; mamlakatning eksport salohiyatini oshirish; xalq iste'moli mollariga aholining talabini qondirish va boshqalar.

Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish yo'lida respublikada g'oyat yirik qurilishlar amalga oshirildi. Mamlakatimizning yoqilg'i mustaqilligiga erishish siyosati izchillik bilan amalga oshirildi. Istiqloqlarga erishgan O'zbekiston tarixda ilk bor 1995-yilda neft mustaqilligiga erishdi. Natijada O'zbekiston aholisining 75 % 2003-yilda tabiiy gazdan foydalaniladigan bo'ldi. Bu ko'rsatkich ayrim viloyatlarda ayniqsa ko'zga ko'rinarli bo'ldi. Masalan: 1990-2003-yillari tabiiy gazdan foydalanish Surxondaryo viloyatida 3,2% dan, 59% ga, Qashqadaryoda 5,7% dan 66% gacha, Namanganda 10,5% dan 70,5% ga, Andijonda 11% dan 68,5 gacha oshdi.

Mamlakatimizda juda murakkab bir sharoitda mustaqil taraqqiyot yo'lining to'g'ri tanlab olingani, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning o'ziga xos yo'lining o'z vaqtida ishlab chiqilgani va izchil amalga oshirilgani o'zining beqiyos natijalarini namoyon etdi. «Biz o'zimizga xos, o'zimizga mos bo'lgan, «o'zbek modeli» degan nom bilan dunyoda e'tirof etilgan rivojlanish yo'limizni tanlab olganimiz, haqiqatan ham, tarixiy bir qadam bo'ldi, desam, hech qanday xato bo'lmaydi, - deb ta'kidlaydi Birinci Prezidentimiz bu haqda. - Biz tanlab olgan, mashhur besh prinsipga asoslangan tadrijiy, evolyutsion taraqqiyot modeli naqadar haqqoniy va samarali ekanini biz barpo etayotgan yangi demokratik tizim misolida, iqtisodiyotimiz 5 barobardan ziyod oshib, aholimizning daromadlari qariyb 9 marta o'sgani, qishloq va shaharlarimiz qiyofasi mutlaqo o'zgarib, gullab-yashnab borayotganida, xalqimizning ertangi kunimizga ishonchi tobora oshib borayotganida ko'rish, kuzatish qiyin emas». Mustaqillik yillarida O'zbekistonda chuqur tarkibiy o'zgarishlarning amalga oshirilishi natijasida respublikaning yoqilg'i-energetika resurslariga bo'lgan ehtiyoji o'zi hisobidan to'la ta'minlandi. 1996-yildan boshlab chetdan neft mahsulotlari sotib olish to'xtadi. 1997 yilda O'zbekistonning o'zi neft mahsulotlarini eksport qiluvchi mamlakatga aylandi. Agar 1990-yilda mamlakatimizda 2810 ming tonna neft va gaz kondensati ishlab

⁸ Karimov I.A. Ona yurtimiz baxtu nokbon va buzoq kelajakni йўлида хизмат қилиш — энг олний саводлар. - Тошкент, O'zbekiston, HMBU, 2015. 135-б.

chiqarilgan bo'lsa, 1998-yilda bu ko'rsatkich 8104 ming tonnani tashkil etdi. Tabiiy gaz ishlab chiqarish hajmi ham tez sur'atlarda o'sib, 1990 yildagi 40761 million kub metrdan 2010- yilda 60111,5 million kub metr hajmiga yetdi.

Istiqlol yillarida iqtisodiyotda amalga oshirilgan tarkibiy o'zgarishlar quyidagi jahonshumul ahamiyatga ega bo'lgan natijalarga olib keldi:

- Yonilg'i-energetika resurslariga bo'lgan ehtiyojini O'zbekiston o'zini-o'zi ta'minlaydigan bo'ldi;

- G'alla mustaqilligiga erishildi;

- Ishlab chiqarishda sanoat mahsulotlari hisssasi oshdi;

- Sanoatda yuksak texnologiyaga asoslangan istiqbolli tarmoqlarning hisssasi oshdi.

Energetika mustaqilligini ta'minlash hamda neft va gazni qayta ishlash tarmoqlarini rivojlantirish dasturi doirasida, istiqloq yillarida eng zamonaviy texnologiyalarga ega bo'lgan chet el kompaniyalari bilan hamkorlikda Buxoro neftni qayta ishlash zavodi («Teknip», Fransiya) va Sho'rtangazkimyo majmuasi («ABB») barpo etildi, Farg'ona neftni qayta ishlash zavodi to'liq rekonstruksiya qilindi. Gaz-kimyo tarmog'ining tashkil etilishi tabiiy gazni qayta ishlashni chuqurlashtirish va turdosh tarmoqlarda yangi ishlab chiqarish quvvatlarini rivojlantirish imkonini yaratdi.

Erishilgan bunday ijobiy natijalar muqarrar ravishda mazkur mahsulotlarni chetga eksport qilish hamda tushgan valyuta mablag'lariga xalqimiz ehtiyoji uchun zarur bo'lgan mahsulotlarni olib kelish imkonini berdi.

2. Bozor infratuzilmasining shakllanishi qishloq xo'jaligidagi islohotlar, sanoat, avtomobilsozlik sohasining rivojlanishi

Tarkibiy islohotlar mamlakatimiz aholisining farovonligi, eng avvalo, uning oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirish masalasiga qaratildi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 1990-yili O'zbekistonga 454,8 ming tonna un, 183,9 ming tonna kartoshka, 1401 ming tonna sut mahsulotlari va shu kabilarni qo'shni respublikalardan olib kelishga majbur bo'lingan. Bunday holat sobiq tuzum davrida yuritilgan bir yoqlama iqtisodiy siyosatning natijasi edi. Buning evaziga O'zbekistondan asosan paxta xomashyosini yetkazib berish talab qilinardi. Biroq, bunday siyosat mamlakatimiz iqtisodiy xavfsizligi, uning mustaqilligiga juda katta tahdid solar edi.

Yuqorida qayd etib o'tilgan qaltis vaziyatni bartaraf etish maqsadida mamlakatimiz rahbari tomonidan aholini eng avvalo, oziq-ovqat, xususan, un mahsulotlari bilan ta'minlash vazifasi qo'yildi. Chunki, mustabid tuzum davrida O'zbekiston iqtisodiyotini paxta xomashyosini yetishtirishga ixtisoslashtirish shu darajaga yetgan ediki, buning oqibatida 5-6 millionlab gektar dehqonchilik uchun mo'ljallangan yeri bor mamlakat aholining donga bo'lgan ehtiyojining atigi 18 foizini qondira olar, qolgan 82 foizini qo'shni respublikalardan sotib olishga majbur edi. Bu esa nafaqat iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, balki oddiy oqilona xo'jalik yuritish nuqtayi nazaridan ham mantiqqa zid kelardi.

Shunga ko'ra, qishloq xo'jaligida paxta yakkahokimligiga barham berilib, ekin maydonlarining katta qismi don mahsulotlariga ajratildi. Agar mustaqillikka erishilgan yillarda paxta maydonlari respublika umumiy ekin maydonlarining 75 foizdan ko'proq qismini tashkil etgan bo'lsa, keyingi davrda paxta yakkahokimligini tugatish va qishloq xo'jalik ekinlari tarkibini optimallashtirish chora-tadbirlari olib borilishi natijasida paxta maydonlari deyarli 41 foizga qadar qisqartirildi.

Natijada ozuqabop g'alla importiga qaramlik barham topib, tez orada yurtimizda g'alla mustaqilligi qaror topdi. Agar 1991-yilda 4003 ming tonna miqdordagi don mahsulotini import qilishga majbur bo'lgan bo'lsak, mustaqillikning dastlabki olti yili ichida bu ehtiyojni keskin ravishda 5,4 barobar qisqartirishga, keyinchalik esa milliy ishlab chiqarish hisobidan qondirishga erishildi. G'alla ishlab chiqarish hajmi 1990-yildagi 1899 ming tonnadan 2010-yilda 6952 ming tonnaga, 2014-yilda esa 8050 ming tonnaga yetdi, ya'ni 4,2 barobar o'sdi.

2015-yilda ham g'alla yetishtirishda katta natijalarga erishilganligi O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2015-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasida: «Mamlakatimiz qishloq xo'jaligida ham chuqur tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Murakkab ob-havo sharoitiga qaramasdan, ferner va dehqonlarimizning fidokorona mehnati va omilkorligi tufayli o'tgan yili mo'l hosil yetishtirildi – 7 million 500 ming tonnadan ziyod g'alla, 3 million 350 ming tonnadan ortiq paxta xirmoni barpo etildi.

O'zbekiston ulkan qishloq xo'jalik resurslariga ega mamlakat, uning asosiy qishloq xo'jalik ekinlaridan yana biri paxta hisoblanadi. 2011 yillarda butun Markaziy Osiyo mamlakatlari 2 million tonna paxta tolasi yetishtirgan bo'lsa, birgina O'zbekiston 1 million 400 ming tonna paxta tolasi yetishtirgan⁹.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-dekabrda PQ-4087-son «Paxta xomashyosini yetishtirishda tomchilatib sug'orish texnologiyalaridan keng foydalanish uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga oid kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlar to'g'risida»gi Qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining - «Ingichka tolali paxta yetishtirishni samarali tashkil qilish, yangi navlarni ko'paytirish va rag'batlantirish mexanizmini joriy etish to'g'risida»gi Qarori asosida O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi, Fanlar akademiyasi, Qishloq xo'jaligi vazirligi huzuridagi Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat ta'minoti ilmiy-ishlab chiqarish markazi ingichka tolali g'o'za navlari genetikasi, seleksiyasi, urug'chiligi va yetishtirish agrotexnologiyalarini va ingichka tolali paxta xomashyosini tozalash uskunalari takomillashtirish bo'yicha davlat ilmiy

⁹ Хопикулова Х.Ю. Mustaqillik йилларида Ўзбекистоннинг иқтисодий-иҷтимоий, саноат, маданий-маданий taraqqiyoti. (Ўқув қўлағи). - Жиззах, 2020 йил. 75-бет.

dasturlari grant loyihalarini ishlab chiqishga hamda paxtachilikni rivojlantirishning yangi innovatsion ilmiy yechimini topishga alohida ahamiyat qaratilmoqda.¹⁰

Respublika sabzavot, meva, uzum yetishtirish bo'yicha ham salmoqli o'ringa ega. 2012-yilda O'zbekistonda yiliga 5 million tonnaga yaqin meva sabzavot yetishtirilgan bo'lsa, 2019-yilga kelib 1,5-2 milliard dollar miqdorida meva-sabzavot mahsulotlari eksport qilinmoqda. Lekin ushbu sohada yiliga 10-15 milliard dollar mahsulot eksport qilish imkoniyati mavjud. Mahsulot tayyorlash va eksport qilishda- «O'zagroeksport» aksiyadorlik jamiyati, birjalar, agrofimlar va ulgurji kompaniyalar katta rol o'ynamoqda.

2005-yilda Respublikada pilla yetishtirish hajmi 60 ming tonnani, 2010-yilda 70 ming tonnani tashkil qilgan. 2019-yil 3-iyul kuni Pilla chilik tarmog'ida chuqur qayta ishlashni rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi Prezident qarori qabul qilinishi pillachilikni rivojlantirishda yangi bosqichni boshlab berdi.

Ushbu qarorga ko'ra 2022-yil 1- avgustgacha pillachilik korxonalariga 8 turdagi mahsulotlarni AQSH, Yevropa Ittifoqi davlatlari va Turkiyaga eksport qilishda havo va temir yo'llari transportida tashish xarajatlarning 50 foizgacha miqdorini davlat byudjetidan kompensatsiya qilish uchun subsidiya berish, lizing asosida qishloq xo'jaligi texnikasini xarid qilish, mineral o'g'itlar va boshqa material resurslarini etkazib berish bo'yicha fermer xo'jaliklari uchun nazarda tutilgan shartlar va tartibni pillachilik korxonalariga ham tadbir etish, 2020 yil 1 yanvardan tut daraxtlarini g'ayriqonuniy kesganlik, shikastlaganlik yoki yo'q qilganlik uchun undirilgan jarimaning 50 foizi huquqbuzarlik sodir bo'lgan hududda yangi tut ko'chatlari ekish uchun yo'naltirish masalalari nazarda tutilgan.¹¹

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 6-sentyabr kuni 2020-2030 yillarda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan yig'ilish o'tkazdi.

Ushbu yig'ilishda qishloq xo'jaligi yerlarining aniq hisobini yuritish, ulardan foydalanishni takomillashtirish muhimligi qayd etildi. Shundan kelib chiqib, «Davyergeodezkadastr» qo'mitasiga 2021-yil oxiriga qadar respublikaning barcha hududlarida yerni hisobga olish ishlarini yakunlash, yer hisobini yuritish bo'yicha yagona elektron bazani yaratish, sohaning eksport salohiyatini oshirish va qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 27.12.2018 йил ПК-4087-сон «Пакта хомашёни ештиришда томинлатиб сугорилиш технологияларидан фойдаланиш учун кулай шарт-шароитлар яратилишга оид кендиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори. www.lex.uz.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 йил 31 июлдаги "Пиллачилик тармоғида туқур кайта ишланиш ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги Қарори. www.lex.uz.

¹² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 6 sentyabr kuni 2020-2030 yillarda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan yig'ilishda qayd etilgan mazmuni. <http://uz.uz/oz/politics/ishlo-kh-zhaligidagi-islo-otlarning-yangi-bos-ichi-belgiland-06-09-2019>

hajmini ko'paytirish masalalariga alohida ahamiyat qaratilib, bu boradagi jahon tajribasi tahlil qilindi.¹²

Istiqlol davrida iqtisodiyotda yangi tarmoqlar – avtomobilsozlik, sellyuloza-qog'oz, qand-shakar, farmatsevtika va boshqa tarmoqlar vujudga keldi. Respublika sanoatida yuksak texnologiyaga asoslangan va istiqbolli tarmoqlarning, ya'ni mashinasozlik, yoqilg'i-energetika, kimyo va yengil sanoat kabi tarmoqlarning hissi ortib bordi. Natijada, 1995-yilga qadar sanoat ishlab chiqarish hajmi pasayib borgan bo'lsa, 1996-yildan boshlab sanoat ishlab chiqarish hajmi izchil o'sib bormoqda (4-rasm).

Ma'lumotlardan ko'rinadiki, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishning yillik hajmi 2000- yilda 1990-yildagiga nisbatan 1,2 barobar, 2010-yilda 3 barobar, 2015- yilda esa 4.4 barobar o'sdi.

O'zbekiston iqtisodiyotining tarmoq tuzilishini o'zgartirishda yangi neft konlari, Mingbuloq va Ko'kdumaloq konlarining ishga tushirilishi, Buxoro neftni qayta ishlash zavodining qurilishi, Yangi Angren va Tolimarjon GRESlari qurilishining jadallashirilishi, metall ishlab chiqarilishining ko'paytirilishi muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin asosiy e'tibor barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlashga qaratildi. Bu borada dastlabki palladanoq mamlakatimiz o'z taraqqiyot yo'lini izchil amalga oshirishi natijasida, MDHning boshqa ko'plab mamlakatlardan farqli ravishda, ishlab chiqarish va aholi turmush darajasining keskin pasayib ketishiga yo'l qo'ymaslikka erishdi.

1991-1995-yillarda YAIMning pasayishi Qozog'istonda 75,4, Belorussiyada 54,6, Rossiyada 53, Ukrainada 52 foizni tashkil etgan.

O'zbekistonda mustaqil taraqqiyotning dastlabki yillarida oldingi yillarga nisbatan pasayish kuzatilgan bo'lsa (1991-1995 yillar davomida o'rtacha pasayish 18,8% ni tashkil etgan), ilk marta 1996-yilda 1,7% o'sishga erishildi. O'tgan 2014-yilda mamlakatimizda islohotlar dasturi davom ettirilib, undan o'rin olgan muhim chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi natijasida iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida mutanosiblik yanada mustahkamlandi, iqtisodiyotimiz modernizatsiya va diversifikatsiya hisobidan yuqori sur'atlar bilan rivojlandi. Jumladan, yalpi ichki mahsulotning oldingi yilga nisbatan o'sish sur'ati 108,1 foizni tashkil etdi.

O'zbekistonda qabul qilingan, «o'zbek modeli» deb nom olgan, ijtimoiy yo'naltirilgan erkin bozor iqtisodiyotiga o'tishning iqtisodiyotni mafkuradan xoli etish, uning siyosatdan ustunligini ta'minlash, davlatning bosh islohotchi vazifasini bajarishi, qonun ustuvorligiga erishish, kuchli ijtimoiy siyosat yuritish, islohotlarni bosqichma-bosqich va izchil amalga oshirish kabi mashhur besh tamoyilga asoslangan o'ziga xos yo'li – bularning barchasi, ayniqsa 2008-yilda boshlangan va hanz davom etayotgan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davrida o'zining nechog'liq to'g'ri va hayotiy ekanini isbotladi. O'zbekistonda 2008-2015-yillar davomida 8 foizdan kam bo'lmagan o'sish sur'atlariga erishib kelinmoqda.

Iqtisodiyotimiz va jamiyatimiz hayotida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining alohida va muhim o'rin tutishini hisobga olib, 2013-yilda 2013-2020- yillarda O'zbekiston Respublikasining Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini rivojlantirish kompleks dasturi qabul qilindi. Ushbu dastur doirasida amalga oshirilayotgan loyihalar 2014-yilda mamlakatimizda barcha avtomat telefon stansiyalarini raqamli tizimga o'tkazishni yakunlash uchun zamin yaratdi. Bu esa xalqaro axborot tarmoqlaridan foydalanish tezligini sezilarli darajada oshirish imkonini berdi.

Mamlakatimizda internetdan foydalanuvchilar soni yil sayin ko'payib bormoqda. Bugungi kunda ular 10 million 200 ming kishidan oshdi yoki mamlakatimiz aholisining uchdan bir qismini tashkil etmoqda. Respublikamizda internetning o'tkazuvchanlik darajasi 4 barobar oshirildi, internetga ulanish tezligi esa 1,5 marta ortdi. Shu bilan birga, undan foydalanish narxi 2013-yilga nisbatan 11,6 foizga kamaydi.

O'tgan yili 500 dan ortiq yangi bazaviy mobil aloqa stansiyalari o'rnatilishi hisobidan aloqaning ushbu zamonaviy, yuqori texnologiyalarga asoslangan tizimi abonentlari soni qariyb 20 million kishini tashkil etdi, ularga ko'rsatilayotgan xizmatlar hajmi qariyb 26 foizga ko'paydi.

Bundan ko'rinadiki, O'zbekistonda mustaqil taraqqiyot davrida ko'p bo'g'inli infratuzilmaning yaratilishi va yangi xizmat turlarining rivojlantirilishi zamonaviy iqtisodiyotni shakllantirishning muhim omili bo'lib xizmat qildi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 2006-yil 16 - maydagi PQ-350-sonli qaroriga binoan ustuvor investitsiya loyihalarini samarali moliyalashtirishni ta'minlash maqsadida tashkil qilingan O'zbekiston Respublikasining «Tiklanish va taraqqiyot» jamg'armasi mablag'lari hisobiga markazlashtirilgan investitsiyalarning moliyalashtirish ko'lami yildan-yilga oshib bordi.

Jamg'arma o'z faoliyati mobaynida Dehqonobod kaliyli o'g'itlar zavodi qurilishi, Xonjiza polimetall konini o'zlashtirish loyihasi, Qamchiq dovoni orqali «Ohangaron-Pungan» magistral gaz tarmog'ining qurilishi, «Furg'ona azot» va «Maksam-Chirchiq» ochiq aksiyadorlik jamiyatlarida yirik ammiak agregatlarining rekonstruksiya va modernizatsiya qilinishi, 500

kVli «G'uzor» kichik stansiyasi va «Surxon» kichik stansiyasi yuqori voltli liniyasi qurilishi, Pomuq va Dengizko'l konlarida siqish kompressor stansiyalarining barpo etilishi, Qo'ng'iro't kompressor stansiyasidagi gaz namini qochirish qurilmasi, Qarshi kaskadi nasos stansiyalarining rekonstruksiya qilinishi, «O'zbekiston havo yo'llari» milliy aviakompaniyasining havo flotini yangilash loyihalari, 400 ta «Mercedes-Bens» rusumli yo'lovchi tashish avtobuslarini xarid qilish loyihalari, Sho'rtan gaz-kimyo majmuasida tozalangan metanni qayta ishlash bazasida suyultirilgan sintetik yoqilg'i ishlab chiqarish zavodini barpo etish, Yangi «Angren» ko'mir konini modernizatsiya qilish orqali Angren issiqlik elektr stansiyasining 1-5-sonli energiya bloklarini yil bo'yi ko'mir asosida ishlash

tizimiga o'tkazish, Navoiy va Toshkent issiqlik elektr stansiyalarida bug'-gaz moslamalarini qurish, Toshkent - Samarqand temir yo'l yo'nalishida foydalanish uchun «Talgo - 250» yuqori tez yurar elektropoyezdlarini xarid qilish, Olmaliq tog'-metallurgiya kombinatini kompleks modernizatsiya qilish kabi ayrim loyihalarni amalga oshirgan bo'lsa, hozirda bu loyihalarning ayrimlarini amalga oshirishda faol ishtirok etmoqda.

«Tiklanish va taraqqiyot» jamg'armasi hal etadigan yana bir muhim vazifa xorijiy investorlar, moliya institutlari va sheriklarni investitsiya loyihalarini birgalikda moliyalashtirish va amalga oshirish maqsadida mamlakatimizga keng jalb etish hisoblanadi. Jamg'armaning qo'shma loyihalarda ishtirok etishi Osiyo taraqqiyot banki, Yaponiya xalqaro hamkorlik agentligi, Islom taraqqiyot banki, Xitoy eksport-import banki, Xitoy Davlat taraqqiyot banki, Koreya taraqqiyot banki, boshqa xorijiy moliya institutlari, bank va kompaniyalarning mablag'lari hisobidan chet el investitsiyasi va kreditlarini jalb etish imkonini berdi.

So'nggi yillarda qariyb 2 ming kilometr avtomobil yo'llari, xususan, O'zbekiston milliy avtomagistrali tarkibiga kiradigan 1,5 ming kilometr uzunlikdagi yo'l tarmoqlari qurildi va rekonstruksiya qilindi.

Temir yo'l sohasida 342 kilometr uzunlikdagi yangi «Navoiy-Uchquduq-Nukus-Sultonuvaystog» va 223 kilometrlik «Toshguzar-Boysun-Qumqo'rg'on» tarmoqlari barpo etildi. 550 kilometr dan ziyod temir yo'l liniyalari elektrlashtirildi.

Bugungi kunda 27 rusumdagi yuk va yengil avtomobillar, avtobuslar, minivenlar hamda 15 turdagi zamonaviy qishloq xo'jalik texnikalari ishlab chiqarilmoqda.

Mustaqillik yillarida aholining engil avtomobillar bilan ta'minlanishi 3,5 marta oshgan. O'zbekistonda har 2-oila yurtimizda ishlab chiqarilgan shaxsiy avtomobilga ega.

Avtomobilsozlik sanoati.

Respublikamiz uchun tamomila yangi bo'lgan avtomobilsozlik sanoatining tashkil etilishi bilan O'zbekiston Avtotransport ishlab chiqaruvchilar xalqaro tashkilotining 33-to'laqonli a'zosi sifatida qabul qilindi. Bugungi kunda avtomobilsozlik sanoati Asaka shahrida AQSHning «General Motors» kompaniyasi bilan hamkorlikda yengil avtomobillar ishlab chiqaradigan, Toshkent shahrida Germaniyaning «Daymler Bens» va Samarqand shahrida Yaponiyaning «Isuzu» kompaniyalari bilan hamkorlikda avtobuslar ishlab chiqaradigan hamda Samarqand shahrida Germaniyaning «MAN» kompaniyasi bilan tashkil etilgan yuk avtomobillari ishlab chiqaradigan yangi zavodlarni o'z ichiga oladi.

Bugun birgina avtomobilsozlik sohasi haqida so'z yuritadigan bo'lsak, mamlakatimiz istiqbolga erishgandan so'ng o'z faoliyatini boshlagan Asaka avtomobil zavodida yengil avtomobillarning uchta rusumi ishlab chiqarilgan bo'lib, o'sha paytda transport vositalari haqida gap ketganda birgina vodiyning Asaka shahri tilga olinar edi. Hozirda esa Toshkent, Samarqand va Xorazm viloyatlari ham O'zbekiston avtomobil sanoatining markazlari sifatida tilga olinmoqda. Mazkur zavodlar yengil va yuk avtomobillari, maxsus transport vositalarining 100 dan ortiq turlarini ishlab chiqarmoqda. Bu esa o'tgan davr

mobaynida yurtimiz avtomobil sanoati qanday shiddat bilan rivojlanganini ko'rsatadi.

1996-yil 19-iyul kuni Asakada «O'zDaewooAvto» qo'shma korxonasining ishga tushirishi bilan mamlakatimiz iqtisodiyotida butunlay yangi - avtomobilsozlik tarmog'iga asos solindi. Mazkur tarixiy sanadan boshlab, to bugungi kunga qadar Asaka avtomobil zavodida eng zamonaviy standartlarga javob beradigan, qulay, ishonchli va tejamkorligi jihatidan xorijiy avtoulavlar bilan raqobatlasha oladigan avtomashinalar ishlab chiqarilmoqda.

2008-yil mart oyida O'zbekiston avtomobil sanoati hayotida muhim voqea ro'y berdi. Zavod negizida «O'zavtosanoat» aksiyadorlik kompaniyasi va «General Motors» kompaniyasi ta'sis chiligida, yangi «GM Uzbekistan» korxonasi tashkil etildi. Buning natijasida o'zbek avtomobillari yanada zamonaviy va ko'rkam avtomobil rusumlari hisobiga kengaya boshladi. «Chevrolet» brendi ostida «Captive» rusumli avtomobil ishlab chiqarilishi boshlandi. Shu yilning noyabr oyida esa Asaka avtomobil zavodi konveyeridan o'zida ko'rkam va keng interyerni mujassamlashtirgan millioninchi avtomobil - «Lacetti» avtomobili chiqdi.

Qisqa davr ichida zavodda «General Motors» kompaniyasining yana ikki yangi global rusumi - «Spark» va «Kobalt» avtomobillarini ishlab chiqarish o'zlashtirildi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 2012-yil 22-noyabrda gi «2013-2015- yillarda Xorazm viloyatining sanoat salohiyatini rivojlantirish dasturi to'g'risida» gi 1856-sonli qarori va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 21-fevralda gi «Xorazm viloyatida «Damas» rusumli yengil avtomobillarni ishlab chiqarishni tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida» gi 51-sonli qaroriga muvofiq viloyatda «GM Uzbekistan» aksiyadorlik jamiyatining Xorazm viloyat filiali - «Xorazm avto» zavodi ishga tushirildi.

2014-yilning birinchi yarmida «Damas» va «Orlando» rusumli avtomobillarni yig'ish boshlandi. Shu yilning o'zida 30,7 ming dona «Damas» va «Orlando» avtomobillari ishlab chiqarildi. Bundan tashqari, yurtimizda gi kichik biznes egalari va xususiy tadbirkorlarga qulaylik yaratish maqsadida o'tgan yilning oxirida «Labo» avtomobilini ishlab chiqarish ham yo'lga qo'yildi.

Natijada, 1996-yilda uchta rusumdagi avtomobillarni ishlab chiqarish bilan o'z faoliyatini boshlagan zavodda bugun o'n bitta rusumdagi yengil avtomobillar ishlab chiqarilmoqda. Ularning orasida yaqinda avtoishqibozlarga taqdim etilgan «Nexia» avtomobilining yangi avlodi mamlakatimiz mustaqilligining 25 yilligiga munosib sovg'a bo'ldi. Mazkur yangi avtomobil qulayligi, jihozlanishi, xavfsizligi bo'yicha eng yuqori talablar darajasida ishlab chiqarilmoqda. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, ko'p yillardan buyon yengil avtomobillarimiz aksariyat kompaniyalar tomonidan o'tkaziladigan reytinglarda ommabopligi bo'yicha yuqori o'rinlarni egallab kelmoqda. Xususan, «Matiz» avtomobili Rossiya bozorlarida ommabopligi va ko'p sotilgani bilan «Yil avtomobili» degan nomni qo'lga kiritib kelmoqda.

Avtomobilsozlikni rivojlantirish va uning ishlab chiqarish salohiyatini yuksaltirishda mahalliy lashtirish muhim o'rin tutishi hech kimga sir emas. Bu

iqtisodiyotni barqaror taraqqiy ettirish, yangi ish o'rinlari tashkil etish, ishlab chiqarishga yangi va samarali texnologiyalarni tatbiq qilishni jadallashtirish imkonini beradi.

Agar zavod tashkil topgan 1995-1996- yillarda «O'z-DongJu», «O'z-Dong Von», «O'z-TongXong», «O'z-SeMyung» kabi 10 ga yaqin qo'shma korxonalar faoliyat yuritgan bo'lsa, hozirgi kunda «O'zavtosanoat» aksiyadorlik kompaniyasi tarkibidagi 35 dan ortiq yirik qo'shma va mahalliy ishlab chiqarish korxonalari ishlab turibdi. Bundan tashqari, 300 dan ortiq xususiy korxonalar «O'zavtosanoat» AK tizimidagi yirik korxonalar uchun zaruriy materiallarni yetkazib bermoqda.

2011-yili O'zbekistonda «General Motors» korporatsiyasi bilan hamkorlikda dvigatellar ishlab chiqaradigan yangi qo'shma korxona faoliyati yo'lga qo'yilganini ham alohida ta'kidlash joiz. Mahalliyashtirish Dasturi asosida tashkil etilgan «General Motors Powertrain Uzbekistan» qo'shma korxonasi yiliga 132 mingdan ortiq dvigatel ishlab chiqarish quvvatiga ega. Muhimi shundaki, «Yevro-5» Xalqaro ekologik standartlariga to'la javob beruvchi o'zimizda ishlab chiqarilayotgan ushbu dvigatellar Asaka avtomobil zavodiga yetkazib berilishi bilan birga, qator xorijiy mamlakatlarga ham eksport qilinmoqda.

Yurtdoshlarimizning g'urur va iftixoriga aylangan O'zbekiston avtomobil sanoati haqida so'z yuritar ekanmiz, transport va logistika xizmatini yangi bosqichga ko'tarishda ishlab chiqarilayotgan zamonaviy va shinam avtobuslar, kichik hamda o'rta og'irlikdagi yuk tashuvchi avtomobillar, shuningdek, og'ir yuklarni tashuvchi katta yuk avtomobillarining alohida ahamiyatga ega ekani hech kimga sir emas.

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 1 iyun kuni «Avtomobil sanoatini 2017-2021-yillarda yanada rivojlantirish va boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi» qarorni imzoladi. Qisqa davr ichida amalga oshirilgan ishlardan yana biri «O'zavtosanoat» aksiyadorlik kompaniyasi «O'zavtosanoat» aksiyadorlik jamiyatiga aylantirildi. Shuningdek, Prezident O'zbekiston Respublikasi avtomobil sanoatini 2017-2021-yillarda rivojlantirish dasturini tasdiqladi. Dasturga ko'ra, «O'zavtosanoat» AJ 2021-yilga qadar tovar mahsuloti ishlab chiqarish hajmini 3 barobarga oshiradi. Ushbu dastur doirasida 800 mln. dollarlik sarmoyalar o'zlashtiriladi. Shu bilan birga, importning ishlab chiqarish hajmiga nisbatan solishtirma nisbati 12,5 foizga qisqaradi, sanoat korxonalarida mehnat qiluvchilar miqdori esa 1,2 barobarga oshadi.

Prezident GM Uzbekistan AJ avtomobillariga aksiz solig'i stavkasini 29 foizdan 27 foizga pasaytirdi. Shu bilan birga, bunday pasayish 2017 yilning 1 iyuniga qadar imzolangan, avtomobil qiymatining kamida 85 foiziga to'langan shartnomalar bo'yicha

realizatsiya qilinuvchi avtomobillarga tegishli bo'ladi.

Shavkat Mirziyoyev Pskent avtomobil poligonini «O'zavtosanoat» AJ avtomobillari mintaqaviy sinov bazasini tashkil etishga berdi.

«O'zavtosanoat» AJning ba'zi korxonalari soliq imtiyozlarini oldi.

«O'zavtosanoat» AJ tashkilotlariga, istisno tariqasida, 2017-2021-yillarda ishlab chiqariluvchi avtobuslar va yuk texnikasi, o'rnatilgan va tirkama texnikalar, shuningdek, ularning ehtiyot qismlari eksporti avvaldan to'lov qilinmasdan yoki akkreditiv ochilmasdan, xaridor bankining kafolati bo'lgan holda, ko'rsatilgan mahsulot xaridorlarga yetkazib berilgan kundan boshlab 180 kun ichida tushum tushishi yoki qayta olib kirish sharti bilan ruxsat berildi.

Milliy avtomobilsozlik sanoatiga asos solinishi natijasida O'zbekiston o'z mahsulotlari bilan jahon bozoriga chiqish imkoniyatiga ega bo'ldi. Bugungi kunda quyidagi rusumli avtomobillar O'zbekistonda ishlab chiqarilmoqda:

- 1999-yil → «SamAuto» (Samarqand avtomobil zavodi);
- 2007-yil → «GM Uzbekistan» AJ;
- 2009-yil → «MAN Auto Uzbekistan»;
- 2011-yil → «GM Powertrain Uzbekistan» QK;
- 2017-yil → «Uzbekistan Pejo Citroen Automotive».

1996-yil Andijon viloyati Asaka shahrida Markaziy Osiyo hududidagi birinchi avtomobil zavodi ishga tushirildi. Shu yildan boshlab bir qancha rusumdagi avtomobillar ishlab chiqarilishi yo'lga qo'yildi:

- 1996-yil – Damas, Tico, Nexia;
- 2001-yil – Matiz;
- 2002-yil – Nexia Done;
- 2003-yil – Chevrolet Lasetti;
- 2004-yil – Matiz Best;
- 2006-yil – yangilangan Damas;
- 2007-yil – Chevrolet Captiva, Epica, Tacuma;
- 2008-yil – Nexia II;
- 2010-yil – Chevrolet Spark;
- 2012-yil – Chevrolet Malibu, Chevrolet Cobalt;
- 2013-yil – Lasetti II (Gentra);
- 2014-yil – Chevrolet Orlando;
- 2015-yil – «Malibu II», «Ravon» brendi ostida Nexia – 3
- 2018-yil – Chevrolet Tracker
- 2019-yil – Chevrolet — Tahoe, Traverse, Trailblazer va Equinox

modellarini ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi.

Bugungi kunda O'zbekiston elektrotexnika sohasi ishlab chiqarayotgan maishiy texnikaning 30% dan ortig'i Rossiyaga eksport qilinmoqda. «O'zeltexsanoat» ma'lumotiga ko'ra, o'zbekistonlik ishlab chiqaruvchilar Rossiyaga asosan xolodilnik, televizor, turli kabellar va yuqori voltli mahsulotlar eksport qilmoqda. Shuningdek, O'zbekiston mahsulotlari bugungi kunda O'rta Osiyo, Yevropa va Yaqin Sharq mamlakatlariga ham yetkazib berilmoqda. Ushbu yilning birinchi choragida soha korxonalari qiymati salkam 26 mln. dollar bo'lgan mahsulot eksport qilishdi. Bu o'tgan yilga qaraganda 54% ga ko'p. E'tibor bering:

sobiq tuzumda yuqoridagi mahsulotlarning barchasi bizga chetdan olib kelingan bo'lsa, bugun esa bu mahsulotlar bizdan chetga eksport qilinmoqda.

2016-yildan boshlab O'zbekiston milliy tiklanishdan milliy yuksalish tomon yo'l oldi. Bunda Respublikamiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan, mamlakatni zamonaviy asnoda rivojlantirishga qaratilgan «Harakatlar strategiyasi»da belgilangan ustuvor vazifalar katta ahamiyat kasb etmoqda. Respublikamiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 22-dekabr 2017-yil Oliy Majlisga Murojaatnomasida mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlarga to'xtalib o'tdilar.

2017-yilda iqtisodiyot sohasida zamon talablariga javob beradigan, yangicha ma'no-mazmundagi va samarali islohotlarni amalga oshirish yo'lida birinchi qadamlarni qo'ydik.

Iqtisodiyotimizni mutlaqo yangi asosda tashkil etish va yanada erkinlashtirish, uning huquqiy asoslarini takomillashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish bo'yicha qator qonunlar, farmon va qarorlar, puxta o'ylangan dasturlar qabul qilindi va ular izchil amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda qisqa muddatda 161 ta yirik sanoat obyekti ishga tushirildi. Bu biz uchun kelgusi yilda qo'shimcha 1,5 trillion so'mlik mahsulot ishlab chiqarish imkonini beradi. Masalan, Toshkent issiqlik elektr stansiyasida bug'-gaz qurilmasi barpo etildi. Bu esa qo'shimcha ravishda 2,5 milliard kilovatt elektr energiyasi ishlab chiqarish imkonini beradi. Shuningdek, Navoiy issiqlik elektr stansiyasida ikkinchi bug'-gaz qurilmasi, Qizilqum bag'ridagi Avminzo-Amantoy oltin konlari negizida gidrometallurgiya zavodi qurish bo'yicha ishlar davom etmoqda.

Hozirgi vaqtda Olmaliq kon-metallurgiya kombinati tomonidan «Yoshlik - 1», «Yoshlik - 2» konlarini o'zlashtirishga kirishildi. Sardoba, Markaziy Farg'ona va To'palang suv omborlarini qurish bo'yicha ishlar jadal olib borilmoqda. Bu yirik inshootlar ham, hech shubhasiz, mamlakatimiz iqtisodiy hayotida muhim voqea bo'ladi.

Farg'ona - Marg'ilon yo'nalishidagi temir yo'l tarmog'i elektrlashtirildi.

Yana bir yirik obyekt - Qandim gazni qayta ishlash kompleksi ishga tushirilishi hisobidan 2018 yilda qo'shimcha ravishda 4 milliard 100 million kub metr tabiiy gazni qayta ishlash, 67 ming tonnadan ziyod kondensat, 106 ming tonnadan ortiq oltingugurt ishlab chiqarish imkoni yaratiladi.

O'zbekiston iqtisodiyotining lokomotivlaridan biri bo'lgan Muborak gazni qayta ishlash zavodida kelgusi yili qo'shimcha ravishda 6 milliard kub metr tabiiy gazni oltingugurtdan tozalaydigan bloklar to'liq faoliyat boshlaydi. Shular qatorida «O'zagrotex-sanoatxolding»

aksiyadorlik jamiyatida yangi yilda 5 mingdan ko'proq zamonaviy traktorlar, mingdan ziyod paxta terish mashinasi va 2 mingdan ortiq pritseplar ishlab chiqarish yo'lga qo'yiladi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini jadal rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. «2017-2021- yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yonalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi»ga muvofiq, shuningdek, ilg'or xorijiy tajriba, zamonaviy innovatsion g'oyalar, ishlanmalar va texnologiyalar asosida elektr energetika tarmog'ida davlat boshqaruvining tashkiliy huquqiy asoslarini tubdan takomillashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 23-oktyabrdagi «Elektr energetikasi tarmogini jadal rivojlantirish va moliyaviy barqarorligini ta'minlash chora – tadbirlari to'g'risida»gi qarori hamda sohaga oid boshqa normativ-huquqiy hujjatlar belgilangan vazifalarni amalga oshirishga muayyan darajada xizmat qilmoqda.

Hozirgi kunda respublika energetika tizimi 37 issiqlik va gidro-elektrostansiyalardan iborat bo'lib, ularning umumiy quvvati 11 million kilovattni tashkil etadi. U yiliga 55 milliard kilovatt soatgacha energiya ishlab chiqarish imkoniyatiga ega.

Yirik issiqlik elektrostansiyalar, jumladan, quvvati 3 million kilovatt soat Sirdaryo GRESi, quvvati 2,1 million kilovatt Yangi Angren, quvvati 1,86 million kilovatt Toshkent, quvvati 1,25 million kilovatt Navoiy GRESlari respublikamizning asosiy Elektroenergetika manbayi hisoblanadi.

Issiqlik elektrostansiyalaridan tashqari, nisbatan arzon va ekologik toza Elektr energiyasini yetkazib beruvchi gidroelektrostansiyalar, jumladan, Chorvoq, Xo'jakent, Farg'ona, G'azalkent va boshqa bir qancha elektrostansiyalar ishlab turibdi.

O'zbekiston energotizimining Markaziy Osiyo Birlashgan energotizimidagi ulushi 40 foizni tashkil etadi. Respublikamiz elektr tarmoqlari orqali elektr energiyasi Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmanistonga uzatilmoqda.

O'zbekistonning jahondagi ko'plab mamlakatlar bilan tashqi iqtisodiy aloqalari kengayib mustahkamlanib bormoqda. Dastlabki davrda jahonning 35 mamlakati bilan savdo-iqtisodiy hamkorlik to'g'risida bitim tuzilganligi va bir qancha jahon banklari bilan shartnomaning imzolanishi O'zbekistonning xalqaro savdo va xorijiy investitsiyalardan unumli foydalanish uchun shart-sharoitlarni yaxshiladi.

«Ayni shu asosda amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida 2017- yilda barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlari 5,5 foizni tashkil etdi, eksport hajmi qariyb 15 foizga ko'paydi. Tashqi savdo aylanmasining ijobiy saldosi 854 million dollarga etdi».

Milliy valyutamizni erkin konvertatsiya qilishga kirishdik. Yuridik va jismoniy shaxslar xorijiy valyutani tijorat banklaridan cheklovsiz sotib olish va erkin sotish imkoniga ega bo'ldi. Chet el valyutasining oldi-sotdi operatsiyalari hajmi liberalizatsiya davriga nisbatan 1,5 barobar oshib, o'rtacha 1,3 milliard dollarni tashkil etdi. Shu bilan birga, davlatimizning oltin-valyuta zaxiralari yil davomida 1,1 milliard dollarga ko'paydi.

Joriy yilda mamlakatimizda 12 ta erkin iqtisodiy va 45 ta sanoat zonasi faoliyati yo'lga qo'yildi va bu tashkiliy choralar hududlarni jadal rivojlantirish imkonini bermoqda. Yaqin vaqt ichida yana 50 ta yangi sanoat zonasini tashkil etish bo'yicha amaliy ishlar olib borilmoqda.

Yil davomida biz uchun g'oyat muhim bo'lgan yangi ish o'rinlarini tashkil etish masalasi doimiy e'tiborimiz markazida bo'ldi. 2017-yilda yangi sanoat korxonalarini qurish, xizmat ko'rsatish obyektlarini ishga tushirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hisobidan 336 mingdan ziyod yangi ish o'rinlari tashkil etildi.

O'z-o'zidan ayonki, biz aholi bandligini ta'minlashni o'z oldimizga ustuvor vazifa qilib qo'ygan ekanmiz, bu masalaga nafaqat son, balki sifat jihatidan ham alohida ahamiyat berishimiz zarur.

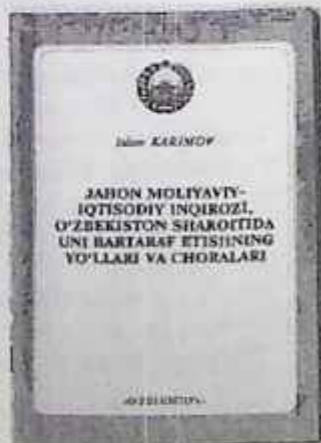
3. Makroiqtisodiy barqarorlik

Makroiqtisodiy barqarorlik (macroeconomic stability), bu milliy valyuta almashuv kursining, soliq stavkalari va bojxona bojlarining va xo'jalik sohalarining barqarorligidir. Barqarorlik ishsizlikning past darajasini va iqtisodiy o'sishni ta'minlanishi hisoblanadi. Bu hokimiyatning kuchayishi, jamiyat hayotining har jabhasida qonunlarning so'zsiz amal qilishi va mamlakat oltin-valyuta zaxirasining o'sishi orqali ta'minlanadi. «Barqaror iqtisodiy o'sish» makroiqtisodiy barqarorlik tushunchasi bilan chambarchas bog'liq. Barqarorlik – ma'lum bir tizimning tashqi ta'sirlar ostida joriy holatini saqlash qobiliyati hisoblanadi. Makroiqtisodiy barqarorlik esa bu resurslardan foydalanish va aholi turmush darajasi o'rtasidagi uzoq muddatli muvozanatining saqlanishidir.

Xalqaro ekspertlar tomonidan mamlakat miqosida makroiqtisodiy barqarorlikning ta'minlanganlik darajasi quyidagi omillar yordamida baholanadi:

- iqtisodiy o'sish;
- to'la bandlik;
- ichki narxlarning barqarorligi (past darajada inflyatsiya);
- milliy valyutaning barqarorligi;
- barqaror to'lov balansi;
- davlat byudjeti defitsiti YaIMga nisbatan 3 foizdan oshmaganligi;
- mamlakat aholisi orasida daromadlarning odil taqsimlanish darajasi va boshqalar.

Respublikamizda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, valyuta bozorini erkinlashtirish, yuqori likvidli tovarlarni sotishning bozor usullarini joriy etish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar aholining keng qatlamlarini tadbirkorlik faoliyatiga faol jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlar hamda iqtisodiy islohotlarni izchil davom ettirish uchun mustahkam zamin yaratdi.

Biroq jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi o'z imkoniyatlarimizni, mavjud omillarimizni va resuslarimizni yana bir bor jiddiy ravishda ko'rib chiqib aniq istiqbolni belgilashni taqozo etmoqda. Birinchi Prezident I.A.Karimovning «**Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari**» deb nomlangan konseptual ahamiyatga ega bo'lgan kitobi ayni ana shu masala va umumdunyoviy muammoning ilmiy nazariy hamda amaliy tahlili natijasida O'zbekistonda 2009-2012-yillarda Jahon iqtisodiy inqirozi oqibatlarini bartaraf etish mamlakatimiz barqaror rivojlanishini ta'minlash va ijtimoiy iqtisodiy taraqqiyotida aniq maqsadlarni ko'zlagan rejalarni amalga oshirishga doir dastur ishlab chiqildi.

Inqirozga qarshi dastur quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirildi.

Birinchiidan-zamonaviy moslashuvchan texnologiyalarni keng joriy etish orqali korxonalarni modernizatsiya qilishni, texnik va texnologik qayta jihozlashni yanada jadallashtirish.

Ikkinchiidan-joriy konyuktura keskin yomonlashib borayotgan hozirgi sharoitda eksportga mahsulot chiqaradigan korxonalarining tashqi bozorlarda raqobat bo'lishini qo'llab quvvatlash bo'yicha konkret chora-tadbirlarni amalga oshirish va eksportni rag'batlantirish uchun qo'shimchalar omillar yaratildi.

Uchinchidan-qat'iy tejamkorlik tizimini joriy etish ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot tannarxini kamaytirishni rag'batlantirish hisobidan korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishga keng e'tibor qaratildi.

To'rtinchidan-elektroenergetika tizimini modernizatsiya qilish energiya iste'molini kamaytirish va energiya tejashning samarali tizimini mamlakatda keng joriy etildi.

Beshinchidan-jahon bozorida talabni rag'batlantirish orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashga doir keng ko'lamli mahalliyashtirish Dasturi qabul qilindi.

Mazkur dasturda iqtisodiyotning real sektori bazaviy tarmoqlari korxonalarini qo'llab-quvvatlash ularning barqaror ishlashni ta'minlash va eksport salohiyatini yanada oshirishda xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini soliqlar vositasida rag'batlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Jumladan oziq-ovqat va boshqa istemol tovarlari ishlab chiqarishni kengaytirishni rag'batlantirish bo'yicha qabul qilingan dasturlarda mamlakatimiz ishlab chiqarish korxonalari uchun keng ko'lamli rag'batlantirish tizimini nazarda tutilib, ular uchun 2012- yilining 1 yanvarigacha qator soliq va bojxona imtiyozlari berildi.

Jahon bozorida mamlakatimiz eksport qiladigan ayrim mahsulotlarga talab pasaygan sharoitda ichki bozorda talabni rag'batlantirish orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab quvvatlash iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlarini saqlab qolishda muhim ahamiyat kasb etdi. Shu nuqtayi nazardan ishlab chiqarishni mahalliyashtirish dasturi doirasidagi loyihalar hajmini 3-4 barobar ko'paytirish belgilab olindi.

O'zbekiston Birinchi Prezidenti I.A.Karimov shunday degan edilar: «Bugungi kunda o'tgan yillarda to'plangan tajribalarga tayanib shuni aytish mumkinki, bozor iqtisodiyotining samarali faoliyatini zamonaviy keng tarmoqli

texnik jihatdan mukammal bank-moliya tizimisiz tasavvur qilish mumkin emas. Men bu tizimni bozor infratuzilmasining asosi bosh tayanchi degan bo'lur edim.

Bugungi kunda bank tizimini isloh qilish, ularga yanada ko'proq mustaqillik berish, banklarning o'z aktivlarini va ustav fondini ko'paytirish, sarmoyalash imkoniyatlarini oshirish muammolariga katta e'tibor berayotganimiz bejiz emas albatta.

Nega deganda bank kapitali orqasida o'z aktivlarining ko'payishidan banklarning samarali ishlashidan, foyda ko'rishidan manfaatdor bo'lgan haqiqiy mulkdorlar turishi ayniqsa ulkan ahamiyatga ega».

O'zbekistonda mustaqil bank tizimini yaratish bo'yicha eng asosiy tadbir - 1991-yilda O'zbekiston Respublikasining «Banklar va bank faoliyati to'g'risida»gi qonuni qabul qilinishi hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida respublikada ikki pog'onali bank tizimining yaxlit qoidalarini shakllantirish, shuningdek bank tizimida sog'lom raqobat munosabatlarini faollashtirishning qonunchilik poydevorini yaratishga asos bo'ldi. SSSR Davlat bankining tarkibiy bo'linmasi hisoblangan, ayni vaqtda kredit va hisob-kitob operatsiya muassasasi vazifasini bajarib kelgan sobiq respublika Davlat banki tugatildi. Markaziy bank zimmasiga federal rezerv tizimiga xos bo'lgan vazifalar yuklatildi. Davlat shu bilan bir qatorda tijorat banklarining rivojlanishiga ham yordam berdi. Sobiq tarmoq doirasida ish yurituvchi davlat banklari tugatildi. Agrosanoat banki va Sanoat-qurilish banki ixtisoslashtirilgan aksiyadorlik-tijorat banklariga aylantirildi. Tashqi iqtisodiy faoliyat Milliy banki tuzildi.

O'zjamg'armabankka (hozir - Xalq banki) kredit-moliya muassasasi maqomi hamda kredit resurslaridan jismoniy va yuridik shaxslarga qarz berish uchun foydalanish, shuningdek, kredit resurslarini banklararo pul bozorida kim oshdi savdosi orqali sotish huquqi berildi.

Ixtisoslashtirilgan aksiyadorlik-tijorat banklari-«G'allabank», «Mevasabzavotbank», «Tadbirkorbank», «Savdogar» va boshqa banklar tuzildi. Bu banklar tadbirkorlik ishlariga xizmat qiladi, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, iste'mol bozorini eng zarur tovarlar bilan boyitish manfaatlarini ko'zlab investitsiyalar uchun mablag' beradi.

O'zbekistonda ikki pog'onali bank tizimini tashkil qilishga 1988-yildan boshlab kirishilgan bo'lsada, bu maqsadning to'liq amalga oshirilishiga 1994-yildan boshlab sharoit yuzaga keldi. Bu davrga kelib Markaziy bankning tashkiliy tarkibiy asosi, faoliyat olib borish uslubi o'zgardi, tijorat banklarning soni va ular bajaradigan operatsiyalar salmog'i oshib bordi. Bu bosqichda kreditdan foydalanish masalasida keskin o'zgarishlar yasaldi, tarmoqlar, birlashmalar, korxonalar, avvalo o'z kuchiga ishonishlari iqtisodiy barqarorlik omillaridan biri etib belgilandi.

Mazkur Qonunga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tuzilib, uning zimmasiga respublikada pul muomalasini tartibga solish, tijorat banklari tizimini vujudga keltirish va to'lov tizimini tashkil etish vazifalari yuklatildi. Bu vazifalarni bajarish uchun Markaziy bankda pul-kredit va valyuta siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishga, tijorat banklari faoliyatini tartibga solish va nazorat

qilishga, hisob-kitoblar va to'lov tizimini rivojlantirishga xizmat qiluvchi bo'linmalar tuzildi.

Iqtisodiyotning turli tarmoqlarini moliyalashtirish esa yangidan tuzilgan ixtisoslashtirilgan tijorat banklariga yuklatildi. Shunga muvofiq ravishda, tijorat banklari ham o'zlarining ichki tarkibiy bo'linmalarini qayta tuzish va rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishga kirishdilar.

Shuningdek, xalqaro moliya tashkilotlari va xorijiy banklar tajribalarini inobatga olib, hamda mustaqil mamlakat pul-kredit siyosatini butunlay yangidan izga solish maqsadida Markaziy Bank to'g'risida banklar va banklar faoliyati to'g'risida alohida Qonunlar ishlab chiqish zaruriyati vujudga keldi.

Mamlakatimizda keyingi yillarda iqtisodiyotni barqarorlashtirishga qaratilgan muhim tadbirlardan biri bu pul muomalasini mustahkamlash, valyuta munosabatlarini tartibga solish bo'ldi. Bu iqtisodiy mustaqillikning asosiy shartlaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti L.A.Karimov 1993-yil 7-mayda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi sessiyasida nutq so'zlar kan «**Mustaqil davlat boshqa davlatlardan ayri tarzda iqtisodiy hur bo'lishi uchun o'z puliga o'zining milliy valyutasiga ega bo'lmog'i kerak. ...Bu iqtisodiy mustaqillikning asosiy shartlaridan biridir**»-degan edi.

1994-yil 1-iyuldan boshlab O'zbekiston Respublikasining pul birligi-so'm muomalaga kiritildi. Shu kundan boshlab respublika hududidagi yagona qonuniy to'lov vositasi sifatida u barcha turdagi to'lovlar uchun shuningdek bankdagi hisob varaqalariga kiritish uchun qabul qilinishi shart bo'lib qoldi. Keyingi vaqtlarda milliy valyuta qadri oshirish uchun katta ishlar qilindi.

Natijada 1995-1996 - yillarda pul qadrsizlanishi sur'atlari ancha qisqardi.

Umuman mamlakatda milliy valyutaning muomalaga kiritilishi iqtisodiyotni barqarorlashtirishning korxonalar va tarmoqlarning moliyaviy ahvoli mustahkamlanishining aholini va mamlakat iste'mol bozorini muhofaza qilishning muhim omili bo'ldi.

1995-yil 21-dekabrda Oliy Majlisning 4-sessiyasida «O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki to'g'risida», «Banklar va banklar faoliyati to'g'risida» alohida Qonunlar qabul qilindi. Bu huquqiy hujjatlar Xalqaro Valyuta Fondi va Jahon Banki tomonidan yuqori baholandi.

Mustaqillikning dastlabki yillarida 20 ta tijorat banki ro'yxatga olingan 1995- yildan ularning 19 tasi aksiyadorlik -tijorat shaklida 5 tasi mas'uliyati cheklangan jamiyat 1 tasi kooperativ 2 tasi xorijiy sarmoya ishtirokidagi 2 tasi davlat banki sifatida faoliyat ko'rsatgan.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda bank tizimini rag'batlantirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik yangilash va diversifikatsiyalash, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish kabi murakkab jarayonlarning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi natijasida, inqirozga qarshi chora-tadbirlar dasturining o'z vaqtida puxta ishlab qabul qilinishi, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining salbiy ta'sirini bartaraf etishga alohida e'tibor qaratildi.

4. Soliq tizimidagi islohotlar

Mamlakatimiz iqtisodiyotini barqarorlashtirishda soliq siyosatini takomillashtirishga qaratilgan choralar ham muhim rol o'ynaydi. Chunki soliqlar xazinani to'ldiruvchi asosiy manbadir. Shuning uchun ham mustaqillik yillarida mamlakatda mavjud soliq tizimini takomillashtirishga katta e'tibor berildi.

Mustaqillik davrida soliq tizimida sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi. Vazirlar Mahkamasining 1991-yil 12-avgustdagi «O'zbekiston Respublikasida Soliq organlari haqida»gi Qarori O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1994 yil 18 yanvardagi "O'zbekiston Respublikasining Davlat Soliq Bosh Boshqarmasini O'zbekiston Respublikasining Soliq Qo'mitasiga aylantirish to'g'risida"gi Farmoni imzolanishi soliq tizimidagi tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishda turtki bo'ldi.

1997-yilga kelib faoliyati kengaygan O'zbekiston Respublikasi Soliq Qo'mitasi Davlat Soliq qo'mitasi deb o'zgartirildi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish sharoitlarida barcha sohalar qatori soliq tizimiga bo'lgan munosabatlar ham tubdan o'zgardi. U ikkinchi darajali tizimdan bozor iqtisodiyotini amalda tartibga soluvchi muhim vosita va davlat daromadlarini vujudga keltiruvchi bosh manba darajasiga ko'tarildi.

O'zbekiston Respublikasining hozirgi soliq siyosatining muhim xususiyati shundaki, unda strategiyani aniq belgilanishi, unga erishishning taktik yo'nalishlarining ifodasi sifatida ilmiy asoslangan konsepsiyaning ishlab chiqilib, izchil amalga oshirilib borilayotganligidir. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida O'zbekistonning soliq siyosatining strategiyasi sifatida soliq yukini kamaytirish, soliqqa tortish tizimini soddalashtirish siyosatini davom ettirish? soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va tegishli rag'batlantiruvchi choralarni kengaytirish kabi muhim masalalar belgilab olingan bo'lib, bular iqtisodiyotni tezkor rivojlantirish hamda mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini yaxshilashning muhim shartlari sifatida belgilab olindi.

Muhtaram Yurtboshimiz ta'kidlab o'tganidek, soliq siyosatining avvalgi yillaridagi holatining tanqidiy tahlili mazkur sohada bir maromda iqtisodiy o'sishga, ishbilarmonlik va investitsiyaviy faollikni oshirishga, sog'lom raqobat muhitini shakllantirishga, shuningdek, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligi zaruriy darajasini ta'minlashga to'sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolarning mavjudligini ko'rsatdi. Mavjud tizimli muammolarni bartaraf etish, 2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan soliq yukini kamaytirish va soliq solish tizimini soddalashtirish, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish vazifalarini amalga oshirish maqsadida keng jamoatchilik muhokamasi natijalari hamda

Xalqaro valyuta jamg'armasi, Jahon banki va xalqaro ekspertlarning tavsiyalariga asoslanib ishlab chiqilgan O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasining asosiy yo'nalishlari belgilab olindi. Ushbu konsepsiyada belgilangan vazifalarning ijrosini ta'minlash maqsadida mahalliy byudjetlarning daromadlari bazasini tubdan mustahkamlash, yuqori turuvchi byudjetlar ajratmalariga qaramligini qisqartirish, uy-joy-kommunal, transport-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiyalash va texnik yangilash bo'yicha strategik muhim investitsiya loyihalarni amalga oshirishni so'zsiz ta'minlash yuzasidan mahalliy davlat hokimiyati organlarining mustaqil ish olib borishi va mas'uliyatini oshirish maqsadida mahalliy byudjetlar darajasida soliq-byudjet siyosatining ustuvor vazifalari etib belgilandi. Ta'kidlash joizki, bu jarayonda mustaqil byudjet tizimimizga ega bo'lgan davrdan buyon eng yuqori ko'rsatkich 2018-yilga tegishli bo'lmoqda, ya'ni davlat byudjetiga soliq tushumlarini prognozi 2018 yilda 62229,5 mlrd so'm qilib belgilangan bo'lsa, dastlabki rasmiy ma'lumotlarga ko'ra davlat byudjetining ijrosi 74500 mlrd so'mdan ortiq bo'lgan, bu esa qariyb 20 % ga ortig'i bilan bajarildi. Oxirgi ikki yildagi prognoz ko'rsatkichlarining yuqori bo'lishining asosiy sabablari sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-iyundagi «Mahalliy byudjetlarni shakllantirishda joylardagi davlat hokimiyati organlari vakolatlarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni, 2017-yil 18-iyuldagi «Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, farmoni, 2018-yil 29-iyundagi «O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida»gi Harakatlar strategiyasining soliq tizimini isloh qilish borasidagi vazifalarning amalga oshirilishi natijalari va keng qamrovli iqtisodiy islohotlardan ko'zlangan maqsadlarga erishish yo'lidagi farmoni, 2018-yil 26-iyundagi PQ-3802-son «Davlat soliq xizmati organlari faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorlarida belgilab berilgan vazifalarning izchillik bilan amalga oshirilishi bo'yicha soliq ma'murchiligining yanada takomillashtirilishi va soliqlarni undirish mexanizmlarining soddalashtirilishini keltirish mumkin.

Xususan, mahalliy byudjetlar ixtiyorida 5,5 trillion so'm yoki o'tgan yilga nisbatan 6 barobar ko'p mablag' qoldi, holbuki, 2017-yilda 960,2 mlrd. so'm, 2016-yilda esa, atigi 176,8 mlrd. so'm hududlar ixtiyorida qolgan bo'lsa, agar buni viloyatlar kesimida ko'radigan bo'lsak, Andijon viloyatida 2017-yilda 61,2 mlrd. so'm viloyat mahalliy byudjetida qoldirilgan bo'lsa, 2018-yil yakunlariga binoan bu ko'rsatkich 2796 mlrd. so'mga yetdi. Sirdaryo viloyatida 30,0 mlrd. so'mdan 171,0 mlrd. so'mgacha, Xorazm viloyatida 41,3 mlrd. so'mdan 195,4 mlrd. so'mga oshdi, 2017-yilda tadbirkorlardan undiriladigan qat'iy belgilangan soliq tushumlari respublika bo'yicha 1 042,9 mlrd. so'mni tashkil qilgan bo'lsa, joriy yilda soliq stavkalari o'rtacha 30 foizga kamayganligiga qaramasdan, 1 127,6 mlrd. so'mga va o'sish 108,1 foizga teng bo'ldi. Bu konsepsiya doirasida 2019-yil 1-yanvardan boshlab soliq siyosatida mutlaqo yangi tizim joriy etildi.

– 2019-yil 1-yanvardan soliq tizimida kutilayotgan o'zgarishlar haqida to'xtaladigan bo'lsak, soliq islohotlari konsepsiyasiga muvofiq jismoniy shaxslar

daromadini soliqqa tortishni takomillashtirish maqsadida barcha fuqarolar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining yagona stavkasi 12 foiz miqdorida joriy etildi.

Mehnatga haq to'lash jamg'armasiga soliq yukini kamaytirishning yana bir tadbirlaridan biri, bu – yagona ijtimoiy to'lov stavkalarining 25 foizdan 12 foizgacha kamaytirilishi bo'ldi, bunda byudjet tashkilotlari va davlat ulushi 50 foizdan yuqori tashkilotlar uchun tatbiq qilinmaydi. Natijada soliq to'lovchilar ixtiyorida qoladigan mablag'lar 2,9 trillion so'mni tashkil qiladi.

Fuqarolarning mehnatga haq to'lash turidagi daromadlaridan fuqarolarning byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallarini (stavkasi 8 foiz) bekor qilindi.

Foyda solig'i to'lovchilarga soliq yukini kamaytirish, investitsiyalar miqdorini oshirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida:

- tijorat banklari uchun foyda solig'i stavkasi 22 foizdan 20 foizgacha;
- korxona va tashkilotlar uchun 14 foizdan 12 foizgacha;
- dividend va foiz ko'rinishidagi daromadlar uchun 10 foizdan 5 foizgacha kamaytirildi.

Yuridik shaxslarning aylanmasidan (tushumi) undiriladigan davlat maqsadli jamg'armalariga majburiy ajratmalar bekor qilindi. Bu ajratma 15 foiz rentabellik bilan ishlaydigan korxona uchun 21,3 foizlik foyda solig'i bilan tengdir. Demak, foyda solig'i stavkasi bilan birga umumiy soliq yukining kamayishi qariyb 23,5 foizni tashkil qiladi. Buning hisobiga respublika bo'yicha soliq to'lovchilarning ko'radigan foydasi 5 trillion so'mdan ortiqni tashkil qiladi.

Soliq solishning soddalashtirilgan rejimidagi soliq to'lovchilarga soliq siyosatini takomillashtirishning salbiy ta'sirini kamaytirish maqsadida yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkasi 5 foizdan 2 foizgacha pasaytirildi. Yillik aylanmasi 1 milliard so'mgacha bo'lgan mikrofirma va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi stavkasi 5 foizdan 4 foizgacha kamaytirildi.

Yillik aylanmasi 100 million so'mgacha bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun qat'iy belgilangan soliq stavkalari 13-40 foizga kamaytirildi. Yillik aylanmasi 100 million so'mdan yuqori va 1 milliard so'mgacha bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlarga aylanmadan 4 foizlik stavkada soliq to'lashga o'tkazish yo'li bilan qat'iy belgilangan soliq bekor qilindi.

2019-yil 1-yanvardan boshlab, o'tgan yil yakunlari bo'yicha yillik aylanmasi (tushumi) 1 milliard so'mdan oshgan yoki yil davomida belgilangan chegaraviy miqdorga etgan korxonalar umumbelgilangan soliqlarni to'lashga o'tkazildi.

Sirasini aytganda, soliq tizimidagi bu kabi o'zgarishlar aholi daromadlarini oshirish, tadbirkorlikni rivojlantirish hamda qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Soliq siyosatidagi bu o'zgarishlar tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning shu yil 26- sentyabrdagi «O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoniga muvofiq, soliq siyosatida ayrim o'zgarishlar amalga oshirildi.

– Prezidentimiz farmoniga binoan, 1 oktyabrdan qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi amaldagi 20 foizdan 15 foizgacha pasaytirildi.

– O'zbekiston Respublikasi davlat byudjetiga tushumning uchdan birini qo'shilgan qiymat solig'i tashkil etadi. Bu mamlakat oldida turgan ko'plab xarajatlarni uchun muhim manba hisoblanadi.

Bugun byudjet tashkilotlarida 1,7 million aholi doimiy ish bilan band, 3 milliondan ortiq pensiya yoshidagi fuqarolar bor. Davlat tomonidan ularga har oy maosh va nafaqalar beriladi. Davlat o'z oldida turgan ana shunday majburiyatlarni to'la bajarishi uchun o'tgan vaqt davomida qo'shilgan qiymat solig'ini 20 foizda ushlab turishga to'g'ri keldi.

O'tgan yilgi soliq konsepsiyasida 2019-yil 1-yanvardan ish haqi fondiga bo'lgan soliq yukini kamaytirish ko'zda tutilgandi. Natijada ushbu sanadan boshlab jismoniy shaxslarning daromad solig'i 22 foizdan yagona 12 foizga tushirildi. Sakkiz foizlik ish haqidagi sug'urta badali olish umuman bekor qilindi.

Ammo Prezident Shavkat Mirziyoyevning uzoqni ko'zlab ish tutishi natijasida tadbirkorlar yaratilgan soliq imtiyozlaridan oqilona foydalanib, o'z faoliyatini yanada jonlantirdi. Buning natijasida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining davlat byudjetiga tushumi ikki baravarga ortishi kuzatildi. Yilning birinchi yarmida qo'shimcha 571 ming soliq to'lovchi aniqlandi. Daromad solig'i davlat byudjetini shakllantiruvchi uchinchi soliq turi ekani qayd etildi.

Ayni shu natijalar qo'shilgan qiymat solig'i stavkasini pasaytirish qarorini qabul qilishga turtki bo'ldi. 15 foizlik stavkani 2020 yil 1-yanvardan joriy etish taklifi ilgari surilgan edi. Ammo davlatimiz rahbari bu amaliyotni 1 oktyabrdan joriy qilish va iqtisodiyotda biznes uchun engilliklar yaratish bo'yicha topshiriqlar berdi.

Qo'shilgan qiymat solig'i stavkasining tushirilishi natijasida respublika miqyosida xo'jalik yurituvchi subyektlar ixtiyorida 10 trillion so'mdan ortiq aylanma mablag' tejab qolinadi.

– 2020-yildan boshlab yagona ijtimoiy to'lov O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi daromadini shakllantiruvchi asosiy to'lov manbai hisoblanadi. Shu bois yil boshidan mehnat haqiga soliq yukini kamaytirish jarayonida yagona ijtimoiy to'lovni saqlab qolish va ulardan tushadigan tushumlarni keskin xavf ostiga qoldirmaslik maqsadida ustav kapitalida davlat ulushi bo'lgan korxonalar uchun avvalgi 25 foizlik stavka saqlab qolingani edi. Qolgan xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun ushbu raqamlar 12 foizgacha kamaytirildi. Hozirgi kunda mamlakatimizda davlat ulushi bo'lgan 4 ming 609 korxona mavjud. Ularda qariyb 665 mingga yaqin kishi ish bilan band. Yangi amaliyot sabab ular hisobida 2,7 trillion so'm mablag' jamg'arib qolinadi. Shu tariqa korxona o'z faoliyatini rivojlantirish, xodimlarga qo'shimcha maosh to'lash imkoniga ega bo'ladi.

– Ushbu farmon bilan tadbirkorlar hisob raqamlarini to'xtatib qo'yishning amaldagi tartibi bekor qilindi.

– Shu kunga qadar, tadbirkor topgan daromadi haqidagi ma'lumotlarni soliq idoralariga taqdim etmagan taqdirda, soliq kodeksiga ko'ra, ular mablag'larining

bankda aylanishiga chek qo'yilardi. Bunday vaziyatda tadbirkor soliq idoralarga murojaat qilmasa, taqiq belgilanmagan muddatgacha davom etardi.

Hozirgi kunda 18 mingdan ortiq xo'jalik yurituvchi subyektning bankdagi amaliyotlari to'xtatilgan. Bu iqtisodiyotda pul mablag'larining harakatlanishiga chek qo'yish demakdir.

Prezidentimiz farmoni bilan endilikda soliq idoralari va tadbirkor o'zaro hamkorlikda ishlashi belgilandi. Shunda ham tadbirkor daromadlarini yashirishda davom etsa, oxirgi chora sifatida cheklov belgilanadi va bu muddat 30 kundan ortiqni tashkil qilmaydi.

– Axborot texnologiyalari davlat va jamiyat hayotining barcha jabhalarida keng qo'llanilmoqda, jumladan, soliq siyosati va uning tuShumini nazorat qilish sohasida ham. Axborot texnologiyalariga ixtisoslashtirilgan soliq nazorati mexanizmlari joriy qilinmas ekan, bu islohotlarning to'la samara bermasligi, davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda kamchiliklarning yuzaga kelishiga olib kelishi mumkin.

Shu bois soliq organlari faoliyati bugun tubdan o'zgartirilmoqda. Yeti xil yangi turdagi soliq nazorati mexanizmlari joriy qilinmoqda. Bu qo'shilgan qiymat solig'i guvohtomasini olish, bojxona deklaratsiyasi asosida kirib kelgan yuklarning elektron hisob-fakturasini joriy qilish, butun mamlakat tadbirkorlik faoliyati hisobini elektron ko'rinishga o'tkazish, elektron transport yuk xati joriy qilib, yo'ldagi yuklar harakatini nazorat qilish va mahsulot tayyor bo'lganidan so'ng ular savdosida onlayn nazorat-kassa apparatlarini joriy qilishda namoyon.

Soliq tizimiga bu kabi amaliyotlarni joriy etishda Xitoy, Rossiya, Birlashgan Arab Amirliklari kabi davlatlar tajribalari o'rganildi. Bu, o'z navbatida, soliq to'lovida shaffoflikni ta'minlashga qaratilgan.

Bir so'z bilan aytganda, mamlakatimizda soliq siyosati, u bilan bog'liq o'zgarishlar tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgani bilan ahamiyatlidir¹³.

Yangi Soliq kodeksi qabul qilinishi munosabati bilan qonunlarga o'zgartirishlar kiritildi.

2020-yil 7-yanvar kuni «O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi» qabul qilinishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirishlar va qo'shimcha kiritish, shuningdek, ayrim qonun hujjatlarini o'z kuchini yo'qotgan deb topish to'g'risida¹⁴gi Qonun imzolandi (O'RB-601-son Qonun).

Yangi tahrirdagi Soliq kodeksi quyidagilarni nazarda tutadi:

–kodeksdan muayyan to'lovlar va yig'implarni chiqarib tashlash va ularni alohida qonunlarga o'tkazish (davlat boji, bonuslar, yig'implar);

–ayrim soliqlarning (ijtimoiy soliq, aylanmadan olinadigan soliq) nomi va tuzilmasini o'zgartirish;

–ayrim soliq to'lovchilar (qishloq xo'jaligi korxonalari, oilaviy korxonalar) uchun soliq imtiyozlarini bekor qilish.

Shundan kelib chiqib qator qonunlarga tegishli o'zgartirishlar kiritildi:

¹³ 2019 йилда Ўзбекистон солиқ сиёсатида тарихий ўзгаришлар даври бўлади. *Mening fikrim. uz/ news/ view/ 225.6.11.2018.*

1) yangi tahrirdagi Soliq kodeksida yer qa'ridan foydalanuvchilar uchun bonuslar kabi to'lovlar mavjud emas. Bonuslar «Yer osti boyliklari to'g'risida»gi Qonunga o'tkazildi (2018–XII-son Qonun). Bonuslarga soliq solish tartibi saqlab qolingan holda (ham imzoli bonus, ham tijoratbop topilma bonusi) imzoli bonusning eng kam miqdorining miqdorlari o'zgardi. Endi foydali qazilmalarni qidirish va razvedka qilish huquqi uchun ular: -uglevodorodlar – 5 000 BHM; -oltin – 1 000 BHM; -qimmatbaho (oltindan tashqari), noyob va asl metallar – 500 BHM; -rudali foydali qazilmalar (bundan oltin, qimmatbaho, noyob va asl metallar konlarini qidirish va razvedka qilish huquqi mustasno) – 250 BHM; -noruda foydali qazilmalar – 50 BHMni tashkil etadi;

2) yangi tahrirdagi Soliq kodeksida ekinzorlarning maydoniga bog'liq holda aylanmadan olinadigan soliq yoki umumbelgilangan tartibda soliqlar to'lashi kerakligi nazarda tutilgan. Shu bilan birga umumbelgilangan tartibda soliqlar (QQS va boshqalar) to'lovchi korxonalar uchun foyda solig'i bo'yicha nol darajali stavka belgilanadi. Shu munosabat bilan «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi Qonunga (602–I-son Qonun) o'zgartirishlar kiritildi;

3) amaldagi «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida»gi Qonunga muvofiq (O'RQ–327-son Qonun) oilaviy korxonalar YAST to'laydi. Bunda uy sharoitida ishlab chiqarilgan xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san'ati buyumlarini realizatsiya qilishdan olingan tushum bo'yicha ham ular YAST to'lashdan ozod qilingan. Yangi tahrirdagi Soliq kodeksiga muvofiq «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida»gi Qonunga oilaviy korxonalar barcha boshqa korxonalar kabi tushum hajmiga bog'liq holda: aylanmadan olinadigan soliq yoki umumbelgilangan tartibda soliqlar to'lashini nazarda tutuvchi o'zgartirishlar kiritildi;

4) «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida»gi Qonunga (69–II-son Qonun) tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash sohasida mahalliy davlat hokimiyati organlari vakolatlari qismida o'zgartirishlar kiritildi. Xususan, kodeksning yangi tahririga muvofiq mahalliy davlat hokimiyati organlarining mahalliy soliqlar bo'yicha imtiyoz belgilash huquqi bekor qilinadi;

5) yangi tahrirdagi Soliq kodeksi qabul qilinishi munosabati bilan boshqa qonunlarga ham (O'RQ-313, O'RQ-379, O'RQ-417, O'RQ-436, O'RQ-454, O'RQ-456, O'RQ-476, O'RQ-497, O'RQ-508-son) o'zgartirishlar kiritildi.

Xulosa qilib aytganda, mustaqillik yillarida iqtisodiyotning boshqaruv tizimi tubdan o'zgartirildi, xo'jalik yuritishning bozor iqtisodiyotiga mos yangi tizimi yaratildi. Bozor infratuzilmasi asoslari barpo qilindi. Mamlakatimiz iqtisodiy tanazzul davridan o'tib oldi, makroiqtisodiy va moliyaviy barqarorlikka erishildi, iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi zarur shart-sharoitlar vujudga keldi. Xususiy mulkchilikning huquqiy asoslari yaratildi. Davlat mulkini xususiy lashtirish natijasida ko'p ukladli iqtisodiyot shakllandi. Eng muhimi, odamlarimizning tafakkuri, hayotga bo'lgan munosabati tubdan o'zgarimoqda. Turmush darajasi, oilasining farovonligi o'ziga bog'liq ekanligini tushunib yetayotgan odamlar tobora ko'payib bormoqda

Texnologik usullar: aqliy hujum – olib borish qoidalari

- O'zaro hech qanday baholash va tanqid bo'lmasligi.
- Jo'n va nihoyatda oddiy fikrlashga baho berishdan tiyilish.
- Barcha fikr-mulohaza qimmatli va bir o'rinda bo'lganligi bois fikrlovchiga nisbatan bosim o'tkazmaslik va uni faqat tanqidiy tarzda qabul qilmaslik.
- O'z vikrini bildirmoqchi bo'lganlarga imkon berish.
- Fikrlar xilma xilligi asosiy maqsad
- Fikr – mulohazalar qaytarilishini xotirjam qabul qilish.
- Qiziqarli va asosli fikrlarni rivojlantirish lozim.
- O'zini vazmin va xotirjam tutish, o'zaro mulohazalarni bildirayotganlarga muomala madaniyati asosida munosabat bildirish.
- Barchani o'zaro hurmat, boshqalar fikriga qanoatli bo'lishga chaqirish.

Nazorat savollari va topshiriqlar:

1. Mustaqillik yillarida bozor munosabatlariga o'tishda iqtisodiyotda qanday o'zgarishlar ro'y berdi?
2. Mustaqillik yillarida milliy-ma'naviy qadriyatlarni tiklashga qanday e'tibor berildi?
3. Soliq sohasida o'tkazilgan islohotlar haqida gapirib bering.
4. Milliy istiqlol g'oyasini shakllantirishda nimalarga e'tibor berildi?
5. O'zbekistonning jahon hamjamiyati bilan integratsiyalashuvi deganda nimani tushunasiz.
6. MDH qachon tuzildi?
7. Mustaqillik yillarida qaysi davlatlar bilan hamkorlik yo'lga qo'yildi?
8. Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabatlarining yangi davrga o'tishi deganda nimani tushunasiz?
9. Mamlakat strategik taraqqiyotining yangi bosqichga ko'tarilishini nima bilan izohlaysiz?
10. Davlat va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy sohasidagi yangicha islohotlar va yangilanishlarga baho bering.
11. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga tobora integratsiyalashuvini nimada ko'rish mumkin?

Asosiy tushuncha va atamalar:

Bozor munosabatlari, «O'zbek modeli», iqtisodiy islohotlar, strategiya, xususiy lashtirish, mulkni davlat tasarrufidan chiqarish, ko'p ukladli iqtisodiyot, mulkdorlar sinfi, infratuzilma, investitsiyalash, agrar islohotlar, mulkiy munosabatlar, dehqon-fermer xo'jaliklari, g'alla mustaqilligi, iqtisodiy barqarorlik, xorijiy sarmoyalar, kichik biznes, qo'shma korxona, Mahalliy lashtirish dasturi, logistika xizmati, elektr energetikasi, valyuta bozori, iqtisodiy mustaqillik, Xalqaro Valyuta fondi, Jahon Banki, Soliq kodeksi.

**5-MAVZU. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOYIY
O'ZGARISHLAR. MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDAGI
MA'NAVY VA MADANIY TARAQQIYOT. O'ZBEKISTONDA TA'LIM
(RESPUBLIKADA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN
ISLOHOTLAR)**

Reja:

1. O'zbekiston Respublikasidagi ijtimoiy o'zgarishlar, aholi bandligi va real daromadlarining izchil oshirilishi, aholini ijtimoiy himoya qilish va sog'liqni saqlash va xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish masalalari.
2. O'zbekiston Respublikasi «Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida»gi Qonunning mazmun mohiyati va uning hayotga tatbiq etilishi.
3. Mustaqillik yillarida O'zbekistondagi ma'naviy va madaniy taraqqiyot, milliy istiqlol g'oyasi va mafkuraviy masalalar, milliy urf-odatlar, qadriyat va an'analarning tiklanishi.
4. O'zbekistonda ta'lim, ilm-fan sohalarida amalga oshirilgan izchil islohotlar. «Yoshlar- kelajagimiz» davlat dasturining amalga oshirilishi.

1. O'zbekiston Respublikasidagi ijtimoiy o'zgarishlar, aholi bandligi va real daromadlarining izchil oshirilishi, aholini ijtimoiy himoya qilish va sog'liqni saqlash hamda xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish masalalari

Aholini ijtimoiy himoyalashga alohida e'tibor berilmoqda. O'zbekistonda islohotlar boshlangan dastlabki paytdayoq, uning asl maqsadi insonga munosib turmush va faoliyat sharoitlarini vujudga keltirishdan iborat, deb belgilangan edi. Bozor munosabatlariga o'tishning ilk davridan boshlab aholini oldindan ijtimoiy himoyalash yuzasidan zarur chora-tadbirlar ko'rib borildi. Shu maqsadda miqdori muntazam o'zgartirib turilgan ish haqi, pensiyalar, turli nafaqalar, stipendiyalar, kompensatsiya to'lovlari tarzidagi pul to'lovlari keng qo'llanildi.

Dunyo e'tirof etgan bozor iqtisodiyotiga o'tishning besh tamoyilning aynan biri ham kuchli ijtimoiy himoyaga yo'naltirilgan. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlab o'tganlaridek, «Bozor mexanizmlarini joriy etishdan oldin insonlarni ijtimoiy himoya qilish tadbirlari amalga oshirilmog'i lozim. Davlat o'z aholisini himoya qila olgan taqdirdagina, insonparvar hisoblanadi»¹⁴ deyilgan.

Shu maqsadda har yili ijtimoiy himoya tizimiga ajratiladigan saramoyalarning ko'lemi ortib bormoqda. Masalan, 2006 yilda byudjet

¹⁴ Каримов И.А. Узбекистоннинг 5-й истиқлол ва taraqqiёт йили // Ўзбекистон: миллий истиқлол, iqtisod, siyosat, mafkura. 1-жилд. Тошкент: Ўзбекистон, 1996.-Б.65.

mablag'larining 51,9% i 2008 «Ijtimoiy himoya yili» Davlat dasturi doirasida aholining ijtimoiy himoyasiga 484 mlrd, so'mdan ortiq (53,8%), «Yoshlar yili» da 1,5 trln. so'mdan ortiq (54,6%), «Barkamol avlod yili» doirasida 1 trillion 700 milliard so'm, «Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik» yilida 2 trillion so'm miqdorida mablag' ajratildi¹⁵. 2016- yil – «Sog'lom ona va bola» yilida mamlakatimiz tibbiyot muassasalarini zamonaviy diagnostika va davolash uskunalari bilan jihozlash uchun 80 million dollar qiymatidagi kredit va grant mablag'lari yo'naltirildi, farzand ko'rish yo'eshidagi ayollar va bolalar tibbiy ko'rikdan o'tkazilib, sog'lomlashtirildi¹⁶.

Yuqoridagi raqamlardan ko'rinib turganidek aholining ijtimoiy himoyasiga yo'naltirilgan mablag'larning miqdori yildan-yilga ortib bormoqda va bu boshqa sohalarga nisbatan ham ko'pni tashkil qiladi.

Shunday ekan, mustaqillikning dastlabki yillaridanoq aholining kam ta'minlangan ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini moddiy qo'llab quvvatlashning qonunchilik tizimi izchil shakllana bordi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 39-moddasida: «Har bir shaxs qariganda, mehnat layoqatini yo'qotganda, boquvchisidan mahrum bo'lganda va qonunda nazarda tutilgan boshqa hollarda davlat ijtimoiy ta'minotini olishga haqli» deb mustahkamlangan.¹⁷

Aholining hayot darajasini yuksaltirish uchun mehnatga munosib haq to'lash tizimini shakllantirish va aholi real daromadlarini oshirish maqsadida 2019-yil 1-yanvardan Mehnatga haq to'lashning yagona tarif setkasi qayta ko'rib chiqildi. Unga ko'ra, mehnatga haq to'lash yagona tarif setkasining quyi razryadlari tarif koeffitsiyentlarini o'rtacha 10 foizga, shu jumladan, 1-razryad bo'yicha 15 foizga, 2-razryad bo'yicha 10 foizga va 3-razryad bo'yicha 5 foizga oshirish orqali mehnatga kam haq to'lanadigan xodimlarning ish haqi miqdori jadal ravishda oshirildi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti hisobidan ta'minlanadigan tashkilotlarda band bo'lgan universal kasblar xodimlari mehnatiga haq to'lashga doir razryadlar 2019-yil 1-yanvardan ularning yangilangan namunalarini asosida joriy etildi. 2019-yil 1-sentyabrga qadar Xalqaro moliyaviy institutlar bilan birgalikda mehnatga haq to'lash miqdorining uning natijalari, bajarilayotgan mehnat funksiyalarining murakkabligi va mas'uliyati bilan yanada uzviy bog'liqligini ta'minlashni nazarda tutadigan byudjet tashkilotlarida mehnatga haq to'lash tizimini yanada takomillashtirish konsepsiyasi ishlab chiqilishi rejalashtirilgan.

¹⁵ Юсупов Д. Узбекистонда ижтимоий шунинг ривожланиши жараёнлари / Кадрият. – Тошкент, 2012 йил 4 апрель. – №34. – Б.3.

¹⁶ Узбекистон Республикаси Президентини Шавкат Мирзиёев 2017 йил 5 январь куни соғлиқни сақлаш соҳасининг бир гуруҳ етаци мутахассислари билан учрашувдаги маърузаси. Халқ сўзи. 2017 йил 12 январь. 17. Узбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Узбекистон, 2015. – Б. 15.

¹⁸ Холмқудова Х.Ю. Мустақиллик йилларида Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий, сенисий, маънавий-маданий тараққиёти. (Уқув қўлланма). Жиззах, 2020. 81-бет.

2019- yilda O'zbekiston Respublikasining «Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida»gi qonunining yangi tahriri ishlab chiqildi. Bizning fikrimizcha, bu qonun aholini o'zini o'zi ish bilan band qilishning zamonaviy va samarali shakllari, jumladan, masofaviy mehnat va shu kabi boshqa faoliyat turlarini kengaytirish va uning huquqiy maqomini belgilash uchun asos bo'ladi. Xalqimizning hayot darajasini yuksaltirish uchun mehnatga munosib haq to'lash tizimini shakllantirish va aholi real daromadlarini oshirish zarur. Bu yo'nalishda eng kam oylik ish haqi miqdorini belgilash tartibi qayta ko'rib chiqildi¹⁸.

Soliq va boshqa to'lovlarning eng kam ish haqi miqdori bilan bog'liq bo'lishiga barham beriladi. Mehnat munosabatlarini takomillashtirishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining yangi tahriri ishlab chiqiladi va Mehnat kodeksida bozor iqtisodiyoti talabidan kelib chiqib, norasmiy mehnatdan foydalanishning oldini olishga qaratilgan rag'batlantiruvchi normalar; ishning o'ziga xos xususiyatiga ko'ra, mehnat shartnomasini tuzish va bekor qilishning soddalashtirilgan tartibi, xodim bilan bir vaqtda ish beruvchining ham manfaatlarini ifodalaydigan qoidalar o'z ifodasini topdi.

Mehnat kodeksida Xalqaro mehnat tashkilotining tavsiyalarini implementatsiya qilish va mehnat munosabatlarini to'g'ridan-to'g'ri tartibga soluvchi normalar nazarda tutiladi. Mehnat qonunchiligidagi bunday o'zgarishlar, bizning fikrimizcha aholini erkin mehnat faoliyatini olib borishga va mehnatga munosib haq olishga keng yo'l ochib beradi. **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Murojaatnomasida** Markaziy bank, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri rahbarlariga 2019 yilda turmush sharoiti og'ir bo'lgan 1 ming 600 nafar xotin-qizlarni imtiyozli kreditlar asosida arzon uy-joylar bilan ta'minlash vazifasi topshirilgan.

2014-2018- yillarda yoshga doir pensiya oluvchilar soni – 18,7 foizga, yoshga doir tayinlangan o'rtacha pensiya miqdori – 50,2 foizga yoshga doir pensiyaning eng kam miqdori – 64,8 foizga ortgan. Tahlil qilinayotgan davrda nogironlik bo'yicha pensiya oluvchilar soni 4,2 foizga kamaygan, aksincha ularga tayinlangan o'rtacha pensiya miqdori 59,0 foizga ortgan. 2018 yilda boquvchisini yo'qotganligi sababli pensiya oluvchilar soni 249,6 ming kishini tashkil etgan, ularning soni 2014 yilga nisbatan 3,1 foizga ortgan. Bu davrda ularga tayinlangan o'rtacha pensiya miqdori 51,3 foizga ko'paygan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 12-dekabrda «Fuqarolarning pensiya ta'minoti tizimi samaradorligini oshirish va pensionerlarni ijtimoiy qo'llabquvvatlashni kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PF-5597-sonli farmoni qabul qilindi. Mazkur farmonga asosan 2019-yil 1-yanvardan boshlab: – barcha ishlovchi pensionerlarga pensiyalar to'liq miqdorda to'lanadi; – pensiyani hisob-kitob qilish uchun ish haqining maksimal miqdorini eng kam oylik ish haqining 8 barobaridan 10 barobarigacha oshirildi.

2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida ustuvor yo'nalishlardan biri ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, aholining majburiy ijtimoiy kafolatlarini ta'minlash, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, shuningdek, keksalar va imkoniyati cheklangan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi.

O'zbekiston Respublikasining «Davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi Qonunining yangi tahririni ishlab chiqish va tasdiqlash, b) pensiya ta'minoti tizimiga zamonaviy axborot-

kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish sohasida: pensiya ta'minoti sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini faol tatbiq etish, «Pensiya» dasturiy majmuasini modernizatsiya qilish, navbatni yuzaga keltiradigan, buning natijasida korrupsiya va qog'ozbozlik holatlarini keltirib chiqaradigan qog'oz hujjatlar aylanishini bartaraf etish.

Pensiyalarni hisoblashda asos sifatida 2015-yildan tashkil etilgan fuqarolarning a) Pensiya jamg'armasiga o'tkazib borilgan sug'urta badallarining markazlashtirilgan reyestri ma'lumotlarini inobatga olishni joriy etish. b) pensiya ta'minoti tizimining ijtimoiy adolati va samaradorligini oshirish sohasida: barcha ishlovchi pensionerlarga pensiyalarini to'liq miqdorda olish huquqini berish; qariyalar va nogironlar internat uylarida (pansionatlarda) yashovchi yolg'iz pensionerlarga to'lanadigan pensiya miqdorini oshirish ko'zda tutildi. III guruh nogironligi bo'lgan shaxslarga qat'iy belgilangan miqdorda nafaqalarni tatbiq etish. d) rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish, pensiya miqdori va xodimning mehnat sohasidagi hissasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni oshirish sohasida. Fuqarolarning 35 yildan ortiqcha ish stajining har bir to'liq yili uchun pensiyalarning tayanch miqdorini hisoblab chiqarilgan o'rtacha ish haqining 2 foizi miqdoriga oshirishni nazarda tutish; 54 yoshdan pensiyaga chiqish huquqiga ega bo'lgan, biroq pensiyani umumiy belgilangan yoshdan kechroq rasmiylashtirgan ayollarning pensiyalariga ustamalar belgilash; pensiyani hisoblab chiqarish uchun hisobga olinadigan o'rtacha ish haqini pensiya tayinlanish kunidagi belgilangan eng kam ish haqining 8 barobaridan 12 barobarigacha oshirish.

Ijtimoiy sug'urta tizimida fuqarolarning ixtiyoriy ishtirokini rag'batlantirish choralari qo'llash sohasida: pensiya yoshiga yetgan, ammo zarur ish stajiga ega bo'lmagan fuqarolarga, davlat pensiyalarini hisoblashda yetishmayotgan stajning har bir oyi uchun Pensiya jamg'armasiga bir martalik sug'urta badallarini to'lash huquqini taklif etish (2018-yil 1-aprel holatiga ko'ra yangi tayinlangan pensiyalarning 55 foiz ulushini to'liqsiz ish staji bilan tayinlangan pensiyalar tashkil etadi), ishlovchi er (xotin)ning mehnatga haq to'lash ko'rinishidagi daromadlari hisobidan ishlamayotgan turmush o'rtog'i uchun ixtiyoriy ravishda Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lash huquqini taklif etish. Er(xotin)

ishlamayotgan tumush o'rtog'i uchun Pensiya jamg'armasiga ixtiyoriy sug'urta badallari to'lash tizimi dunyoning ko'plab davlatlarida mavjud.

Birgina Qashqadaryo viloyatida ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo'llab quvvatlashga sarflanayotgan xarajatlar misolida mamlakatimizda kuchli ijtimoiy siyosat olib borilayotganini guvohi bo'lishimiz mumkin.

Viloyatning ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xarajatlari

Mrld.so'mda (2005-2016- yy)

№	Ko'rsatkichlar	Yillar								2016 yildan 2010 yilga nisbatan o'zgarishi	
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	+	-	%
1	Ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo'llab- quvvatlash xarajatlari	558,9	671,4	837,8	962,8	1340,1	1488,2	1657,3	1098,4		296,5
1.1.	Maorif	294,8	369	469,1	557,5	869,2	962,8	1098,1	803,3		372,5
1.2.	Sog'liqni saqlash	129,6	166,9	209,1	255,9	303,1	342,9	382,6	253		295,2
1.3.	Madaniyat va sport	2,7	3,7	4,8	6,1	10,5	8	15,4	12,7		570,4
1.4.	Fan	0,2	0,2	0,2	0,5	0,5	0,5	0,6	0,4		300,0
1.5.	Ijtimoiy ta'minot	3,5	4,3	5,3	6,2	9,8	8,5	10	6,5		285,7
1.6.	Bolali oilalarni hisobga olgan holda ijtimoiy nafaqalar	128,1	127,3	149,4	136,5	147,1	165,6	150,7	22,6		117,6

2010-2016-yillarda viloyatda ijtimoiy soha va aholini qo'llab-quvvatlash xarajatlari 1098,4 mlrd. so'mga yoki 2,9 martaga ortgan. Bu davrda ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash xarajatlari tarkibida maorif harajatlari – 3,7, sog'liqni saqlash xarajatlari – 2,9, madaniyat va sport xarajatlari – 5,7, fan xarajatlari – 3,0 ijtimoiy ta'minot xarajatlari esa 2,8 martaga ortgan¹⁹.

Ayniqsa qator yillar bu boradagi kamchiliklarni aniqlash va bartaraf qilish bo'yicha amaliy qadamlar qo'yildi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xalq qabulxona»lari va «Virtual qabulxonalari» muhim rol o'ynadi. 2017-yildan boshlab joriy etilgan xalq bilan faol muloqot olib borish, jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash tizimini yanada

19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining jildida rivojlanish burchi harakatlar strategiyasi tuzilishi"ni PF-4947-sonli farmonida belgilangan vazifalarning ijro etilishi ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi xududlarining iqtisodiy-iqtisodiy rivojlanishini kompleks o'rganish natijalari bo'yicha Yig'ma ta'limiy material, "Sano-atlant" nashriyoti, Toshkent-2017, 107 -b.

takomillashtirish maqsadida respublikamiz shahar va qishloqlariga «Sayyor qabullar» uyushtirilishi yo'lga qo'yildi. Jumladan, 2018-yil 1- apreligacha Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Respublika «Jamoatchilik nazorati ishchi guruhi» vakillari mahallalarda ijtimoiy holatni o'rganish maqsadida Namangan viloyati Pop, Kosonsoy tumanlarida, Surxondaryo viloyati Qumqo'rg'on va Sariosiyo tumanlarida, Farg'ona shahri va Quva tumanida, Andijon viloyati Qo'rg'ontepa tumanida, Navoiy, Buxoro, Xorazm viloyatlari va Jizzax shaharlarida bo'lishib, aholini qiynayotgan va «Xalq qabulxona»lariga kelib tushayotgan shikoyatlar yechimi yuzasidan sayyor reydlar uyushtirilib, ko'pgina muammolar o'sha yerlarning o'zida hal etilgan. Ushbu tizim bugungi kunda ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bu borada Prezident Shavkat Mirziyoyev 2018-yil 28-dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida qayd qilganidek, «Iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy himoya o'zaro uzviy bog'liq tushunchalar bo'lib, ularni bir-biridan ajralgan holda tasavvur qilib bo'lmaydi. Ayniqsa, 2019 yil – «Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili»da ijtimoiy sohani yanada rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish zarur». Buning uchun quyidagi strategik vazifalarni amalga oshirish lozim, deya qayd etadi Prezident.

Birinchidan, aholi o'rtasida ishsizlikni kamaytirish, odamlar va oilalarning daromadini oshirish lozim. Hukumat bir oy muddatda 2019- yil uchun bandlikka ko'maklashishning yangi davlat dasturini tasdiqlashi kerak.

Bu borada ishsizlarni kasbga o'qitish, ularga huquqiy va boshqa maslahatlar berish hamda boshqa ijtimoiy yordam usullaridan keng foydalanish kerak.

Xalqimizning hayot darajasini yuksaltirish uchun mehnatga munosib haq to'lash tizimini shakllantirish va aholi real daromadlarini oshirishimiz zarur.

Eng kam oylik ish haqi miqdorini belgilash tartibini qayta ko'rib chiqish, soliq va boshqa to'lovlarning eng kam ish haqi miqdori bilan bog'liq bo'lishiga barham berishligi hamda Vazirlar Mahkamasiga ikki oy muddatda ushbu masalani hal etish yuzasidan kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish vazifasi yuklatildi.

Ikkinchidan, pensiya va nafaqalarni tayinlash va to'lash tartibini qayta ko'rib chiqish, pensiya tizimini tubdan isloh qilish zarur. Zero, yangi qabul qilingan Prezident farmoniga ko'ra, 2019-yil 1-yanvardan boshlab, ishlaydigan barcha pensionerlarga pensiyalar to'liq miqdorda to'lanishi belgilandi.

2020-yil O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga qilgan Murojaatnomasida ijtimoiy masalalarga ham alohida ahamiyat qaratdi. Ya'ni «Oxirgi uch yilda "Inson manfaatlarini hamma narsadan ustun» degan tamoyil asosida xalqimiz hayotini tubdan yaxshilash bo'yicha olib borayotgan keng ko'lamli ijtimoiy islohotlarni davom ettirish xususida fikr bildirdi. Bunda, birinchidan, aholi farovonligini oshirish va uning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish chekka hududlarda, ayniqsa, qishloqlarda aholining aksariyat qismi yetarli daromad manbaiga ega emasligini inobatga olish lozim.

Umuman, o'zbek xalqining tarixiy an'analari ko'ra va mustaqillik yillarida olib borilayotgan yangicha islohotlar natijasida aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining quyidagi natijalarini qayd qilish mumkin:

– birinchidan, aholini ijtimoiy himoya qilish, og‘ir sharoitlarda ularga ko‘mak berish, doimo bir birini qo‘llab-quvvatlash o‘zbek xalqiga xos tarixan shakllangan milliy mentalitetning tarkibi qismi bo‘lganligiga guvoh bo‘ldik;

– ikkinchidan, mustaqillik yillarida sobiq Sovet Ittifoqi hukmronlik qilgan 70 yillik davrda mulkka davlat egaligi, ishlab chiqarish vositalari, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarga, mehnatga haq to‘lashning monopoliya tizimiga barham berildi;

– uchinchidan, o‘sha sovet tuzumi davridagi davlat mulkchiligi tugatilib, tadbirkorlik va kichik biznes sohalariga yo‘l ochilishi kishilarning ijtimoiy turmushini yaxshilash imkonini berdi;

– to‘rtinchidan, muhtoj oilalarning bozor munosabatlari mohiyatini tushunib yetishi natijasida, oila daromadlarini ko‘paytirish imkoniyatlarini qidirishga, to‘q va farovon hayot kechirayotgan oilalarga tenglashishga intilish kuchaya boshladi;

– beshinchidan, ishonchli ijtimoiy kafolatlarning ta‘minlanishi, bozor munosabatlariga o‘tishdagi qiyinchiliklarni yumshatish va yangi sharoitga ko‘nikishga ko‘maklasha boshladi;

– oltinchidan, bugungi “Yangilanayotgan O‘zbekiston”da 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harkatlar strategiyasiga muvofiq, davlat muhtoj aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bilan birga, o‘z oilasining farovonligini ta‘minlashga intiluvchilarga qulay imkoniyatlar yaratmoqda.

2018-yil 3- fevralda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmonida oilani har tomonlama qo‘llab quvvatlashda xotin qizlarga oilaviy va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish borasida ham anchagina imtiyozlar berilishi ko‘rsatib o‘tilgan²⁰.

Vaholanki so‘nggi yillarda mamlakatimizda xotin-qizlarning davlat va jamiyat boshqaruvidagi faoliyati, ayniqsa iqtisodiy va siyosiy faolligini oshirish masalasida ham ancha o‘rishga erishilgan. Masalan, bugungi kunda mahalliy vakillik organlarida ayollar ulushi 16 % ni, Qonunchilik palatasida 17,5% ni, Senatda esa ularning salmog‘i 15% ni tashkil etmoqda. Ijro organlarida 3,4 %, sud organlarida 22,7 %, ishlab chiqarishda ham oldingi davrlarga nisbatan ikki barobar ortganligining o‘ziyoq ayollarning davlat va jamiyat hayotidagi o‘rni ortib borayotganligini tasdiqlaydi.

Aholini arzon uy-joylar, yo‘l transport, muhandislik kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilma sohalarining isloh qilinishi. Qishloq joylarda namunaviy uy-joylar qurish dasturlaridan bosqichma-bosqich shahar va posyolkalarda ko‘p qavatli uylar qurishga o‘tiladi. Muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasi ham uy-joylarni qurish dasturlari bilan uzviy bog‘liq holda rivojlantirilishi ko‘zda tutiladi. Shu bilan birga, ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun maxsus jamg‘arma tuziladi. Binolar va inshootlar joylashgan yer uchastkalarini xususiylashtirishdan tushgan mablag‘lar ana shu jamg‘arnada

²⁰ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi Farmoni. “Xalq o‘yi” gazetasidan 2018 yil. 4 fevral.

to'planadi. Bu yangi tizim orqali O'zbekiston hududlari qiyofasini yanada obod qilishga va aholi farovonligini oshirishga erishiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Murojaatnomasida Markaziy bank, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri rahbarlariga 2019-yilda turmush sharoiti og'ir bo'lgan 1 ming 600 nafar xotin-qizlarni imtiyozli kreditlar asosida arzon uy-joylar bilan ta'minlandi. Aholi turmush sharoitini yaxshilash, uni munosib turar-joy bilan ta'minlash, xalqimiz farovonligini oshirish doimo hukumat e'tiborida bo'lgan. Shu nuqtayi nazardan qaraganda mamlakatimizda 2019-yilda ham arzon uy-joylar qurish dasturi izchil davom ettirildi. namunaviy uylarning loyihalarini takomillashtirish, energiyani tejaydigan texnologiyalarni qo'llash, zamonaviy va arzon qurilish materiallaridan foydalanishga alohida ahamiyat berish nazarda tutildi.

Bunda qurilayotgan uy-joylarning ichki va tashqi konstruksiyalari, qurilish materiallarini maqbul, arzon va sifatli qurilish materiallariga o'zgartirish, qurilish materiallari ishlab chiqaruvchilarga imtiyoz va preferensiyalar berish orqali qurilish materiallari tannarxi maqbullashtiriladi hamda 2 sotixli 2 va 3 xonali uy-joylarni massivning bosh rejasida joylashtirishda xo'jalik yo'lini qayta ko'rib chiqish orqali narxlar optimallashtiriladi. Qishloq joylarda va fuqarolarning alohida toifalari uchun 15000 dan ortiq arzon uy-joylar quriladi. shaharlarda esa 355 ta ko'p qavatli uylar quriladi.

Ayni paytda yurtimizdagi 34 mingdan ortiq ko'p qavatli uylarning aniq holatini yana bir bor o'rganib, bu masala bo'yicha amaliy choralar ko'rish mo'ljallangan.

Xususan, hukumat zimmasiga dunyodagi yirik megapolislarning uy-joy fondini boshqarish borasidagi tajribasini o'rgangan holda, renovatsiya dasturini, ya'ni, eskirib qolgan ko'p qavatli uylar o'mida eng zamonaviy sharoitga ega bo'lgan yangi uylar qurish dasturini ishlab chiqish vazifasi yuklatilgan.

Prezidentimiz Murojaatnomasida kommunal xo'jalik sohasi uzoq yillardan buyon ko'plab e'tirozlarga sabab

bo'layotgani alohida ta'kidlangan. Shuni e'tiborga olib Murojaatnomada 2019 - yildan boshlab tarmoqda davlat-xususiy sheriklik bo'yicha investorlar bilan hamkorlikda ishlar boshlanishi ta'kidlangan. Bu kommunal xo'jalik sohasida xususiy tadbirkorlikni kengaytirishga keng yo'l ochib beradi. Hozirgi bosqichda kommunal xo'jalik ma'muriy tizimida xarajatlar doimo yuqori hisoblanadi. Shuni hisobga olib, uy-joy mulkdorlari shirkatlarida ma'muriy xarajatlarni kamaytirish uchun professional boshqaruv kompaniyalari faoliyatini qo'llab-quvvatlash zarurligi belgilangan.

Bu tadbir ushbu sohada aholining sifatli kommunal xizmatlari olish imkoniyatini kengaytiradi va 2019- yilda aholini markazlashgan tarmoqlar orqali toza ichimlik suvi bilan ta'minlash darajasini hozirgi 65 foizdan 75 foizga yetkazish imkoniyatini yaratadi. Shu nuqtayi nazardan Vazirlar Mahkamasi

Murojaatnomada ta'kidlanganidek, ikki oy muddatda ichimlik suvi ta'minoti va kanalizatsiya tizimini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlarni ishlab chiqadi. Bunda 200 ta ichimlik suvi va 24 ta oqava suv tarmog'ini rivojlantirish loyihalari doirasida 879,4 km. ichimlik suvi va 57,6 km. oqava suv tarmoqlarini hamda 134 ta ichimlik suvi hamda 3 ta oqava suv inshootlarini rekonstruksiya qilish va qurish ko'zda tutilgan. Shu bilan birga xalqaro moliya institutlari ishtirokida 4 ta ichimlik suvi va 3 ta oqava suv tarmog'ini rivojlantirish loyihalari doirasida 98 km. magistral, 487 km. ichimlik suvi va 93 km. oqava suv tarmoqlarini hamda 18 ta ichimlik suv va 6 ta oqava suv inshootlarini qurish hamda rekonstruksiya qilish ishlari amalga oshiriladi.

Qishloq joylarda barpo etilayotgan namunaviy massivlar aholi uchun sifatli yashash sharoitlari va qulayliklar yaratish maqsadida ichimlik suvi, elektr va tabiiy gaz tarmoqlari, ichki yo'llar va bozor infratuzilmasi obyektlari bilan ta'minlanadi. Jahon banki ishtirokida Sirdaryo, Buxoro viloyatlari tumanlarida ichimlik suvi ta'minotini yaxshilash loyihasi hamda Buxoro va Samarqand shaharlarida kanalizatsiya tizimini rekonstruksiya qilish loyihalari amalga oshirildi.

2019-yilda mamlakatimizni rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Parlamentga Murojaatnomasida hududlarni kompleks rivojlantirish tadbirlarini amalga oshirishda «Qishloq joylarda namunaviy uy-joylar qurish dasturlaridan bosqichma-bosqich shahar va posyolkalarda ko'p qavatli uylar qurishga o'tish, muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasi ham uy-joylarni qurish dasturlari bilan uzviy bog'liq holda rivojlanishi darkorligi ta'kidlandi. **Muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasi** ham uy-joylarni qurish dasturlari bilan uzviy bog'liq holda rivojlanishini ta'minlashga zamin yaratuvchi 2019-2020 yillarda arzon uy-joy massivlarida tashqi muhandislik tarmoqlari, inshootlari va transport kommunikatsiyalari qurilishi bo'yicha yig'ma ko'rsatkichlar tasdiqlandi.

Dastur doirasida, 2019-yildan boshlab quyidagi yangi namunaviy loyihalar bo'yicha arzon uy-joylar qurilishi amalga oshiriladi: – «Obod qishloq» dasturiga kiritilgan aholi punktlarida, shuningdek, aholisi zich bo'lmagan va zarur muhandislik-transport kommunikatsiyalari bilan ta'minlanmagan hududlarda 0,02 ga o'lchamli yer uchastkalarida joylashtiriladigan bir qavatli 3 xonali (yonma-yon quriladigan) arzon uylar;

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 24-noyabrdagi «Qishloq joylarda va fuqarolarning ayrim toifalari uchun arzon uy-joylar qurishni kengaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-4028 sonli Qarori «Obod qishloq» dasturiga kiritilgan aholi punktlarida, shuningdek, aholi zichligi yuqori bo'lgan va zarur muhandislik-transport kommunikatsiyalari bilan ta'minlangan hududlarda to'rt qavatli arzon ko'p kvartirali (2 va 3 xonali) uylar;

Shaharlarda O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, Milliy gvardiyasi harbiy xizmatchilari hamda ichki ishlar organlari xodimlari uchun besh qavatli arzon ko'p kvartirali (2 va 3 xonali) uylar. Bunda bo'sh yer uchastkalari mavjud bo'lmagan aholi punktlarida arzon ko'p kvartirali uylarni qurish yo'l bo'ylarida joylashgan yaroqsiz uy-joylar, bino va inshootlarni buzish hisobiga bo'shagan hududlarda chiziqli-qatorli ko'rinishda joylashtirgan holda amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-iyundagi «Obod mahalla» dasturi to'g'risida»gi PF- 5467-sonli Farmonida «Obod qishloq» va «Obod mahalla» davlat Dasturini amalga oshirish va unda tadbirkorlar ishtirokiga oid bo'sh turgan erlar maydonlarini yoki foydalanilmasdan turgan bino va inshootlarni tadbirkor va hunarmandlarga «nol» qiymatda berish hamda uni amalga oshirishda tashabbuskor tadbirkorlar mablag'lari va qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalari «Obod mahalla» jamg'armasining moliyalashtirish manbalari qilib belgilangan²¹ligi ushbu tizim qonunchiligidagi muhim voqeadir.

2018-yilda xususan, «Obod qishloq» va «Obod mahalla» dasturlari borasidagi qurilish va obodonlashtirish ishlariga 3 trillion so'm mablag' yo'naltirildi. Natijada 416 ta qishloq yangicha qiyofaga ega bo'ldi. 2019-yilda «Obod qishloq» va «Obod mahalla» dasturlari ijrosi uchun 4 trillion so'mdan ziyod mablag' ajratildi. Bugungi kunda mamlakatimizning urbanizatsiya darajasi 35,5 foizni tashkil etadi. Shuni hisobga olib mamlakatimizda urbanizatsiya darajasini 2030-yilga qadar 60 foizga yetkazish bo'yicha Davlat dasturi ishlab chiqiladi.

2018-yildan boshlab 2 tadan va 2019-2022 yillarda kamida 3 tadan joylarda qurilish, ta'mirlash va obodonlashtirish ishlarini bajarish, buning uchun mahalliy byudjetlar mablag'lari hisobidan qishloq ichki yo'llari va piyodalar yo'laklarini barpo etish hamda ta'mirlash, yo'lbo'ylarini obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish, sanitariya inshootlari va irrigatsiya tizimlarini barpo etish, transport to'xtash bokatlarini qurish; – xalqaro moliyaviy institutlarning kreditlari hamda korxonalarining o'z mablag'lari hisobidan elektr ta'minotini yaxshilash, aloqa tizimini modernizatsiya qilish, aholiga suyultirilgan gaz va ko'mir yoqilg'isini uzluksiz yetkazib berish; – ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan xizmatlarni tubdan yaxshilashga e'tibor qaratish, bunda bog'cha, maktab va oilaviy poliklinikalarni qurish, rekonstruksiya qilish va ta'mirlash ishlarini amalga oshirish hamda tegishli xarajatlarning yarmini respublika byudjeti va maqsadli jamg'armalar, qolgan qismini mahalliy byudjet va mahalliy homiyarlar hisobidan moliyalashtirishga erishildi.

«Obod qishloq dasturi» dastlab Jizzax viloyatining Do'stlik tumanidagi uy-joylar va infratuzilma obyektlari xarobahvolga kelib qolgan Jizzax viloyati, Do'stlik tumanidagi «Manas» qishlog'idan boshlandi. Bu qishloqda olib borilgan keng ko'lamli

²¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27 iyunidagi «Obod mahalla» dasturi to'g'risida»gi PF- 5467-sonli Farmoni. «Xalq s'z»i gazetasiidan 2018 yil 28 iyun.

obodonlashtirish ishlari natijasida atigi 1,5 oyda qishloq qiyofasi zamonaviy ko'rinish kasb etib, aholining turmush darajasi, kayfiyati va dunyoqarashi o'zgardi, odamlarda ertangi kunga mustahkam ishonch paydo bo'ldi. «Obod qishloq dasturi» doirasida 2018-yilning 1-aprelidan boshlab mamlakatimizning har bir tumani va shahrida, avvalambor olis va tabiiy-iqlim sharoiti og'ir hududlarda 2 tadan, jami 416 qishloqda aholining yashash va turmush sharoitlarini tubdan yaxshilash, mazkur qishloqlarning qiyofasini zamonaviylashtirish va ularda istiqomat qiluvchilar uchun ish o'rinlarini yaratishga qaratilgan tadbirlar amalga oshirildi hamda bu maqsadlar uchun 3 trillion so'mdan ortiq mablag'lar yo'naltirildi.

Ma'lumotlarga ko'ra, «Obod qishloq dasturi» mamlakatimizning 174 tumanida amalga oshirilgan bo'lib, unga 368 ta qishloq va ovul fuqarolar yig'iniga qarashli 333 740 ta xonadon va 1 719 978 aholi qamrab olindi.

Respublika hayotida aholining ijtimoiy himoyasi, bozor munosabatiga o'tish davrida ijtimoiy soha, ilm-fan, madaniyat va san'at va boshqa masalalarni hal qilishga qaratilgan nodavlat notijorat tashkilotlar tashkil etildi. Bulardan Ulug'bek nomidagi respublika iqtidorli yoshlarni qo'llab quvvatlash jamg'armasi, «Navro'z» hayriya jamg'armasi, Respublika «Mahalla» hayriya jamg'armasi, «Mehr-shafqat va salomatlik», «Sog'lom avlod uchun» hukumatga qarashli bo'lmagan xalqaro hayriya jamg'armasi, «Umid», «Ustoz», «Oltin meros», O'zbekiston faxriylarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash «Nuroniy» jamg'armasi faoliyat ko'rsata boshladi.

Bozor iqtisodiyotining o'tish davridagi o'ziga xos qiyinchiliklar tufayli og'ir sharoitda bo'lgan aholi qallamlarini vaqtincha bo'lsa-da ijtimoiy himoyalash maqsadida «Mehr-shafqat va salomatlik» jamg'armasi tashkil etilgan edi. Jamg'arma 1996 - yili ijtimoiy yordam sifatida aholiga 332.501 so'm yordam puli, 1472 kishiga 108460 so'mlik oziq-ovqat yordami, 86200 moddiy yordam, 865 nafar fuqaroga 110.776 so'mlik kiyim – kechak yordami berilgan.

Shuningdek, «Mahalla» jamg'armasi tomonidan ham aholini ijtimoiy himoyalash masalasiga e'tibor qaratilgan. Birgina 2014-yilgacha jamg'arma tomonidan aholining ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, yoshlarni milliy qadriyatlar ruxida tarbiyalash bo'yicha 280 mingdan ortiq tadbirlar o'tkazilgan. Kam ta'minlangan oilalar, nogironlar, boquvchisini yo'qotgan hamda yakka-yolg'iz keksalarni qo'llab-quvvatlash uchun jamg'arma hisobidan 2014-yilda 7 milliard so'm mablag' sarflangan.

Hozirda respublika aholisining qariyb 64 foizini yoshlar, ya'ni 30 gacha bo'lgan yoshlar tashkil etadi. Shu asnoda mustaqillik yillarida yoshlarning ta'lim olishi, kasb-hunar egallashi, o'z mutaxassisligi bo'yicha ishlashi va sog'lig'ini muhofaza qilishi, oila qurish, yashash joylariga ega bo'lish kabi o'nlab hayotiy talablarni davlat tomonidan kafolatlash va qondirishga qaratilgan keng qamrovli tadbirlar tizimi ishlab chiqildi.

Adliya tomonidan ro'yxatga olingan yoshlar nodavlat notijorat tashkilotlari bilan bir qatorda 71 ta elektron, 133 ta bosma yoshlar ommaviy axborot vositalari hamda 495 ta nodavlat ta'lim muassasalari kabi fuqarolik jamiyati institutlari faoliyat yuritib kelmoqda.

Respublikada nodavlat notijorat tashkilotlari tomonidan tarixiy madaniy qadriyatlarni tiklash va saqlash borasida ham ko'plab ishlar amalga oshirilgan. Hozirga kelib 4 ming 308 arxeologik, 2 ming 79 me'morchilik obidalari, 694 san'at asari, 395 diqqatga sazovor joylar, jami 7 ming 476 moddiy-madaniy meros obyektlari davlat himoyasiga olingan.

«Oltin meros» xalqaro xayriya jamg'armasi sa'yi-harakatlari tufayli amalga oshirilgan ishlar natijasida boy va ko'hna tarix, nodir va betakror hunarmandchilik, gullab yashnagan shaharlar, noyob qo'lyozma asarlar haqida ko'plab ma'lumotlar qo'lga kiritildi. Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va tumanlarda jamg'armaning bo'limlari tashkil etildi. O'tgan yillar mobaynida jamg'arma muzeyi 400 ga yaqin qadimiy qo'lyozmalar va toshbosma asarlar, 40 dan ortiq kartinalar, arxeologik va hunarmandchilik ashyolari bilan boyidi. 100 dan ziyod qadamjo, ziyoratgoh va obidalar obodonlashtirildi va qayta tiklandi.

Mustaqillik yillarida xotin-qizlarning ijtimoiy muhofazasi va ularni qo'llab-quvvatlashga ham alohida e'tibor berilgan. 1991-yil 25-fevral Respublika Xotin-qizlar kengashining ikkinchi plenumida ayollarning ijtimoiy, fuqarolik, madaniy va iqtisodiy huquqlarini himoya qiluvchi ilk jamoat tashkiloti O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi tashkil etildi. 1991-yil 21-iyunda O'zbekiston ishbilarmon ayollari «Tadbirkor ayol» assotsiatsiyasi ro'yxatga olindi. Shundan so'ng uchinchi yirik nodavlat notijorat tashkilotlardan biri bo'lgan O'zbekiston olimlari «Olimlar» uyushmasi davlat ro'yxatidan o'tdi.

O'zbekistonda xotin-qizlarga bo'lgan e'tibor tufayli ayollar nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kuchayishi va ularning sonini ko'payishiga sabab bo'ldi. 1998-yilda 9 ta xotin-qizlar nodavlat notijorat tashkilotlari tuzilib, 7 tasi davlat ro'yxatidan o'tgan bo'lsa, 1999-yilga kelib 25 ta shunday tashkilot tuzilib, ulardan 19 tasi adliya idoralarida ro'yxatga olingan.

2000-yilga kelib respublikada, viloyatlar va Toshkent shahri miqyosida ro'yxatga olingan 91 ayollar nodavlat notijorat tashkiloti o'z faoliyatlarini olib bordilar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekiston mustaqillikka erishgach nogdavlat notijorat tashkilotlari faoliyatiga keng imkoniyatlar yaratildi. Davlat tomonidan bunday tashkilotlar faoliyatining ham huquqiy, ham iqtisodiy asoslari kafolatlab berildi. Bu esa nodavlat notijorat tashkilotlar sonining ortishi va jamiyat hayotidagi mavjud muammolarni bartaraf etishga o'z hissasini qo'shishga imkoniyat yaratdi.

2. O'zbekiston Respublikasi «Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida»gi Qonunning mazmun mohiyati va uning hayotga tatbiq etilishi

Korrupsiya iqtisodiyot rivoji, chinakam qulay tadbirkorlik va investitsiya muhiti uchun eng asosiy to'siqlardan biridir. Tahlillarga ko'ra bu illat jahon iqtisodiyotiga har yili o'rtacha 2,6 trillion dollar zarar keltiradi.

Dunyoda korrupsiya darajasini o'rganuvchi Transprensy international xalqaro tashkiloti indeksida O'zbekiston oxirgi uch yilda 12 pog'onaga ko'tarilgan bo'lsada, hali bu illat barham topmagan.

Yurtdoshlarimizning fikricha, sog'liqni saqlash, ta'lim, bank, bojxona, sud, prokuratura, ichki ishlar, kommunal xizmat sohaslarida, shuningdek, fuqarolarni ishga qabul qilishda korrupsiya keng tarqalgan.

Tahlillarga ko'ra, sog'liqni saqlash tizimidagi xarajatlarning 25-30 foizi samarasiz sarflanmoqda. Ko'plab sohalarda davlat xaridlarni amalga oshirish tizimi ochiq oshkora emas.

Davlatimiz rahbari yaqinda Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomada korrupsiyaning oqibatlari bilan kurashishdan ko'ra barvaqt oldini olishga o'tish kerakligini ta'kidlab, unga qarshi kurashishga mas'ul bo'ladigan alohida organ tuzishni taklif qilgan edi²².

Korrupsiyaga qarshi kurashishning eng asosiy yo'li davlat organlari faoliyati va ish jarayonlarini shaffof qilishdir.

Prezident tashabbusi bilan 2017-yilda «Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida»gi Qonun va mazkur qonunning qoidalarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Prezident qarori hamda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha Davlat dasturi qabul qilindi.

Jahon tajribasiga e'tibor beradigan bo'lsak, «Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida»gi Qonunlar Markaziy Osiyo davlatlaridan Qozog'istonda 1998-yil 2-iyulda, Qirg'izistonda 2012-yil 8-avgustda, Turkmanistonda 2014-yil 1-martda, MDH davlatlaridan Ukrainada 2014-yilda, Moldovada 2002-yil 6-iyunda, xorijiy davlatlardan XXR da 2007-yil 1-yanvarda, Buyuk Britaniyada 2010-yilda qabul qilingan.

Respublikamizda qabul qilingan qonun asosida korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida aniq maqsadlarga qaratilgan chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan davlat siyosati izchillik bilan amalga oshirilmoqda. Bu borada amalga oshirilgan ishlarimiz natijasida korrupsiya bilan bog'liq jinoyatlar o'tgan yilga nisbatan 43 foizga kamaydi.

Biz bunday natijalarni korrupsiyaga qarshi kurash borasidagi uzoq va davomli faoliyatimizning dastlabki samarasi deb qabul qilishimiz, bu yo'lda yanada qat'iy ish olib borishimizni talab etadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashish yo'llaridan biri bu davlat xizmatlari sifatini tubdan yaxshilash, ularning ko'lamini kengaytirish orqali aholi uchun qulay muhit yaratish va korrupsiyani keltirib chiqaradigan holatlarni kamaytirishdan iborat.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 9 dekabr–Xalqaro korrupsiyaga qarshi kurash kuni munosabati bilan «Biz korrupsiyaga qarshimiz» mavzusida tanlov e'lon qilindi va ushbu tanlov 2018-yilning 1-oktyabridan 1-dekabrigacha o'tkazildi. Tanlov to'rt yo'nalish – eng yaxshi jurnalistik material (teleko'rsatuv, radioeshittirish, maqola), eng yaxshi blogpost, eng yaxshi ijtimoiy rolik, eng yaxshi insho («korrupsiya – taraqqiyot kushandasi»

²² <https://uz.uz/posts/korrupsiyaga-qarshi-kurashish-hamda-jamoochilik-nazorati-ii-11-02-2020>.

insholar tanlovi) yo'nalishlarida g'olib va sovrindorlar aniqlandi.²³ Olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyatning har tomonlama va jadal rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadida aholi va tadbirkorlarni o'ylantirayotgan dolzarb masalalarni har tomonlama o'rganish, amaldagi qonunchilik, huquqni qo'llash amaliyoti va ilg'or xorijiy tajribani tahlil qilish, shuningdek keng jamoatchilik muhokamasi natijasida ishlab chiqilgan hamda quyidagilarni nazarda tutadigan 2017- 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevralda «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-son Farmoni bilan tasdiqlandi.

Harakatlar strategiyasining 2.4. bandi bevosita jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini takomillashtirish masalalariga qaratilgan. Ushbu bandga asosan:

jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatni muvofiqlashtirishning samaradorligini oshirish;

korruptsiyaga qarshi kurashishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish va korruptsiyaga qarshi kurashish tadbirlarining samaradorligini oshirish belgilangan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-maydagi «O'zbekiston Respublikasida korruptsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-5729-son Farmoni bilan 2019-2020 yillarda korruptsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi va Korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasining yangilangan tarkibi tasdiqlandi.

Farmon bilan korruptsiyaga qarshi kurashish sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari orta muddatli istiqbolda quyidagilardan iboratligi belgilab qo'yildi:

davlat xizmatchilarini tanlov asosida saralab olish, lavozimga tayinlash va yuqori lavozimlarga ko'tarishning shaffof tartibiga asoslangan davlat xizmati tizimini shakllantirish, ular uchun cheklovlar, taqiqlashlar, rag'batlantirish choralari hamda korruptsiyaning oldini olish boshqa mexanizmlarining aniq ro'yxatini belgilash;

davlat xizmatchilari daromadlarini deklaratsiya qilish tizimini bosqichma-bosqich joriy etish va ularning ish haqi yetarli darajada bo'lishini ta'minlash, huningdek, davlat xizmatini o'tashda manfaatlar to'qnashuvini hal etishning ashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish;

korruptsiya bilan bog'liq huquqbuzarliklar to'g'risida xabar bergan shaxslarni himoya qilishning samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini joriy etish;

aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yanada oshirish, jamiyatda korruptsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni kuchaytirish;

²³ Ўзбекистон Республикаси Президентини Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисига Мурожаатномасини ўрганиш ва кенг жамоатчилик ўртасида тарғиб этишга бағишланган ИШИМ-ПН-ОММАБОП ҚУЛЛАНМА, Тошкент, Маълумият, 2019, 242-бет.

davlat organlari va tashkilotlarining hisobdordligi va faoliyatining shaffofligini oshirish va boshqalar.

2019-yil 1-iyuldan boshlab davlat organlari zimmaga yuklangan vazifa va funksiyalarni amalga oshirishda yuzaga keladigan korrupsiya xavf-xatarlarini vaqti-vaqti bilan majburiy baholab borishi, uning yakunlari bo'yicha:

korrupsiya xavf-xatariga eng ko'p duch keladigan davlat xizmatchilarining faoliyat sohalari va lavozimlari, shuningdek, ularning funksiyalari (vakolatlari)ning ro'yxatini shakllantirishi;

idoraviy korrupsiyaga qarshi kurashish dasturlari ijrosining har choraklik monitoringini amalga oshirishi va korrupsiyaviy xavf-xatarlarni minimum darajaga tushirish choralarini ko'rishni belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Adliya vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi Bosh prokuratura bilan birgalikda **yoshlarga korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida huquqiy ta'lim berish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish** va 2019-yil 1-sentyabrdan boshlab tatbiq etish va umumiy o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi va oliy ta'lim muassasalarining o'quv dasturlarida korrupsiyaga qarshi mavzular yanada kuchaytirilishini ta'minlashi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 - yil 27 - maydagi PF-5729-son Farmonining 8-bandi ijrosi yuzasidan Oliy ta'lim sohasida «Korrupsiyasiz soha» loyihasini amalga oshirish bo'yicha tasdiqlangan «Yo'l xaritasi» tasdiqlangan.

«Yo'l xaritasi»da 7 yo'nalishda (OTM sohasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha umumiy tashkiliy-amaliy chora-tadbirlar, OTM qabul jarayoni, ta'lim berish va talabalar bilimni baholash jarayonini takomillashtirish, talabalar o'qishini ko'chirish, o'qishga tiklash, xorijiy davlatlarda berilgan ta'lim olganlik to'g'risidagi hujjatlarni nostrifikatsiya qilish hamda ta'lim tashkilotlarini attestatsiya va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish, OTM faoliyatini takomillashtirish, professor-o'qituvchilarning ijtimoiy himoyasi hamda ularga qo'yiladigan talablarni takomillashtirish hamda ta'lim tizimida byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlash) 46 banddan iborat korrupsiyaviy holatlarni bartaraf etish nazarda tutilgan:

Tadbirlarni Davlat byudjeti, oliy ta'lim muassasalarining byudjetdan tashqari mablag'lari, BMT taraqqiyot dasturi, YUNESKO, Jahon banki, Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti mablag'lari hisobidan moliyalashtirish belgilangan. Chora-tadbirlarda jami 31 ta normativ-huquqiy hujjat (2 ta qonun – Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi va Oliy ta'lim to'g'risida, 1 ta Prezident qarori, 23 ta Vazirlar Mahkamasi qarori, 5 ta idoraviy normativ huquqiy hujjat loyihalari) ishlab chiqish, 15 ta amaliy-tashkiliy chora-tadbirlar (1 ta ilmiy tadqiqot, 2 ta tahliliy ma'lumot va 12 ta boshqa tadbirlar) belgilangan.

2019-yil 23-sentyabrda Vazirlar Mahkamasining «Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 797-son qarori qabul qilinib, oliy ta'lim muassasasi rahbar kadrlarining o'quv-metodik va ilmiy-

pedagogik faoliyati natijalari inobatga olinadigan, ularga muntazam ravishda kasbiy o'zini o'zi rivojlantirib borish imkoniyatini beruvchi uzluksiz malaka oshirish tizimi amaliyotga joriy etildi. O'qitishning zamonaviy usullarini qo'llash bilan bog'liq fan va kurslarni kengaytirish maqsadida qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslari o'quv rejalariga 13 ta yangi modul kiritildi.

Respublikada malakali yetuk kadrlarni tayyorlash maqsadida ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, kadrlar salohiyatini mustahkamlash, shuningdek ta'lim xodimlarini moddiy rag'batlantirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Yuqorida ta'kidlanganidek, aynan muhtaram Prezidentimiz tashabbuslari asosida oliy ta'limda amalga oshirilayotgan o'zgarishlardan, jumladan sohada korrupsiyaga to'liq barham berish bo'yicha ko'rilayotgan amaliy choralar ham mavjud.

Xususan, keyingi yillarda oliy ta'lim muassasalari soni ortdi.

«2019-yilda mutlaqo yangicha mazmun va shakldagi 4 ta Prezident maktabi, 3 ta ijod maktabi ish boshladi. Oliy ta'limni rivojlantirish uchun o'tgan yili 19 ta yangi oliy o'quv yurti, jumladan, 9 ta nufuzli xorijiy universitetning filiali ochildi. Yetakchi xorijiy universitetlar bilan hamkorlikda 141 ta qo'shma ta'lim dasturi bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi. Oliy ta'lim muassasalariga jami 146 ming 500 nafar yoki 2016-yilga nisbatan 2 barobar ko'p talaba o'qishga qabul qilindi».²⁴

Qabul kvotalari 2016-yilga nisbatan oshdi va natijada yoshlarning oliy ta'lim bilan qamrovi 9 foizdan 25 foizga yetdi.

2018-2019-o'quv yilidan boshlab 52 ta oliy ta'lim muassasasida sirtqi, 9 ta oliy ta'lim muassasasida kechki ta'lim, 43 ta oliy ta'lim muassasasida ikkinchi oliy ta'lim sirtqi shaklda joriy etildi.

Yangi 66 ta ta'lim yo'nalishi va 48 ta mutaxassislik bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi.

16 ta oliy ta'lim muassasasida 10 ta xorijiy davlatning yetakchi oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda 33 ta ta'lim yo'nalishi va 14 ta mutaxassislik bo'yicha qo'shma ta'lim dasturi asosida kadrlar tayyorlanmoqda.

2019-yilda oliy ta'limni moliyalashtirishga byudjetdan 1 trln. 289 mlrd so'm hamda 3 trln. 417 mlrd so'm kontrakt tushumlarini yo'naltirish rejalashtirilgan.

Soha xodimlarini moddiy rag'batlantirish, jumladan ularning uy-joy sharoitlarini yaxshilash, ayniqsa, yosh tadqiqotchilarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha misli ko'rilmagan aniq choralar amalga oshirilmoqda.

Ammo ta'kidlash kerakki, tahlillar ko'rsatganidek korrupsiyaga qarshi kurash borasida bir qator masalalar ham mavjud. 2018-yildan o'tkazilgan «Ijtimoiy fikr» jamoatchilik fikrini o'rganish markazi tomonidan o'tkazilgan so'rovlarga ko'ra, korrupsiyaga moyil bo'lgan sohalar sifatida ta'lim 21,2 foiz ekanligi aniqlangan.

Tahlillar ko'rsatganidek tizimda korrupsion jinoyatlarning quyidagi ko'rinishlari uchraydi:

²⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисиغا Мурожаатномаси.

1. Ta'lim muassasalari mansabdorlarining o'z shaxsiy manfaatlarini ustun qo'yib, mansab soxtakorligini sodir etib, soha uchun ajratilgan, tizimning bir maromda faoliyat olib borishi uchun yo'naltirilishi lozim bo'lgan byudjet mablag'larini talon-toraj qilish.

2. Ta'lim tizimidagi korxona, muassasa va tashkilotlarning xodimlarini ishga qabul qilish, boshqa lavozimga o'tkazish va shu kabi masalalarni pora evaziga hal qilish.

3. Ta'lim muassasalari mansabdorlari tomonidan asoslantirilmagan xarajatlar uchun pul yig'ish kabi suiiste'molchiliklar sodir etilishi.

Mablag'larni asosan muassasani ta'mirlash va boshqa xarajatlar niqobi ostida, ba'zi holatlarda esa sodir etilgan jinoyatlarni pora berish yo'li bilan tekshiruvdan yashirish maqsadida yig'ish holatlari kuzatilmoqda.

4. Ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilinishi yuzasidan tuzilgan statistik ma'lumotlarni soxtalashtirish, ta'lim muassasasida tahsil olmagan o'quvchilarga soxta attestatlarni berish evaziga pora olish, haqiqatda ishlamagan yoki ta'lim muassasasiga umuman aloqasi bo'lmagan shaxslarni muassasa xodimlari sifatida rasmiylashtirish va boshqa turdagi jinoyatlar sodir etish.

6. Ta'lim tizimidagi mansabdor shaxslar tomonidan o'qishga qabul qilish, boshqa o'quv muassasalariga o'tkazish evaziga pora olish.

Oliy ta'lim tizimida korrupsiya holatlarining uchrashi, bepul umumiy ta'lim olish borasidagi konstitutsiyaviy huquqlarning buzilishi, ta'lim oluvchilar bilim darajasining tushib ketishi, jamiyatdagi inson salohiyatining kamayishiga olib kelishi mumkinligi ko'rsatib o'tilgan holatlarga alohida e'tibor qaratishni talab etadi.

Ta'kidlab o'tilganidek, to'plangan statistik ma'lumotlarning tahlili sohadagi jinoyatchilik darajasi yuqori ekanligini ko'rsatmoqda, bu esa o'z navbatida, sohada korrupsiyaga qarshi kurashish, uni oldini olishga yo'naltirilgan aniq va qat'iy chora-tadbirlar ishlab chiqilmaganligi, jinoyatlarni sodir etishga imkon berayotgan shart-sharoitlar atroficha tahlil qilinmaganligi, soha xodimlari o'rtasida korrupsiya va uning ijtimoiy hayotning barcha sohalariga bo'lgan salbiy ta'sirini tushuntirishga yo'naltirilgan targ'ibot va tashviqot ishlari yetarli darajada o'tkazilmaganligi, tizim xodimlari tomonidan qonunbuzish sodir etilishini oldini oluvchi va bunga doimiy hamda tizimli ravishda qarshi kurashuvchi samarali mexanizm yaratilmaganligining natijasidir.

«Korrupsiyaga qarshi kurashishda aholining barcha qatlamlari, eng yaxshi mutaxassislar jalb qilinmas ekan, jamiyatimizning barcha a'zolari, ta'bir joiz bo'lsa, «halollik vaksinasi» bilan emlanmas ekan, o'z oldimizga qo'ygan yuksak marralarga erisha olmaymiz. Biz korrupsiyaning oqibatlari bilan kurashishdan uning barvaqt oldini olishga o'tishimiz kerak».²⁵

Ushbu illatga qarshi kurashishdagi yana bir muhim vositalardan biri-jamoatchilik nazorati. Bugungi kunda yurtimizda 10 mingdan ziyod nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyat yuritmoqda. Lekin ularning o'mi va faoliyati

²⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисиغا Мурожаатномаси.

sezilmayapti. Chunki bu tashkilotlar manfaatlarini ifoda etuvchi, davlat bilan ko'prik vazifasini bajaruvchi yaxlit tizim yo'q.

Shu bois Prezidentimiz Oliy Majlisga Murojaatnomasida jamoatchilik nazoratini yanada kuchaytirish, davlat va jamiyat o'rtasida o'zaro yaqin hamkorlik o'rnatish maqsadida Jamoatchilik palatasi tashkil etish taklifini ham bildirgan edi. Jamoatchilik palatasi aholi fikrini muntazam ravishda o'rganib borishi, ularning echimini topish bo'yicha davlat idoralari oldiga aniq vazifalarni qo'yishi zarurligi ta'kidlandi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tizimdagi korrupsion jinoyatchilik va boshqa huquqbuzarliklar ahvolini atroflicha tahlil qilib, ularning sabablari va sodir etilishiga imkon berayotgan shart-sharoitlarni o'rganib, tizimning har bir sohasini qamrab oluvchi, mavjud yoki yuzaga kelishi mumkin bo'lgan huquqbuzarlikka qarshi kurashish va uning oldini olishga yo'naltirilgan aniq muddatlari va ijrochilari belgilangan chora-tadbirlar rejasini ishlab chiqish hamda kelgusida ushbu turdagi davriy rejalarning ishlab chiqilishi va ijrosini ta'minlash lozim.

1. Mustaqillik yillarida O'zbekistondagi ma'naviy va madaniy taraqqiyot, milliy istiqlol g'oyasi va mafkuraviy masalalar, milliy urf-odatlar, qadriyat va an'analarning tiklanishi

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish bilan bir vaqtda ma'naviy merosimizni, madaniy qadriyatlarimizni tiklash va ularni xalqimizga yetkazish borasida keng ko'lamda faoliyat olib borildi.

Respublika Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlab o'tganidek, ma'naviyatning mohiyati shunchalik kengki, uni o'lchab ham, poyoniga yetkazib ham bo'lmaydi. U inson uchun butun bir olamdur.

Bozor munosabatlari sharoitida ma'naviyat va ma'rifat ishlariga g'oyat katta e'tibor berilishi mustaqil O'zbekistonda yangi jamiyat qurishning o'ziga xos xususiyatlaridan biridir.

Bugungi kunda ma'naviy merosimizni, qadriyatlarimizni tiklash, xalqimiz, jumladan, yoshlarimiz ma'naviyatini boyitish, o'zligini anglash, xususan kelajagimiz bo'lgan, zamon talablariga javob beradigan yuqori malakali, ongli mutaxassis kadrlarni tayyorlash ularning ma'naviyatini yuksaltirishga erishish g'oyat muhimdir.

O'zbek xalqining boy ma'naviy qadriyatlarini qaytadan tiklash, ularni xalqimizga qaytarish mustaqillik davri tariximizning ajralmas qismidir. Shu ma'noda bu tarixni yoritmay turib, umuman mustaqillik davrining to'la tarixini yaratib bo'lmaydi²⁶.

Shu borada «Ma'naviyat va ma'rifat» jamoatchilik markazini tashkil qilish va ularning ish samaradorligini oshirishga qaratilgan 1994-yil 23-apreldagi va keyingi Prezident farmonlari Respublikada ma'naviy va mafkuraviy ishlarni yuksaltirishda katta ahamiyatga ega bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2000-

²⁶ Тоҳирбоев М.Т. Ўзбекистон мустaqilligi шарoitida milliy ma'naviy qadriyatlarining tiklanishi va rivojlanishi. Diss... tarix fanlari nomodi. - Andijon: 2001.

yilning 2-iyunidagi Respublika ma'naviyat va ma'rifat kengashini qo'llab-quvvatlash to'g'risidagi yangi farmoni mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy islohotlarni izchil amalga oshirish, milliy istiqlol g'oyasining asosiy tushuncha va tamoyillarini xalqimiz ongi va qalbiga singdirish borasida ulkan ishlarni amalga oshirishga qaratilgan muhim dastur bo'lgan edi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan 2017-yil 28-iyulda qabul qilingan (PQ-3160) «Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida»gi qarori bilan Respublika Ma'naviyat targ'ibot markazi hamda Milliy g'oya va mafkura ilmiy-amaliy markazi birlashtirilib, Respublika ma'naviyat va ma'rifat markazi qayta tashkil etildi, uning dolzarb vazifalari belgilandi. Bu esa jamiyat hayotining ma'naviy-ma'rifiy asoslarini mustahkamlash, Vatanimiz taqdiri va kelajagi uchun daxldorlik va mas'uliyat hissini oshirish, yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirishga yo'naltirilgan targ'ibot tizimini yanada rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ajdodlarimizning bizgacha yetib kelgan boy madaniy meroslarini o'rganish ham katta o'rin egallaydi. Shu sababli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qadriyatlar, urf-odatlar, buyuk ota-bobolarimizning bizga qoldirgan meroslarini o'rganish va targ'ib etish uchun keng yo'llar ochildi. Bu boradagi tadbirlar mustaqilligimizning dastlabki kunlaridanoq amalga oshirila boshlandi. Xususan, ma'naviy-ma'rifiy ishlarning rivojlanishi uchun davlat tomonidan katta mablag'lar ajratildi. O'zbekistondagi barcha davlat teatrlari, madaniyat uylari, san'at oliy o'quv yurtlari, folklor-etnografik guruhlar madaniyat o'choqlariga aylanib qoldi. Teatr sahnalarida yangi zamonaviy spektakllar qo'yila boshladi.

Badiiy adabiyotda partiyaviylik, sinfiylik nuqtayi nazaridan yondashishga chek qo'yildi. Bahovuddin Naqshband, Feruz, Xo'ja Axror, Cho'lpon, Fitrat kabi katta hizmatlarni hisobga olib adabiyotning ilg'or namoyandalari Abdulla Oripov, Said Ahmad, Erkin Vohidov, Qayipbergen To'lepbergenov, Ibroym Yusupovlar O'zbekiston Qahramoni unvoniga sazovor bo'ldilar.

1991-yili buyuk alloma, g'azal mulkining sultoni Alisher Navoiy yubileyini o'tkazish katta ahamiyatga molik voqea bo'ldi. Bu tantanaga bag'ishlanib Respublikamizda shoirning asarlari nashrdan chiqarildi. 1994-yil Mirzo Ulug'bek tavallud topgan kunining 600 yilligi keng ko'lamda, jahon miqyosida nishonlandi. YUNESKO ning Parijdagi qarorgohida yubileyga bag'ishlangan haftalik o'tdi.

Mustaqillik yillarida buyuk sohibqiron Amir Temurning 660 yilligi bo'lib o'tdi. YUNESKO tomonidan 1996-yil «Amir Temur yili» deb e'lon qilindi. Shu yili YUNESKO ning Parijdagi qarorgohida «Temuriylar davri, fan, madaniyat va maorifning gullab-yashnashi» mavzuida anjuman va unga bag'ishlangan

ko'rgazma ochildi. Mamlakatimizda «Temur va temuriylar» muzeyi, Amir Temur nomi berilgan bog'lar, ko'chalar barpo etildi.

Islom olamining allomasi Iso at-Termiziyning 1200 yilligi, Mahmud az Zamahshariyning 920 yilligi, Najmiddin Kubroning 850 yilligi, Bahouddin Naqshbandiyning 675 yilligi keng ko'lamda nishonlandi. Ularning boy asarlari nashrdan chiqarildi.

Najmiddin Kubro

Barcha viloyatlar va shaharlarda har yili Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab, Ogahiyarga bag'ishlanib kechalar o'tkazildi, Jaloliddin Manguberding 800 yillik tavalludi, «Alpomish» dostoni yaratilishining 1000 yilligi keng miqyosda nishonlandi.

Ma'naviy hayotni takomillashtirish maqsadida Imom al Buxoriyning yubileyiga

bag'ishlab, Qur'oni Karimdan keyin ikkinchi o'rinda turadigan «Al-Jome' as-Sahih» (Ishonarli to'plam), «Al-adab, al-mufrad» (Adab durdonalari) o'zbek tiliga tarjima qilinib, nashrdan chiqarildi.

1998-yili Imom al Buxoriy tavalludining 1225 yilligi, Ahmad al Farg'oni tavalludining 1200 yilligi jahon miqyosida keng nishonlandi. Respublikada yubiley munosabati bilan allomalar hayotiga bag'ishlangan ilmiy anjumanlar va badiiy ko'rgazmalar ochildi.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov tashabbusi va bevosita ishtiroki bilan buyuk vatandoshlarimiz fiqh ilmining bilimdoni, nomi sharq va g'arbda mashhur bo'lgan Abul Hasan ibn Abu Bakr ibn Abduljalil al Farg'oni al-Marg'inoniy tavalludining 910 yilligi, kalom ilmining asoschisi Imom Abu Mansur al Moturidiy tavalludining 1130 yilligi butun mamlakatimizda keng nishonlab o'tildi. Yurtimiz hali ittifoq tarkibida bo'lgan, Kremlning hukmronligi hali kuchini yo'qotmagan bir paytda – 1990-yil iyun oyida Respublika Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov «Musulmonlarning Saudiya Arabistoniga Haj qilishi to'g'risida»gi farmonga imzo chekdi. O'zbekiston hukumatining har tomonlama qo'llab-quvvatlashi bilan 1991-yilda Haj qilish baxtiga 350 kishi sazovor bo'lgan bo'lsa, 2001-yili hojilarning soni 3801 kishiga etdi. Jami mustaqillik yillari Haj ibodatini ado etishga muvaffaq bo'lganlarning soni 31.057 kishini tashkil qildi. 2018-yilda Haj safariga boruvchilar 7 ming nafar kishini tashkil etmoqda, Umra safariga borishni istagan barcha fuqarolar uchun to'la imkoniyat yaratildi.

Xalqimiz asrlar davomida nishonlab kelgan bayramlaridan biri «Navro'z» umumxalq bayrami sifatida qayta tiklandi. 1992-yil Prezident farmoni bilan Ramazon va Qurbon hayit kunlari umumxalq bayrami deb e'lon qilindi. 2018-yildan boshlab, bu bayramlar kunlari uch kun nishonlash imkoniyati yaratildi.

«Movarounnahr» diniy boshqarmasi faoliyati Respublikamiz hayotida o'z o'mini egalladi. Diniy boshqarma qoshida Islom Universiteti va viloyatlarda madrasalar tashkil etildi. «Islom nuri» gazetasi chop etilmoqda. Mustaqillik arafasida O'zbekiston bo'yicha 87 masjid bo'lsa, 1998-yilda ularning soni 3000 ga,

hozir esa 5000 dan ortdi. Din inson ruhini poklashi, odamlar o'rtasida mehr-oqibat tuyg'ularini mustahkamlashi, milliy qadriyat va an'analarni asrashga xizmat qilishi bilan jamiyat hayotida muhim o'rin tutib kelgan. O'zbek yurti azaldan qadimiy dinlar rivoj topgan makondir. Hozirgi kunda ko'p millatli O'zbekiston Respublikasida islom dini bilan bir qatorda o'n to'rtta diniy konfessiyalar yonma-yon yashab kelmoqda.

1995-yili rus pravoslav cherkovi Toshkent va O'rta Osiyo eparxiyasi tashkil etilganligining 125 yilligi yubileyi, O'zbekiston evangel-lyutteran jamoasi tashkil etilganining 100 yilligiga bag'ishlangan «Bir osmon ostida» shiori bilan musulmon va xristian dinlari vakillari o'rtasida o'tkazilgan muloqot katta ahamiyat kasb etdi. Toshkentda 2000 yilning sentyabrida YUNESKO rahnamoligida «Jahon dinlari tinchlik madaniyati yo'lida» mavzuida dinlararo muloqot xalqaro anjuman bo'lib o'tdi. Unda AQSH, Fransiya, Rossiya, Eron, Isroil, Hindiston, Xitoy, Vatikan kabi o'ttizga yaqin mamlakat, shuningdek, xalqaro diniy muassasalar vakillari qatnashdilar. Hozirgi kunda mustaqil Ozbekistonda din va vijdon erkinligi mustahkam qaror topgan va barcha diniy konfessiyalar birgalikda mustahkam tinchlikni saqlash, diniy ekstremizm va xalqaro terrorchilikka qarshi dadil kurash olib bormoqda. Mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar negizida xavfsizlik millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishi nisoblanadi. Bugungi kunda mamlakatimizda istiqomat qilayotgan 130 dan ortiq millat va elat vakillari 138 ta milliy madaniy markazlarga birlashib O'zbekiston umumiy uyimiz shiori ostida katta bir oilaning farzandlaridek yashamoqdalar. 2017-yil 19-may kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi xuzurida Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalari qo'mitasi tashkil etildi. Bu esa jamiyatimizda millatlararo hamjihatlik va bag'rikenglikni ta'minlashga qaratilgan davlat siyosatini amalga oshirishda yana bir qadam bo'ldi.

Istiqlol yo'lida qadam tashlab borayotgan Vatanimizdagi mavjud ma'naviy, madaniy omillariga e'tibor berish bilan birga maorif, ta'lim-tarbiya ishlariga e'tibor kuchaytirilmoqda.

Oxirgi yillarda madaniyat va san'at sohasida muayyan ishlar amalga oshirildi.

Bu ezgu ishlarni amalga oshirishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning sa'y-harakati va rolini alohida ta'kidlash o'rinlidir. Fikrimizning dalili sifatida Qashqadaryo zaminida buyuk alloma, moturidiya ta'limotining yirik vakili, islomiy e'tiqod pokligi masalasida 15 ga yaqin kitob muallifi Abu Muin Nasafiy, Sherobod tumanida buyuk hadisshunos alloma Abu Iso Muhammad at-Termiziy, Buxoroda Bahouddin Naqshband hazratlari, Toshkentda Imom Termiziy nomidagi masjid va Suzuk ota maqbaralari kabi ko'plab ziyoratgohlarni obod qilish borasidagi ezgu ishlarni qayd etish mumkin²⁷.

Shuningdek, Yurtboshimizning O'zbekiston xalqining tarixiy, ma'naviy va

²⁷ Халифудова Х.Ю. Мустандиллик йилларида Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий, саноат, маънавий-маданий taraqqiysi. (Усув қўлланма). Жиззах, 2020. 118-бет.

madaniy merosini avaylab asrashga g'amxo'rligining yaqqol namunasi sifatida 2017- yil 15- fevraldagi «Madaniyat va sport sohasida boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-4956-sonli farmoni, 2017- yil 24- maydagi «Qadimiy yozma manbalarni saqlash, tadqiq va targ'ib qilish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida»gi PQ-2995-sonli qarori, 2017-yil 20-iyundagi «O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekistonga oid xorijdagi madaniy boyliklarni tadqiq etish markazini tashkil etish to'g'risida»gi PQ-3074-sonli qarori, 2017- yil 30-iyundagi «O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzurida O'zbekistonning eng yangi tarixi bo'yicha jamoatchilik kengashi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi PQ-3105-sonli qarorlari xalqimizning qadimiy tarixi va boy madaniyatini tiklash, buyuk allomalarimiz, aziz-avliyolarimizning ilmiy, diniy va ma'naviy merosini har tomonlama chuqur o'rganish va targ'ib etish, chet ellarda²⁸ saqlanayotgan, mamlakatimiz tarixi va madaniyatiga oid madaniy boyliklarni aniqlash, shu tarixiy eksponatlarning asl yoki ko'chirma nusxalarini yurtimizga olib kelish kabi ishlarni tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning bevosita tashabbusi va topshirig'i asosida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan «Namangan viloyati To'raqo'rg'on tumanida atoqli ma'rifatparvar Ishoqxon Ibrat nomidagi yodgorlik majmuasini tashkil etish to'g'risida»gi, 2017- yil 14 -apreldagi -Xorazm Ma'mun akademiasining faoliyatini yanada rivojlantirish va takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 211-sonli, 2017 -yil 15-iyundagi «Alohida muhim ijtimoiy, madaniy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan obyektlarni qurish, rekonstruksiya qilish va mukammal ta'mirlash sohasidagi ishlarni tashkil etishni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 376-sonli qarorlari madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan samarali foydalanishni tashkil etishda alohida ahamiyatga ega me'yoriy hujjatlar hisoblanadi. Demak, bugungi kunda O'zbekiston xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini asrab-avaylash, saqlash hamda kelajak avlodga bus-butunligicha yetkazish davlatimiz taraqqiyotida hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi.²⁹

O'zbek milliy maqom san'atining noyob namunalarini keng targ'ib qilish, uni asrab-avaylash va rivojlantirish, yosh avlod qalbida milliy mumtoz san'atimizga hurmat va ehtirom tuyg'ularini kamol toptirish, turli xalqlar o'rtasidagi do'stlik va birodarlik rishtalarini mustahkamlash, ijodiy hamkorlik, madaniy-ma'rifiy munosabatlar doirasini xalqaro miqyosda kengaytirish maqsadida davlatimiz rahbarining 2018-yil 6-aprelda «Xalqaro maqom san'ati anjumanini o'tkazish to'g'risida»gi qarori qabul qilindi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan 2018 yil 6–10 sentyabr kunlari Shahrisabzda 73 davlat vakillari ishtirokida

²⁸ Файзуллаев Т., Саримсов А. Мустанаи Ўзбекистоннинг илтимой-иқтисодий ривожланиши (Ўқуш-услубий қўлланма). - Наманган, 2013. -Б.185.

²⁹ Усмонов М. Маданият ва маданий мероси асрашнинг ҳуқуқий асослари. ЎқДСМН хабарлари — 2018/1(5) -Б.4

birinchi Maqom san'ati xalqaro forumi bo'lib o'tdi. Tadbir ishtirokchilari va mehmonlarning fikriga ko'ra, ushbu anjuman jahon madaniyatining mulkiga aylangan noyob o'zbek milliy maqomini saqlash va rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. 2018-yil 24- iyulda O'zbekiston Prezidentining «Milliy kinoindustriyani rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» qarori mamlakatimizda kino san'atini yanada rivojlantirish, sohada malakali mutaxassislar tayyorlash, zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar sifatini oshirish, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash bo'yicha muhim tadbirlarga asos bo'lmoqda. Bugungi kunda O'zbek milliy baxshichilik va dostonchilik san'atining noyob namunalarini asrab-avaylash va rivojlantirish, uni keng targ'ib qilish, yosh avlod qalbida ushbu san'at turiga hurmat va e'tibor tuyg'ularini kuchaytirish, turli xalqlar o'rtasidagi do'stlik va birodarlik rishtalarini mustahkamlash, ijodiy hamkorlik, madaniy - ma'naviy munosabatlar doirasini xalqaro miqyosda yanada kengaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-noyabrda «Xalqaro baxshichilik san'ati festivalini o'tkazish to'g'risida»gi Qarori qabul qilindi. Qaror asosida O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi, Fanlar akademiyasi hamda Surxondaryo viloyati hokimligining Termiz shahrida har ikki yilda bir marta xalqaro baxshichilik san'ati festivalini tashkil etish hamda ushbu festivalni birinchi marta 2019-yil 5–10 aprel kunlari o'tkazish haqidagi taklifi ma'qullandi.

Shuningdek, o'zbek milliy maqom san'ati markazi va muzeyi tashkil etildi, ushbu san'at yo'nalishini rivojlantirish tizimi yaratildi.

Bularning barchasidan biz yagona bir maqsadni ko'zda tutmoqdamin. Ya'ni O'zbekiston ilm-fan, intellektual salohiyat sohasida, zamonaviy kadrlar, yuksak texnologiyalar borasida dunyo miqyosida raqobatbardosh bo'lishi shart ekanligi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan turli doiradagi yig'ilish va anjumanlardagi nutq va ma'ruzalarida alohida ta'kidlab o'tilmoqda.

O'zbekiston mustaqilligiga erishgan dastlabki kunlardan boshlab eng muhim masalalardan biri eski tafakkur, e'tiqodidan qutilgan istiqlol uchun, o'z ona-yurti uchun xizmat qiladigan kadrlar tayyorlash masalasi turdi. Eski tuzumni asta-sekin tag-tomiri bilan tugatib, batamom yangi, jahonning ilg'or taraqqiy etgan mamlakatlari yo'lidan boradigan haqiqiy demokratik jamiyat qurish endilikda yangicha fikrlaydigan quyidan tortib yuqori toifadagi kadrlarga bog'liq bo'lib qoldi.

Sobiq ittifoqda katta-kichik rahbar xodimlar har xil darajadagi partiya va komsomol maktablari, kommunistik mafkura targ'ibotchisi va tashviqotchilarini tayyorlaydigan Universitet va akademiyalarda tayyorlangan bo'lsa, endilikda bu o'quv yurtlari, tabiiyki, tarix sahmasidan rushib qoldi, rahbar kadrlarni tayyorlash maqsadida bozor munosabatlariga asoslangan yangi jamiyatda Prezident qoshidagi «Davlat va jamiyat qurilishi akademiyasi» (hozirda Davlat boshqaruv

akademiyasi), «Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti», ayrim vazirliklar qoshida akademiyalarning tashkil etilishi katta ahamiyat kasb etadi.

«O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan birinchi marta mamlakatimiz parlamenti – Oliy Majlisga Murojaatnoma»sida yurtimizdagi ijodiy uyushmalarning ijtimoiy hayotimizdagi o'rni va nufuzini oshirish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash maqsadida O'zbekiston ijodkorlarini qo'llab-quvvatlash «Ilhom» jamoat fondi, shuningdek, madaniyat va san'at muassasalari hamda yirik kompaniya va banklar hamkorligida «Do'stlar klublari», Toshkent shahridagi Milliy bog' hududida muhtasham Adiblar hiyoboni tashkil etilganligi, Yozuvchilar uyushmasining yangi binosi, Qoraqalpog'istonda va bir qator viloyatlarimizda ulug' adiblarimizning nomlari bilan atalgan ijod maktablari barpo etilganligi ta'kidlab o'tilgan.

Ma'naviy hayotimizda muhim voqea bo'lgan ana shunday loyihalar, O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi, Imom Buxoriy va Imom Termiziy nomlaridagi xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari, Islom akademiyasi kabi ilmiy-ma'rifiy muassasalar faoliyatini yo'lga qo'yish ishlari boshlanganini, buyuk allomalarimizning yodgorlik majmualari qoshida hadisshunoslik, islom huquqshunosligi, tasavvuf, kalom va aqida ilmi kabi diniy-ma'rifiy yo'nalishlarni o'rganish bo'yicha maxsus maktablar tashkil etilganligi, bu ishlarimizning chuqur ilmiy va amaliy asoslarga egaligiga e'tibor qaratilgan.

Ma'lumki, qadimiy madaniyat va sivilizatsiyalar chorrahasi bo'lgan yurtimiz zaminidan o'rta asrlarda minglab olimu ulamolar, buyuk mutafakkir va shoirlar, aziz-avliyolar yetishib chiqqan. Ularning aniq fanlar va diniy ilmlar sohasida qoldirgan bebaho merosi, butun insoniyatning ma'naviy mulki hisoblanadi.

Mustaqillik yillarida o'z faoliyatini boshlagan «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakatining asosiy maqsad va vazifalari kelajak avlodimiz diliga va ongiga milliy istiqlol g'oyalari va mafkurasini singdirish, aholining aksariyatini tashkil qilgan yigit-qizlarimizni milliy va umuminsoniy qadriyatlari asosida tarbiyalashga qaratilganidir.

O'zbekiston hukumati yoshlarni jismoniy tarbiya va sport bilan keng shug'ullanishi uchun barcha sharoitlarni yaratib qo'ydi. Hozirgi kunda Respublikada jismoniy tarbiyaning 15085 boshlang'ich tashkiloti shug'ullangan bo'lib, ulardan 9501 maktablarda, 710 tasi litsey va kollejlarda, 63 tasi oliygohlarda tashkil etilgan.

Respublikada sport inshootlarini qurishga ulkan e'tibor qaratilgan. Jumladan, hozirgi kunga kelib 500 dan ortiq sport klublari, 536 sport maskanlari, 5 ta olimpiya klublari, 8 ta Respublika oliy sport maktablari va jismoniy tarbiya instituti ishlab turibdi. Sport bilan shug'ullanuvchilarga 233 stadion, 135 suzish havzasi, 32.865 sport maydonchalari xizmat ko'rsatmoqda. 4841 futbol maydoni, 168 tennis, voleybol, basketbol maydonlari mavjuddir.

Mamlakatda sport va jismoniy tarbiya sohasida erishilgan yutuqlarni yanada

rivojlantirish yuzasidan Respublika Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan 1999-yil 27-maydagi 271-sonli qarori va shu qaror asosida qabul qilingan Davlat Dasturi katta ahamiyatga ega bo'ldi. Dasturga ko'ra ayniqsa qishloq Yoshlari o'rtasida jismoniy tarbiya va sport shaxobchalarini kengaytirib, ularning moddiy texnika bazalarini kuchaytirish tadbirlari belgilandi. Bunga javoban o'tgan bir yildan ko'proq vaqt ichida qishloq tumanlarida 184 sport-sog'lomlashtirish klublari tashkil qilindi. 2000-yil O'zbekiston Respublikasi sporti tarixida, umuman olganda, muvaffaqiyatli yil bo'ldi. Saralash musobaqalarida g'olib chiqqan 77 sportchimiz 13 sport turi bo'yicha Avstraliyaning Sidney shahrida bo'lib o'tgan XXVII Olimpiada o'yinlarida qatnashishga muvassar bo'ldilar. Olimpiadachilarimiz 1 oltin, 1 kumush va 2 bronza medallarini qo'lga kiritib, 200 mamlakat o'rtasida 41-o'rinni egalladilar. Respublika kurashchilari, bokschilari, tennischilari, dzyudochi va karatechilari mustaqil O'zbekistonimizni butun jahonga tanitdi. Mustaqillik yillarida eng tez rivojlanib borayotgan sport turlaridan biri shaxmatdir. Sobiq Sovetlar davrida shaxmat bo'yicha bitta grossmeyster tayyorlangan bo'lsa, endilikda ularning soni 11 nafar bo'ldi. Turkiyada bo'lib o'tgan jahon shaxmat olimpiadasida hamyurtlarimiz 120 dan ortiq mamlakatlar ichida farqli 11 o'rinni egalladilar. Respublika chempioni Rustam Qosimjonov o'z taxtasida bronza medaliga ega bo'ldi. 2004 yili dunyoning eng kuchli shaxmatchilari ishtirokida o'tgan jahon chempionatida R.Qosimjonov jahon chempioni unvonini qo'lga kiritdi. Mamlakatimizda olib borilayotgan xalqchil, adolatli, inson manfaatlariga qaratilgan siyosat ko'plab sohalarda o'zining ijobiy natijalarini bermoqda. Birgina sport misolida aytsek, o'zbek futbolida yangi davr boshlandi. Buni hayotga katta kuch bo'lib kirib kelayotgan yoshlarimiz 2018-yilning 9-27 yanvar kunlari Xitoyda 23 yoshgacha bo'lgan futbolchilar o'rtasida o'tkazilgan Osiyo chempionatida O'zbekiston yoshlar terma jamoasi safida eng yuksak natijani qayd etib, oltin medalni qo'lga kiritgani ham tasdiqlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 3 yanvarda qabul qilgan «O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Milliy antidoping agentligi faoliyatini tashkil chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori sport sohasida sog'lom muhitni yaratish, sportchilarimiz orasida halollik va haqqoniy fuqilatlam yanada kuchaytirishga qaratilgan muhim hujjat bo'ldi. 2018-yil 5-martda esa «Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Prezident Farmoni asosida respublikamizning 5 ta hududida barcha shart-sharoitlarga ega bo'lgan zamonaviy o'quv-mashg'ulot bazasi tashkil etilib, Milliy olimpiya qo'mitasi ixtiyoriga berildi. 2018-yil 22 fevral – 5 mart kunlari Birlashgan Arab Amirliklarining Dubay shahrida qilichbozlik bo'yicha kadetlar va o'smirlar o'rtasida o'tkazilgan Osiyo chempionatida mamlakatimiz sportchilari muvaffaqiyatli qatnashib, bunday nufuzli musobaqada ilk bor sovrindor bo'lishdi. Yuqori malakali murabbiy kadrlarni jalb

qilgan holda iqtidorli yosh shaxmatchilarni tayyorlash, shaxmat bo'yicha milliy terma jamoaning amaldagi a'zolari bilan doimiy aloqani ta'minlash, shuningdek, shaxmatni insonning aql va tafakkur jarayonini rivojlantiruvchi sport turi sifatida yanada ommalashtirish maqsadida 2018-yil 9-avgustda O'zbekiston Prezidentining «O'zbekiston Respublikasida shaxmatni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori qabul qilindi. 2018-yilning avgust-sentyabr oylarida Indoneziyaning Jakarta va Palembang shaharlarida 45 ta mamlakat vakillari o'rtasida o'tkazilgan XVIII Osiyo o'yinlarida 234 nafar sportchimiz sportning 30 turi bo'yicha O'zbekiston nomidan ishtirok etishdi. Mamlakatimiz sportchilari 21 ta oltin, 24 ta kumush va 25 ta bronza – jami 70 ta medalni qo'lga kiritdi. O'zbekiston delegatsiyasi oltin medallar soni bo'yicha 5-o'rinni egallagan sportimiz tarixida eng yaxshi natija bo'ldi. Yurtimizda sportni rivojlantirishga qaratilayotgan yuksak e'tibor tufayli jismoniy imkoniyati cheklangan yoshlarning ham sport bilan muntazam shug'ullanishi, o'z iqtidor va salohiyatini namoyon etish uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Natijada vakillarimiz Paraolimpiya hamda Paraosiyo o'yinlari, nufuzli xalqaro turnirlarda katta muvaffaqiyatlarga erishmoqda. Yangi nomlar, chempionlar kashf etilmoqda. Indoneziyaning Jakarta shahrida o'tkazilgan III yozgi Paraosiyo o'yinlarida sportchilarimiz 35 oltin, 24 kumush va 18 bronza – 77 medalni qo'lga kiritdi. 2018-yil 6–18 oktyabr kunlari Argentina poytaxti Buenos-Ayres shahrida III yozgi o'smirlar olimpiadasi bo'lib o'tdi. Mazkur nufuzli musobaqada O'zbekiston sport delegatsiyasi ham ishtirok etdi. Xususan, 37 nafar yosh atletimiz sportning 16 turi bo'yicha sovrinli o'rinlarni egallashdi. Bugungi kunda yuqori malakali sportchilarni tayyorlashda mashaqqatli mehnat va katta kuch talab etilishini inobatga olgan holda, sportchilarning o'z mahoratlarini muntazam oshirib borishlari, ularning jismonan va ma'nan yetukligini ta'minlash bilan birga, ularni ijtimoiy himoya qilish hamda moddiy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirib borish ham talab etilmoqda. Mazkur

sohadagi mavjud muammolarni hal etish maqsadida 2017-yil 10-avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Nufuzli xalqaro sport musobaqalarida yuksak natijalarga erishgan O'zbekiston sportchilarini jamoat va sport ishlariga keng jalb etish hamda sportchilarni va ularning trenerlarini rag'batlantirish to'g'risida»gi qarori qabul qilindi.

Yaponiyada taekvondoning WTF yo'nalishi bo'yicha «Chiba-2019» Gran-pri turniri o'tkazildi. Unda yurtimizning uch nafar taekvondochisi, jumladan ikki nafar MVSK a'zosi qatnashdi. Nufuzli musobaqada ikki taekvondochimiz sovrindor bo'ldi. Va «Tokio-2020» yozgi Olimpiada o'yinlariga borish yo'lida qimmatli reyting ochkolarini qo'lga kiritdi. Svetlana Osipova 67 kg vaznda bronza medalni qo'lga kiritdi. Nigora Tursunqulova bronza medal va qimmatli reyting ochkolarini qo'lga kiritdi.

2021-yil 13-23 aprel kunlari Polshaning Kels shahrida yoshlar o'rtasida boks bo'yicha jahon chempionati bo'lib o'tdi. Ushbu chempionatda 66 davlatdan

yoshlar bellashishdi. O'zbekistonlik Nigina O'ktamova ukrainalik Kristina Lakichuk bilan sportning boks turi bo'yicha bellashib, 4:1 hisobda g'alabani qo'lga kiritdi. Nigina O'ktamova boks bo'yicha jahon chempionatida oltin medalni qo'lga kiritdi va O'zbekiston tarixida birinchi bokschi qiz bo'lib tarixga kirdi.

Xalqning ma'naviy ruhini mustahkamlash va rivojlantirish-O'zbekistonda davlat va jamiyatning eng muhim vazifasidir.

O'zbekistonning milliy istiqlol g'oyasi, uning mohiyati va ahamiyati

Jamiyat taraqqiyotida ro'y berayotgan o'zgarishlarni tushunish, hur fikrlikka intilish, kishilarni istiqlol yo'lidan olib boruvchi g'oyaviy qarashlar hozirgi kunning asosiy vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Jamiyatimizda siyosiy mustaqillikka erishib iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy ishlar amalga oshirilayotgan bir vaqtda milliy istiqlol g'oyasi va mafkurasi birinchi Prezidentimiz aytganidek, «suv bilan havodek zarurdir». Busiz, ya'ni fikrlash, e'tiqod o'zgarmasdan bozor munosabatlariga o'tish davrida ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy barqarorlikka erishish murakkab vazifadir. I.A.Karimov milliy mustaqillik g'oyasining zarurligi to'g'risida gapirar ekan, «O'zining kelajagini qurmoqchi bo'lgan har qanday davlat yoxud jamiyat, albatta o'z milliy g'oyasiga suyanishi va tayanishi kerak», - deb ta'kidlaydi va milliy istiqlol mafkurasining vazifasini ko'rsatib uning: «...asl ma'nosi eskicha aqidalardan xoli bo'lgan, mustaqil va yangicha fikrlovchi kishilarni tarbiyalashdan iborat», deydi.

Mustaqillik g'oyasi va mafkurasining xalqimizga to'g'ri yo'l ko'rsatuvchi, uni birlashtiruvchi, buyuk maqsadlar uchun butun kuchlarimizni uyg'unlashtiruvchi ahamiyatini nazarda tutib birinchi Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov mustaqillikning dastlabki davrida, 1993-yil 6-may O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining II chaqiriq, XII sessiyasida «Oldimizda turgan eng muhim masala, bu-milliy istiqlol mafkurasini yaratish va hayotimizga tatbiq etishdir», -degan edi. Kishilarimizni qaysi toifa va guruhda bo'lishidan qat'i nazar ma'naviy inqirozdan chiqaradigan yagona milliy g'oya atrofida birlashtiradigan birdan-bir qudratli kuch ana shu milliy mustaqillik mafkurasidir.

Yagona maqsad, yagona g'oya bo'lmasa jamiyat inqirozga uchraydi, halok bo'ladi. Buni biz yaqin va olis o'tmishdagi tariximizdan bilamiz. Milliy istiqlol g'oyasi kelajak maqsadni ifodalaydigan xalqimizning ming yillik tarixini buyuk kelajak bilan bog'laydigan, ana shu yuksak maqsad yo'lida 130 dan ortiq millatlar va elatlarni, barcha kishilarimizni birlashtiruvchi bayroq vazifasini bajaradi.

Milliy istiqlol g'oyasi O'zbekiston respublikasining ko'p millatli omilini saqlab qolishi va uni rivojlantirishdek buyuk maqsadni o'zining adolati, insonparvar huquqiy jamiyat qurish yo'lidagi ustuvor yo'nalish deb qaraydi. «O'zbekiston vatanim manim» g'oyasi barcha o'zbekistonliklarning dilidan o'rin olgan. Bu fikrlarning tasdig'ini «Ijtimoiy fikr» markazi tomonidan 1999-yilning iyun oyida o'tkazilgan sotsiologik tadqiqotlarning natijasida ko'rish mumkin. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Samarqand, Toshkent, Farg'ona viloyatlari va Toshkent shahrida 1350 respondentlar ishtirokida o'tkazilgan tadqiqotda o'zbeklardan tashqari tojik, qozoq, tatar, qirg'iz, rus, ukrain, belorus millatlari

vakillari O'zbekistonda millatlararo va fuqarolik barqarorlikning sabablari nimada?—degan savolga yakdillik bilan quyidagicha javob berdilar: 59,5%—Respublika Birinchi Prezidenti I.Karimovning oqilona siyosati, 31,3%—davlatning oddiy xalq to'g'risidagi g'amxo'rligi, 22%—o'zbek xalqining bag'rikengligi, 15,3%—iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy hayotdagi barqarorlik.

O'zbekistonning bozor munosabatlariga asoslangan demokratik jamiyat qurish yo'lida iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'rifiy ishlarimizdagi barqarorlik mafkuraviy tahdidlarning oldini olishni muhim vazifa qilib qo'yadi. Shu maqsadda xalqimizning an'analarga, udumlariga, tiliga, diniga, ruhiyatiga asoslanib, kelajakka ishonch, mehr-oqibat, insof, sabr-toqat, adolat, ma'rifat tuyg'ularini kishilar ongiga singdirish lozimdir.

Milliy mustaqillik g'oyasining eng muhim vazifalaridan biri mustaqilligimiz tayanchi va kelajagi Yosh avlodni milliy g'urur, Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashdan iborat. Mustaqillik g'oyalari e'tiborsizlik og'ir oqibatlarga olib kelishi mumkin. 1999-yil 16-fevral «qonli seshanba» kungi voqealar milliy mustaqillik g'oyasini, mafkurasini Yoshlarimiz diliga yetkazish zarurligini, buning uchun g'oyaviy, mafkuraviy ishlarimizni kuchaytirish lozimligini ko'rsatdi.

Milliy istiqlol g'oyasini, uning tushuncha va tamoyillarini xalqimiz, birinchi navbatda Yoshlarimiz o'rtasida targ'ib va tashviq etishning usul-uslublarini shakllantirish yo'lida dastlabki qadamlar qo'yilmoqda. «Ma'naviyat va ma'rifat» markazi qoshidagi targ'ibot-tashviqot markazining tuzilgani, jamoatchi ma'ruzachilar ishining yo'lga qo'yilayotgani, ular uchun "Voizga yordam" ruknida risolalar chop etilayotgani shular jumlasidandir. Birinchi Prezidentimiz farmoni bilan «Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar» maxsus fan sifatida ta'lim tizimining barcha bosqichlariga kiritildi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 2001-yil 4-yanvardagi «**Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar**» haqidagi farmoyishi asosida mamlakatimiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida mazkur o'quv kursi joriy qilindi.

«**Milliy istiqlol mafkurasining bosh g'oyasi — «Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot!»**dir.

Milliy istiqlol mafkurasining asosiy g'oyalari: -vatan ravnaqi; -yurt tinchligi; -xalq farovonligi; ijtimoiy hamkorlik; millatlararo totuvlik; dinlararo bag'rikenglik; komil inson.

Mamlakatimiz taraqqiy ettirish bo'yicha qabul qilingan Harakatlar strategiyasida belgilab berilgan ustuvor vazifalardan kelib chiqqan holda milliy g'oyani rivojlantirish dolzarb masalaga aylandi. Zero, Harakatlar strategiyasini Milliy strategiyamiz desak ham adashmaymiz.

Davlatimiz rahbarining 2019-yil 8-apreldagi «O'zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichida milliy g'oyani rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqishga doir chora-tadbirlar to'g'risida»gi farmoyishi asosida tanqli olimlar, ekspertlar, ijodkor ziyolilardan iborat ishchi guruh tomonidan Milliy g'oya konsepsiyasi ishlab chiqildi³⁰. Mazkur konsepsiyada mamlakatimizda milliy yuksalish g'oyasi asosida

³⁰ Уақг халқ куарати жуш урган замон. Халқ сўзи. 2019 йил 14 декабрь. №259.

amalga oshiriladigan eng muhim vazifalar aks etgan. Yurtimizda tinchlik, fuqarolar va millatlararo hamjihatlik va bag'rikenglikni mustahkamlash, demokratik tamoyillarni to'liq qaror toptirish, inson huquq va erkinliklari, qonun ustuvorligi va adolat, moddiy hamda ma'naviy hayotning barobar rivojlanishi o'z ifodasini topgan. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida «Milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari» degan ulug' maqsad bosh g'oya sifatida maydonga chiqmoqda.

Milliy yuksalish g'oyasining asosiy tushunchalari orasiga kiritilgan «Yagona Vatan tuyg'usi», «Adolat-qonun ustuvorligida», «Xalq roziligi», «Jaholatga qarshi-ma'rifat», «Innovatsion taraqqiyot» tushunchalari milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari degan ulug' maqsad davlat va jamiyat hayotining barcha sohasini kompleks rivojlantirishni, xalqimizga bunyodkorlik va yaratuvchanlik ruhini baxsh etishni nazarda tutadi.

Jahon tarixiga nazar solsak, har bir xalq avvalo ma'naviy birlashuvi, milliy g'oyasi bilan yuksalgan. Bugun yangi hayot qurish, rivojlangan davlatlar qatoriga chiqish yo'lidan borayotgan mamlakatimizda ham milliy g'oya masalasi juda muhim ahamiyatga ega.

Milliy g'oya mohiyatini to'liq anglab yetmagan, eski mafkurani tasavvur qilib, bunga yuzaki qaraydiganlar ham yo'q emas. Shu bois Prezident mamlakatimiz mafkurasining asosiy goyasini ta'kidlab o'tdi:

«Biz yaratayotgan yangi O'zbekiston mafkurasini ezigulik, odamiylik, gumanizm g'oyasi bo'ladi. Biz mafkura deganda, avvalo, fikr tarbiyasini, milliy va umuminsoniy qadriyatlar tarbiyasini tushunamiz. Ular xalqimizning necha ming yillik hayotiy tushuncha va qadriyatlariga asoslangan», -dedi davlatimiz rahbari.

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi ishini tanqidiy o'rganib chiqib, faoliyatini tubdan takomillashtirishga qaror qilindi. Markazning «Ma'naviyat targ'ibotchisi» o'quv muassasasi negizida Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti tashkil etildi.

Milliy g'oya targ'iboti, ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish, jamiyatda adabiyot va kitobxonlikni yanada rivojlantirish maqsadida «Ijod» jamoat fondi negizida Ma'naviyat va ijodni qo'llab-quvvatlash fondi tashkil etildi.

2021-yil 26- mart kuni Prezidentimiz tomonidan qabul qilingan «Ma'naviy – ma'rifiy ishlar tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori ma'naviy-ma'rifiy ishlarning samarasini va ta'sirchanligini oshirishda muhim ahamiyatga egadir.

Mazkur qarorda ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari ko'rsatib berilishi bilan birga ezigulik va insonparvarlik tamoyiliga asoslangan «Milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari» g'oyasining keng targ'ib etish orqali jamiyatda sog'lom dunyoqarash va bunyodkorlikni umummilliy harakatga aylantirish vazifasi ta'kidlab o'tilgan. Shuningdek oila ta'lim tashkilotlari va mahallalarda ma'naviy tarbiyaning uzviyligini ta'minlashga ham alohida e'tibor qaratilgan³¹.

³¹ Ma'rifat zifosi xalq ifloini igituvchi mashaladir. Yangi Uzbekiston. 2021. Jil 1. parov, №65(321).

Ta'lim tashkilotlarida madaniy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish hamda 2020-2021 o'quv yilidan boshlab oliy ta'lim tizimining o'quv rejalariga «Ma'naviyatshunoslik», «Kasbiy ma'naviyat» fanlarining kiritilishi har bir mutaxassisning nafaqat malakali kadr, balki ma'nan komil va yuksak inson bo'lishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni davlatimiz siyosati darajasiga ko'tarilgan bir paytda «Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir», dedi Shavkat Mirziyoyev yig'ilishda, «Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi-ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyat».

O'rta Osiyo, xususan, O'zbekiston hududida qadimdan boshlab ilm-fanning hamma sohasi, ayniqsa, astronomiya, matematika, tibbiyot, kimyo, me'morchilik, ma'danishunoslik, falsafa, musiqa, tilshunoslik, adabiyotshunoslik rivojlangan. Hozirgi kunda O'zbekiston olimlari ota-bobolari yaratib ketgan ilmiy merosni chuqurroq o'rganib, yanada boyitmoqdalar. Ular o'z milliy asarlari va kashfiyotlari bilan jahon ilm-fani va madaniyatiga munosib hissa qo'shmoqdalar. Respublikamizda O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, Davlat va jamiyat qurilishi Akademiyasi, Bank-moliya Akademiyasi, Nukus va Samarqandda O'zbekiston Respublikasi FANing bo'limlari ochilgan.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng mamlakatda ilm-fanga alohida e'tibor berildi. Xalq xo'jaligi va madaniy hayotning tobora ortib borayotgan talablardan orqada qolayotgan ilmiy tadqiqot institutlari tugatildi. Turmush taqozo etgan yangi institutlar ochildi. Respublika Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 3-aprelidagi qarori bilan O'zbekiston Respublikasi FANing yangi Nizomi tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil 8-aprelidagi farmoni hamda uni amalga oshirish yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Fanlar rivojlanishini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tadbirlari va innovatsiya faoliyati haqida»gi qarori mamlakatda fanni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega bo'ldi. Respublika olimlarini xorijiy mamlakatlarga malaka oshirishga yuborishga alohida e'tibor berildi. Ilmiy yechimlarni ichki va tashqi bozorda targ'ib etish va tarqatish maqsadida Respublika ilmiy ishlanmalari innovatsiya - tijorat markazi tashkil etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga binoan Respublika Vazirlar Mahkamasi huzurida Oliy Attestatsiya komissiyasi tashkil etilishi munosabati bilan FANing mavqei ortdi.

O'zbek olimlarining fan-texnika sohasidagi yutuqlari nafaqat O'zbekiston, balki jahon hamjamiyatida ham tan olina boshlandi va ko'pchilik olimlarimiz davlatimiz mukofotlariga sazovor bo'ldilar va xorijiy davlatlar akademiyalariga ham haqiqiy, ham faxriy a'zolikka saylandilar. O'zbekiston Respublikasining Fanlar Akademiyasi al-Xorazmiy nomidagi, Zahiriddin Muhammad Bobur nomidagi oltin medallarni ta'sis etdi. 1993-yilda O'zbekiston Respublikasi FANing akademigi H.F. Fozilov tabiiy va texnikaviy sohada katta yutuqlarga erishgani uchun al-Xorazmiy nomidagi oltin medalning birinchi sohibi bo'ldi.

Zahiriddin Muhammad Bobur nomidagi oltin medal birinchi bo'lib shu yili

ijtimoiy va gumanitar fanlar sohasida katta yutuqlarga erishgani uchun filologiya fanlari doktori, O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining a'zosi U.I. Karimovga nasib etdi.

1992-yil oktyabr oyida esa geologiya-minerologiya fanlari doktori, O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining akademigi I.H. Hamroyev geologiya va geofizika sohasida erishgan muvaffaqiyatlari uchun Habib Abdullayev nomidagi oltin medalning birinchi sohibi bo'ldi. U AQSH da chiqadigan «Global tektonika va Metallogeniya» xalqaro ilmiy jurnali tahririyatiga a'zo etib saylandi.

«Fan va texnikada kim haqiqatan kim?» deb nomlangan jahon fan va texnikasining rivojlanishiga munosib hissa qo'shgan eng buyuk olimlarning hayoti va ilmiy faoliyati to'g'risidagi asosiy ma'lumotlarni o'z ichiga olgan qomusga O'zbekiston Respublikasi FANing akademigi P.Q. Habibullayev kiritilgan. O'zbek olimi bu sharafiga o'zining qattiq va yumshoq jismlar, issiqlik fizikasining katta muammolarini, energetikaning fizikaviy-texnikaviy muammolarini ishlab chiqqanligi uchun muyassar bo'lgan.

FANing 40 ga yaqin ilmiy markazi va tadqiqot laboratoriyalarida yirik olimlar faol mehnat qilmoqdalar. O'zbekiston Respublikasi FA institutlari olimlari xorijiy davlatlar olimlari bilan hamkorlikda ilmiy aloqalami kengaytirib bormoqdalar. Natijada, 1992-yil dekabr oyida texnika fanlari doktori G'.G'. Umarov K.E. Siolkovskiy nomidagi Kosmonavtika Xalqaro akademiyasining a'zosi bo'ldi. U mazkur Xalqaro Akademiyaning a'zosi bo'lgan birinchi o'zbek olimidir, shuningdek, o'zbekistonlik M.S. Bulatov, S.M. Sutyagin, I.I. Notkinlar, 1993-yilda Iordaniya Islom Fanlar Akademiyasi a'zolariga, M.S. Salohiddinov, YUNESKO Informatsiya Xalqaro akademiyasining haqiqiy a'zolariga, 1994-yil oktyabr oyida Xudoyor Olloyorov, 1995-yil fevral oyida Azamat Shamsiyev Nyu-York FANing faxriy a'zolariga, ekologiya va hayot faoliyati xavfsizligi xalqaro akademiyasining haqiqiy a'zolariga Z.S. Salimov, A.A. A'zamxo'jayev, 1997-yil oktabrida U. Tojixonov va Z. Zaripovlar tabiat va jamiyat fanlari Xalqaro akademiyasining a'zolariga, akademik E. Yusupov esa Turkiya fanlar akademiyasining haqiqiy a'zolariga saylandilar. Amerika biografiya instituti O'zbekistonning yetakchi olimlaridan biri Omonulla Fayzullayevga uning jahon fani va madaniyati taraqqiyotiga qo'shgan hissasiga asosanib «2001-yil insoni» unvonini berdi hamda mazkur institutning maslahatchilar Kengashi a'zolariga saylandi. Bular O'zbekiston fanining xalqaro miqyosda tan olinishining yaqqol misolidir. Yurtboshimiz aytganlaridek, XXI asrda quroli, qo'shini bo'lgan davlatgina emas, balki turli sohalar bo'yicha kuchli mutaxassislar bo'lgan davlatgina qudratli davlat hisoblanadi. Zeroki, har bir xalq fan sohasida katta yutuqlarni qo'lga kiritgan mashhur farzandlari bilan buyukdir.

Mustaqillik yillarida ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy qayta qurishlar qatorida madaniyat sohasida ham tub o'zgarishlar ro'y berdi. Bu avvalo teatr san'ati, milliy musiqa, me'morchilik, adabiyot sohalarida yaqqol ko'zga tashlanadi. Madaniyat mutaxassislarining ijodiy faoliyati, ularning moddiy va texnikaviy uskunalari, zamonaviy binolar bilan ta'minlanishi davlat rahbari I.A. Karimovning bevosita g'amxo'rligida bo'ldi. 2001-yilning davlat byudjetidan madaniyat va san'at

muassasalarini rivojlantirish uchun 12 milliard 703 million so'm (bu ko'rsatkich 2000-yili 9 mlrd. 463 mln. so'mni tashkil qilgan edi) ajratilishi fikrimizning guvohidir. Mustaqillikning dastlabki yillarida Respublikada yangi teatr jamoalari tashkil etildi. 1991-1994-yillarda bir qator viloyat markazlarida yangi teatrlar ishga tushirildi. 1993-yil avgust oyida Toshkent shahrida ish boshlagan «Turkiston» saroyi nafaqat me'morchilikning yorqin namunasi, balki sahna guruhlarini va atoqli artistlarning chiqishlari bo'ladigan dargohga aylandi.

1998-yil 26-martda O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimovning «O'zbekiston teatr san'atini rivojlantirish to'g'risida»gi farmoni e'lon qilindi. Bu farmonga muvofiq O'zbekiston tomosha san'atining ko'p asrlilik an'alarini o'rganish, boyitish va targ'ib qilish, teatr san'atini har tomonlama rivojlantirish, uning moddiy-texnika bazasini yanada mustahkamlash, mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy islohotlarni amalga oshirishda teatr arboblarning faol qatnashishini ta'minlash maqsadida «O'zbekteatr» ijodiy-ishlab chiqarish birlashmasi tashkil etildi. Teatrlarning 90-yillarning ikkinchi yarmidagi repertuarlarida tarixiy pyesalar keng o'rin oldi. 1996-yili Amir Temurning 660 yillik yubileyi munosabati bilan 10 ta yangi spektakllar sahnalashtirildi. «Navro'z-97» teatr festivali munosabati bilan Sohibqiron obrazini ifodalovchi 14 spektakl namoyish etildi. 1998-yili al-Farg'oniy, al-Buxoriylarning yubileylariga bag'ishlangan pyesalar yaratildi. Mamlakatimizning boy tarixini namoyish etuvchi spektakllar Toshkentning yetakchi teatrlaridagina emas, barcha viloyatlarning teatr sahnalarida qo'yildi. 1995-1997-yillari Respublika teatrlari tomonidan 313 yangi spektakllar qo'yildi.

O'zbekistonda musiqa va raqs san'atini rivojlantirish maqsadida «O'zbeknavo» gastrol-konsert birlashmasi tashkil etildi. Unda musiqa-raqs san'atini rivojlantirishni davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash masalalari ko'zda tutildi. San'atning barcha sohalarini, madaniy-ma'rifiy muassasalari uchun malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash Respublika Prezidentining doimo e'tibor markazida bo'lib keldi.

Mustaqillik yillarida o'zbek adabiyoti, adabiyotshunoslik fani taraqqiyotida ham yangi sahifalar ochildi. Asarlari zararli, o'zlari millatchi deb nohaq baholangan Cho'lpon, Otajon Hoshim, Vadud Mahmud, Munavvar qori singari millatparvar yozuvchi, ma'rifatparvarlar ijodi xolisona o'rganilib, ularning asarlari chop etildi, teatr sahnalarida o'z o'mini egalladilar.

Mustaqillik sharofati bois mo'tabar Qur'oni Karim va hadislar chop etildi. Bunday asarlarning xalqimiz qo'lga etib borishi butunlay yangi, sog'lom, sof milliy g'oyalarimizning, maqsad va intilishlarimizning sifat darajasini belgilaydi. Adabiyot sohasidagi va ko'plab nashr etilgan boshqa asarlar milliy istiqlol g'oyasi va mafkurasining buyuk hayotbaxsh kuchini ko'rsatadi.

Mustaqillik davri adabiyotining bayroqlari O'zbekiston qahramonlari Said Ahmad, Abdulla Oripov, Erkin Vohidov, O'zbekiston xalq shoirlari Muhammad Yusuf, Habib Sa'dullayevlar ijodiy faoliyati bilan butun xalqimiz faxrlanadi.

Milliy istiqlol davridagi o'zbek adabiyotshunosligi oldida turgan muhim vazifalarni hal etishda Ozod Sharofiddinov, Begali Qosimov, Naim Karimov, Erkin Karimov, Ahmad Aliyev, Najmiddin Komilovlarning asarlari alohida o'rin

egallaydi. T.Malikning romanlari, O.Matjon, O.Hojiyeva, X.Sultonov, A.Suyun, Y.Eshbek, H.Do'st Muhammad, Sh.Salimova singari shoir va adiblarning badiiy barkamol, g'oyaviy yetuk asarlari o'zbek milliy istiqlol adabiyotiga katta hissa bo'lib qo'shildi.

Aholi o'rtasida madaniy-ma'rifiy ishlarni tashkil qiluvchi muassasalardan biri kutubxonalar bo'lib, ularning soni 1996-yili 6723 ta edi. Kutubxonalarda jami kitobxonlar 6 mln. 211 kishini tashkil qilsa, shundan 4 mln. 425 mingi qishloq rayonlarida edi. Kutubxona xodimlaridan 65 foizi oliy va o'rta ma'lumotli mutaxassislardir.

Mustaqillik yillari respublikamizda muzeylarga bo'lgan e'tibor oshib bormoqda «Temuriylar tarixi davlat muzeyi»ning qurilishi, «O'zbekiston xalqlari tarixi muzeyi», «Xalq amaliy san'ati muzeyi» ning qayta jihozlanishi buning dalolatidir. Hozirgi kunda davlat qaramog'idagi muzeylar 81 tani tashkil qilib, shulardan 15 tasi tarix muzeylari, 23-o'lkashunoslik, 10-badiiy san'at koshonasi, 20-memorial muassasa, 8-adabiyot, 4-tibbiyot muzeylaridir.

Shuningdek, mamlakatning shaharlari va tumanlarida 510 muzey xalqimizning boy tarixiy-madaniy xazinalarini namoyish etmoqda va kishilarimizni, yosh avlodni ma'naviy-ma'rifiy tarbiyalashga o'zlarining hissalarini qo'shmoqda.

O'zbekiston Respublikasi madaniyat ishlari vazirligi tasarrufidagi jami muzeylarda 2000-yil boshlarida 1.350 ming eksponatlar saqlanmoqda va bularni o'tgan davrda 1.655.400 kishi tomosha qilgan.

Sharq va G'arb me'morchiligi uyg'unlashgan binolar yurtimiz poytaxti va viloyat markazlarida qad ko'tarib, shaharlarimiz husniga husn qo'shmoqda. Milliy bank, mehmonxona binolari hamda madaniyat va istirohat bog'larining bunyod etilishi buning yorqin misolidir. Haykaltaroshlik, amaliy bezak san'ati, tasviriy san'at, raqs, kino san'atlarida ham an'anaviy va zamonaviy usullar uyg'unlashib, yetuk asarlar yaratildi va yaratilmoqda.

4. O'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar, Yoshlar-kelajagimiz davlat dasturining amalga oshirilishi

Istiqlol yo'lida qadam tashlab borayotgan Vatanimizdagi mavjud ma'naviy, madaniy omillarga e'tibor berish bilan birga maorif, ta'lim-tarbiya ishlariga e'tibor kuchaytirilmoqda. «Ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib, ongni o'zgartirib bo'lmaydi. Ongni, tafakkurni o'zgartirmasdan turib esa, biz ko'zlagan oliy maqsad-ozod va obod jamiyatni barpo etib bo'lmaydi», deydi I.A.Karimov.

Respublikamizda ta'limning yangi tizimini amalga oshirishda, O'zbekiston hukumati tariximizdagi ta'lim jarayonlarini o'rganib chiqib, ilg'or taraqqiy etgan mamlakatlarning ta'lim tashabbusini inobatga olib, ta'limni isloh qilish dasturini tayyorladi. Barcha e'tibor ta'lim tizimlarini demokratik va insonparvarlik tamoyillari asosida takomillashtirib, uning moddiy-texnik bazasini, zamon va davr talablari darajasiga ko'tarish va O'zbekistonning ma'rifiy salohiyatini kuchaytirishga qaratildi.

1997-yil 29-avgustda O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risidagi qonun» va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilindi. Unda shunday deyiladi: «Inson, uning har tomonlama uyg'un kamol topishi va faravonligi, shaxs manfaatlarini ro'yobga chiqarishning sharoitlarini va ta'sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o'zgartish respublikada amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O'zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir.... Ushbu qonun 1992-yil 2-iyulda qabul qilingan «Ta'lim to'g'risida»gi qonundan o'zining mazmun-mohiyatiga ko'ra tubdan farq qilar edi. Jumladan, 2003-yilda mamlakatda 9702 umumta'lim maktablarida 6 mln. 272000 o'quvchiga 500 ming dan ortiq pedagog o'qituvchilar ta'lim-tarbiya bergan bo'lsa, 51 ta akademik litseylarda 30620 o'quvchi 419 kasb-hunar kollejlari esa 285.685 yigit-qizlar hunar egallaganlar. 1991-yili O'zbekistonda 52 oliygoh bo'lgan bo'lsa, 2010 yilda ularning soni 63 taga etgan. 2014-yilda esa hammasi bo'lib 380 ta maktab, 160 tadan ortiq kasb-hunar kolleji va akademik litsey tubdan yangilangan. Mazkur maqsadlar uchun qariyb 550 milliard so'm sarflangan. Ushbu mablag'larning 120 milliard so'mdan ortig'i ta'lim muassasalarini o'quv, laboratoriya va ishlab chiqarish uskunalari, kompyuter va multimedia vositalari bilan ta'minlash uchun ajratildi –deya qayd etadi Prezident. 2015-2020 yillar oralig'ida esa 500 ta umumta'lim maktablarini qurish, rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlash, jumladan, 101 ta yangi maktab barpo etish va 810 ta kasb-hunar kolleji va akademik litseylarni kapital ta'mirlash rejalashtirilganligi xususida ham mazkur kitobda qayd etildi. Ushbu amalga oshirilayotgan islohotlarni oliy ta'lim tizimi ham mustasno emas albatta. Mamlakatimiz Birinchi Prezidenti qayd etganidek, «2011-2016 yillarda oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish dasturi doirasida 19 ta oliy ta'lim muassasasida qurilish, rekonstruksiya qilish, kapital ta'mirlash va jihozlash bo'yicha qiymati 230 milliard so'mlik ishlar bajarildi.

2016-yilga kelib mamlakatimizda barcha sohalarida bo'lgani kabi ta'lim sohasida ham katta o'zgarishlar amalga oshirila boshlandi. Ta'lim-tarbiya sohasini rivojlantirish yangi bosqichga ko'tarildi. I.A.Karimov: «Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizni birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz».

MDH mamlakatlari, jumladan O'zbekistonda ta'lim darajasi ko'rsatkichi juda yuqori. O'zbekistonda ta'lim ko'rsatkichi 0,99 ni tashkil etsa, ayni paytda dunyoda bu ko'rsatkich 0,77 ni tashkil qiladi. O'zbekiston ta'lim ko'rsatkichi bo'yicha Yevropa ittifoqi tarkibiga kiradigan Malta (0,86), Ruminiya (0,90), Xorvatiya (0,90), Markaziy Amerikaning sanoati eng rivojlangan mamlakati Kosta Rika (0,87) va Xitoy Gonkongidan (0,87) oldinda. Bu ko'rsatkich bo'yicha O'zbekiston neft hisobidan boyib ketgan Baxrayn va Bruney (0,88), Quvayt (0,87), Qatar (0,86), BAA (0,71), shuningdek iqtisodiy va

texnik rivojlanish sohasida katta muvaffaqiyatga erishgan Meksika (0,86) va Malayziyadan (0,84) oldinda ³²turadi.

Mustaqillik yillarida xalq ta'limini isloh qilish, kadrlar tayyorlash tizimini mustahkamlash sohasida muhim chora-tadbirlar amalga oshirildi. Yangi oliy o'quv yurtlari tashkil etilib, bilimlarning yangi tarmoqlari bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi. 2004-yil 21-may -O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining «2004-2009-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturi to'g'risida»gi Farmoni e'lon qilindi.

Ta'limni isloh qilish quyidagi tamoyillar asosida olib borildi:

- ta'lim tarbiyaning insonparvarligi va demokratiyaviyligi;
- ta'lim tizimining uzluksizligi, izchilligi, ilmiyligi va dunyoviyliigi;
- ta'limda umuminsoniy va milliy-madaniy, ma'naviy qadriyatlarning ustuvorligi;
- e'tiqodi, dinidan qat'i nazar, barcha fuqarolar uchun ta'lim olish imkoniyatlari yaratilganligi;
- ta'lim muassasalarining siyosiy partiyalar va harakatlar ta'siridan holiligi³³.

O'zbekiston mustaqilligiga erishgan dastlabki kunlardan boshlab eng muhim masalalardan biri eskicha tafakkur, e'tiqodidan qutulgan, istiqloq uchun, o'z ona-yurti uchun xizmat qiladigan kadrlar tayyorlash masalasi bo'ldi. Eski tuzumni asta-sekin tag-tomiri bilan tugatib, batamom yangi, jahonning ilg'or taraqqiy etgan mamlakatlari yulidan boradigan haqiqiy demokratik jamiyat qurish endilikda yangicha fikrlaydigan quyidan tortib yuqori toifadagi kadrlarga bog'liq bo'lib qoldi³⁴.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlab o'tilganidek, «...yangi ta'lim muassasalarini qurish, mavjudlarini ta'mirlashga alohida e'tibor qaratildi. 12 ta umumta'lim maktabi yangitdan barpo etildi, 320 tasi rekonstruksiya qilindi, 152 ta maktab kapital ta'mirlandi. Shuningdek, 107 ta maktabgacha ta'lim muassasasi rekonstruksiya qilindi va qurildi, 195 ta bog'cha kapital ta'mirlandi. Farzandlarimiz tarbiyasida eng asosiy bo'g'in hisoblangan maktabgacha ta'lim tizimining jamiyatimiz hayotidagi katta o'rni va ahamiyatini e'tiborga olib, Maktabgacha ta'lim vazirligini tashkil etdik. Biz ushbu sohaning moddiy-texnik bazasini mustahkamlashimiz, jumladan, yaqin 3-4 yilda barcha hududlarda minglab yangi bog'chalar qurishimiz, ta'lim-tarbiya sifati va darajasini yangi bosqichga ko'tarishimiz lozim.

Ko'plab ota-onalar, oqituvchi va o'quvchilar hamda keng jamoatchilik tomonidan bildirilgan takliflar asosida yurtimizda 11 yillik ta'lim qayta tiklandi. Respublikamizda 11 yillik orta talimning joriy etilishi hamda oliy talim qamrovining kengayishi, yoshlarning bosh yurishlariga orin qoldirmadi. Bu

³² Саидова Г. Узбекистонда таълим: талаб ва тақдир муносиблнги. Тошкент, 2007-2008. -Б.28

³³ Жураев Н. Узбекистон тарих: (Миллий истислол даври) 3-китоб. Масъул мухаррир Н. Абдулхалимов. - Тошкент: Шарк, 2011. -Б.324.

³⁴ Холикулова Х.Ю. Мустақиллик йилларида Ўзбекистоннинг иқтисодий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий taraqqiёti. (Укув қўлланма). Жиззах, 2020. 128-бет.

o'quvchiga ota ona bag'ida bo'lib ham o'qib ham o'zi xohlagan hunarni egallashiga imkon beradi.

Davlatimiz rahbari tomonidan keyingi davrda ta'lim-tarbiya tizimini mutlaqo yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qiladigan bir necha muhim farmon va qarorlar qabul qilindi. Prezidentimizning 2017-yil 30-sentyabrda qabul qilingan qaroriga muvofiq, yurtimizda birinchi marta Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi. Qisqa davr ichida ushbu tizimda tub o'zgarishlar amalga oshirildi, 980 dan ortiq bog'cha qurilib, ishga tushirildi. Davlatimiz rahbarining 2018-yil 30-sentyabrda qabul qilingan «Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori maktabgacha ta'lim tizimini yagona uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini sifatida yanada takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish hamda moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik va jismoniy rivojlantiruvchi zamonaviy dastur va texnologiyalarning ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etilishi ularning maktabga tayyorgarlik darajasini tubdan oshirishga xizmat qilmoqda. Qarorga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi qoshida Axborot va pedagogika texnologiyalarining innovatsion markazi, Ixtisoslashtirilgan loyiha-izlanish instituti, Infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha injenering kompaniyasi, Maktabgacha ta'limni rivojlantirish jamg'armasi tashkil etildi. Bugungi kunda mamlakatimizda 9,7 mingta maktabda 5,2 million o'quvchi ta'lim oladi, o'quv-tarbiya va boshqaruv jarayonida 450 mingdan ziyod xodim mehnat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2018-yil 17-yul kuni umumiy o'rta ta'lim tizimini isloh qilish va rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilishida o'qituvchining ijtimoiy mavqei oshirish zarurligini alohida ta'kidladi. Dunyo tajribasi ham buni tasdiqlaydi. Misol uchun, Janubiy Koreya, Yaponiya, Germaniya, Kanada kabi davlatlarda o'qituvchining maoshi mamlakatdagi o'rtacha oylikdan 1,5 barobar ko'p. Mamlakatimizda esa o'qituvchining maoshi umumiy o'rtacha oylikning atigi 79 foizini tashkil etadi.

Ta'lim sohasida so'nggi 2017-2020-yillar ichida amalga oshirilgan muhim islohotlardan yana biri, bu umumiy o'rta, shuningdek, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi sohalaridagi tub o'zgarishlardir. Bu borada 12 yillik majburiy ta'limga o'tish natijalarini har tomonlama tahlil qilish hozirgi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimi bugungi kun talabalariga javob bermasligini va tubdan isloh qilishga muhtoj ekanligini ko'rsatdi. Ushbu sohadagi mavjud muammolarni tizimli hal etish, ilg'or xorijiy mamlakatlarning tajribasi asosida kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish maqsadida 2018-yil 25-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Umumiy o'rta, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'lim tizimini, tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni qabul qilindi.

Agar raqamlarga murojaat qilinsa, 2019-yilda mutlaqo yangicha mazmun va shakldagi 4 ta Prezident maktabi, 3 ta ijod maktablari ish boshladi. 2019-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, mamlakatimizda 9,7 mingta maktabda 5,2 milliondan ortiq o'quvchi ta'lim oldi, o'quv-tarbiya va boshqaruv jarayonida 450 mingdan ziyod xodim mehnat qilmoqda. Ularning moddiy hayoti va jamiyatdagi ijtimoiy

mavqeini oshirish masalalariga ham alohida urg'u berilgan. Xususan, Prezident Shavkat Mirziyoyev 2018-yil 17-iyul kuni umumiy o'rta ta'lim tizimini isloh qilish va rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilishida o'qituvchining ijtimoiy mavqeini oshirish zarurligini alohida ta'kidladi.

Ammo mamlakatimizda sohada amalga oshirilgan tub islohotlar natijasida so'nggi ikki yarim yil ichida bu boradagi muhim islohotlar quyidagilarda o'z aksini topdi:

Boshlang'ich va yuqori sinf o'qituvchilarining maoshlari tenglashtirildi. Shu ma'noda, bugun o'qituvchilar uchun barcha qulayliklar yaratish, o'qituvchini uy-joy bilan ta'minlash, ularga avtokreditlar ajratilishi juda katta e'tibor mahsuli bo'ldi. Qarorga binoan, har yili qishloq va shaharlarda namunaviy loyihalar bo'yicha qurilayotgan arzon uy-joylarning bir qismini xalq ta'limi tizimida mehnat qilayotgan pedagog xodimlarga 20 yil muddatga, 3 yillik imtiyozli davr hamda birinchi 5 yil mobaynida yillik 7 foiz stavkasi bilan va keyingi davrda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining qayta moliyalash stavkasi miqdorida dastlabki baholash darajasi 10 foiz bo'lgan ipoteka krediti sifatida berilishi alohida g'amxo'rlikdir.

2018-yil 1-sentyabrdan boshlab maktablarda faoliyat olib borayotgan 450 mingdan ziyod pedagog va rahbar xodimlarning maoshi oshirildi. Ular uchun maxsus davlat mukofoti ta'sis qilindi. O'qituvchilarni turli boshqa xo'jalik va majburiy ishlarga jalb etish, maktablarda asossiz tekshiruvlar o'tkazish amaliyotiga chek qo'yildi. So'ngi 2 yil ichida qariyb 13 ming nafar erkak o'qituvchilar maktablarga qaytdi, ishlab turgan pensioner o'qituvchilarga pensiyalarni to'liq miqdorda to'lash yo'lga qo'yildi.

2020-yil 24-yanvarda Prezident Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomasida qayd qilinganidek, oliy ta'limni rivojlantirish uchun o'tgan 2019-yilda 19 ta yangi oliy o'quv yurti, jumladan 9 ta nufuzli xorijiy universitetning filiallari ochildi. Etakchi xorijiy universitetlar bilan hamkorlikda 141 qo'shma ta'lim dasturi bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi. Oliy ta'lim muassasalariga jami 146 ming 500 nafar yoki 2016- yilga nisbatan 2 barobar ko'p talaba o'qishga qabul qilindi.

Ta'lim sohasidagi amalga oshirilayotgan tub islohotlar to'g'risida to'xtalib Prezident Shavkat Mirziyoyev shunday degan edilar: «Keyingi yillarda yurtimizni har tomonlama taraqqiy ettirish, yangi O'zbekistonni yaratish maqsadida barcha sohalar qatori ta'lim tizimida ham tub islohotlar olib borilmoqda.

Bu borada o'nlab muhim farmon, qaror va dasturlar qabul qilingani sizlarga yaxshi ma'lum. Mana, yaqinda tasdiqlangan «Ta'lim to'g'risida»gi qonun ushbu soha taraqqiyotida, hech shubhasiz, yangi ufqlarni ochib beradi. Qonunga muvofiq, ta'lim olishning masofaviy, inklyuziv shakllari joriy qilindi, ta'lim

tashkilotlariga xorijiy muassasalar bilan qo'shma fakultet va o'quv markazlari tashkil qilishga ruxsat etildi»³⁵.

Ta'lim to'g'risidagi Qonunning yangi tahriri qabul qilindi (23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son).

Yangi qonunning oldingi qabul qilingan qonundan asosiy farqlari haqida qisqacha to'xtalib o'tsak:

birinchidan, ta'lim olish shakllarining tasnifi kengaytirildi:

- ishlab chiqarishdan ajralgan (*kunduzgi*) va ajralmagan holda (*sirtqi, kechki, masofaviy*);
- nazariy - ta'lim tashkiloti negizida, amaliy - ta'lim oluvchining ish joyida birga olib boriladigan dual ta'lim;
- oilada ta'lim olish va mustaqil ta'lim olish;
- katta yoshdagilarni o'qitish va ularga ta'lim berish;
- jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar (shaxslar) uchun inklyuziv ta'lim;
- eksternat tartibidagi ta'lim - o'quv dasturlarini mustaqil ravishda o'zlashtirishni o'z ichiga olib, uning yakunlari bo'yicha ta'lim oluvchilardan davlat ta'lim muassasalarida yakuniy va davlat attestatsiyalaridan o'tish;
- mudofaa, xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish faoliyati sohasida kadrlar tayyorlash.

ikkinchidan, Vazirlar Mahkamasi, Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi (Ta'lim inspeksiyasi), Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligi, shuningdek soha vazirliklari va mahalliy davlat hokimiyati organlarining vakolatlari tafsilotlari bilan aniqlashtirildi.

uchinchidan, ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarining huquqiy maqomiga ko'proq e'tibor qaratilgan:

- ta'lim tashkilotlari - ularni tashkil etish, qayta tashkil etish va tugatish, ustavga talablar;
- pedagogik xodimlar, ta'lim oluvchilar, ularning ota-onalari va boshqa qonuniy vakillari - huquqlar, majburiyatlar va kafolatlar bo'yicha. Ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarini ijtimoiy himoya qilish chora-tadbirlari belgilangan.

to'rtinchidan, davlat ta'lim standartlari va talablari, o'quv jarayoniga o'quv rejalari va dasturlarini, ta'lim sohasiga eksperimental va innovatsion faoliyat ta'limni joriy etish bilan bog'liq masalalar tartibga solingan. O'qishga qabul qilish, jumladan maqsadli qabul qilish mexanizmi bayon etilgan;

beshinchidan, davlat tomonidan tartibga solish va nazorat qilish dastaklari reglamentlangan:

³⁵ Ўзбекистон Республикаси ҳақ таълими вазирлиги. // Ўзбекистон Республикаси Президенти Шайх Муҳаммад ас-Салом ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган таълимни маросимлаштириш нутқида белгиланган қарарлар. Мазкур матн. Тошкент-2020. 6-6.

a) birinchilarga quyidagilar kiradi:

- nodavlat ta'lim tashkilotlarining faoliyatini litsenziyalash – litsenziyalar Ta'lim inspeksiyasi tomonidan cheklanmagan muddatga, har bir ta'lim turi uchun alohida beriladi;

- ta'lim tashkilotlarini attestatsiyadan va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish – Ta'lim inspeksiyasi tomonidan 5 yil muddatga amalga oshiriladi. Bunda nodavlat ta'lim tashkilotlari litsenziya olingan kundan e'tiboran 5 yil davomida akkreditatsiyadan o'tgan deb hisoblanadi, bu muddat tugagach, ushbu attestatsiya va akkreditatsiyadan o'tkaziladi. Davlat akkreditatsiyasidan o'tgan tashkilotlar maxsus reyestrda kiritiladi, bu haqdagi ma'lumotlar Ta'lim inspeksiyasining saytiga joylashtiriladi;

- xorijiy davlatda 1992 yil 1 yanvardan keyin olingan ta'lim to'g'risidagi hujjat tan olish, shuningdek ta'lim sohasidagi rasmiy hujjatlarga apostil qo'yish. Tan olish va apostil qo'yish ham Ta'lim inspeksiyasi vakolatiga kiradi;

b) Ta'lim inspeksiyasi quyidagilarga haqli:

- nodavlat ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini nazorat qilish va monitoringini amalga oshirish – biznes-ombudsmanni xabardor qilgan holda;

- ta'lim tashkilotlari tomonidan berilayotgan ta'limning mazmuni va sifati ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlariga nomuvofiqligini aniqlagan hollarda – ularni bartaraf etish yuzasidan ularga taqdimnomalar kiritish. Taqdimnoma bajarilmagan taqdirda - ta'lim tashkilotining davlat akkreditatsiyasi to'g'risidagi sertifikatini bekor qilish.³⁶

- Yuqoridagi o'zgarishlardan ta'lim to'g'risidagi qonunning mohiyatini anglab olish mumkin.

Qonunga muvofiq, ta'lim turlari quyidagilardan iborat:

maktabgacha
ta'lim va
tarbiya;

umumiy o'rta
va o'rta
maxsus ta'lim;

professional
ta'lim;

oliy ta'lim;

oliy ta'limdan
keyingi ta'lim;

kadrlarni qayta
tayyorlash va ularning
malakasini oshirish;

maktabdan
tashqari ta'lim.

³⁶ https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi_talim_tugrisidagi_yangi_qonun_ayosiyalar_haqida_qisqacha

Umumiy o'rta ta'lim I-XI sinflarni o'z ichiga oladi.

O'rta maxsus ta'lim akademik litseylarda 9 yillik tayanch o'rta ta'lim asosida 2 yil mobaynida amalga oshiriladi.

Professional ta'lim boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim darajalariga ajratiladi.

Boshlang'ich professional ta'lim kasb-hunar maktablarida IX sinf bitiruvchilari negizida kunduzgi ta'lim shaklida 2 yillik integratsiyalashgan dastur asosida bepul amalga oshiriladi.

O'rta professional ta'lim kollejlarda davlat buyurtmasi yoki to'lov-shartnoma asosida davomiyligi 2 yilgacha bo'lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha amalga oshiriladi.

Oliy ta'limdan keyingi ta'limni oliy ta'lim va ilmiy tashkilotlarda olish mumkin. Oliy ta'limdan keyingi ta'lim doktorlik dissertatsiyasini tayyorlash va himoya qilish maqsadida mutaxassislikni chuqur o'rganishni va ilmiy izlanishlar olib borishni nazarda tutadigan tayanch doktorantura, doktorantura va mustaqil izlanuvchanlik asosida ilmiy darajaga ega ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlashni ta'minlaydi.

TA'LIM OLISH SHAKLLARI:

ishlab chiqarishdan ajralgan holda ta'lim olish (kunduzgi);	ishlab chiqarishdan ajralmagan holda ta'lim olish (sirtqi, kechki, masofaviy);	dual ta'lim;	oilada ta'lim olish va mustaqil ta'lim olish;
katta yoshdagilarni o'qitish va ularga ta'lim berish;	inklyuziv ta'lim;	eksternat tartibidagi ta'lim;	mudofaa, xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish faoliyati sohasida kadrlar tayyorlash.

Qonunga ko'ra, davlat oliy ta'lim, o'rta maxsus, professional ta'lim muassasalari va ularning filiallari, shuningdek davlat ishtirokidagi oliy, o'rta maxsus, professional ta'lim tashkilotlari va ularning filiallari Prezident yoki hukumat qarorlari bilan tashkil etiladi. Nodavlat ta'lim muassasalarini tashkil etish ularning ta'sisчилari tomonidan amalga oshiriladi.

Nodavlat ta'lim tashkilotlariga litsenziya Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi tomonidan beriladi.

Ta'lim tashkilotlariga o'qishga qabul qilish barcha talabgorlar uchun ta'lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta'minlanishi prinsipi asosida amalga oshiriladi, shaxslarning ayrim toifalari bundan mustasno, ularga qonun hujjatlariga muvofiq imtiyozlar berilishi mumkin. Ta'lim tashkilotlari talabgorlarni va (yoki) ularning ota-onasini yoki boshqa qonuniy vakillarini ustav, litsenziya (nodavlat ta'lim tashkilotlari uchun), davlat akkreditatsiyasi to'g'risidagi sertifikat, o'quv dasturi hamda ta'lim faoliyatini tartibga soluvchi boshqa hujjatlar, ta'lim oluvchilarning huquqlari va majburiyatlari bilan tanishtirishi shart. Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar o'qishga o'z ota-onasining yoki boshqa qonuniy vakillarining roziligiga va tibbiy-psixologik-pedagogik komissiyaning xulosasiga binoan qabul qilinadi.

Ayrim ta'lim tashkilotlariga (oliy ta'lim muassasalariga, akademik litseylarga, Prezident, ijod, ixtisoslashtirilgan maktablar va boshqalarga) o'qishga qabul qilish tanlov asosida amalga oshiriladi.

Davlat oliy ta'lim va professional ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish davlat granti va (yoki) tulov-shartnoma asosida amalga oshiriladi. Chet ellik fuqarolarni O'zbekistonning davlat ta'lim muassasalariga qabul qilish to'lov-shartnoma asosida (bundan davlat granti ajratilgan dollar mustasno) amalga oshiriladi. Davlat ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish tartibi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Nodavlat ta'lim tashkilotlariga o'qishga qabul qilish tartibi ushbu ta'lim tashkilotlari tomonidan belgilanadi.

Oliy ta'lim muassasalariga davlat granti asosida o'qishga qabul qilish parametrlari Prezident tomonidan belgilanadi.

Oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish imtiyozli kontingent uchun qo'shimcha qabul parametrlari belgilandi.

Shuningdek, mazkur Qonun bilan 1997-yil 29-avgustdagi «Ta'lim to'g'risida»gi hamda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida»gi Qonunlar o'z kuchini yo'qotdi³⁷.

2016-2020-yillarda ilm-fan va innovatsion ishlanmalarni takomillashtirish sohasidagi islohotlar yangi bosqichga ko'tarildi.

Respublikada ilmiy va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 29-noyabrda «O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida»gi Farmoni qabul qilindi. Ushbu vazirlik O'zbekiston Respublikasini innovatsion va ilmiy-texnik rivojlantirish sohasida jamiyat va davlat hayotini har

³⁷<https://www.norms.uz/uz/talim-tog'risida...>

tomonlama rivojlantirishga, mamlakatning intellektual va texnologik salohiyatini oshirishga qaratilgan yagona davlat siyosatini amalga oshiruvchi davlat boshqaruvi organi hisoblanadi²⁸.

2017-2019- yillar davomida innovatsion rivojlanish va novatorlik g'oyalarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tomonidan hozirgi kunga qadar 21 nafar yosh olimlarning xorij mamlakatlariga ilmiy stajirovkalari tashkillashtirildi. Jalb qilingan xorijiy yuqori malakali olim va mutaxassislarning xarajatlarini moliyalashtirishga 17,0 ming AQSH dollari hamda 70 mln. so'm miqdorida mablag' yo'naltirildi. Fanlar akademiyasining Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti fondiga 117 turdagi jami 158,1 mln. so'mlik (20,1 ming AQSH dollari) noyob qo'lyozma va tarixiy manbalar mazkur qo'lyozma egalari – jismoniy shaxslardan xarid qilindi. 2018- yil 20-avgustda yosh olimlar uchun qisqa muddatli ilmiy stajirovkalarga yuborish maqsadida tanlov e'lon qilindi, 8 nafar yosh olim tanlovdan muvaffaqiyatli o'tdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018- yil 19- apreldagi PQ-3674-son qaroriga muvofiq «Yuqori texnologiyalar o'quv-eksperimental markazi» davlat korxonasi Innovatsion rivojlanish vazirligi huzuridagi davlat ilmiy muassasasi shaklidagi Ilg'or texnologiyalar markaziga aylantirildi. Ilmiy va innovatsion loyihalarini tijoratlashtirishni qo'llab-quvvatlash maqsadida Ilg'or texnologiyalar markazi bazasida innovatsion start-up akseleratori va inkubator tashkil etilib, faoliyat ko'rsatmoqda. Hozirgi kunda 25 startap jamoalar o'z faoliyatini boshlash uchun uchun maxsus o'quv treninglaridan o'tmoqdalar. Hozirgi vaqtda markazda jami 2,7 mlrd. so'mlik 18 ta loyiha (fundamental, amaliy, innovatsion va yosh olimlar) amalga oshirilmoqda²⁹.

Mamlakat uchun ilm-fan sohasidagi ustuvor yo'nalishlarni aniq belgilab olish, har yili ilm-fanning bir nechta ustuvor yo'nalishini rivojlantirishdir. Ayniqsa, joriy yilda *matematika, kimyo-biologiya, geologiya* kabi yo'nalishlarda fundamental va amaliy tadqiqotlarni faollashtirib, olimlarga barcha shart-sharoitlar yaratib berilishi, ilm-fan sohasida fundamental va innovatsion tadqiqotlar uchun maqsadli grant mablag'larini ajratish mexanizmini, tubdan qayta ko'rib chiqish kerakligi qayd qilindi. Har bir oliy ta'lim va ilmiy-tadqiqot dargohining nufuzli chet el universitetlari va ilmiy markazlari bilan hamkorligi yo'lga qo'yildi.

Davlatimiz rahbarining 2018-yil 25-sentyabrdagi Farmoni bilan Vazirlar Mahkamasi huzurida «El-yurt umidi» jamg'armasi tashkil etildi. Ushbu jamg'arma chet ellarda faoliyat ko'rsatayotgan salohiyatli vatandosh olimlar, mutaxassislar va ekspertlarni O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarga faol jalb etishga, shuningdek iqtidorli yoshlarning rivojlangan mamlakatlarda ta'lim olishi, etakchi xalqaro institutlar hamda xorijiy tashkilotlarda malaka oshirishiga ko'maklashadi. 2018-yilda «El-yurt umidi» jamg'armasi tomonidan 700 dan ziyod

²⁸ Ilm-fan – mamlakat taraqqiyotining muhim omaklaridan biri.
<http://med.uz/uz/chorazm/uz/news/detail.php?ID=35778>

²⁹ Хотмуллова Х.Ю, Мустиқиллик йилларида Ўзбекистоннинг иқтисодий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маънавий тараққийоти. (Ўқув қўлланма). Житойх, 2020. 158-бет.

olimlar, professor-o'qituvchilar chet elga ilmiy izlanish va malaka oshirish uchun yuborildi. 2018-yilda ilk bor xalqaro tajribalar asosida oliy ta'lim muassasalarining milliy reytingi yaratildi, ta'lim va ilmiy tadqiqot jarayonlari tahlil qilindi.

Joylardagi o'qituvchilarga bo'lgan ehtiyojni qoplash uchun Toshkent viloyatida Chirchiq davlat pedagogika instituti tashkil etildi. Bundan tashqari, 15 ta oliy ta'lim muassasasida tashkil etilgan maxsus sirtqi bo'limlarda o'rta maxsus ma'lumotga ega bo'lgan 5 mingdan ortiq pedagoglar uchun oliy ma'lumot olish imkoniyati yaratildi.

Ta'lim tizimidagi innovatsiya va kreativ yondashuvlar asosida Muhammad Xorazmiy va Mirzo Ulug'bek nomlari bilan ataladigan, aniq fanlar chuqur o'qitiladigan maxsus maktablar tashkil etildi.

Oliy ta'lim tizimini yanada takomillashtirish borasida ham ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2017-2021 yillarda oliy ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish dasturi qabul qilindi. 2018-yilda yurtimizda xalqaro talablarga javob beradigan oliy ta'lim tizimini yaratish bo'yicha keng qamrovli ishlar qilindi. 2018 yilda mamlakatimizda jami 13 ta yangi oliy ta'lim muassasasi, jumladan, Samarqandda «Ipak yo'li» turizm xalqaro universiteti, Rossiya Federal davlat avtonom oliy ta'lim muassasasi «Milliy texnologik tadqiqotlar universiteti»ning Olmaliq shahridagi filiali, Toshkent shahrida Janubiy Koreyaning Puchon universiteti filiali, Hindistonning «Amith» universiteti filiali va bir qancha xususiy oliy ta'lim muassasalari faoliyat boshladi.

2018- yil 18–19 oktyabr kunlari birinchi marotaba «Yangi iqtisodiyot uchun yangi kadrlar» mavzusida O'zbekiston – Rossiya ta'lim forumi o'tkazildi. Unda Rossiyaning etakchi oliy ta'lim muassasalarining 80 dan ortiq rektori ishtirok etishdi. Ushbu forum yakunida rossiyalik hamkorlar bilan ta'lim va ilmiy faoliyatga oid 114 ta shartnoma hamda bitimlar imzolandi. Jumladan, O'zbekistonda Rossiyaning 6 ta nufuzli oliy ta'lim muassasasi filiali va 2 ta fakultet ochilishi, 52 ta qo'shma ta'lim dasturi joriy etilishi nazarda tutildi. Har bir kelishuv bo'yicha yo'l xaritalari ishlab chiqilgan. O'zMU, BDU, FarDU, O'z FA va boshqa O'zbekiston oliy o'quv yurtlari va ilmiy muassasalari Rossiya oliy ta'lim muassasalari bilan bitimlar imzoladi. «Vernadskiy – Ulug'bek» loyihasi bo'yicha qo'shma ilmiy maktablar yaratildi. Vernadskiy universiteti ilmiy-ma'rifiy konsorsiumlari bilan 2019–2021-yillarda madaniy-gumanitar sohada hamkorlik dasturi imzolandi. Prezidentimizning 2018-yil 5-iyundagi «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori oliy ta'lim tizimidagi mavjud muammolarni bartaraf etish, ta'lim sifatini yanada yuksaltirishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir.

Yangi tashkil etilgan institut va filiallar hisobidan yurtimizdagi oliy ta'lim muassasalari soni 81 taga, hududlardagi filiallar 15 taga, xorijiy universitetlar filiallari 7 taga etdi. Shular qatorida Olmaliq shahrida Moskva po'lat va qotishmalar institutining, Toshkent shahrida esa AQSHning Vebster universitetining filiallarini tashkil etish bo'yicha kelishuvlarga erishilganini

ta'kidlash lozim. Xozirgi kunga kelib, O'zbekistonda 95 ta mahalliy va 21 ta xorijiy –jami 116 ta oliy ta'lim muassasasi faoliyat ko'rsatmoqda.

2020- yilda qabul parametrlari 2017- yilga nisbatan 2,5 barobarga oshdi, jumladan, ishlab chiqarish-texnik sohasida 73%, sog'liqni saqlash sohasida 77%, pedagogika sohasida 89%, qishloq va suv xo'jaligi sohasida 52% ga oshirildi. Natijada, yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasi 2017-yildagi 9 foizdan 25 foizga yetkazildi. Oliy ta'lim muassasalariga talabalarni qabul qilishda shaffof, ochiq tizim joriy etildi.

Magistraturada qabul ko'rsatkichlari tabiiy va muhandis-texnik, shuningdek, matematika sohalari mutaxassisliklari bo'yicha to'liq davlat granti asosida belgilandi hamda qabul parametrlari 2 barobarga oshirildi.

Respublika oliy ta'lim muassasalarida 22 ta xorijiy davlatlar (AQSH, Germaniya, Rossiya, Belarus, Gollandiya, Isroil, Italiya, Finlyandiya, Fransiya, Chexiya, Xitoy, Hindiston, Koreya Respublikasi va b.) ning 1 etakchi oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda qo'shma ta'lim dasturlari doirasida 83 ta ta'lim yo'nalishlari va 64 ta mutaxassisliklar bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi.

Respublikamizda 2020-2021- o'quv yilidan boshlab 725 ta muflaqa yangi professional ta'lim muassasalari faoliyati yo'lga qo'yildi. So'nggi yillarda respublikamizda 52 ta yangi oliy ta'lim muassasalari, jumladan, 18 ta xorijiy oliy ta'lim muassasalarining filiallari, 9 ta nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyati yo'lga qo'yilib, oliy ta'lim muassasalari soni 129 taga etdi.

Iqtisodiyot tarmoqlari uchun kadrlar tayyorlash sohasini yanada kengaytirish maqsadida yangi 117 ta ta'lim yo'nalishlari hamda 133 ta mutaxassisliklar bo'yicha kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yildi, sirtqi va kechki ta'lim shakllari joriy etildi.

Oliy ta'lim muassasalarida iqtisodiyotning real sektoridagi talab va ehtiyojdan kelib chiqib, sirtqi va kechki bo'limlar tashkil qilindi. Qolaversa, Samarqand veterinariya meditsinasi instituti, O'zbekiston jurnalistikasi va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti tashkil etildi. Ushbu sa'yi harakatlar oliy ta'lim qamrovini kengaytirishda, oliy ma'lumotlilar sonini oshirishda katta ahamiyatga ega bo'lmoqda.

Ushbu yo'nalishda shuningdek 2019-yildan boshlab ilk bor abituriyentlarning bir yo'la 3 ta OTM ga, 2020- yildan boshlab 5 ta OTM ga hujjat topshirish tizimi joriy qilindi, 2018 hamda 2019-yillarda o'tkazilgan qabul jarayonlari shaffof, adolatli tarzda tashkil qilindi, natijada haqiqiy bilimi bo'la turib, bir necha yillar o'qishga kira olmagan abituriyentlarga keng imkoniyatlar yaratdi. Sohada mavjud bo'lgan korrupsiya tizimiga barham berildi.

Ammo bu borada oldimizda ulkan vazifalar turganligini barchamiz chin yurakdan his qilmog'imiz lozim. Davlatimiz rahbarining 2020-yil 24-yanvarda Oliy Majlsga Murojaatnomasida qayd etilganidek, oliy ta'lim muassasalari qabul kvotasi qamrovini umumta'lim maktablari bitiruvchilariga nisbatan 25 foizga va 2021-yilda 50, 60 % ga yetkazildi. Vaholanki, ushbu ko'rsatkich Rossiyada 74 foiz, Koreya Respublikasida 96 foizdir.

Kelgusida qizlar uchun alohida grantlar ham ajratiladi. Xotin-qizlar Qo'mitasiga ushbu grantlar asosida o'qitishga nomzodlarni tanlash va saralash mezonlari ishlab chiqish vazifasi yuklatilgan edi, bu bajarildi. Prezident alohida urg'u bergan masala bu, oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlarini optimallashtirish, o'qishga kirish jarayonlarini soddalashtirishga, oliy o'quv yurtlarida chinakam bilim va tarbiya olishga qaratilgan. Shuningdek, «...ona tili bo'yicha bilimni baholashning milliy test tizimini yaratish lozim. Yoshlar istalgan vaqtda imtihon topshirib, tegishli guvohnoma olsa, o'qishga kirayotgan paytda ona tili bo'yicha qayta sinovdan o'tishga hech qanday ehtiyoj qolmaydi. Oliy ta'lim standartlari xorijiy tajriba asosida takomillashtiriladi, ta'lim yo'nalishlari va o'qitiladigan fanlar qayta ko'rib chiqiladi. Mutaxassislikka aloqasi bo'lmagan fanlar soni 2 barobar qisqartiriladi», dedi Prezident o'z Murojaatnomasida.

Sohaning strategik yo'nalishi sifatida 2020-yildan boshlab pedagogik ta'limning 6 ta yo'nalishi bo'yicha o'qish muddati 3 yil qilib belgilanadi, 10 ta oliy ta'lim muassasasi o'zini o'zi mablag' bilan ta'minlashga o'tdi. Ilm fan grantlari kelgusida 2 barobar ko'paytirilib, poytaxt Toshkent shahrida va viloyat markazlarida zamonaviy infratuzilmaga ega «AIT Park» lar barpo etilayotgani ijobiy holatdir. Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun «Raqamli O'zbekiston - 30» dasturi ishlab chiqilishi belgilandi.

Shuningdek geologiya sohasining ilmiy tadqiqot, ishlab chiqarish va boshqa vazifalari bilan uzviy bog'lagan holda, yuqori malakali va zamonaviy fikrlovchi oliy ma'lumotli kadrlarni xalqaro ta'lim standartlariga muvofiq tayyorlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 9-iyundagi qaroriga muvofiq Geologiya fanlari universiteti tashkil etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Fannonida mamlakatimizdagi kamida 10 ta oliy ta'lim muassasasini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar (Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education yoki Academic Ranking of World Universities) reytingining birinchi 1000 ta oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga, shu jumladan O'zbekiston Milliy universiteti va Samarqand davlat universitetini birinchi 500 ta o'rindagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritish vazifasi belgilab berildi.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Quacquarelli Symonds (QS) hamda Times Higher Education (THE) reyting agentliklari bilan respublika oliy ta'lim muassasalarini xalqaro reytinglarga kirishga tayyorlash bo'yicha hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yib, ular bilan doimiy maslahatlar, tahliliy seminarlar, har bir oliy ta'lim muassasasiga metodik yordam, ilmiy faoliyat samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilmoqda.

Bugungi kunda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Niderlandiyaning «Elsevier» kompaniyasi bilan hamkorlikda «Ilm-fan - 2020» milliy rivojlanish dasturini amalga oshirmoqda. Dasturning maqsadi professor-o'qituvchilarning ilmiy tadqiqot faoliyati samaradorligini oshirish, jahon ta'lim resurslari, zamonaviy ilmiy adabiyotlarning elektron kataloglari va ma'lumotlar bazalariga kirish imkoniyatlarini yanada kengaytirishdan iborat.

Yuqoridagi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik natijasida Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti Quacquarelli Symonds (QS) agentligining Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyo universitetlari 2019-yilgi reytingida qayd etildi. Shuningdek, jahon universitetlarining Times Higher Education -Impact Rankings - 2020 reytingida respublika oliy ta'lim muassasalaridan uchasi: Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti, Toshkent tibbiyot akademiyasi, O'zbekiston Milliy universiteti ilk marotaba qayd etildi.

2020-yil 16-dekabr kuni dunyo universitetlari reytingini belgilovchi Quacquarelli Symonds (QS) reyting agentligi 2021-yil uchun Rivojlanuvchi Yevropa va Markaziy Osiyo universitetlari reytingini e'lon qildi. Unda O'zbekistonning bir yo'la 4 ta oliy ta'lim muassasasi: Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti, O'zbekiston Milliy universiteti, Samarqand davlat universiteti, Toshkent davlat texnika universiteti qayd etildi.

2021-yil Toshkent davlat yuridik universiteti TOP-500 ta universitetlari ro'yxatiga kirdi. Ushbu reytingda TDYUU dunyoning 94 mintaq va davlatlaridan qatnashgan minglab universitetlar orasida 401 o'rinni egalladi.

Malakali kadrlarga bo'lgan talabdan kelib chiqib, bugungi kunda ta'lim to'g'risidagi Qonunning yangi tahriri qabul qilindi. Unda mamlaktimizda mustaqillik yillari ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar va undagi ayrim kamchilik va nuqsonlarni tanqidiy tahlil etgan holda bu tizimda o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Oily o'quv yurtlarida ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Fanlarni optimallashtirish yo'lidan borilmoqda.

2017-yil 29-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zolarini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni imzolandi.

Fanlar akademiyasi haqiqiy a'zolariga oxirgi saylovlar 1995-yilda o'tkazilgan edi. Shundan buyon bu masala e'tibordan chetda qolib kelgani, mazkur Farmonning tarixiy ahamiyatini ko'rsatib turibdi. O'tgan yillar mobaynida akademiklarning soni ikki martadan ko'proq qisqardi va 2017-yil dekabr oyiga kelib akademiyaning atigi 63 nafar haqiqiy a'zosi qolgan edi. Davlatimiz rahbarining topshiriqlari ijrosi doirasida qisqa vaqt ichida ilmiy tadqiqot faoliyatining normativ-huquqiy bazasi va moliyalashtirish mexanizmlarini yanada takomillashtirish, moddiy-texnik salohiyatini mustahkamlash va samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan maqsadli kompleks chora-tadbirlar izchil ravishda amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda Fanlar akademiyasi alohida o'rin tutadi. 9 ta ilmiy-tadqiqot muassasasi Fanlar akademiyasi tarkibiga qaytarildi, qator ilmiy tashkilotlar qayta tashkil etildi, Fanlar akademiyasining fan yo'nalishi bo'yicha 3 ta bo'limi va Navoiy bo'limi tashkil etildi, O'zbekistonning eng yangi tarixi bo'yicha Jamoatchilik kengashi faoliyati yo'lga qo'yildi. Farmonga muvofiq, akademiyaning Hay'ati va faoliyat ko'rsatayotgan haqiqiy a'zolari tavsiyasiga ko'ra, Fanlar akademiyasining 32 nafar yangi haqiqiy a'zosi tasdiqlandi. Akademiklar qatoridan fizika-matematika, kimyo, biologiya, texnika, qishloq xo'jaligi, tarix, iqtisodiyot, filologiya, huquqshunoslik, pedagogika, tibbiyot fanlari

hamda san'atshunoslik sohalarida ko'zga ko'ringan, muhim mezonlar bo'yicha ko'p bosqichli saralashdan muvaffaqiyatli o'tgan olimlar o'rin oldi.

Texnologik usullar:

“B/BH/B” jadvali

Bilaman	Bilishni xohlayman	Bilib oldim

Bu usul orqali talaba o'zini kuzatishi, o'qituvchi esa darsga baho berishi mumkin, talaba dars boshida mavzu bo'yicha nimani bilishini (B1) va yana nimalarni bilishni xohlashini (B2) daftarga yozib qo'yadi. Dars so'ngida nimalarni bilib olganligini (B3) qayd qilib qo'yadi.

Nazorat savollari va topshiriqlar:

1. Aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirish borasidagi islohotlar qanday amalga oshirilmoqda
2. Mamlakatimizda aholini ijtimoiy himoya qilish va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish borasida qanday ishlar amalga oshirildi?
3. Aholini arzon uy-joylar, yo'l transport, muhandislik kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilma sohalarining isloh qilinishi xususida nimalar bilasiz?
4. Yangilanayotgan O'zbekistonda «Obod qishloq», «Obod mahalla» davlat dasturlarining bajarilishi nimalarda ko'rinyapti?
5. Ta'lim, ilm-fan sohalaridagi izchil islohotlar nimalarda o'z aksini topmoqda?
6. So'nggi yillarda respublikamizda nechta yangi oliy ta'lim muassasalari, nechta xorijiy oliy ta'lim muassasalarining filiallari, nechta nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyati yo'lga qo'yildi?
7. Jahon universitetlarining Times Higher Education-Impact Rankings - 2020 reytingida respublika oliy ta'lim muassasalaridan nechitasi qayd etildi?
8. Akademiyaning Hay'ati va faoliyat ko'rsatayotgan haqiqiy a'zolari tavsiyasiga ko'ra, Fanlar akademiyasining necha nafar yangi haqiqiy a'zosi tasdiqlandi?
9. 2020-yildan boshlab, abituriyentlarning nechta OTM ga hujjat topshirish uzimi joriy qilindi?
10. Qizlar uchun alohida grantlar ajratildi. Qaysi qo'mitaga ushbu grantlar asosida o'qitishga nomzodlarni tanlash va saralash mezonlari ishlab chiqish vazifasi yuklatildi?

Asosiy tushuncha va atamalar:

Ijtimoiy himoya, milliy manfaat, davlat dasturi, nafaqa va stipendiyalar, milliy ma'naviy meros, nodavlat notijorat tashkilotlar, umuminsoniy qadriyatlar, milliy g'oya, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi», «Ta'lim to'g'risidagi qonun», yoshlar harakati, diniy bag'rikenglik, xalqaro baxshichilik san'ati, Islom sivilizatsiyasi markazi, sport musobaqalar, paraolimpiachilar, granpri, aholi, bandlik, arzon uy-joylar, yo'l transport, muhandislik kommunikatsiya, ijtimoiy infratuzilma, yurt obodonligi, ta'lim va fan, yoshlar.

6- mavzu. MUSTAQILLIK YILLARIDA QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI

Reja:

1. Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotida amalga oshirilgan islohotlar. Qoraqalpog'iston Respublikasi iqtisodiyotining rivojlanish tendensiyalari.
2. Qoraqalpog'istonda qishloq xo'jaligi sohasidagi o'zgarishlar.
3. Qoraqalpog'istonda ma'naviy-madaniy sohada yangilanishlar.
4. Qoraqalpog'iston Respublikasida ekologik ahvol. Orol fojiasi. Ekologik holatni yaxshilash borasidagi davlat siyosati.

1. Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotida amalga oshirilgan islohotlar

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekistonning shimoli-g'arbiy qismida, Amudaryoning quyi qismi, Orol dengizining janubiy sohilida joylashgan. Respublika janubi-g'arb tomondan Qoradaryo sahrasiga tutashgan. Uning shimoli-g'arbida Ustyurt pasttekisligi, shimoli-sharqiy tomonida esa Qizilqum sahrosi yastanib yotibdi. Orol dengizining janubiy hududi qoraqalpog'iston zaminida joylashgan. Qoraqalpog'iston umumiy yer maydoni 166,6 ming kvadrat kilometrdan iborat bo'lib, u hududining kattaligi jihatdan O'zbekiston Respublikasi viloyatlari o'rtasida birinchi o'rinda turadi. Respublikaning aholisi 1 881,9 ming kishidan ziyoddir.

Respublikaning ma'muriy-hududiy tuzilmasi 16 ta tuman va 1 ta shahardan iborat: Amudaryo, Beruniy, Bozatov, Ellikqal'a, To'rtko'l, Kegeyli, Chimboy, Qorao'zak, Taxtakopir, Qonliko'l, Sho'manoy, Qo'ng'iro't, Mo'ynoq, Xo'jayli, Taxiato'sh, Nukus tumanlari va poytaxt – Nukus shahridir.

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasi tarkibidagi parlament boshqaruv shakliga ega bo'lgan suveren Respublikadir. Qoraqalpog'iston o'z Konstitutsiyasi, bayrog'i, gerbi va madhiyasiga ega. Qoraqalpog'istonning Konstitutsiyasi va qonunlari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga muvofiq ishlab chiqilgan va ular shu asosda amal qiladi.

Respublikada umumiy rahbarlik Jo'qorg'i Kengesh Raisi - Qoraqalpog'iston Respublikasi parlamenti tomonidan amalga oshiriladi. Respublikaning oliy ijroiya hokimiyati Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengeshi tomonidan tasdiqlangan Vazirlar Kengashi hisoblanadi. Respublika Vazirlar Kengashi tarkibiga Kengash Raisi, Raisning o'rinbosarlari, vazirlar, davlat qo'mitalari raislari, yirik konsern va birlashmalar rahbarlari kiradi. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, o'z vazifasiga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining tarkibiga kiradi. O'zbekiston Respublikasi poytaxti - Toshkent shahrida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining doimiy vakolatxonasi faoliyat yuritadi.

1990-yili 14-dekabrda Qoraqalpog'iston Respublikasi Oliy Kengashi o'zining IV sessiyasida «O'zbekiston Respublikasi tarkibida Qoraqalpog'iston Respublikasi Davlat suvereniteti to'g'risida»gi Deklaratsiya qabul qildi.

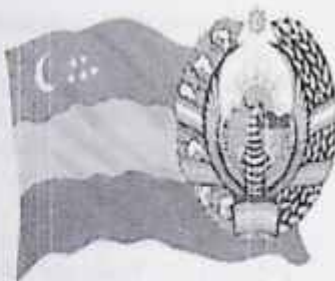
Mazkur Deklaratsiya 1991-yil 31-avgustda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonunda o'zining huquqiy asosini topib, 1-17-moddalarida Qoraqalpog'istonning hududiy yaxlitligi va mustaqilligi e'tirof etildi.

Har ikki respublika o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy munosabatlar O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiyasida (70-75 moddalar) o'z aksini topdi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Oliy Kengashi o'zining XII sessiyasida (1993-yil 9- aprel) Qoraqalpog'iston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qildi. Qoraqalpog'iston milliy davlatchiligi o'z taraqqiyoti tarixida birinchi marta insonparvar, adolatli, demokratik imtiyozlarga ega bo'ldi. Ayni paytda u suveren respublikaning barcha atributlariga ega. «Qoraqalpog'iston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida» Qonun 14-dekabr 1992-yilda Qoraqalpog'iston Respublikasi Yo'qorgi Sovetining XI sessiyasida qabul qilingan. Qoraqalpog'iston Respublikasining Davlat bayrog'i Qoraqalpog'iston Respublikasining suveren davlat ekanligini bildiradi. Qoraqalpog'iston Respublikasining Davlat bayrog'i moviy rang, sariq va yashil ranglardan iborat bo'lib, markazida sariq rangni oq va qizil rangli yo'laklar ajratib turadi. Bayroqning moviy rangi bahor yoshligi - suvning mangu timsoli hisoblanadi. Sariq rang esa, Qoraqalpog'iston aymog'ining ulkan qismi saholardan iborat ekanligini bildiradi. Yashil rang esa tabiatning yangilanishining, ma'naviy yasharish, ishonchining va quyoshning belgisi. Bayroqdagi endi tug'ilgan oy musulmonlarning muhaddas timsoli bo'lsa, besh yulduzning rasmi Qoraqalpog'istonning qadimiy va navquron besh shahrining - qoraqalpog'istonliklarning turmush va ishonch qo'rg'onlarining timsoli hisoblanadi. Qoraqalpog'iston Respublikasining Davlat bayrog'i Qoraqalpog'iston Respublikasining rasmiy vakillarining chet el safarlariga, xalqaro anjumanlarda, ko'rgazmalarda va sport o'yinlarida Qoraqalpog'iston Respublikasini jahonga tanitadi. Qoraqalpog'iston Respublikasining Davlat bayrog'i xalqaro maydonda boshqa davlatlarning bayroqlari bilan teng turadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasining fuqoralari va bu yerda yashaydigan boshqa insonlar Qoraqalpog'iston Respublikasining Davlat bayrog'ini hurmat qilishi shart.

Qoraqalpog'iston Respublikasining O'zbekiston Respublikasi tarkibiga kirganligi sababli 1992-yil 2-iyuldagi 616-XII-sonli «O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi to'g'risida»gi Qonuni bilan tasdiqlangan davlatimiz gerbini tan oladi. Ayni vaqtda O'zbekiston Respublikasining davlat madhiyasi ham Qoraqalpog'iston Respublikasi uchun ham amal qiladi.

(O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasining matni va musiqasi O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 10-dekabrda 768-XII-sonli «O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to'g'risida»gi Qonuni bilan tasdiqlangan Parlament - Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorgi Kengeshi hisoblanadi. 86 deputatdan iborat. Quyidagi davlat arboblari Parlament raislari bo'lib ishladi: Dautbay Shamshe'tov (1991-1992), Ubbiniyaz Ashirbekov (1992-1997), Timur Kamalov (1997-2002), Musa Tajetdinovich Ermiyazov (2002-2020), 2020-yil 2-oktyabr kuni bu lavozimga Murat Kallibekovich Kamalov saylandi.

Mustaqillik yillarida boshqa mintaqalarimiz qatori Qoraqalpog'istonning rivojlanishiga ham ulkan e'tibor qaratildi. Aynan ana shunday e'tibor tufayli bugungi kunda respublika poytaxti - Nukus shahridan boshlab, tumanlar va qishloqlar, hatto, eng chekka ovullar ham har tomonlama o'zgarib, rivojlanib bormoqda.

Bugungi kunda O'zbekiston markaziy byudjetidan Qoraqalpog'istonga berilayotgan subvensiya, ya'ni moliyaviy yordam miqdori butun Qoraqalpog'iston byudjeti xarajatlarining 75 foizini tashkil etmoqda.

O'zbekiston hukumatining amaliy yordami qoraqalpoq xalqining fidoyi mehnati tufayli keyingi yillarda Qoraqalpog'istonda aholi turmush sharoitini yaxshilash, tub iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish borasida qator ijobiy natijalarga erishildi. Eng avvalo, elda tinchlik va barqarorlik mustahkamlandi. Hamjihatlik bilan yurt istiqboli yo'lida mehnat qilishga sharoit yaratildi.

Respublikada mulkchilikning yangi shakllari paydo bo'la boshladi. Ishlab chiqarish va xizmat sohasida nodavlat sektorining hissasi oshib bordi. Sanoat, qishloq xo'jaligi va savdoda nodavlat sektori hissasi 80-90 foizni tashkil etmoqda.

Respublika iqtisodiyotining boshqa yo'nalishlarida ham islohotlar izchil amalga oshirila boshlandi.

Jumladan, bank tizimida ham jiddiy islohotlar amalga oshirildi. Bu yerda davlat banklar bilan birga tijorat va xususiy banklari ham faoliyat ko'rsatmoqda.

1999-yilning birinchi yanvarigacha bo'lgan ma'lumotlarga qaraganda xususiylashtirishdan tushgan mablag'larning umumiy hajmi 650 million so'mni tashkil etdi.

Uning 20 foizi respublika ijtimoiy taraqqiyotiga ajratildi. 50 foizi esa tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida imtiyozli kreditlar ajratishga sarflandi. Shu bilan birga Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat mulkini xususiylashtirish qo'mitasi xususiylashtirilgan korxonalar va tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida 13,8 million so'm kredit ajratdi.

2000-yilga kelib 2932 korxona xususiyashtirildi. Bozor fondining faoliyati sezilarli ravishda faollashdi. 2000 yilga kelib respublika fond birjalari filiallarida 958 million so'mlik aksiyalar sotildi. Respublikada 7807 kichik va o'rta ishbiarmon korxonalari, 8977 yakka tartibdagi tadbirkorlar ro'yxatga olindi. Jami sanoat ishlab chiqarish hajmida nodavlat korxonalarining ulushi 90 foizga o'sdi.

Paxtadan ip ishlab chiqarish, ip gazlamalari, tayyor trikotaj buyumlar, iste'mol mahsulotlaridan un, makaron, mineral suvlar ishlab chiqarish ko'paydi. Yig'ma temir-beton konstruksiyalari va detallari, toshdan bezakli materiallar tayyorlash, qandolatchilik mahsulotlari, o'simlik yog'i, uzum vinosi, salqin ichimliklar, osh tuzi ishlab chiqarish o'sdi.

Sanoatda bir qator ijobiy o'zgarishlar yuz berdi. Jumladan, 1995-yilda Xo'jayli shahrida shisha idishlar zavodi qurilib foydalanishga topshirildi. 1996-yilda Qo'ng'irotda «Urga» gaz sanoati korxonasida gaz kondensati va tabiiy gaz qazib chiqarilishi boshlab yuborildi. Aholini gaz bilan ta'minlash darajasi 83 foizga yetdi.

«Qoraqalpog'qurilish» aksionerlik jamiyatida Italiya firmalarining yuqori sifatli jihozlari bilan jihozlangan, yiliga 60 ming kv.m. marmar bloklari va plitalari ishlab chiqaradigan yangi marmar sexi ochildi. «Nukusun» zavodida esa spirt ishlab chiqaradigan yangi sex qurildi.

Yengil sanoat ishlab chiqarishning bazasi kengaya bordi. 1993- yili Nukusda «Kateks» to'qimachilik majmuasi, 1995-yili Ellikqal'a tumanida «Elteks» to'qimachilik majmuasi foydalanishga topshirildi.

Nukus va Qo'ng'iro't un kombinatlari, To'rtko'lda 3 mln shartli banka konserva mahsulotlari ishlab chiqaradigan zavod, Ellikqal'a tumanida esa shunday quvvatga ega konserva sexi foydalanishga topshirildi.

Qo'ng'iro't tumanida Markaziy Osiyoda yagona hisoblangan yiliga 190 ming tonna kalsiyli soda ishlab chiqaradigan zavod qurilishi boshlandi. Zavod tarkibida kimyoviy yo'l bilan ekologik toza va energiya sarflanmaydigan kaustik soda ishlab chiqarish ham ko'zda tutilgan. Qo'ng'iro't-Beyneu avtomobil trassasi, Navoi-Uchquduk-Nukus temir yo'li qurildi.

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasida institutsional va tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishda ma'lum ijobiy siljishlarga erishildi. Noqulay ekologik sharoitga qaramasdan mintaqada makroiqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida islohotlarni amalga oshirish o'zining ijobiy samaralarini ko'rsatmoqda.

Amaliyotda asosan mintaqani rivojlanish strategiyasi davlat tomonidan ishlab chiqilgan maqsadli dasturlar orqali amalga oshiriladi. Misol uchun mintaqani kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish ustuvor vazifalar qatoriga kiritilganligi sababli, Qoraqalpog'iston Respublikasini 2017-2018-yillarda kompleks rivojlantirish dasturlari ishlab chiqildi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, mintaqada iqtisodiy o'sish sur'atlari 2005-2017-yillarda umummamlakat

ko'rsatkichlariga nisbatan yuqori bo'lgan. Tahlillarni ko'rsatishicha, ushbu yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlari avvalambor mintaqada qurilish, sanoat va xizmat ko'rsatish sohalari hisobiga erishildi. Ayniqsa, 2016-yilda yuqori iqtisodiy o'sish (18,7 foiz) yangi qurilgan Qo'ng'iro't soda zavodi va Ustyurt gazkimyo majmuasi hisobiga to'g'ri keladi.

Iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarida o'sish sur'atlari turlicha bo'lib, ularning kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasiga ta'siri turlicha bo'lgan. Qishloq xo'jaligi, investitsiyalar va iste'mol tovarlari ishlab chiqarishda oxirgi yillarda ma'lum darajada nomutanosiblik kuzatilmoqda. Ichki iste'molni shakllantiruvchi tovar ayirboshlash va xizmatlarning o'sish sur'atlarining keskin kamayishi aholi turmush sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi umumdavlat mehnat taqsimotida tabiiy gaz (2017-yildagi ulushi 3,0 foiz), paxta tolasi (4,0 foiz), osh tuzi (32,0 foiz), soda (100 foiz), guruch (31,0 foiz) ishlab chiqarish bo'yicha yuqori salohiyatga ega.

Erishilgan natijalarga qaramasdan mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi mavjud tabiiy salohiyatga mos kelmaydi. 2017-yilda Qoraqalpog'iston Respublikasining mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 3,3 foizni, mos ravishda sanoat ishlab chiqarishi 4,6 foizni, qishloq xo'jaligi 2,8 foizni, eksport 2,0 foizni, xizmatlar 3,0 foizni tashkil qilgan. Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha Qoraqalpog'iston Respublikasi boshqa mintaqalarga nisbatan, qishloq xo'jaligi va chakana tovar ayirboshlash bo'yicha pastroq natijalarga ega⁴⁰.

Qoraqalpog'iston respublikasi yalpi hududiy mahsulot, iste'mol tovarlari, pullik xizmatlar indeksi bo'yicha ham mamlakat mintaqalari orasida oxirgi o'rinlardan birini egallagan. 2005-2017 - yillar davomida asosiy ijobiy siljish sanoat sohasiga to'g'ri keladi. Ushbu holat mintaqada oxirgi yillarda ishga tushirilgan yirik kimyo korxonalari hisobiga erishilgan.

Mintaqa ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish natijalari iqtisodiyot tarkibining shakllanishi bilan ham to'g'ridan to'g'ri bog'liq. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki,

⁴⁰ Аметов Т.А. Қорақалпоғистон Республикасида ижтимоий-сиёсий жараёнлар (1989-2014йй). дисс.: тарих фанлари номз. – Т., 2015.

yalpi hududiy mahsulotning tarkibida, ya'ni diversifikatsiya jarayonida ma'lum o'zgarishlar kuzatilgan.

Mamlakatimiz iqtisodiyotining tarmoqlararo tarkibida 2005-2017 - yilhrda bir qator ijobiy siljishlar yuz berdi. Jumladan, yalpi ichki mahsulotda sanoatning ulushi 14,2 foizdan 26,7 foizga oshgan bo'lsa, qishloq xo'jaligining ulushi 30,1 foizdan 19,2 foizga kamaygan. Qoraqalpog'iston Respublikasida ishlab chiqarilgan ichki hududiy mahsulotning tarkibiy o'zgarishida ushbu tendensiyaning kuzatish mumkin. Bunda sanoatning ulushi keskin oshgan (9,5 foizdan 32,7 foizga), qishloq xo'jaligining ulushi esa kamaygan (21,3 foizdan 15,2 foizga). Ushbu vaziyatni mintaq iqtisodiyoti tarkibini shakllantirishda yuz bergan ma'lum sifat o'zgarishlar bilan izohlash mumkin. Agarda Qo'ng'iro't soda zavodi va Ustyurt gazkimyo majmuasi hisobga olinmasa, sanoatning ulushi kamaygan va xizmatlar sohasining rivojlanish darajasi talablarga javob bermasligi, ekologik vaziyatning (Orol dengizi inqirozi, suv va erning sifat ko'rsatkichlari tushib ketganligi) salbiy natijalar ekanligini qayd etish lozim⁴¹.

Shuningdek, mintaq iqtisodiyoti tarkibini shakllantirishda olib borilayotgan tarkibiy va investitsion siyosatda mavjud tabiiy, ekologik, demografik omillarga tizimli e'tiborning yo'qligi, yo'naltirilayotgan moliyaviy mablag'larning bir qator xorij davlatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan amalga oshirilayotgan grantlarning samaradorligi pastligi bilan bog'liq.

O'rta va uzoq muddatli mintaq strategiyasini ishlab chiqishda monografik kuzatuv natijalari orqali aniqlangan reyting, ya'ni eng asosiy tizimli muammolarni hal qilish, aholi turmush sifatini tubdan yaxshilashga qaratilishi maqsadga muvofiq.

Davlatimiz rahbari 2017-yil 20-21 yanvar kunlari Qoraqalpog'istonda bo'lib, hudud iqtisodiyotini rivojlantirish, ijtimoiy sharoitlarni yaxshilash bo'yicha tizimli chora-tadbirlarni belgilab bergan edi. O'tgan vaqt mobaynida ular to'la amalga oshirildi.

Tashrif yakunlariga ko'ra ishlab chiqilgan dasturga muvofiq, sanoatni rivojlantirish borasida umumiy qiymati 160 milliard so'mga yaqin 242 loyiha bajarildi. Bu qariyb 4 ming ish o'rni yaratish imkonini berdi. Masalan, Qorao'zak tumanidagi «Qoraqalpog' sement» korxonasida birinchi bosqichda yiliga 200 ming tonna sement, Nukus shahridagi «Texnik global» korxonasida «Samsung» brendi ostida yiliga 150 ming televizor, «Nukus polimer» korxonasida yiliga 8 ming tonna polietilen quvurlar va xo'jalik buyumlari ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. To'rtko'l tumanidagi «Vegateks global» korxonasida yiliga 5 ming tonna ip-kalava ishlab chiqarilmoqda. Bugungi kunda Qoraqalpog'istonda o'tgan qisqa vaqt mobaynida bir qator yirik bunyodkorlik ishlari amalga oshirildi.

Shuningdek, Nukus shahrida – «Nukus polimer» MCHJ, «Nukuselektroapparat» MCHJ faoliyat olib bormoqda. «Samsung» brendi ostida televizor, changyutkich ishlab chiqarish loyihasi amalga oshirildi.

⁴¹ <http://www.biznes-daily.uz/ru/biznesexpert/61221-qoraqalpogiston-respublikasi-iqtisodiyotini-rivojlantirish-industsiyalari-va-tizimli-muammolari>

Mo'ynoq tumani aholisini markazlashgan toza ichimlik suvi bilan ta'minlash bo'yicha 101 kilometrlik "Qo'ng'iroq-Mo'ynoq" suv quvuri va «Qo'ng'iroq» suv taqsimlash inshooti qurib bitkazildi. Nukus shahri markazidan o'tuvchi «Do'stlik» kanalining ikki qirg'og'i obodonlashtirilib, bugungi kunda bu sohil atroflari xalqimizning eng sevimli oromgohiga aylangan.

Qoraq'zak tumanidagi «Qoraqalpog sement», «Titan sement», Taxiotosh tumanidagi metal-konstruksiya ishlab chiqarish zavodi, Ellikqal'a tumanidagi «Bo'ston mega-teksil», To'rtko'l tumanidagi «Vegateks global», Chimboy tumanidagi «Lanextrakt» korxonalarida ham ishlab chiqarish yaxshi yo'lga qo'yilgan. Nukus shahrida «Nukus Med Tex» MCHJ, Kegeyli tumanida «Kegeyli qog'oz» MCHJ, «Lanko-miya» korxonasi, Amudaryo tumanida «Amu Shoxjahon» MCHJ, Chimboy tumanida «Pintok» korxonasi tomonidan tibbiyot klinikasi ishga tushirildi.

Mo'ynoq tumanida Amfiteatr, «Mo'ynoq porloq tekstil» tikuvchilik korxonasi, davlat xizmatlari markazi yangidan qurildi hamda futbol o'yingohi va Madaniyat markazi rekonstruksiyasi to'liq yakunlandi. Hududda farmatsevtika sanoatini rivojlantirish yo'nalishida 2018-2019-yillarda qiymati 27 million dollarga teng 17 loyiha amalga oshirilishi rejalashtirilgan. Mazkur loyihalar doirasida 37 turdagi farmatsevtika mahsulotlari ishlab chiqariladi va ularning bir qismi eksport qilinadi.

Nukus shahridagi «Nukus Med Tex» MCHJ tomonidan tibbiy buyumlar, «Berlin farm» MCHJ tomonidan onkologik dori vositalari ishlab chiqarish yo'lga qo'yiladi. To'rtko'l tumanidagi «To'rtko'l shisha idishlari» MCHJda farmatsevtika shisha idishlari tayyor Qoraqalpog'istonda farmatsevtika sanoatini yanada rivojlantirish, dori-darmon vositalari hamda tibbiyot buyumlari ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash, ichki bozorni mamlakatimizda ishlab chiqarilgan yuqori sifatli preparatlar bilan to'ldirish maqsadida bu borada mutaxassislar tayyorlash tizimi takomillashtirilmoqda.

Shu maqsadda qizilmiya bu hudud iqlimi va sharoitiga mos kelganligi uchun Chimboy tumanidagi «Lanextrakt» qo'shma korxonasida ushbu o'simlik ildizidan ekstrakt ishlab chiqarish yo'lga qo'yilgan. Korxonada yiliga 30 ming tonna qizilmiya ildizi qayta ishlanib, 1,3 ming tonna ekstrakt tayyorlanadi. Xitoylik investorlar bilan hamkorlikda tashkil etilgan korxonada 200 ish o'rni yaratilgan. Davlatimiz rahbarining 2017-yil 3-maydagi «Nukus-farm», «Zomin-farm», «Kosonsoy-farm», «Sirdaryo-farm», «Boysun-farm», «Bo'stonliq-farm» va «Parkent-farm» erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etish to'g'risida"gi farmoni ijrosi yuzasidan hududda keng ko'lamli ishlar amalga oshirilib, mavjud ishlab chiqarish imkoniyatlari va resurslar salohiyatidan samarali foydalanish orqali yangi ish o'rinlari yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Hududda farmatsevtika sanoatini rivojlantirish yo'nalishida 2018-2019-yillarda qiymati 27 million dollarga teng 17 loyiha amalga oshirilishi rejalashtirilgan. Mazkur loyihalar doirasida 37 turdagi farmatsevtika mahsulotlari ishlab chiqariladi va ularning bir qismi eksport qilinadi.

Qoraqalpog'istonda ikki bosqichda sellyuloza ishlab chiqarish yo'lga qo'yilgan bo'lib, amalga oshiriladigan mazkur loyiha qog'oz ishlab chiqarishdan tayyor mahsulotgacha bo'lgan jarayonni o'z ichiga oladi.

Taxiatosh tumanida eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi, 11 mingga yaqin ish o'rni yaratildi. Qoraqalpog'iston Respublikasini 2018-2019-yillarda kompleks rivojlantirish dasturi doirasida yana 1 ming 309 loyiha rejalashtirilgan. Ularni amalga oshirishga tashabbuskor korxonalar va tijorat banklari mablag'lari, xorijiy investitsiyalar yo'naltiriladi. Buning natijasida yangi mahsulotlar ishlab chiqarish o'zlashtiriladi, mahalliy lashtirish va qayta ishlash darajasi oshadi, 10 mingga yaqin ish o'rni tashkil etiladi.

Hudud sanoatini yangi bosqichga ko'tarish maqsadida mamlakatimizdagi yirik korxonalar ham jalb etilgan. Xususan, Navoiy kon-metallurgiya kombinati Taxiatoş tumanida metall konstruksiyalar va nostandart jihozlar, Olmaliq kon-metallurgiya kombinati Qorao'zak tumanida temir-beton mahsulotlar va qum-shag'al ishlab chiqarishi rejalashtirilgan.

Tebinbuloq konini o'zlashtirish istiqbollari alohida e'tibor qaratilmoqda. Hozirgi kunda mamlakatimizda metall mahsulotlar mavjud shunday buyumlarni eritish orqali ishlab chiqarilmoqda. Tebinbuloq koni temir rudasining ulkan zaxirasiga ega. Ushbu konni o'zlashtirish ikki bosqichda amalga oshiriladi. Natijada 2021-yildan boshlab yiliga 1 million tonna po'lat ishlab chiqarish imkoniyati paydo bo'ladi. Bu boradagi ishlarni tashkil etish maqsadida «O'zbekiston temir yo'llari» aksiyadorlik jamiyati tarkibida direksiya tashkil etildi.

Samarasiz foydalanilayotgan obyektlar negizida yangi korxonalar tashkil etish loyihalari ishlab chiqildi. Qoraqalpog'istonda 6 ta kichik sanoat zonasi tashkil etish rejalashtirilgan. Ulardagi obyektlar 5 yil muddatga keyinchalik mulk huquqini rasmiylashtirish sharti bilan bepul beriladi. Muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini qurish va tiklash ishlari davlat byudjeti hisobidan amalga oshiriladi. Shu tariqa ushbu zonalarda ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish, tadbirkorlikni rivojlantirish uchun zarur sharoit yaratiladi.

Qoraqalpog' aholisi uchun nihoyatda muhim va dolzarb masala bo'lgan ichimlik suvi muammosi yillar davomida hal etilmay kelayotgan edi. Shuni inobatga olib, qisqa vaqtda 101 kilometrlik «Qo'ng'iro't – Mo'ynoq» suv quvuri va «Qo'ng'iro't» suv taqsimlash inshooti qurib bitkazildi. Buning natijasida Mo'ynoq tumanidagi 25 ming aholi toza ichimlik suvi bilan ta'minlandi.

Shuningdek, investitsiya dasturiga muvofiq byudjet mablag'lari va Orolbo'yi hududini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan mavjud suv tarmoqlari rekonstruksiya qilindi va yangilandi. Shu tariqa 35 aholi punktida 50 mingdan ziyod odam ichimlik suvi bilan ta'minlangani bu boradagi ishlarning izchil davomi bo'ldi.

Prezidentimizning 2020-yil 11-noyabrda «2020-2023-yillardagi Qoraqalpog'iston Respublikasini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora tadbirlari to'g'risida»gi qarori ushbu yo'nalishdagi ishlarni yanada rivojlantirishda muhim dasturilamal bo'lmoqda. Qarorga muvofiq, har bir shahar va tumanning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda «o'sish nuqtalari» belgilangan. Qurilish

materiallari ishlab chiqarish, oziq-ovqat, to'qimachilik, neft-kimyo sanoati, bog'dorchilik, issiqxonalar tashkil qilish, ipakchilik, turizm sohasi shular jumlasidan. Belgilangan maqsadli ko'rsatkichlar va loyihalarni amalga oshirishga qulay shart-sharoitlar yaratish uchun qaror bilan tadbirkorlik subyektlariga yer solig'i, molk-mulk solig'idan ozod qilish kabi va boshqa qator imtiyoz hamda yangiliklar taqdim etilishi ko'zda tutilgan.

Qaror asosida 2788 ta loyiha va obyektga 21 trillion 209 milliard so'mlik keng ko'lamli ishlar bajarilishi rejalashtirilgan bo'lib, bugungi kunda uning ijrosini ta'minlash yuzasidan ishlar olib borilmoqda. Natijada hozirda dasturga kiritilgan jami 754 ta loyiha ishga tushirilib, 4 ming 75 ta yangi ish o'rnini yaratilishga erishildi.

Mintaqada yangilanishlar haqida gap ketganda, Prezidentimizning 2020-yil 5 - dekabrda «Qoraqalpog'iston Respublikasida suv resurslaridan samarali foydalanish va yerlarning meliorativ holatini yaxshilash bo'yicha kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori haqida ham alohida to'xtalish joiz.

Bu borada Qoraqalpog'iston Respublikasida suv xo'jaligi obyektlarini qurish va rekonstruksiya qilish, suvni tejaydigan sug'orish texnologiyalarini joriy etish, yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, suv resurslari va elektr energiyasidan foydalanishning avtomatlashgan nazoratini yo'lga qo'yish bilan bog'liq muhim vazifalar belgilangan⁴².

Xulosa qilib aytish mumkinki, mamlakatda islohotlar samaradorligini tubdan oshirish hamda davlat va jamiyatning har tomonlama jadal rivojlanishini ta'minlash uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish, mamlakatni modernizatsiyalash va hayotning barcha sohalarini erkinlashtirishga katta e'tibor berilmoqda.

2. Qoraqalpog'istonda qishloq xo'jaligi sohasidagi o'zgarishlar

Qoraqalpog'istonda mehnatga layoqatli aholining asosiy qismi qishloqda istiqomat qiladi. Agrar sektorda ham iqtisodiy qayta qurish, bozor munosabatlariga o'tish ro'y berdi.

1997-yil 1-yanvar holatiga respublikada 263 qishloq xo'jalik korxonasi faoliyat ko'rsatdi. Nodavlat sektorning jami ishlab chiqarilgan mahsulotdagi ulushi 98,3 foizni tashkil etdi.

Paxta etishtirishda nodavlat korxonalarning hissasi 97,8 foizni, donchilikda 98,1 foizni, kartoshkachilikda 99,7 foizni, sabzavotchilikda 98,8 foizni, polizchilikda 95,1 foizni, bog'dorchilikda 98,5 foizni, pillachilikda 100 foizni, go'sht yetishtirishda 98,9 foizni, sut va tuxum ishlab chiqarishda 99,4 foizni, qorako'l teri va jun etishtirishda 100 foizni tashkil etdi.

⁴² O'ralbўйын минтақанын иктымий-иқтисодий ривожланиш нуктасына айланади. Янги Ўзбекистон, 2021 йил 1 апрель, 65-сон.

Dehqonchilikda ekin maydonlarining tarkibi o'zgardi. G'alla maydonlari ekin maydonlarining 35,8 foizini tashkil etdi. Bug'doy va kartoshka yetishtirish 3 marta, uzum yetishtirish 4 marta ko'paydi.

Qoraqalpog'istonda dehqon fermer xo'jaliklari tashkil etish bo'yicha etarli tajriba to'plandi. 1998 yilga kelib 1686 fermer shirkatlar uyushmalari tashkil etildi. Ellikqal'a tumanida mavjud 14 ta jamoa xo'jaliklari dehqon-fermer xo'jaliklari uyushmasiga aylantirildi. Dehqonlarga meros qilib qoldirish huquqi bilan yerlar uzoq muddatga ijaraga berildi. Lekin Qoraqalpog'istonda ana shu tajribani ommalashtirishga mutlaqo e'tibor berilmadi.

1992- yili Qoraqalpog'iston Respublikasi tashqi iqtisodiy aloqalar vazirligi tashkil etildi. 1992-2000-yillarda Jahon banki, Yevropa rivojlantirish banki va boshqa firmalar bilan 100 dan ortiq shartnomalar tuzildi.

Respublikada 303 dan ortiq qo'shma korxonalar faoliyat ko'rsatmoqda. Qoraqalpog'iston Respublikasining tashqi savdodagi asosiy sheriklari Rossiya, AQSH, Janubiy Koreya, Shveytsariya, Niderlandiya hisoblanadi.

Asosan paxta tolasi, toladan olinga mahsulotlar, qayta ishlangan neft mahsulotlari, buyan tomirlari sotiladi. Eksport qilingan tovarlar hajmi 1996 yilda 122,9 mln dollarga teng bo'ldi. G'arb mamlakatlariga eksport qilingan xomashyo 113,6 mln dollarni tashkil etdi. Paxta tolasi jami eksport mahsulotlarining 95 foizini tashkil etdi.

Tashqi savdo oborotida importning salmogi 1996 yilda 46,2 foizni tashkil qildi. Import mahsulotlari tarkibiga asosan xalq iste'mol mollari, qora va rangli metallar, oziq-ovqat mahsulotlari kiradi.

Yaqin xorijiy mamlakatlardan asosan shakar, bug'doy, mashina va jihozlar, agregatlar va ularning ehtiyot qismlari, quvurlar, avtomashinalar, ishlab chiqarishni komplektlovchi materiallar keltirildi. Lekin respublikaning imkoniyatlaridan to'la foydalanilmayapti. Masalan, 1999-yili respublika hududida 70 ga yaqin foydali qazilma konlari aniqlandi.

Mustaqillik yillarida respublikada ijtimoiy sohalar rivojlanishiga e'tibor kuchaydi. Qoraqalpog'iston Respublikasi aholi punktlarini elektrlashirish to'la hal qilindi. Aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash darajasi 59,5 foizga yetdi. 1992-1996 yillarda Tuyamo'yin suv omboridan respublika aholi punktlariga 2 ming 885 km vodoprovod tarmog'i olib kelindi. 4057,5 km gaz tarmoqlari o'tkazildi va tabiiy gaz bilan ta'minlash 85,4 foizni, shu jumladan shaharda 99,4 foizni, qishloqda 72,4 foizni tashkil etdi. Ko'plab sog'liqni saqlash obyektlari, kasalxonalar, poliklinikalar, tug'ruqxonalar va turar-joy binolari qurildi.

Mustaqillikning ilk yillaridanoq hukumatimizning fermer xo'jaliklarini tashkillashtirishga e'tibor qaratgani tufayli boshqa sohalar qatori qishloq xo'jaligi sohasida ko'plab ijobiy yutuqlarga erishildi.

Qishloq xo'jaligi yerlarining uzoq muddatli ijara mulki qilib berilishi va qishloqda bozor munosabatlarining joriy qilinishi fermer xo'jaliklarini shakllantirish hamda rivojlantirishning eng muhim omil va asosi bo'ldi.

Ushbu fermer xo'jaliklarining qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishdagi ulushi 99,5 foizni tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasining «Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to'g'risida»gi qonuniga muvofiq, fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyatini rejali tekshirishlar ko'pi bilan 4 yilda bir marotaba amalga oshirilishi, yangi tashkil etilgan fermer xo'jaliklarining moliya-xo'jalik faoliyatini ular davlat ro'yxatidan o'tkazilgan paytdan e'tiboran ikki yil mobaynida rejali tekshirishlardan o'tkazilishi mumkin emasligi belgilab berildi.

Bundan tashqari, fermer xo'jaliklariga soliq va boshqa imtiyozlarni berish bo'yicha amaldagi qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

Bunda paxta xomashyosini yig'ib olish bo'yicha mavsumiy qishloq xo'jaligi ishchilarining daromad solig'idan ozod etilishi;

-tomchilatib sug'orish tizimini joriy qilgan yuridik shaxslar tegishli yer uchastkasiga nisbatan 5 yil muddatga yagona yer solig'ini to'lashdan ozod etilishi;

-fermer xo'jaliklari manfaatlarini ko'zlab da'vo arizalarini taqdim etish, sudga davlat boji to'lamasdan shikoyat qilish huquqi berildi.

Bugungi kunda Respublikada 5430 ta fermer xo'jaliklari mavjud bo'lib, shundan paxta-g'allachilikda 3682 ta fermer, sabzavot va polizchilikda 321ta fermer, chorvachilikda 377 ta fermer, bog' va uzumchilikda 514 ta fermer, g'alla va sabzavotchilikda 326 ta fermer va 210 ta fermer xo'jaliklari boshqa yo'nalishlarda ish bilan band.

2016-yil Qoraqalpog'iston Respublikasida ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarini rivojlantirish bo'yicha manzilli Dasturi qabul qilindi.

Dasturga asosan Respublika bo'yicha jami 748 ta fermer xo'jaliklarini ko'p tarmoqli fermer xo'jaligiga aylantirish nazarda tutilib, amalda joriy yilning iyul oyiga qadar tashkil etilgan ko'p sohali fermer xo'jaliklari soni 433 ta hamda ko'p sohali faoliyat uchun ajratilgan imtiyozli kreditlar soni 429 ta fermer xo'jaliklariga 248 gektar yer maydoniga 2535,0 mln so'm amalda ajratildi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi mutaxassislari va Adliya vazirligi xodimlari ta'kidlaganidek, barcha kategoriyadagi xo'jaliklarida 11 ming 111 gektarga sabzavot, 9508 gektarga poliz, 5325 gektarga kartoshka ekilib, to'liq navlar olindi.

Bundan tashqari, 247 gektar maydonda yangi intensiv bog'lar, 247 gektarda tokzorlar yaratildi. Ushbu maydonlarga 123,5 ming dona meva, 296,4 ming dona tokzor navlari ekildi. Shu bilan birga 118 gektar maydondagi eski bog'da, 65 gektar tokzorlarning rekonstruksiya ishlari olib borildi. Bugungi kunga qadar 6778 gektar bog'ning, 1268 gektar tokning qator oralarga sabzavot ekinlari ekilib, oziqlantirish ishlari olib borilmoqda.

Fermer xo'jaliklari ishlarining samaradorligini oshirish va ularga shart-sharoitlar yaratish, ekin maydonlardan maqsadli foydalanish bo'yicha barcha tumanlarda yer maydonlarini optimallashtirish ishlari olib borilib, to'liq inventarizatsiyadan o'tkazildi.

Shuning natijasida meva-sabzavot yetishtirishda 321 ta fermer xo'jaligiga 1467 gektar, bog'dorchilik va tokzorchiликka ixtisoslashgan 514 ta fermer xo'jaligiga 1510 gektar, bundan tashqari sabzavot-g'alla yetishtirish bo'yicha

yangidan tashkil etilgan 326 ta fermer xo'jaliklariga 4532 gektar yer maydonlari ajratilib berildi.

Bugungi kunda meva-sabzavot mahsulotlarini yetishtirishuvchi, tayyorlovchi va eksport etuvchi korxonalar bilan «O'zagroeksport» ixtisoslashgan tashqi savdo kompaniyasi o'rtasida shartnomalar tuzish ishlari to'liq tamomlandi. Rossiya Federatsiya va Qozog'iston Respublikasiga meva-sabzavot mahsulotlar eksport etish bo'yicha shartnomalar tuzildi.

Bugungi fermer xo'jaliklari qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan chegaralanib qolmasdan, uni qayta ishlashni ham yo'lga qo'ymoqda. Natijada qishloq joylariga sanoatni olib kirishga, aholi bandligini ta'minlashga, eng muhimi, ichki iste'mol bozorini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan to'ldirishga salmoqli hissa qo'shmoqda.

Ayniqsa, keyingi ikki yarim yil ichida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan, mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining barcha yo'nalishlarini belgilaydigan Farmon va Qarorlari, ularning faol ijrosi xalqimizning turmush tarzini butunlay o'zgartib yubordi. Avvalombor, inson va uning manfaatlarini ko'zlab olib borilayotgan islohotlarning natijasi yurtimizdagi har bir fuqaroning baxtli va obodon turmushi, o'ziga va yurt kelajagiga bo'lgan mustahkam ishonchida ko'rinmoqda.

Barcha eski uylar o'miga yangi, milliy loyihalar asosida qurilayotgan ko'rkam binolar, so'lim va go'zal hiyobonlar, hatto, qishloqlarimizning, mahallalarimizning alohida «Obod qishloq», «Obod mahalla» dasturlari asosida yangi qiyofa kasb etayotganligi Prezidentimiz yaratib berayotgan imkoniyatlar samarasidir.

Bulardan tashqari, bugungi kunda Qoraqalpog'iston Respublikasida keng ko'lami qurilish-obodonlashtirish ishlari ham amalga oshirilmoqda.

3. Qoraqalpog'istonda ma'naviy-madaniy sohada yangilanishlar

Qoraqalpoq xalqi qadimiy va boy tarixga ega. Uning milliy madaniyati, jozibali san'ati, mumtoz adabiyoti, qadriyatlari, udum va an'analari olamga mashhurdir.

Mustaqillik tufayli qoraqalpoq xalqi juda ko'p qadriyatlarini qayta tiklash imkoniyatiga ega bo'ldi. Adolat va tenglik, ozodlik va erk uchun kurashgan Emnazar Olako'z, Ollayor Do'stazarov singari xalq qahramonlarining jasoratli, o't yurakli qoraqalpoq farzandlarining orzu-armonlari amalga oshdi.

Milliy madaniyat va ma'naviyatning qaror topishiga, qoraqalpoq xalqining klassik shoirlari Berdaq, Ajiniyoz bobolar ijodiy meroslarining to'la tiklanishiga, aziz xotiralarining ulug'lanishiga yo'l ochib berdi.

Bugungi qunda Ibroyim Yusupov, Tulepbergen Qaipbergenov, Tilovbergen Jumamuratov qabi qoraqalpoq yozuvchi va shoirlarining asarlari xalqlarimiz ma'naviy xazinasidan munosib joy oldi.

Sobir Kamolov, rahmatli Charjau Abdirov kabi yirik olimlar O'zbekiston fani rivojiga juda katta hissa qo'shdilar.

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston madaniy hayotida ham jiddiy o'zgarishlar haqida gap ketganda, avvalo xalq ta'limi tizimida yuz bergan o'zgarishlarni ta'kidlash o'rinli. Bugungi kunda Respublika xalq ta'limi tizimi milliy uyg'onish, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy rivojiga xizmat qilishda yetakchi rol o'ynamoqda.

Respublikada yangi tipdagi o'rta umumta'lim muassasalari – litseylar, gimnaziyalar va alohida fanlarni chuqurlashtirilgan holda o'qitiladigan maktablar tez rivojlanmoqda. 1996-yil oxirida Respublikada 743 ta umumta'lim maktabi faoliyat ko'rsatdi. Shu jumladan, ayrim fanlarni chuqurlashtirilgan holda o'qitiladigan maktablar 1991-yilda 31 ta bo'lgan bo'lsa, 1997- yilda 169 taga yetdi, litsey va gimnaziyalar 19 taga yetdi. O'tgan yilning o'zida o'quvchilar soni 1743 nafarga ko'paydi.

Barcha kasb hunar-texnika bilim yurtlarida traktorchi-mashinistlar tayyorlash chegaralanib, o'miga turli mintaqalar uchun zarur bo'lgan kadrlar tayyorlashga e'tibor kuchaytirildi. Milliy hunarmandchilikni rivojlantirishga, gilam to'qish, keramik buyumlar tayyorlash, ranchkorlar va boshqa shu kabi hunar egalarini tayyorlashga ahamiyat berila boshlandi.

Respublikadagi 22 ta maxsus o'quv yurtlarida, shu jumladan, kunduzgi bo'limda 11,8 ming o'quvchi ta'lim o'lmoqda. Berdaq nomidagi Qoraqalpog'iston Davlat Universitetida hamda Ajiniyoz nomli Nukus Davlat pedagogika oliygohlarida oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlanmoqda. Bu o'quv yurtlarining kunduzgi bo'limlarida 9 ming nafar talaba o'qimoqda. Universitetda qishloq xo'jaligi va tibbiyot ixtisosligi bo'yicha fakultetlar mavjud.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish davri qiyinchiliklariga qaramay Respublika hukumati xalq ta'limi moddiy-texnika bazasini mustahkamlash chora-tadbirlarini ko'rmoqda. Keyingi 6 yilda 42 ming 778 o'rinli maktab, 6 ming 660 o'rinli bog'cha, 6 ming 840 o'rinli hunar-texnika bilim yurti binolari qurib foydalanishga topshirildi. Birgina 1996 yilning o'zida esa 3126 o'rinli maktab qurib ishga tushirildi.

Prezidentimizning 2016-yil 29-dekabrda «2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori qabul qilinib, maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, jumladan, qishloq aholi punktlarida yangi ana shunday inshootlar qurish, ularni zamonaviy uskunalar, o'quv-metodik qo'llanmalar, multimedia resurslari bilan ta'minlash choralari ko'rilmogda.

Shavkat Mirziyoyevning joriy yil 30-sentyabrda «Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni bilan Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi. Yangi vazirlikning asosiy vazifalari bosqichma-bosqich barcha bolalarni maktabgacha ta'lim tizimiga qamrab olish, o'zaro raqobat qiluvchi davlat va nodavlat MTMlari tarmog'ini

yaratish, amaliyotga maktabgacha ta'lim va bolalarni tarbiyalashning muqobil shakllarini joriy etishdan iborat.

Mazkur qaror va farmon ijrosi yuzasidan bugun Qoraqalpog'iston Respublikasida ham keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Hududda 318 ta maktabgacha ta'lim muassasasi bo'lib, ularning 3 tasi xususiy, 7 tasi turli tashkilotlar tasarrufida. Ularda 48 ming 106 nafar, umumiy bolalarning 32 foizi ta'lim-tarbiya olmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, «Yoshlar tarbiyasiga bugun e'tibor bermasak, ertaga kech bo'lishi mumkin. Maktabgacha ta'lim muassasalarini Qoraqalpog'istonning iqlim sharoitidan kelib chiqib qurish kerak. Har bir xonani isitiladigan pol bilan ta'minlash zarur. Bundan tashqari, bu soha uchun kadrlar tayyorlash tizimini ham qayta ko'rib chiqish, buning uchun oliy ta'lim muassasalari qoshida maxsus kurslar tashkil qilish lozim. Tarbiyachilar saviyasi bolalar kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega».

1991- 1996 -yillardan fan sohasida ham sezilarli o'zgarishlar bo'ldi. 1992-yilda O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining Qoraqalpoq filialiga Qoraqalpoq bo'limi maqomi berildi. Uning tarkibida ilgari 3 ta institut mavjud bo'lgan bo'lsa, yana ikkita institut qo'shildi. Tarix, arxeologiya va etnografiya hamda bioekologiya institutlari ham shu bo'lim tarkibiga kirdi. Botanika bosh bo'linmasiga esa bo'lim maqomi berildi. 1994-yilda esa Fanlar Akademiyasi tarkibiga O'zbekiston Sog'liqni saqlash vazirligiga qarashli tajriba instituti va tibbiyot klinikasi ham kiritildi.

Fanlar Akademiyasida tashkil etilgan bunday tadbirlar olimlarga tabiiy va ijtimoiy fanlarni yanada rivojlantirish, xalq xo'jaligi va madaniyatni yuksaltirishda muayyan muvaffaqiyatlarni qo'lga kiritishga yordam berdi. Qoraqalpoq fanida erishilgan yutuqlar hamda to'rt jildlik «Qoraqalpoq tilining izohli lug'ati»ni yaratishdagi xizmatlari uchun fanlar akademiyasi bo'limining 4 nafar ilmiy xodimlari (M. Qalandarov, R. Esemuratova, A. Turaboyev, D. Qozoqboyev) 1996-yilda O'zbekiston Respublikasining Beruniy nomidagi Davlat mukofoti bilan taqdirlandilar.

1996-yilda O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi fanlari akademiyasining qoraqalpoq bo'limi tashkil etildi. Uning tarkibiga Sh.Musayev nomidagi Chimboy yer ishlari instituti hamda sholichilik va chorvachilik institutlarining filiallari kiritildi.

Nukusda SANIIRning bo'limi faoliyat ko'rsatmoqda. Respublika oliy o'quv yurtlarida ham ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Keyingi yillarda Toshkent olimlari ko'magida katta miqdordagi yuqori malakali mutaxassislar tayyorlandi. Respublikadagi 60 nafar fan doktorlari va 600 nafar fan nomzodlaridan deyarli 30 foizi O'zbekiston mustaqilligi yillarida ilmiy daraja oldilar. Ilgari fanlar akademiyasi haqiqiy a'zoligiga saylangan Ch.A. Abdirov, S.Q.Kamolov, A.B. Baxiyevlar qatoriga 1994-2000 yillarda T. Eshanov, A. Dauletov, U.Hamidov va J. Bozorboyev ham qabul qilindilar. 1997- yilda esa ikki nafar rassom (J.Izentayev va J.Quttimuratov) O'zbekiston Respublikasi Badiiy akademiyasining akademikligiga saylandilar.

Respublikada yuqori malakali kadrlar o'sishida ayniqsa, ijtimoiy fanlar sohasida O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan tarix va arxeologiya, etnografiya, til va adabiyot bo'yicha nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalarining himoya qiluvchi ixtisoslashgan Kengashlarning tashkil etilayotganligi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Respublika olimlari keyingi yillarda chet el mutaxassislari bilan hamkorlikda ilmiy izlanishlar olib bormoqdalar. Respublika Fanlar Akademiyasining Qoraqalpog' bo'limi bioekologiya instituti xodimlari Germaniya olimlari bilan birgalikda 1993-yildan beri Orol bo'yi ekologiyasi muammolari bo'yicha tadqiqotlar olib borishmoqda. Tarix, arxeologiya va etnografiya instituti Avstraliyaning Sidney universiteti olimlari hamda fransuz arxeologlari bilan birgalikda ish olib bormoqdalar. 1995-yilda Muynoqda Germaniya Respublikasi yordamida bioekologiya institutining xalqaro ekologiya stansiyasi ochildi.

Mustaqil O'zbekiston va Qoraqalpog'istonning dolzarb masalalari Respublika shoir va yozuvchilari ijodida katta o'rin egallaydi. O'zbekiston va Qoraqalpog'iston xalq shoiri Ibroyim Yusupov, O'zbekiston va Qoraqalpog'iston xalq yozuvchisi Tulepbergen Qaipbergenovlar qatoriga yangi nomlar kelib qo'shildi. Saginbay Ibrohimov, Kenesboy Rahmonov kabi shoirlar, Guloysa Esemuratova, O'zarboy Abdurahmonov, Muratboy Nizanovlar ana shular jumlasidandir.

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasining madaniy rivojlanishining ham o'ziga xos jihatlari mavjud. Ayniqsa madaniy sohadagi rivojlanish Xorazm viloyati bilan mushtarak rivojlandi. 1991-yil Nukus shahrida Qoraqalpog'iston, Xorazm va Toshhovuz yoshlarining uchrashuvi o'tkazilgan bo'lib, unda do'stona qo'shnichilik munosabatlarini mustahkamlash, birgalikda bayramlar, tanlovlar va festivallar, sport musobaqalari va turli uchrashuvlarni o'tkazish muammolari muhokama qilindi. 1992-yil boshida Qoraqalpog'iston Joqarg'i Kengesi, Xorazm viloyati va Turkmanistonning Toshhovuz viloyati hokimliklari mintaqa xalqlari orasidagi do'stlik va madaniy aloqalarni mustahkamlash bo'yicha kompleks tadbirlarni belgiladilar. 1998 - yili qoraqalpog' adabiyoti klassigi Berdaqning 170 yilligini, keyingi yilda Ajiniyozning 175 yilligi nishonlandi. Shu yili O'zbekiston Qahramonlari - I. Yusupov va T. Kaipbergenovlarning 70 yillik yubileylari o'tkazildi. 1999-yilda O'zbekiston, Qoraqalpog'iston va Tatariston xalq artisti, «ikki qirg'oq bulbuli» nomini olgan O. Xudoyshukurov xotirasiga bag'ishlangan respublika tanlovi o'tkazildi. U nafaqat o'zbekcha qo'shiqlarni, balki mintaqadagi boshqa xalqlar-qoraqalpoqlar, qozoqlar, turkmanlarning qo'shiqlarini ham kuylagan. U hamma uchun umumiy o'rtoq, qadimiy madaniyat vakili, millatlararo kelishuv va birdamlik siymosi edi.

1996-yil yanvarda Toshkentda Qoraqalpog'iston madaniyati kunlari, noyabr oyida esa Qoraqalpog'istonda Toshkent madaniyati kunlari o'tkazildi. Bu tadbirlar Nukus va Toshkent madaniyat xodimlari faoliyatini bir-birlariga yaqinlashtirdi.

1996-yilda Qoraqalpog' xoreografiyasi tarixida birinchi marta «Oyjamol» nomli qoraqalpog' baleti (N. Muhammedinova musiqasi, T. Xodjayev asari) sahnalashtirildi. 1996-yilda O'zbekiston mustaqilligining 5 yilligi oldidan

o'tkazilgan «O'zbekiston-Vatanim manim» qo'shiq-tanlovida yosh qo'shiqchi Roza Kutekeyeva «Mustaqillik gullari» qo'shig'i bilan ishtirok etib, faxrli ikkinchi o'rinni oldi. Shu yili yana Amir Temur rolining eng yaxshi ijrosi uchun konkursida Berdaq nomidagi drama teatri artisti Bozorboy O'zoqberganov qatnashib, birinchi o'rinni oldi. Bu misollar Qoraqalpog'iston san'atkorlari mustaqillik yillarida erishgan muvaffaqiyatlardan dalolat beradi.

«Qoraqalpoq diyori o'zining dunyoda o'xshashi yo'q, betakror san'ati bilan barchamizni hayratga solib keladi. Bu zamindan etishib chiqqan Oyimxon Shomuratova, Jo'ldasbek Quttimuratov, Otajon Xudoyshekurov, Zamira Davletmuratova kabi buyuk san'atkorlarning – Oллоh ularning barchasini rahmat qilsin-xotirasini xalqimiz hech qachon unutmaydi». Shuningdek, Qoraqalpoq san'ati rivojiga o'zlarining benazir hissalarini qo'shib kelgan «Mashhur san'at arboblari-kompozitor Najmiddin Muhammedinov va artist Najmiddin Ansatboyev, Tamara Doshumova, Muyassar Razzoqova, Gulparshin Sirimbetova, Jalgasbay Sultanboyev, Mirzagul Sapayeva, Maxset Xo'janiazov, Gulxatish Ayimbetova, Aygul Nadirova, yorqin iste'dodli opera xonandalari Jenisbek Piyazov va Eliza Aytiniyazovani mamlakatimiz tanimaydigan odam topilmaydi desak mubolag'a bo'lmaydi».⁴³

2001 yilning 14-15 iyulida Xorazm viloyatida Qoraqalpog'iston madaniyat arboblari bilan uchrashuv bo'lib o'tdi. Gurlan tumanida maydoni 20 ga dan iborat «Xalqlar do'stligi» xiyoboni barpo etildi. Baxshi va jirovlar, «Muxalles» folklor ansambli, «Ayqulash» va «Amu to'lqini» raqs ansambllari chiqishlari bilan birgalikda, K.Serjanov, T.Xo'janazarov, R.Kutekeyevalarning musiqa ijodi namunalari ham yangradi. 2001-yilda qoraqalpog'istonlik olimlardan J.Bozorboyev, V.N.Yagodin, M.Mambetullayev, G.Xojaniyazovlar «Avesto» ning 2700 yilligiga bag'ishlangan yubiley tantanalarida faol ishtirok etdilar. Xorazm viloyati madaniyati va san'at vakillari 2003- yilda Nukus shahrining 70 yilligini nishonlashda faol qatnashdilar. O'zbekiston xalq artisti G.Matyoqubova rahbarligidagi «Xorazm raqs» birlashmasi raqs guruhi «Dutor lazgisi» raqsini ijro qildi. Adabiyot, fan va madaniyat vakillari-O.Matchon, A.Sadullayev, M.Qo'shchonov, S.Iskandarova, D.Bobojonov, R.Qurbonov, B.Karimov, E.Madrahimov, M.Abdulhakimov, Q.Iskandarov, G.Matyoqubova, K.Ismoilova, T.Quryozovlar o'zbek va qoraqalpoq xalqlarining hurmatiga sazovor bo'ldilar. Bunday bayramlar va uchrashuvlar an'anaviy bo'lib qoldi. Xorazm va Qoraqalpog'iston madaniyat va san'at vakillari do'stona uchrashuvlar hamda birgalikdagi chiqishlar uchun imkon topardilar. 2004-yil 24-iyulda Urganch shahrida O'zbekiston, Turkmaniston va Qoraqalpog'iston xalq artisti K.Otaniyozov yubileyini nishonlashda ushbu respublikalar delegatsiyalari ishtirok etdilar.⁴⁴

⁴³ Мирзиёев Ш.М. Буён келажигимизни маръ ва олижаноб халқимиз билан бирга кутарамиз. -Тошкент, Ўзбекистон, 2017.

⁴⁴ Нуруллаева Н.К. 1925-2005 йилларда Хоразм вилояти ва Қорақалпоқистоннинг мадания алоқалари,лиси...тарих факлари. – Нукус, 2010.

Nafaqat Qoraqalpog'iston, balki butun mamlakatimizning faxri bo'lgan, dunyoda «Sahrodagi Luvr» deb shuhrat qozongan I.Savitskiy nomidagi Qoraqalpoq davlat san'at muzeyining muhtasham ikkinchi korpusi qurilib, yuksak xalqaro standartlar asosida jihozlandi va foydalanishga topshirildi.

Qoraqalpog'iston san'atida erishilgan muvaffaqiyatlarni keng targ'ib etishda rassomlar uyushmasi, I.V. Savitskiy nomidagi san'at muzeyi, tarix-o'lkashunoslik muzeyi katta ishlarni olib bormoqda. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Qoraqalpog'iston Respublikasi saylovchi vakillari bilan uchrashuvda: «Nukus shahridagi Igor Savitskiy nomidagi Qoraqalpoq davlat san'at muzeyi o'zining bebaho tasviriy san'at asarlari bilan nafaqat mamlakatimizda, balki jahonda ham katta shuhrat qozongan, bu herda 90 mingga yaqin nodir eksponatlar jamlangan bo'lib, ularning orasida o'zbek va rus rassomlarining asarlari, qoraqalpoq xalq amaliy san'ati namunalari, qadimiy Xorazm davlatiga mansub yodgorliklarni ko'rish mumkin» degan edilar⁴⁵. Haqiqatan ushbu muzey qoraqalpoq xalqining faxriga aylangan.

I.V.Savitskiy nomidagi Qoraqalpog'iston davlat san'at muzeyi-respublikadagi yirik muzeylardan; Nukus shahrida 1966-yilda tashkil topgan, 1984-yildan N.V.Savitskiy nomi bilan ataladi. Muzeyga I.Savitskiyning sa'y-harakati va u to'plagan qoraqalpoq xalq amaliy san'ati asarlari negizida asos solingan. Muzeyning umumiy maydoni 6,9 ming kv.m. Muzey xalq amaliy san'ati, qadimiy va o'rta asrlar Xorazm san'ati, 1920-30-yillar o'zbek va rus tasviriy san'ati, qoraqalpoq zamonaviy rang-tasviri va haykaltaroshligi, ilmiy-ma'rifiy bo'limlar, kutubxona (10 ming dona asar), fond hamda ta'mirlash usta-xonasiga ega. Fondida 85 mingdan ortiq eksponat mavjud.

Yaqinda muzeyda yangi galereyalar ishga tushirildi va endi 100 000ga yaqin san'at asarlari va artefaktlardan iborat muzey kolleksiyalarining katta qismi galereyaga tashrif buyuruvchilar uchun namoyish etish imkoniyatiga ega bo'ldi. 2017-yilda galereya kolleksiyalaridan 223 ta durdona asarlar Moskva shahridagi Pushkin muzeyida «Nukus durdonalari» ko'rgazmasida namoyish etildi. Ilk bor mazkur asarlar O'zbekiston hududidan tashqarida 1960-yilda namoyish etilgan bo'lsa-da, xalqaro hamkorlikni kengaytirish muzeyni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston prezidentining 2018-yil 28-avgustdagi qarorida nazarda tutilgan tadbirlar - ya'ni muzeylarni yangilash va amaliyotga joriy etish, O'zbekiston muzeylarida xodimlarni rahbarlik lavozimlariga jalb etish maqsadida O'zbekiston Madaniyat vazirligi huzuridagi Madaniyat va san'atni rivojlantirish

⁴⁵ Mirziyoyev Sh.M. Buzuk kelajakimizni mara va o'zlashtirib kelgimizni bilan birga kuramiz. - Toshkent, O'zbekiston, 2017.

jamg'armasi tomonidan I.V.Savitskiy nomidagi Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat san'at muzeyi direktori lavozimiga ochiq xalqaro tanlov tashkil etilgan va o'tkazilgan edi.

Moskvadagi Rerixlar muzeyi (Sharq xalqlari davlat san'at muzeyining filiali) direktori Tigran Mkrtichev Savitskiy muzeyi direktorligiga o'tkazilgan ochiq tanlovda g'olib deb topildi.

I.V. Savitskiy nomidagi Nukus muzeyi direktori lavozimiga tanlov g'olibi Tigran Mkrtichev 2021-yil 2-yanvardan o'z vazifasiga kirishdi.

Qoraqalpog'istonning muzeylari va ko'rgazma pavilyonlarining faoliyatidagi eng asosiy maqsad inson ma'naviy hayotining g'oyaviy fuqarolik tuyg'ularini shakllantirish hisoblanadi. Millatlararo munosabatlarning yangi mafkurasi millatlararo muhitning sifat jihatdan o'zgarish jarayonlariga javob beradigan ancha universal, harakatchan va moslashadigan, dunyoqarashli, axloqiy yetik ustuvorlikga ega bo'lmoqda. Xalqning jipsligi va hamfikrliligi, millatlararo totuvlik g'oyasi tobora ommalashib, jamiyat milliy iqtisodiy rivojining muhim omili hisoblanib, milliy – madaniy aloqalar doirasi, milliy va etnik guruhlar hamkorligi kengaymoqda.

Qoraqalpog'iston davlat o'lkashunoslik muzeyi binosi, O'zbekiston Qahramoni Ibroyim Yusupov nomidagi iqtidorli bolalar maktabi, Amir Temur nomidagi istirohat bog'i, zamonaviy imkoniyatlarga ega yirik sport majmuasi bunyod etildi. Imom Eshon Muhammad jom'e masjidi rekonstruksiya qililib, foydalanishga topshirildi. Bunday o'zgarishlar barcha tumanlarda, qishloq va ovullarda ro'y berdi. Hudud iqtisodiyoti rivojlandi, aholi turmush darajasi oshdi. Eng muhimi, odamlar buni o'z hayotlarida sezmoqda.

4. Qoraqalpog'iston Respublikasida ekologik ahvol. Orol fojiasi. Ekologik holatni yaxshilash borasidagi davlat siyosati

1990-yillardan boshlab Orol fojiasining halokatini boshidan kechirayotgan barcha mamlakatlar Birlashgan Millatlar Tashkiloti, shuningdek boshqa xalqaro va mintaqaviy tashkilot minbarlaridan jahon hamjamiyatining diqqat e'tiborini ushbu muammoga, uni mintaqaviy va global xavfsizlik bilan chambarchas bog'liq ekanligiga jalb etib kelishmoqda.

Orol fojiasi va uni bartaraf etish choralarini qidirish O'zbekiston tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimov 1993-yil sentyabrda BMT Bosh Assambleyasining 48-sessiyasida va 1995-yil oktabrdagi 50-sessiyalarida so'zlagan nutqlarida jahon hamjamiyatini Markaziy Osiyo mintaqasidagi ekologik halokat bo'lgan Orol va Orolbo'yini qutqarishda ko'mak berishga chaqirdi.

Mazkur global muammoni BMT shafeligida xalqaro moliyaviy tuzilmalar, rivojlangan davlatlar ko'magisiz amalga oshirish mumkin emasligiga BMTning e'tiborini qaratdi. 1993-yilda Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekiston ta'sisligida Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi (OQXJ) tashkil etildi.

2010-yil «O'rta Osiyoning transchegaraviy ekologik muammolari: ularni hal etishda xalqaro huquq mexanizmlarini qo'llash» mavzusida o'tkazilgan xalqaro konferensiyada Islom Karimov transchegaraviy daryolar va ulardan foydalanishda adolat tamoyiliga rioya etish zarurligi, aks holda mintaqaning eko olamiga ulkan fojialarni keltirishi mumkinligi haqida yana bir bor onunaga ma'lum qildi.

2013-yilda Orolbo'yi uchun Amudaryo deltasidagi kichik suv havzalarini tashkil etish, sho'rsizlantiradigan qurilmaga ega suv chiqarish inshootlarini qurish, himoya o'rmonini tashkil etish kabi loyiha va tadbirlarni moliyalashtirishga mablag'lar ajratish rejasi tasdiqlangan.

2013-yilda O'zbekiston Respublikasi va OQXJ-ning o'sha paytdagi Prezidenti I.A.Karimov tashabbusi bilan BMT Bosh Assambleyasi 68-sessiyasining rasmiy hujjati sifatida «Orolning qurishi oqibatlariga barham berish va Orolbo'yi ekotizimi halokatini oldini olish tadbirlari Dasturi» ilgari surildi.

Global miqyosda va mintaqamizda ekologik vaziyatning tobora yomonlashuvi va chuchuk suv taqchilligi sharoitida Markaziy Osiyoda suv resurslaridan oqilona foydalanish dolzarb masalaga aylandi.

Orol dengizi tarixiga etibor bersak, u boy tabiiy resursi bilan mashhur bo'lgan. Bu dengiz biologik jihatdan boy ekotizim sifatida e'tirof etilgan. 1964 yilgacha dengiz hududi 68,9 ming kvadrat kilometrni tashkil etgan. Yiliga 30-35 ming tonnagacha baliq etishtirilgan. Noyob flora va faunasi dunyoga mashhur edi. Afsuski, suvdan noto'g'ri va tartibsiz foydalanish natijasida so'nggi 50-55 yil ichida suv hajmi 15 barobarga tushib, sathi 29 metrga pasaydi. Dengizning qurigan hududini oq tuz konlari egalladi. Hayvonot va o'simlik dunyosi tobora yo'qolib bormoqda.

Dengizning qurib qolgan tubida vaqti-vaqti bilan chang va sho'r bo'ronlar kuzatiladi. Jumladan, har yili 100 million tonnaga yaqin qum-tuz bo'ronlari bo'lib, 400 kilometrdan ortiq masofaga tarqaladi. Bu esa insonlarning sog'lig'iga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Hududda nafas yo'llari, onkologik, surunkali bronxit kabi kasalliklar kuzatilmoqda. Atrof-muhitning buzilishi iqtisodiy ko'rsatkichlar pasayishiga ham sabab bo'ladi. Hududda chorvachilik va baliqchilik sobasi oqsamoqda. Iqtisodiy zarar ko'rsatkichi ortib bormoqda.

Orol dengizi fojiasi natijasida yuzaga kelgan suv resurslari tanqisligi, yer degradatsiyasi, cho'llanishning kuchayishi, bioxilma-xillikning keskin kamayishi va boshqa jiddiy iqlim o'zgarishlari jiddiy tashvish uyg'otmoqda.

Orol halokati oqibatlarini yumshatish bo'yicha mintaq hududida 500 dan ortiq keng miqyosli loyihalar amalga oshirildi, qurigan dengizning 350 ming gektar maydoniga saksovol va sho'rga chidamli o'simliklar ekilib, butazorlar barpo etildi. Bugun bunday hududlarning umumiy maydoni qariyb 700 ming gektarga yetdi.

Prezident Shavkat Mirziyoevning tashabbusi bilan 2017-2021- yillarda Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish Davlat dasturi qabul qilindi. Moliya vazirligi huzurida Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish jamg'armasi tuzildi va unga 200 milliard so'mdan ortiq mablag' yo'naltirildi. Hozirda ushbu mablag'lar hisobidan amaliy ishlar qilinmoqda. Xususan, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyati aholisining suv ta'minoti, turmush sharoitini yaxshilashga ko'maklashilmoqda.

Davlatimiz rahbari Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida Orol dengizining qurishi bilan bog'liq oqibatlarni bartaraf etish xalqaro miqyosdagi sa'y-harakatlarni faol birlashtirish, BMT tomonidan Orol fojiasidan jabr ko'rgan aholiga analiy yordam ko'rsatish bo'yicha 2017 - yil qabul qilingan maxsus dastur to'liq amalga oshirilishi masalasiga jahon hamjamiyati e'tiborini qaratgan edi.

Shuningdek, joriy yilning 7-8 iyun kunlari Toshkent shahrida bo'lib o'tgan «Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish bo'yicha hamkorlikdagi harakatlar: yangi yondashuvlar, innovatsion echimlar va investitsiyalar» mavzusidagi xalqaro anjumanda qabul qilingan rezolyutsiya bu borada amaliy yechim sifatida xizmat qilishi shubhasiz.

Darhaqiqat, hozirgi kunda Orolbo'yi hududida ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni yaxshilash, mintaqaning suv va ekologiya bilan bog'liq muammolariga yechim topish bo'yicha qo'shni davlatlarning sa'y-harakatlarini birlashtirish lozimligi yanada yaqqolroq namoyon bo'lmoqda.

Yaqinda Turkmanistonning Turkmanboshi shahrida bo'lib o'tgan Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi ta'sischi davlatlari rahbarlari kengashining majlisida Prezidentimiz ushbu masalaga jiddiy e'tibor qaratdi. O'z navbatida, Orol fojiasi oqibatlarini yumshatishda mintaqadagi davlatlarning o'zaro hamkorligi borasida ustuvor ahamiyatga molik konstruktiv yo'nalishlar Markaziy Osiyo davlat rahbarlari tomonidan qo'llab-quvvatlandi.

Prezidentimiz Orol muammosi mintaqada hayoti va kelajagiga daxldor dolzarb masala ekani, muzokaralarda anchadan buyon to'planib qolgan savollar ochiq va konstruktiv muhokama qilinganini, endi qog'ozdan amaliy ishga o'tilishini alohida ta'kidlab o'tdi. Ayniqsa, mintaqada davlatlari umumiy manfaatlaridan kelib chiqqan holda, ushbu fojia oqibatlarini bartaraf etish va Orolbo'yidagi ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatni yaxshilash, mintaqaning suv va ekologiya bilan bog'liq muammolariga yechim topish bo'yicha barcha sa'y-harakatlarni birlashtirish lozimligi qayd etildi. Darhaqiqat, mintaqada davlatlarining barchasi Jamg'arma faoliyatida, jumladan, Orol dengizi havzasidagi mamlakatlarga yordam ko'rsatish bo'yicha to'rtinchi Dasturni ishlab chiqish va o'zaro kelishish jarayonida to'laqonli qatnashishi bu boradagi umumiy muammolarni hal etish va tahdidlarni bartaraf qilishda muhim ahamiyat kasb etishi shubhasizdir.

Davlatimiz rahbari tomonidan Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish yuzasidan taklif etilgan konstruktiv yo'nalishlar xalqaro jamoatchilik tomonidan ham e'tirof etilmoqda.

So'nggi yillarda Prezidentimiz tomonidan Orol dengizining qurishi natijasida mintaqada yuzaga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy, ekologik muammolarni bartaraf etishga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. So'nggi uch yil ichida Orolning qurigan tubida o'rmonzorlar barpo etish bo'yicha dunyoda muqobili bo'lmagan ishlar jadallik bilan olib borilmoqda. O'tgan davr mobaynida qariyb 2 million gektar maydonda o'rmonlashtirish ishlari amalga oshirilib, saksovul va cho'lga chidamli boshqa o'simliklar urug'lari sepildi.

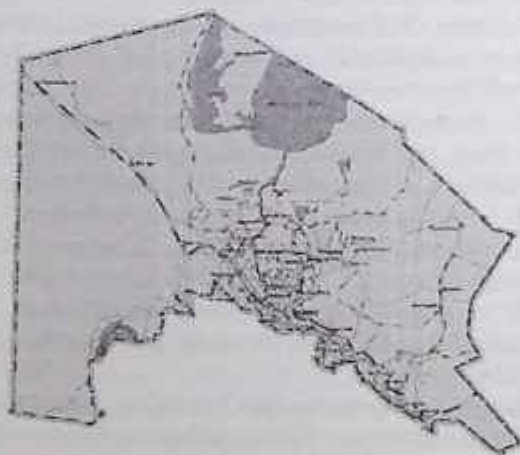
Shuni alohida qayd etish joizki, Orol dengizining qurigan tubini o'rmonlashtirish borasida amalga oshirilgan ulkan bunyodkorlik mintaqada

ekotizmini barqarorlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu chora tadbirlar tabiiy resurslar degradatsiyaning, shuningdek, dengizning qurigan tubidan qum va chang ko'tarilishining oldini olishni ta'minlaydi.

Bugun Qoraqalpog'istonda hayot butunlay o'zgarmoqda. Barcha shahar va tumanlar, qishloqlar, mahallalar yangicha qiyofa kasb etmoqda. Zamonaviy korxonalar, ta'lim, tibbiyot, madaniyat, sport va ijtimoiy sohaning boshqa obyektlari, kommunikatsiya tarmoqlari qurilmoqda. Bu esa, Qoraqalpog'iston Respublikasining mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi tutgan o'rining tobora oshib borayotganligidan darak beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bularning hammasi bizlar uchun cheksiz faxr-iftixor emasmi? Yangilangan, tobora yasharib, ko'rkam bir diyorga aylanayotgan Qoraqalpog'istonimizning o'rnini O'zbekistonda yarqirab ko'rinmoqda. Nafaqat O'zbekistonda, balki Markaziy Osiyoda ham, dunyoning boshqa davlatlarida ham bu maskanga bo'lgan qiziqish, e'tibor, hurmat ortayotganini ko'rib quvonamiz.

Texnologik usullar: «Xarita va xotira» usuli

O'qituvchiga tavsiya: Xarita va xotira mashg'ulotida mavzu doirasidagi xarita elektron doskada talabalarga ko'rsatiladi va xaritadagi hududlar qismlarga bo'linib, ularga eslab qolish tavsiya etiladi.

Nazorat savollari va topshiriqlar

1. Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotida amalga oshirilgan islohotlar haqida nimalarni bilasiz?
2. Qoraqalpog'istonda qishloq xo'jaligi sohasida qanday o'zgarishlar bo'ldi?
3. Ma'naviy-madaniy sohadagi yangilanishlar haqida aytib bering
4. Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'istonda ta'lim sohasidagi qanday o'zgarishlar amalga oshirildi?
5. Savitskiy muzeyi haqida nimalar bilasiz?
6. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining Qoraqalpoq filiali qachon o'z faoliyatini boshlagan?
7. Mo'ynoq tumanida sanoat, xizmat ko'rsatish va qishloq xo'jaligi sohalarida qanday loyihalar amalga oshirildi?
8. Qoraqalpog'iston Respublikasi oliy ta'lim tizimi va undagi islohotlar to'g'risida klaster tuzing
9. Qoraqalpog'iston Respublikasida ekologik ahvol. Orol fojiasi. Ekologik holatni yaxshilash borasidagi davlat siyosatini izohlang.
10. Bugungi kunda «Obod qishloq» dasturi doirasida qaysi hududlar obodonlashtirildi?

Asosiy tushuncha va atamalar:

Davlat suvereniteti, konstitutsiya, muxtor respublika, partiya, Kamolot, parlament, boshqaruv, davlat bayrog'i, Fanlar Akademiyasi, ta'lim, fan, madaniyat, islohotlar, ekologik ahvol, Orol fojiasi, davlat siyosati, qishloq xo'jaligi, Orol va Amudaryoni himoya qilish uyushmasi», «EKOSAN», «Apansos», «Sog'lom avlod uchun», iqtisodiy taraqqiyot, milliy ravnaq, «Kateks» to'qimachilik uyushmasi, «Qo'ng'iroq» suv taqsimlash uyushmasi.

7-Mavzu. O'ZBEKISTON VA JAHON HAMJAMIYATI

Reja:

1. O'zbekiston Respublikasining tinchliksevar tashqi siyosati asoslarining yaratilishi va uning tamoyillari.
2. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga qo'shilishi va xalqaro nufuzining ortib borishi.
3. O'zbekistonning MDH, Markaziy Osiyodagi qardosh davlatlar va jahonning turli mamlakatlari bilan hamkorlik munosabatlari.
4. O'zbekiston Respublikasining faol tashqi siyosatining yangi bosqichi.

1. O'zbekiston Respublikasining tinchliksevar tashqi siyosati asoslarining yaratilishi va uning tamoyillari

XX asrning oxirgi o'n yilligi insoniyat tarixiga buyuk o'zgarishlar davri bo'lib kirdi, chunki yer yuzida vaziyat, kuchlar nisbati keskin o'zgarib, bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan SSSR va AQSH yetakchilik qilgan ikki ijtimoiy-siyosiy

tuzum, ikki harbiy-siyosiy blok barham topdi. Sotsialistik tuzum yemirilishi bilvosita butun mamlakatlar taqdiriga ta'sir etdi. Dunyo yangilanishi jarayonida har bir davlat o'z taraqqiyot ko'lamini bilan jahon hamjamiyatidan munosib o'rin olish uchun harakat boshladi. Shular qatori O'zbekiston ham jahon hamjamiyatidan munosib o'rin olish maqsadida o'zining ijtimoiy-siyosiy yangilanish dasturini

ishlab chiqdi. O'zbekistonning o'z taraqqiyot istiqbollari uchun qulay jo'g'rofiy-siyosiy imkoniyatlarga ega ekanligi ham mustaqil tashqi siyosat yuritish, jahon hamjamiyatidan munosib o'rin olish uchun imkon berdi. Xususan, O'zbekistonning Markaziy Osiyo mintaqasidagi o'rni, bu hududda istiqomat qiladigan xalqlarning qadimdan hamfikir bo'lib kelgani Markaziy Osiyo mintaqasida tashqi siyosat yuritishda ijtimoiy zarurat hisoblanib kelinmoqda. O'zbekistonning bu borada amalga oshirgan ulkan yutuqlari umumjahon sivilizatsiyasi bilan mushtarak ekanligini alohida qayd etmoq kerak.

Istiqlolning dastlabki kunlaridan boshlab O'zbekistonda xalqaro tashkilotlarning faoliyatini o'rganish, xorijiy davlatlar bilan diplomatik, turistik aloqalarni yo'lga qo'yish va bu ishlarda faoliyat yuritish uchun yuqori malakali milliy kadrlar yetishtirish ehtiyoji kelib chiqdi. Shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekiston bu ishlarni rejali tarzda amalga oshirdi.

1991-yil 31-avgustda Oliy Kengash VI sessiyasida qabul qilingan «Mustaqillik haqidagi Bayonot»da o'z tashqi siyosatining asosiy yo'lini belgilab olgan O'zbekiston Respublikasi 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiyamizning 17-moddasida bu yo'lni qonun bilan mustahkamladi. O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining asosiy ustuvor tamoyillarini mamlakatimiz rahbari I.A.Karimov o'zining asarlari, ma'ruzalari va nutqlarida nazariy va amaliy jihatdan asoslab berdi. Uning tamoyillari quyidagilarni tashkil etadi:

- milliy-davlat manfaatlarini ustun qo'ygan holda tashqi siyosatda davlatlarning suveren tengligini hisobga olish;
- umumbashariy qadriyatlarni ustun qo'ygan holda nizoli mojorolarni tinch o'l bilan hal etish;
- tashqi siyosatdagi teng huquqlilik va o'zaro manfaatdorlikni o'rnatishda boshqa mamlakatlarning ichki ishlariga aralashmaslik;
- barcha tinchliksevar davlatlar bilan tashqi aloqalarni o'rnatishga intilish;
- xalqaro huquq normalarini tan olgan holda jahon hamjamiyatida xalqaro talablarga rioya qilish;
- tashqi siyosatda ko'p tomonlama aloqalarni o'rnatishda xalqaro tashkilotlar doirasida aloqalarni kengaytirish masalalari kiritildi.

O'zbekiston Respublikasi butun jahon jamoatchiligi oldida xalqaro huquqning umumjahon e'tirof etgan normalariga sodiqligini Konstitutsiya darajasida ham mustahkamladi. Xalqaro huquqning tamoyillari va normalarining butun bu majmui Konstitutsiyaga BMT Ustavidan, Inson huquqlari umumiy

deklaratsiyasidan va inson huquqlariga oid boshqa xalqaro huquq bitimlardan, Xelsinki bitimi, Parij va Madrid xartiyalariga asoslandi. Shuningdek, asosiy qonunga kiritilgan qonunlarni rivojlantirish maqsadida «Diplomatik munosabatlarni o'rganish tartibi», «O'zbekistonda xalqaro shartnomalarni tuzish, ijro etish va bekor qilish» haqida aktlar ham qabul qilindi. Ularda tashqi siyosatning har tomonlama asoslangan tamoyillari o'z aksini topdi.

O'zbekiston Respublikasi o'zining tashqi siyosatdagi yo'nalishlarini demokratik prinsiplarga asoslangan holda olib borar ekan, 1991-yil dekabrda 1992-yil iyul oyigacha bo'lgan davr ichida respublikani 111 davlat, hozirgi kunga qadar esa O'zbekiston mustaqilligini 180 dan ortiq davlat tan oldi, ularning 100 dan ortig'i bilan diplomatik, siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy aloqalar o'rnatildi. Toshkentda AQSH, Turkiya, Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya, Xitoy, Hindiston, Pokiston va boshqa rivojlangan mamlakatlarning elchixonalari ochildi. Shuningdek, O'zbekistonda 88 ta xorijiy mamlakatlar va xalqaro tashkilotlarning, 24 ta hukumatlararo va 13 ta nohukumat tashkilotlarning vakolatxonalari faoliyat ko'rsatmoqda. O'z navbatida O'zbekistonning elchilari dunyodagi 20 dan ortiq yirik davlatlarda faoliyat ko'rsatib turibdi.

Mustaqil O'zbekiston tashqi siyosatining asosini ochiq-oydinlik, teng huquqlik, demokratik prinsiplariga sodiqlik, umuminsoniy qadriyatlarini ulug'lash, respublika ijtimoiy hayotidagi demokratik jarayonga ta'sir qilish kabilar tashkil etadi va Respublika tashqi siyosati tinchlik va xavfsizlik uchun umumjahon e'tirof etgan ochiq yakkilik talablariga asoslanadi. 1992-yil 2-martda O'zbekiston xalqaro munosabatlarning to'la huquqli subyekti sifatida Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo bo'lib dunyo miqyosida tan olindi. 1993-yil fevral oyiga kelib Toshkentda BMT vakolatxonasi ochildi. Xolid Malik BMTning O'zbekistondagi vakili etib saylandi.

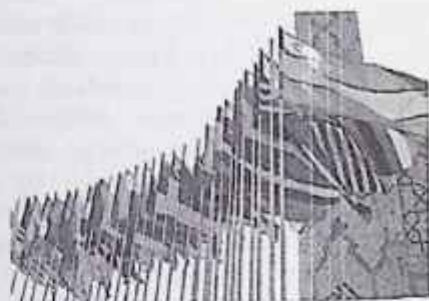
1993-yil 28-sentabrda BMT Bosh Assambleyasining 48-sessiyasida Mamlakatimiz Birinchi Prezidenti Islom Karimov ilk bor ma'ruza qildi.

1993-yil Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 48-sessiyasidagi ma'ruzasida O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning ilgari surgan birinchi xalqaro tashabbusi

O'zbekistonning xalqaro miqyosdagi adolatparvar siyosatidan darak berdi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov bu ma'ruzasida bir qator aniq takliflarni tashladi. Bularga Markaziy Osiyoda xavfsizlik va hamkorlik masalalari bo'yicha BMTning doimiy ishlaydigan seminarini chaqirish, BMT xavfsizlik kengashida yuzaga kelayotgan mojarolarni tahlil qilish va istiqbolini belgilash bo'yicha maxsus guruh tuzish, Markaziy Osiyoni yadrosiz zona deb e'lon qilish, bu mintaqada kimyoviy modda hamda bakteriologik qurolni taqiqlash bo'yicha xalqaro nazorat o'rnatish, Markaziy Osiyoda narkobiznesga qarshi

hamkorlikda kurashish uchun BMTning mintaqaviy komissiyasini tuzish, Orol muammosini hal qilish masalasi bo'yicha BMTning maxsus komissiyasini tuzish kabilar kirdi.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov 1995-yil BMTning ellik yilligi munosabati bilan o'tkazilgan Bosh Assambleyaning maxsus tantanali yig'ilishida so'zlagan nutqida ham asosiy e'tiborni bu tashkilotning faoliyatini yanada kengaytirish bilan bir qatorda yana mintaqaviy xavfsizlik va barqarorlik, ekstremizm, terrorizm, narkobiznesga qarshi kurash masalalariga qaratdi.

Prezidentimiz muayyan «olovli nuqtalar» deb atalayotgan mintaqalarda birgalashib harakat qilib, tinchlik va barqarorlikka erishish lozimligi haqidagi aniq takliflarni kiritdi va O'zbekiston «ommaviy qirg'in qurollarini tarqatmaslikni ta'minlash bo'yicha kerakli xalqaro kafolatlarni qabul qilishni, yadro sinovlarini butunlay to'xtatish haqidagi shartnomaning tezda tuzilishi tarafdori» ekanligini ham ko'rsatib o'tdi.

Ushbu yig'ilishda davlatimiz rahbari tomonidan Orol dengizi qurishi bilan bog'liq bo'lgan global muammoni ko'tarib chiqqani ham muhim ahamiyat kasb etdi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov «Orol dengizining qurishi bilan bog'liq ekologik fojia, butun yer yuzini qamrab oladigan biosfera, o'nlab million kishilarning hayot sharoitlari, salomatligi, nashiga halokatli ta'sir ko'rsatuvchi global muammo» ekanligini ko'rsatib, bugungi kunda BMTning tashkilotchilik faoliyatisiz bu muammoni hal etish mumkin emasligini ham asoslab berdi. Bunday muammolar Prezidentimizning fundamental asari «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari» kitobida batafsil nazariy va amaliy jihatdan asoslab berildi. Asarda dunyoda barqarorlik va jo'g'rofiy-siyosiy muvozanat saqlanib qolgan sharoitdagina har qanday mintaqada rivojlanish kuchli bo'lishi asoslab o'tildi.

O'zbekiston rahbarining yuksak minbardan turib kiritgan xalqaro miqyosda manfaatli bo'lgan takliflari jahon hamjamiyati tomonidan qo'llab-quvvatlandi va shunga asoslanib 1995-yil 16-sentabrda Toshkentda BMTning Markaziy Osiyoda xavfsizlik va hamkorlik masalalariga bag'ishlangan seminar-kengashi ish boshladi. Dunyoning ko'p davlatlari ishtirok etgan bu seminarida O'zbekiston rahbarining so'zlagan nutqi bosh hujjat sifatida qabul qilindi. I.A.Karimov bu uchrashuvning «Tinchlik, Barqarorlik, Hamkorlik» shiori ostida o'tayotganini mamnuniyat bilan izhor qilib, bu uchrashuv mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'l bo'lib xizmat qilishini ko'rsatib berdi.

Xalqaro munosabatlar ravnaqi mamlakatimizda xavfsizlik va barqarorlikning, aholi turmush darajasini yuksaltirishning o'ziga xos kafolati ekanligi hech kimga sir emas. Shu bois ham O'zbekiston rahbariyatining tashqi siyosatda mintaqaviy barqarorlikni saqlab qolish maqsadida ilgari surgan tashabbuslari ko'pgina davlatlar va BMT tomonidan doimo tasdiqlanib kelindi.

BMT Bosh Assambleyasining sessiyalarida, Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti sammitidagi yig'ilishlarda O'zbekiston prezidentining kiritgan aniq tashabbuslari, mintaqa xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan taklifi BMT boshchiligidagi «6+2» guruhining tuzilishiga asos bo'lgan edi. (O'zbekiston, XXR, Rossiya, Eron, Pokiston, Tojikiston, kuzatuvchi sifatida BMT, Birlashgan front va «Tolibon» harakati) Ushbu guruhning 1999-yil iyul oyida Toshkentda o'tkazgan uchrashuvi muhim xalqaro voqea bo'ldiki, bu uchrashuv mintaqaning o'zida bo'lib o'tdi. Uchrashuvning yakuni sifatida 19-iyul kuni «Afg'onistondagi mojarolarni tinch o'l bilan hal qilishning asosiy prinsiplari to'g'risida»gi tarixiy hujjat imzolandi. Ushbu hujjat BMTning rasmiy hujjati sifatida tarqatildi. 2001-yil 28-sentyabrda BMT Xavfsizlik Kengashi doirasida terrorchilikga qarshi kurash qomitasining tashkil etilish xalqaro terrorizmga qarshi kurashda barcha davlatlarning birlashishiga olib keldi. Birinchi prezident Afg'oniston mintaqasi va xalqaro xavfsizligiga eng katta xavflardan biri ekanligini ta'kidlab, uzoq yillardan buyon ushbu masala yuzasidan ilgari surilib kelayotgan 6+2 dasturini 6+3 ga aylantirish tashabbusi bilan chiqdi. I.Karimovning ushbu tashabbusi 2008-yil 3-4 aprel kunlari NATOning Buxarestdagi sammitida ilgari surildi. Bulaming barchasi dunyo hamjamiyati oldida O'zbekistonning tinchlik yo'lidagi real harakatlarining asosi sifatida yaqqol ko'zga tashlanib qoldi.

Bizga ma'lumki, O'zbekiston tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri Markaziy osiyo mintaqasida tinchlik, xavfsizlik, barqarorlikni ta'minlashdir. Ayniqsa qo'shni Afg'oniston Respublikasida siyosiy barqarorlikka erishish uchun sa'y harakat olib borish, asosiy o'rinda turadi. Biz xalqaro hamjamiyatni Afg'oniston hukumati rahbarligida tinchlik muzokaralarini boshlash zaruratini qo'llab-quvvatlashga da'vat etdik, dedi Prezidentimiz. Shu munosabat bilan 2018 yilning mart oyida Afg'oniston bo'yicha o'tkazilgan yuqori darajadagi Toshkent konferensiyasi zamonaviy Afg'oniston tarixida xalqaro miqyosdagi eng qamrovli anjuman bo'lganini ta'kidlash lozim, konferensiya yakuni bo'yicha qabul qilingan, uning barcha qatnashchilarining yakdil pozitsiyasi ifoda etilgan «Toshkent deklaratsiyasi» Afg'onistonda tinchlik o'rnatish bo'yicha o'ziga xos dastur bo'ldi. Aynan ushbu konferensiyadan so'ng Afg'onistondagi barcha siyosiy kuchlar, jumladan, «Tolibon» harakati ishtirokida muzokaralar jarayonini boshlashga qaratilgan xalqaro harakatlar yanada faollashdi. O'zbekiston Afg'oniston rahbariyati va mamlakatning yetakchi siyosiy kuchlari, jumladan «Tolibon» harakati vakillari bilan bir qator muhim muzokaralar o'tkazdi. Ushbu siyosiy kuchlar afg'on muammosini hal qilishda O'zbekiston samarali vositachi bo'la olishi mumkinligini e'tirof etdi. Ma'lumki, Afg'onistondagi vaziyatni barqarorlashtirishning muhim sharti – mamlakatni iqtisodiy jihatdan tiklashdan iborat. Bu borada mamlakatimiz Afg'onistonda transport va logistika, energetika, savdo va ta'lim sohalarida yirik qo'shma loyihalarni amalga oshirishga kirishdi. O'zbekiston tomonidan qurilayotgan Surxon – Pul-i Xumri elektr uzatish tarmog'i, Termiz shahrida afg'on fuqarolarini o'qitish uchun ochilgan Ta'lim markazi, bojxona terminaliga ham ega bo'lgan «Termiz-kargo» logistika markazi, Mozori sharif – Hirot va Mozori Sharif – Kobul – Peshavor temir yo'l tarmog'i loyihalari ishlab chiqilayotgani shundan dalolat beradi. O'zbekiston afg'on muammosini

yechish uchun bundan buyon ham har tomonlama yordam ko'rsatadi. Biz uchun eng muhim pirovard natija – Afg'onistonda tinchlik muzokaralarini boshlash va milliy yarashuvga erishishdan iborat.

2.O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga qo'shilishi va xalqaro nufuzining ortib borishi

O'zbekistonning tashqi siyosatida mintaqalararo xavfsizlikni ta'minlashda xalqaro tashkilotlar faoliyatidan, ularning dasturlaridan ham keng foydalanishi istiqbolli natijalami ko'rsatdi. Ko'pgina mintaqaviy tashkilotlar, chunonchi, NATO, EKO, Islom konferensiyasi, Qo'shilmaslik harakati va boshqalar bilan ham samarali hamkorliklar yo'lga qo'yildi. 1994-yil iyul oyida O'zbekiston NATOning «Tinchlik yo'lidagi hamkorlik» Dasturiga qo'shildi. Bu dasturga ko'ra, O'zbekiston harbiy qismlari Shimoliy Korolina (AQSh)dagi Kemp Lejyup dengiz piyodalari poligonida o'tkazilgan harbiy mashqlarda, O'zbekiston hududida amerikaliklar bilan o'tkazilgan desantchilarning «Ultrabalans-96» harbiy mashqlarida qatnashdilar. Shuningdek Respublika harbiy bilim yurti talabalari 1997-yil Norvegiyada o'tkazilgan «Kooperativ bankers-97» mashqlarida ham qatnashdilar. Bu kabi hamkorliklar jangchilarimiz uchun o'ziga xos mahorat maktabi, tajriba bo'lib, ularning jangovarlik qobiliyatini oshirishlariga yordam berdi. 1999-yil aprelda I.A.Karimov Shimoliy Atlantika Ittifoqi qoshidagi «Tinchlik yo'lida hamkorlik» dasturining a'zosi sifatida NATO ning 50 yillik yubiley tantanalarida qatnashdi. O'zbekistonning «Tinchlik yo'lida hamkorlik» Dasturida ishtiroki Markaziy Osiyo mintaqasida kollektiv xavfsizlik va barqarorlikning keng tizimini vujudga keltirishni rejalashtirishda O'zbekistonning ishtirokini kafolatlaydi. NATO Bosh kotibi X.Solana va AQSHning NATOdagi doimiy vakili R.Xanterning O'zbekistonga tashriflari O'zbekiston va mazkur tashkilot o'rtasidagi tinchlik yo'lidagi siyosatining hamohang ekanligini ham ko'rsatdi.

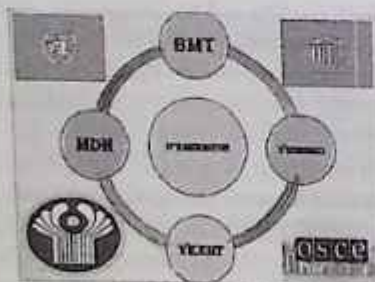
O'zbekiston BMTga a'zo bo'lib kirgan yillari EXHTning katta mansabdor xodimlari qo'mitasining Pragadagi yig'ilishida MDH tarkibidagi davlatlarni ushbu tashkilotga a'zo bo'lib kirishi masalasi ko'tarildi. 1992-yil 26-fevralga kelib O'zbekiston ham bu tashkilot kengashining yakunlovchi hujjatiga imzo chekdi. Mazkur hujjat imzolangan vaqtdan beri O'zbekistonning Yevropa xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti bo'linmalaridagi ishtiroki tobora kengayib bormoqda. EXHTning Markaziy Osiyo bilan aloqalari bo'yicha Byurosi mintaqada barqarorlikni ta'minlash maqsadida mintaqadagi respublikalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yib olgani quvonarli holdir. Ushbu byuroning tashabbusi bilan Toshkentda EXHTning «Inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar», «Ommaviy axborot vositalari demokratlashtirish sharoitida» mavzusidagi bir qator anjumanlari o'tkazildi. Seminarlar Markaziy va Sharqiy Yevropada inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar faoliyatini rivojlantirish, xalq ta'limi va ommaviy axborot vositalarining inson huquqlari sohasidagi roli masalasini ko'rib chiqdi. Bunday yig'ilishlarda O'zbekistonning ishtiroki tinchlikparvar tashqi siyosat yuritishida asosiy omil bo'lib qoldi. O'zbekistonning 1996-yil Lissabon Sammitida ishtiroki

respublika rahbariyatining xavfsizlik doirasiga kiruvchi qarashlarini bayon etishga ham imkon berdi. Unda O'zbekiston rahbariyati tomonidan "xavfsizlikning, shu jumladan, Yevropa xavfsizligining chegarasi o'q. Shundan kelib chiqqan holda, bizning fikrimizcha, Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining roli, ahamiyati, Qolaversa, mas'uliyati Yevropa bilangina chegaralanib qolmasligi, undan tashqaridan kelayotgan xavfni ham hisobga olishi kerak bo'ladi" deb aytilgan so'zlari alohida ahamiyat kasb etdi. Mazkur anjumanda O'zbekiston xavfsizlik muammosiga doir o'z qarashlarini bayon etish huquqiga ega bo'ldi. Prezidentimiz yig'ilish ishtirokchilariga Markaziy Osiyo mintaqasini yadrosiz zona deb yana bir bor e'lon qildi. O'zbekiston rahbariyatining mojarolar kuchayib borayotgan yerlarga qurol-yarog' yetkazib berishni to'xtatish haqidagi fikri Lissabon uchrashuvining yakunlovchi hujjatiga kiritildi.

1999-yil 18-19-noyabr kunlari mazkur tashkilotga a'zo 54 mamlakat rahbarlari uchun Turkiyaning Istanbul shahrida Oliy darajadagi uchrashuv bo'lib o'tdi. Mazkur anjumanda ancha dolzarb muammolar, jumladan Yevropada xavfsizlik va hamkorlikni mustahkamlashning asosiy tamoyillari ishlab chiqilgan edi. Yig'ilishda O'zbekiston rahbarining ma'ruzasi dunyo mamlakatlari iqtisodiy taraqqiyotini, fuqarolarning ijtimoiy turmush tarzini faqatgina xavfsizlikni ta'minlagandagina amalga oshirish mumkinligiga qaratildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti yig'ilishda global ahamiyatga ega bo'lgan terrorizmga qarshi markaz tuzish haqidagi taklifini kiritdi va turli qabih niyatdagilarga yordam berayotgan tashkilotlarni ildizi bilan yo'qotish orqaligina mamlakatlar xavfsizligini ta'minlash mumkinligini alohida ta'kidladi. XX asr oxiri XXI asr boshlari xalqaro terrorizmga qarshi keskin kurash davri bo'ldi. Bu kurashga O'zbekiston o'zining katta hissasini qo'shmoqda.

Bu o'rinda O'zbekistonning Yevropa Ittifoqi bilan hamkorligi masalasiga ham to'xtab o'tmoq joiz. Mazkur ittifoq bilan hamkorlik uchun tuziladigan bitim bo'yicha ishlar respublikada 1995-yildan boshlangan bo'lib, bu muzokaralar 1996-yilga qadar davom etdi. Bu muzokaralarning natijasi o'laroq O'zbekiston bilan Yevropa Ittifoqi o'rtasidagi bitim 1996-yil 21-22 iyun kunlari Italiyaning Florensiya shahrida El davlatlari rahbarlarining yig'ilishida O'zbekiston birinchi Prezidenti I.A. Karimov tomonidan imzolandi. Florensiyaning «Fortezza de basso» qal'asida Yevropa Ittifoqiga kiruvchi davlatlar va hukumat boshliqlarining navbatdagi uchrashuv - sammitida imzolangan sheriklik va hamkorlik to'g'risidagi bu hujjat O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga dadil kirib borishida o'z o'rnini va ovozigina ega bo'lishida katta ahamiyat kasb etdi. Mazkur bitim O'zbekistonni Yevropaning rivojlangan davlatlari bilan har tomonlama aloqalari respublika salohiyatini yuzaga chiqarishda, demokratiya va bozor islohotlarini amalga oshirish yo'lida muvaffaqiyatli harakat qilish uchun katta imkoniyat yaratdi. Xususan, Italiya, Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya kabi ilg'or davlatlar bilan bo'layotgan hamkorliklar davlatlarning iqtisodiy, madaniy aloqalarida katta ahamiyatga ega bo'ldi. Ilm-fan, madaniyat, san'at, ta'lim sohasidagi o'zaro hamkorlikning keng ko'lamda olib borilishi ham respublika taraqqiyoti uchun muhim omil bo'lib xizmat qildi.

O'zbekiston Respublikasi Islom konferensiyasi tashkiloti, Qo'shilmaslik harakati kabi mintaqaviy tashkilotlar bilan ham samarali aloqalar o'rnatdi. Bular orasida, ayniqsa, yuzdan ortiq a'zoga ega. 1985-yilda tuzilgan Qo'shilmaslik harakati tomonidan olib borilayotgan siyosat O'zbekiston tashqi siyosatining asosiy tamoyillariga, xalqaro kelishmovchiliklarni tinch yo'l bilan hal qilish, turli harbiy-siyosiy bloklar faoliyatida qatnashmaslik, tinchliksevarlik kabi yo'nalishlarga to'la mos keladi. O'zbekiston bu tashkilotga 105-a'zo bo'lib kirdi. O'zbekistonning milliy manfaatlariga mos keladigan puxta tashqi siyosatida jahon hamjamiyatiga qo'shilish, xorijiy mamlakatlar bilan siyosiy, diplomatik, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy, madaniy aloqalar o'rnatish masalalari dolzarb vazifalar qatoriga kirdi. Shu bois O'zbekiston jahon iqtisodiyotida integratsiyalashish yo'lidan borib, Jahon banki, Xalqaro Valyuta fondi, Xalqaro moliya korporatsiyasi, Iqtisodiy taraqqiyotga ko'maklashuv tashkiloti va boshqa moliyaviy iqtisodiy tashkilotlarga a'zo bo'lib kirdi va ular bilan hamkorlikni yo'lga qo'yib oldi. Shu bilan birga O'zbekiston BMT doirasidagi ixtisoslashgan muassasalar-Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Xalqaro Mehnat tashkiloti, Jahon intellektual mulk tashkiloti, BMT ning bolalar fondi, Xalqaro pochta ittifoqi, Elektr aloqasi bo'yicha xalqaro ittifoq, Jahon meteorologiya tashkiloti, Xalqaro olimpiada qo'mitasi, Xalqaro avtomobilchilar ittifoqi va boshqa tashkilotlar bilan o'zaro aloqalarni tiklab oldi. Ularning vakolatxonalarini Respublikamizda ochildi va faoliyat ko'rsatmoqda. BMT ning ta'lim, ilm-fan va madaniyat masalalariga ixtisoslashgan YUNESKO tashkiloti bilan ham Respublikamiz o'rtasidagi hamkorlik munosabatlari shu kunlarda muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. 1994-yilga kelib esa O'zbekiston Respublikasining YUNESKO ishlari bo'yicha Milliy komissiyasi tashkil etildi va bu ham o'zaro hamkorligimizning samaradorligini oshirishda muhim qadam

bo'ldi. 1996-yilga kelib Toshkentda YUNESKoning vakolatxonasi ochildi. Shu o'tgan vaqtdan beri O'zbekiston va YUNESKO tashkiloti o'rtasidagi aloqalar yildan yilga kengayib bordi.

1996-yil O'zbekiston Prezidenti YUNESKO qarorgohiga rasmiy tashrif bilan bordi. Bu tashrif chog'ida I.A.Karimov YUNESKO ijroiya kengashining 149-sessiyasida nutq so'zladi. YUNESKoning Bosh

direktori va Fransiya Prezidenti ishtirokida YUNESKO qarorgohida «Temuriylar davrida fan, madaniyat va ma'rifatning gullab-yashnashi» ko'rgazmasini ochdi.

O'zbekiston bilan YUNESKoning o'zaro hamkorligi kengayishi natijasida YUNESKO ishtirokida Markaziy Osiyo tadqiqotlari xalqaro instituti ochildi, 2000-yilda 28-dekabrda esa Shahrisabz YUNESKO ro'yxatiga kiritildi. Shahrisabz bu ro'yxatga kiritilgan respublikamizdagi uchinchi shahar bo'ldi. Mustaqillik yillari respublikada o'tkazilgan barcha tadbirlarda YUNESKO ishtirok etdi. Amir Temur tavallud topgan kunining 660 yilligi, Axmad al-Farg'oniy, Imom al-Buxoriy, Jaloliddin Manguberdi kabi buyuk shaxslarning yubileyleri nishonlandi. 2017-yil sentyabr oyida BMT Bosh Assambleyasining 72 sessiyasida O'zbekiston tashabbusi

bilan muhim bir hujjat imzolandi, bu tarixga «Ma'rifat va diniy bag'rikenglik» rezolyutsiyasi nomi bilan kirdi. O'zbekistonning bu taklifini BMT tashkilotiga a'zo bolgan 193 ta davlat keng qo'llab quvvatladi. Bu esa O'zbekistonning sa'yi harakatlariga berilgan yuksak e'tirofdir. O'zbekistonning BMT doirasidagi faoliyati davom etmoqda.

Mustaqil O'zbekiston 2001-yilning iyun oyida «Shanxay beshligi» deb yuritilgan xalqaro tashkilotning XXRning Shanxay shahrida chaqirilgan sammitida bu tashkilotning to'la huquqli a'zosi bo'ldi. 1998-yili tashkil etilgan «Shanxay beshligi»ga Xitoy, Rossiya, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston Respublikalari a'zodir. Shundan keyin «Shanxay hamkorlik tashkiloti» nomi bilan yuritilib bosh maqsad har tomonlama hamkorlik o'rnatishdan iborat bo'lib, ayni bir vaqtda xalqaro terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashda tashkilotning faoliyat markazida turadigan bo'ldi. Terrorizmga qarshi kurash qarorgohi (shtabi) Bishkekdan Toshkentga ko'chirildi. Tashkilotning aniq vazifalari tashqi ishlar, mudofaa vazirliklarining kengashlarida hal qilinadi.

2005-yilning 2-iyul kuni Qozog'istonning Astana shahrida «Shanxay hamkorligi» tashkilotining o'ninchi marta uchrashuvi o'tdi. Sammitda doimiy a'zo davlat rahbarlaridan tashqari Mo'g'uliston Respublikasining vakili kuzatuvchi sifatida qatnashdi. Kengash Hindiston, Pokiston va Eron davlatlarini tashkilotga kuzatuvchi sifatida qabul qildi va ularning vakillari sammitda ishtirok etdi. Astana uchrashuvi qatnashchilari «Terrorizm va ekstremizmga qarshi kurash konsepsiyasi»ni yakdillik bilan qabul qildi. O'zaro iqtisodiy aloqalarni kengaytirish to'g'risida hujjatlarni imzoladi.

Mustaqil O'zbekiston Respublikasi dunyo mamlakatlari bilan ko'p tomonlama aloqalar o'rnatish bilan bir vaqtda taraqqiy etgan davlatlar va qo'shni mamlakatlar bilan ikki tomonlama aloqalarni rivojlantirdi. Bugungi kunda Shanxay hamkorlik tashkiloti bir qator obro'li va nufuzli xalqaro tashkilotlar orasida o'zining munosib o'rniga ega.

2018-yil iyun oyida Xitoyning Sindao shahrida SHHTning 18 sammiti bo'lib o'tdi. Sindoadagi sammitda davlatlar rahbarlari Xitoyning SHHTGA raislik qilgan yil yakunlarini, kelgusidagi hamkorlik rejalarini muhokama qildilar. Shuningdek, tashkilotning rivojlanish yo'nalishlarini belgilab oldilar. Ushbu sammit SHHT faoliyatida yangi davrni boshlab berdi. Sindoadagi uchrashuv tashkilotga yangi a'zolar-Hindiston va Pokiston qo'shilganidan keyingi ilk Sammit. SHHT dunyodagi eng katta hududni va sayyora aholisining deyarli yarmisini qamrab olgan, jahon YalMning uchdan birini ishlab chiqaradigan eng yirik xalqaro tashkilotdir.

SHHTga a'zo mamlakatlarning umumiy aholisi-3,2 milliard kishi, SHXTga kirgan davlatlarning umumiy maydoni 34 million km²dan ziyod. Jahon yalpi ichki mahsulotining ¼ qismi SHHT hissasiga to'g'ri keladi. Sindoadagi Sammitda 12 mamlakatdan davlat va hukumat boshlari, shuningdek 8 ta xalqaro tashkilot va muassasalar rahbarlari yig'ildi. Sammitda ko'p tomonlama aloqalarning barcha sohasini qamrab olgan 23 ta hujjat qabul qilindi. Sammitda SHXTga a'zo davlatlar o'rtasida uzoq muddatli yaxshi qo'shnihilik, do'stlik va hamkorlik to'g'risidagi shartnoma qoidalarini amalga oshirish bo'yicha 2018-2022 yillarga

mo'ljallangan Harakatlar rejasi qabul qilindi. Qabul qilingan hujjatlar ichida terrorizm, separatizm va ekstremizmga qarshi kurashish bo'yicha 2019-2021 yillarga mo'ljallangan Hamkorlik dasturi, atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi hamkorlik konsepsiyasi, SHHTga a'zo mamlakatlarning kelgusi besh yilga mo'ljallangan narkotiklarga qarshi strategiyasi Narkotik vositalar va psixotrop moddalarni suiste'mol qilishning oldini olish bo'yicha SHHT Konsepsiyasi o'rin olgan. Shuningdek, SHHTga a'zo davlat yetakchilarining Yoshlarga qo'shma murojaati hamda Davlat rahbarlarining savdo tartib –tamoyillarini soddalashtirish to'g'risidagi bayonoti qabul qilindi. Ana shu Sammitda Prezident huzuridagi Strategik va mintaqalararo tadqiqotlar instituti direktori Vladimir Norovni SHHT Bosh Kotibi lavozimiga tasdiqladilar.

3. O'zbekistonning MDH, Markaziy Osiyodagi qardosh davlatlar va jahonning turli mamlakatlari bilan hamkorlik munosabatlari

O'zbekistonning MDH, Markaziy Osiyodagi qardosh davlatlar va jahonning turli mamlakatlari bilan hamkorlik munosabatlari

1991-yil 8-dekabrda Minsk shahri yaqinida sobiq Ittifoqning barham topishi munosabati bilan Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga asos solindi. MDHning vujudga kelishi haqidagi hujjatga dastlab Rossiya Federatsiyasi, Ukraina va Belorussiya davlatlari imzo chekdilar. 13-dekabrda Ashxobodda o'tgan O'rta Osiyo va Qozog'iston Respublika rahbarlarining kengashida hamdo'stlikni kengaytirish zarur deb topildi. Natijada shu yili 21 - dekabrda Almatida o'tgan uchrashuvda MDH bitimini jami 11 davlat MDHga a'zo bo'lib kirdi. Ular bu bitimda davlatlarning hududiy butunligini tan olish, amaldagi chegaralar, ularning ochiqligi, fuqarolarning harakati erkinligiga, xalqaro tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, harbiy harakat va qurol-yarog' tarqatishning oldini olishda birgalikda harakat qilishga kelishib oldilar.

O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatida hamdo'stlik mamlakatlari bilan ikki tomonlama hamkorlikni yo'lga qo'yish va rivojlantirishga alohida ahamiyat berdi. O'zbekiston ham davlatlararo bank va boshqa hamdo'stlik iqtisodiy tuzilmalarining shakllanishida faol ishtirok etdi. «Mustaqil davlatlar hamdo'stligini tashkil qiluvchi mamlakatlar bilan bevosita va ko'p tomonlama munosabatlarni rivojlantirish, degan edi I.A.Karimov, - tashqi siyosatimizning ustuvor yo'nalishlaridan biridir».

1991-2000-yillarda MDH davlatlari boshliqlarining 30 ga yaqin kengashlari bo'lib o'tdi va muhim hujjatlar imzolandi. Ular orasida xavfsizlik masalalari, tinchlikni saqlash, iqtisodiy hamkorlikni yo'lga qo'yib olish uchun davlatlalararo iqtisodiy qo'mita tuzish, iqtisodiy integratsiyani to'laqonli amalga oshirish, bojxona va ittifoq to'lovi masalalarini izga solib olish kabilar muhim o'rin

egalladi. O'zbekiston MDH doirasida siyosiy, iqtisodiy, madaniy sohalar bo'yicha shartnoma hamda kelishuvlarni Rossiya, Ukraina, Belorussiya, Moldaviya va boshqa mamlakatlari bilan imzolab o'zaro manfaatli hamdo'stlik aloqalari uchun mustahkam asos yaratdi.

O'zbekiston MDH davlatlari bilan hamkorlikda iqtisodiy mintaqalararo munosabatlarni mustahkamlashga kirishar ekan, ularning siyosiy mustaqilligiga daxl qilmaslik nuqtayi nazaridan yondashdi. 1992-yil may oyida MDH davlat rahbarlarining Toshkent uchrashuvida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov tashabbusi bilan boshlangan kollektiv xavfsizlik to'g'risidagi shartnomaning imzolanishi MDH doirasidagi davlatlarning o'rtasidagi aloqalarni yangi bosqichga ko'tarilishiga sabab bo'ldi. 1993-yil MDH davlatlari bilan imzolangan «Iqtisodiy ittifoq» haqidagi shartnoma ham bu davlatlarning iqtisodiy taraqqiyoti va o'zaro hamkorliklarining yanada mustahkamlanishga katta ta'sir ko'rsatdi.

O'zbekiston 1996-yil Venada sobiq ittifoqdosh davlatlar Gruziya, Ukraina, Ozarbayjon, Moldova davlatlari asos solgan o'ziga xos tuzilmaga ham 1999-yil aprel oyida a'zo bo'ldi. Natijada, bu tuzilma unga uyushgan davlatlarning nomidan olingan bosh harflar asosida GUUAM deb yuritila boshlandi. Mazkur tuzilma mintaqaviy hamkorlik doirasidagi Osiyo-Kavkaz-Yevropa transport yo'lagini rivojlantirish, iqtisodiy hamkorlikni kengaytirishni maqsad qilib oldi. 2001 yil iyun oyida ana shu tashkilotga a'zo davlatlarning uchrashuvi bo'lib, unda O'zbekiston ham ishtirok etdi. Yaltada bo'lib o'tgan sammitda hamkorlikni mustahkamlashga doir ayrim masalalar ko'rib chiqildi.

So'nggi yillarda GUUAM davlatlarining ko'pchiligida ichki va tashqi siyosatida yuz bergan keskin o'zgarishlar yuz berishi oqibatida O'zbekiston bu tashkilotga a'zoligini bekor qildi.

Rossiya Federatsiyasi bilan mustaqillik yillarida bo'layotgan o'zaro manfaatli va teng huquqli hamkorlik yaxshi samara berayotganini ta'kidlab o'tmoq joizdir. Bu ikki mamlakat o'rtasidagi 1992-yil o'rnatilgan diplomatik aloqalardan so'ng siyosiy, iqtisodiy sohalarida 150 dan ortiq shartnomalar imzolandi. Rossiya Federatsiyasi bosh vaziri V.Chernomirdin, keyinroq E.Primakov 1998-yil Rossiya Federatsiyasi prezidenti B.Elsin, 1999-yil dekabr va 2000-yil may oyida prezident V.V.Putinning O'zbekistonga qilgan tashriflari Rossiya va O'zbekistonning o'zaro iqtisodiy hamkorliklarini yo'lga qo'yishda, diniy ekstremizm va xalqaro terrorizmga qarshi birgalikda kurashida alohida o'rin tutdi.

2003-yilning avgustida ikki mamlakat Prezidentlarining navbatdagi uchrashuvi Samarqand shahrida bo'lib o'tdi. Rossiyaning «Gazirom» va «Lukoil» kompaniyalarining O'zbekistonda neft va gaz manbalarini qidiruv ishlarini amalga oshirayotgan korxonalarni texnika jihatidan qayta qurish masalalarini muhokama qildi. Ikki davlat o'rtasidagi tovar almashuv 2002-yili bir milliard AQSH dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2003-yili bu ko'rsatkich 25 foizga oshdi.

2004-yili Rossiya va O'zbekiston o'rtasidagi munosabatlar yana ham mustahkamlandi. Shu yili ikki davlat Prezidentlari jami yetti marta uchrashdi. O'zbekistonda 32 marotaba Rossiya hukumati delegatsiyalari tashrif buyurdi, shu

jumladan, Rossiya davlati xavfsizlik kengashining raisi, Mudofaa, Tashqi ishlar, Transport vazirlari o'zbekistonlik davlat rahbarlari bilan muhim masalalar bo'yicha bitimlar tuzdi. 16 iyun kuni yurtimiz birinchi rahbari I.A. Karimov va V. Putin uchrashuvi natijasida strategik hamkorlik to'g'risida bitim tuzildi. Bunda siyosiy, harbiy, harbiy-texnika, iqtisodiy-ijtimoiy va boshqa masalalar bo'yicha alohida bitimlar imzolandi. Yoqilg'i-energetika sohasida neft va gaz qidiruv ishlarini bir milliard dollarga, «Gazprom» va Uzneftgaz birlashmasi o'rtasida mavjud yoqilg'i korxonalarini texnik jihatdan qayta qurish uchun 1 milliard 200 million dollar hajmda bajarishga kelishildi.

O'zbekistonda 350 korxona Rossiya investitsiyasi asosida ishlab, shundan 300 tasi qo'shma korxonalarda, Rossiyada esa 100 dan ortiq O'zbekiston-Rossiya qo'shma korxonalari ishlayapti.

V.V. Putin: «...biz har xil sohalarida munosabatlarni rivojlantirishdan manfaatdormiz» degan edi. O'zbekistonda bir milliarddan ortiq rus millatiga mansub fuqarolar yashaydi. O'zbekistonda rus tilida 159 ta maktab, rus-o'zbek tillarida ishlaydigan 603 ta maktab mavjud. O'zbekiston aholisining 84,9 foizi rus tilida erkin gaplashadi. Rus tilida 85 gazeta va 52 jurnal nashr etiladi. 2002-2004-yillari 500 mingdan ortiq darsliklarni Rossiya hukumati yubordi. Har yili Rossiya oliy o'quv yurtlarida o'zbek yoshlari uchun tekin, barcha sharoitlarga ega o'quv o'rinlari ajratildi.

2018-yilda jahonning yetakchi davlatlari bilan ham o'zaro manfaatli aloqalar sezilarli darajada jadallashdi. Qisqa vaqt ichida O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning tashriflari va xorijiy davlatlar rahbarlari bilan muzokaralari natijasida Rossiya, Belorussiya, AQSH, Xitoy, Fransiya va boshqa Yevropa Ittifoqi mamlakatlari, Turkiya, Misr hamda Osiyo-Tinch okeani mintaqasi va Yaqin Sharq davlatlari bilan strategik sheriklik munosabatlari sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarildi.

2018-yil 20-oktyabrda davlat tashrifi bilan Rossiya Prezidenti V. Putin O'zbekistonga tashrif buyurdi. Uchrashuvda hamkorlikning hozirgi holati va uni har tomonlarni rivojlantirish, turli sohalarida yangi qo'shma loyiha va dasturlarni amalga oshirish masalalari muhokama qilindi, mamlakatimizning dolzarb mintaqaviy va xalqaro masalalarga doir yondashuvlari mos yoki yaqin ekani ta'kidlandi.

Tomonlar BMT, MDH, SHHT, EXHT va boshqa nufuzli xalqaro tuzilmalar doirasida o'zaro hamkorlikni davom ettirishga tayyor ekanini tasdiqladilar.

Muzokarada tovar ayirboshlash hajmini oshirish va nomenklaturasini, diversifikatsiya qilish, ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi kooperatsiyani rivojlantirish, transport va energetika sohalarida o'zaro hamkorlikni mustahkamlash masalalari muhokama qilindi.

Davlat rahbarlari tashrif doirasida umumiy qiymati 25 milliard dollar bo'lgan savdo-iqtisodiy va investitsiyaviy hujjatlar imzolanganini mamnuniyat bilan qayd etdi.

Bugungi kunda Rossiyaning mamlakatimiz iqtisodiyotiga yo'naltirgan investitsiyalari hajmi 8,5 milliard dollardan oshadi. Tashrif doirasida Prezidentimiz tashabbusi bilan ilk bor o'tkazilgan "O'zbekiston-Rossiya hududlararo hamkorlik

forumi bu borada katta ahamiyat kasb etdi. Uning yakunida qiymati 2 milliard dollarda ziyod loyihalar bo'yicha kelishuvga erishilgani qayd etildi.

Mamlakatimiz o'rtasida madaniy-gumanitar aloqalar kengayib bormoqda. Joriy yilda ilk bor O'zbekiston - Rossiya media-forumi o'tkazildi, Rossiyaning yetakchi oliy ta'lim muassasalarining 80 nafar rahbari ishtirokida Ta'lim forumi bo'lib o'tdi. «Yangi iqtisodiyot uchun yangi kadrlar» mavzuidagi mazkur forumda ta'lim va fan sohalaridagi hamkorlik, jumladan mamlakatimizda Rossiyaning yetakchi oliy o'quv yurtlari filiallarining ochish to'g'risida 100 dan ortiq kelishuv imzolandi.

2019 - yildan Olmaliq shahrida Moskva po'lat va qotishmalar instituti filiali ish boshladi. Mamlakatimizda Moskva davlat universiteti, Rossiya iqtisodiyot universiteti, Rossiya davlat neft va gaz universiteti filiallari samarali faoliyat olib borayapti. Tashrif doirasida imzolangan 2019-2024 yillarda iqtisodiy hamkorlik dasturi, 2019-2021 yillarda madaniy-gumanitar sohalarida hamkorlik dasturi, «Suffa» xalqaro radioastronomik observatoriyasini tashkil etish bo'yicha «yo'l xaritasi», O'zbekistonda Rossiyaning yetakchi oliy ta'lim muassasalari filiallarini tashkil etish va faoliyatini ta'minlash to'g'risidagi bitim, To'qimachilik sanoatida hamkorlik to'g'risidagi bitim o'zaro almashildi.

Bunday uchrashuvlar nafaqat Rossiya Federatsiyasi bilan, balki Ukraina bilan ham keng yo'lga qo'yildi. 1994-Ukraina prezidenti Leonid Kuchma davlat tashrifi bilan Toshkentga keldi. O'zbekiston va Ukraina davlat rahbarlarining o'rtasidagi o'zaro muloqotda iqtisodiy hamkorlik, transport, sanoat, qishloq xo'jaligi, mineral xom ashyo qazib olish, fan texnika taraqqiyotidagi yutuqlarda o'zaro hamkorlikni amalga oshirish bo'yicha tuzilgan bitimlarni amalga oshirish bilan aloqador bo'lgan masalalar asosiy o'rin egalladi. Nafaqat iqtisodiy, balki madaniy aloqalar ham yo'lga qo'yildi. Leonid Kuchma o'zining O'zbekistonga tashrifi davomida O'zbekiston baynalminal madaniy markazida ham bo'ldi. O'z navbatida davlatimiz rahbari I.A.Karimov ham Ukrainaga uch marotaba safar qildi. Bu ikki davlat o'rtasidagi aloqalar hozirgi kunga qadar davom etib, tovar ayirboshlash hajmi 300 million AQSH dollaridan oshdi. O'zbekiston Ukrainaga rangli metall, gazlama va boshqa turdagi mahsulotlarni yetkazib bergan bo'lsa, Ukrainadan O'zbekistonga texnika asbob-uskunalar keltirildi. Bugungi kunda O'zbekistonda 20 dan ortiq o'zbek-ukrain qo'shma korxonalari ishlab turibdi.

2001-yil MDH tashkil topganligining 10 yilligi munosabati bilan Rossiya davlati poytaxtida MDH davlatlari rahbarlari ishtirokida sammit o'z ishini boshladi. Sammitda o'tgan vaqt mobaynida qilingan ishlar sarhisob qilindi va o'zaro savdodagi cheklashlarni bartaraf etish, tovarlar va xizmatlar oqimini ko'paytirish uchun axborot-marketing markazlarini tuzish, ta'lim, madaniyat, soliq, bojxona sohalarida faoliyat ko'rsatuvchi muassasalar, xo'jalik sudlari hamkorligini kengaytirish masalalari muhokama etildi. Sammit ishtirokchilari MDH tuzilganligining o'n yilligi munosabati bilan hamda Afg'onistondagi vaziyatga doir bayonotga imzo chekdilar. O'zaro hamkorlik doirasidagi bunday uchrashuvlar o'z navbatida hamkorlik, davlat chegarasini himoya qilish, MDH doirasidagi davlatlarning fan-texnika taraqqiyotidagi yutuqlaridan o'zaro keng foydalanish, iqtisodiy aloqalarni keng qamrovli olib borish, ekologik muammolarni hal etishda

muhim omil bo'lib xizmat qiladi. MDH davlatlaridan Belarus bilan hamkorlik yaxshi yo'lga qo'yilgan. Belarus Prezidenti 2018-yil 12-14 sentyabr kunlari O'zbekistonga rasmiy tashrifi doirasida 19 ta kejjishuv va umumiy qiymati 263 million dollarlik 56 ta savdo shartnomasi imzolandi.

1993-yil Markaziy Osiyo rahbarlarining Almatida bo'lib o'tgan uchrashuvidan so'ng Markaziy Osiyo hamdo'stligiga asos solindi. Hamdo'stlikka a'zo bo'lgan davlatlarga milliy mudofaani kafolatlashga, ilmiy texnika taraqqiyoti yutuqlari va aloqa vositalari, yangi texnologiyaga erishish, xorijiy davatlardan mahsulot tashish, zarur xom - ashyo va tayyor mahsulotlarni keltirish hamda o'z mahsulotini jahon bozoriga olib chiqish, tabiiy ofatlar oqibatini tugatish, ekologiya sohasida tadbirlarni birgalikda o'tkazish uchun imkoniyatlar yaratildi.

Din, e'tiqod, til birligi, azaliy qardoshlik munosabatlari bu davlatlar iqtisodiy taraqqiyotida shubhasiz katta ahamiyat kasb etadi. Ayni paytda o'ziga ruhan, urf-odatlari va an'analari bilan yaqin mamlakatlar bilan mustahkam munosabatlar o'rnatish suveren O'zbekistonning tashqi siyosatidagi muhim yo'nalishlardan biridir. Bu ishlar Turkiston xalqlarining asosiy manfaatlarini ifodalagani uchun, ular orasida qadimiy do'stlik va birodarlikni mustahkamlash, o'zaro iqtisodiy muammolarni yechish, milliy-madaniy aloqalarni tiklash uchun juda qulay sharoit yaratib, kishilar qalbida mehr-oqibat, birodarlik tuyg'ularini uyg'otib kelmoqda.

1994-yil 10-yanvarda Qozog'iston Birinchi Prezidenti N.Nazarboyevning O'zbekistonga tashrifi Markaziy Osiyo hamdo'stligiga amaliy poydevorni qo'ydi. Unda ikkala mamlakat rahbarlari «Yagona iqtisodiy hudud» barpo etish to'g'risidagi shartnomani imzoladilar. Bu shartnomada O'zbekiston bilan Qozog'iston o'rtasida tovarlar, xizmatlar, sarmoyalar va ishchi kuchlarining erkin o'tib turishini nazarda tutuvchi hamda o'zaro kelishilgan kredit, hisob-kitob, byudjet, soliq, narx, boj va valuta siyosatini ta'minlovchi yagona iqtisodiy makonni tashkil etish ko'zda tutildi. Fan, maorif, sog'liqni saqlash yo'lida imzolangan hujjatlar bo'lsa, o'zaro hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi omil bo'lib qoldi. Bu shartnomaga Qirg'iziston keyinchalik Tojikistonning ham kirishi Markaziy Osiyo mintaqasida iqtisodiy integratsiya jarayonining chuqurlashuviga katta imkoniyat yaratdi. O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston Prezidentlarining bu oliy darajadagi uchrashuvining yangi nuqtasi 1994 yil Almati shahrida bo'lib o'tdi. Tomonlar Davlatlararo Kengash hamda uning doimiy ijroiya tashkiloti, Bosh Vazirlar kengashi, Tashqi ishlar vazirligi, Mudofaa vazirligi kengashini ta'sis etdilar. Kelishuvda qatnashgan mamlakat vakillarining davlatlararo ijroya qo'mitasi Almati shahrida joylashdi.

1995-yil 15-dekabr Qozog'iston va O'zbekiston Respublikalari davlatlararo Kengashining Jambul shahrida navbatdagi kengashi bo'ldi. Mazkur kengashda Prezidentlar 2000 yilgacha bo'lgan iqtisodiy integratsiya va birinchi navbatda sarmoya sarflanishi lozim bo'lgan loyihalar dasturlarni hayotga joriy etish, kommunikatsiya tarmoqlarini rivojlantirish masalalarini muhokoma etdilar. Integratsiya dasturida 53 ta loyiha ishlab chiqildi.

Iqtisodiy sohadagi uzviy hamkorlikning davomi Markaziy Osiyo respublikalari prezidentlarining 1999-yil aprel oyida Cho'lpon Ota shahridagi

uchrashuvi bo'ldi. Uchrashuvda O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov barchaning diqqat e'tiborida turgan Afg'oniston hisoblanmish xalqaro terrorizm o'chog'ining xavfi masalasi keskinligini qayd etdi. O'zbekiston Prezidenti yig'ilish qatnashchilari hamda BMTni butun xalqaro hamjamiyatga tahdid solayotgan ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashni kuchaytirishga chaqirdi. Uchrashuvda Tojikiston respublikasi rahbariyati va jamoatchiligi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov tojik xalqining og'ir kunlarda yordam beruvchi va qo'llab-quvvatlovchi haqiqiy birodari va do'sti sifatida qabul qildi. Prezident I.Rahmonov I.A.Karimovni tojik xalqining «boshidagi toji, ko'zidagi nuri» dedi. Kengashda mintaqaning suv resurslaridan samarali foydalanish, Sarazm ko'lining toshish xavfining oldini olishda Tojikistonga yordam berishga e'tibor qaratildi. Bu hamdo'stlik davlatchiligini qaror toptirish prezidentimiz ta'biri bilan aytganda «bozor munosabatlariga o'tishning murakkab davrida mintaqadagi mamlakatlarning kuch-g'ayratlari va sa'y-harakatlarini jipslashtirishga qaratilgandir».

Ayni paytda O'zbekiston Markaziy Osiyo respublikalari bilan aloqalarni yo'lga qo'yib borar ekan, bu mintaqada iqtisodiy, madaniy hamkorlikni yo'lga qo'yishdagi asosiy xavf Afg'oniston mojarosi ekanligini doimo diqqat markazida saqlab turdi. Bularga siyosiy jihatdan diniy ruhdagi ekstremizm, xalqaro terrorizm, korrupsiya va jinoyatchilik, narkotik moddalarni tarqatish, qurol-yarog' savdosi kabi muammolarni kiritish mumkin. «Boshqacha aytganda, - deydi Prezidentimiz, - yuqorida sanab o'tilgan tahdidlar, garchi turli mintaqalarda turlicha kuch bilan namoyon bo'lsa-da, insoniyatda bir xil tashvish tug'dirmog'i darkor».

Markaziy Osiyo respublikalarining diqqat markazida turgan xalqaro terrorizmga qarshi jipslashish masalasi mintaqadagi respublikalar rahbarlarining 2000-yil 20-21-aprel kunlari Toshkentda Birinchi Prezidentning Do'mnon qarorgohida bo'lib o'tgan uchrashuvda yana yuzaga chiqdi. I.A.Karimovning xalqaro terrorizmga qarshi kurash Xalqaro markazi tuzish haqidagi tashabbusini qo'llab-quvvatladilar. To'rt davlat rahbarlari mintaqada xalqaro terrorizm, siyosiy va diniy ekstremizm va boshqa tahdidlarga qarshi birgalikda harakat olib borish haqida hujjatni imzoladilar. Shuningdek, uchrashuvda ikki davlat Qozog'iston va O'zbekiston respublikasi prezidentlari chegaralar masalasida ikkala davlat orasida erkin harakatlanish to'g'risida, yo'lovchi va yuk tashish transportlarini kengaytirish to'g'risida kelishib olindi.

Ushbu mamlakatlarni birlashtirib turgan muhim muammolar qatorida Orol dengizi masalasi katta o'rin tutadi. Shu bois bu masalani to'laqonli hal etish mintaqadagi davlatlarning global muammolari qatoriga kiradi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov so'zi bilan aytganda «Orol bo'yining barcha ne'matlarini «yagona sovet xalqi» bilan baham ko'rilgan» bo'lsa, «uning achchiq mevasi Orol bo'yi fojiasidan qutulish Markaziy Osiyo xalqlarining ishi bo'lib qoldi».

Sobiq ittifoq parchalanib ketgandan beri bu muammoni hal etish Markaziy Osiyo respublikalarining o'zaro aloqalarida o'z aksini topib bormoqda. Orol dengizi muammosi bo'yicha Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Qizil O'rda (1993), Nukus (1994), Toshhovuz (1995) uchrashuvlari bo'lib o'tdi. Bu

uchrashuvlarda asosan Orol dengizi muammosiga bag'ishlangan chora-tadbirlarni ko'rish belgilab olindi. O'zbekistonning tashqi siyosatidagi har tomonlama hamkorliklar qatorida Orol masalasi ham o'ziga xos o'ringa ega. Respublika rahbariyatining Orol bo'yi masalasini hal etishda nafaqat Markaziy Osiyo, balki Osiyodagi bir qancha tashkilotlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'ydi. Jumladan, 2001 yil Osiyo taraqqiyot banki prezidenti Tadao Chino O'zbekistonga tashrif buyurib, Orol bo'yida yuz bergan holat bilan tanishib chiqdi. Ushbu tashrif natijasida Tadao Chino O'zbekiston hukumatining Orol bo'yidagi suv taqchilligini tugatishga qaratilgan sa'yi-harakatlarini qo'llab-quvvatladi. U Yaponiyaning maxsus jamg'armasidan beg'araz grant ajratishni jadallashtirishini ta'kidlab o'tdi.

Keyingi yillarda Yosh mustaqil davlatlar ichida Markaziy Osiyo davlatlari uchun dini, urf-odatlar va an'analari yaqin bo'lgan Sharq mamlakatlari bilan o'zaro aloqalar olib borish imkoniyatlari bu mamlakatlar o'rtasidagi munosabatlarni kengaytirdi. Bu o'rinda birinchi navbatda Saudiya Arabistoni bilan aloqalarni aytib o'tish o'rinlidir. Shuningdek, O'zbekiston 1992-yil 6-fevralda Turkiya, Pokiston, Eron tomonidan tuzilgan iqtisodiy hamkorlik tashkilotiga a'zo bo'lib kirdi va 1992-yil Eron, Turkiya, Pokiston, Turkmaniston, Qozog'iston davlat va hukumat rahbarlari bilan imzolangan «Trans-Osiyo» temir yo'l aloqasini tiklash maqsadida Tajan-Seraxs-Mashhad yo'li qurilishi haqidagi bitimda faol ishtirok etdi. Bu O'zbekiston uchun dengiz yo'llariga, xalqaro transport tarmog'iga, tovar va kapital xalqaro bozoriga chiqish imkoniyatini berdi. Arab mamlakatlari bilan olib borilgan aloqalar madaniy va diniy tomondan ham uzviy bog'liq bo'ldi. Bu yo'ldagi harakatlar natijasida savdo sotiqlik, turizmni rivojlantirish va kadrlarni o'qitish imkoniyatlariga yo'l ochdi.

2002-yil 28-fevral 1-mart kunlarida Almati shahrida Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining uchrashuvida «Markaziy Osiyo hamkorligi» tashkilotini tuzish to'g'risidagi shartnomaga imzo chekildi va mazkur tashkilotning raisi etib O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov saylandi.

Markaziy Osiyo davlatlari hamkorligining tuzilishi ularning boshqa davlatlardan uzoqlashishini ko'rsatmaydi, balki murakkab o'tish davrida mintaqqa mamlakatlarining o'zaro yordam va hamkorligini chuqurlashtirishga qaratilganidir. Respublikaning geosiyosiy va geostrategik ahvoli, iqtisodiy salohiyati, ijtimoiy, iqtisodiy taraqqiyoti va boshqa omillardan qat'i nazar davlatning tashqi siyosatidagi ustuvor prinsipi davlatlarning suveren teng huquqlilik prinsipi bo'lib qoldi.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro huquqiy tashabbuslari jahon hamjamiyati oldida turgan mintaqaviy va global muammolarni hal etishga qaratilganidir. Umuman, O'zbekiston tarixiy jihatdan qisqa bir davrda xalqaro munosabatlarni yo'lga qo'yish va rivojlantirish borasida bir necha yillarga arziydigan ishlarni amalga oshirdi. O'zbekiston o'zining tinchliksevar, yaxshi qo'shnichilik, o'zaro foydali hamkorlikka qaratilgan siyosati va faoliyati bilan butun dunyoga tanildi, jahon hamjamiyatida o'zining munosib o'rnini egalladi, uning mavqei yildan-yilga mustahkamlanib bormoqda.

Sovet davlati parchalanib ketgandan so'ng Markaziy Osiyoga, xususan, O'zbekistonga xalqaro terroristlar va diniy ekstremistlar qo'poruvchilik harakatlari

bilan tazyiq o'tkazishga harakat qildilar. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov O'zbekiston mustaqilligining dastlabki kunlaridan boshlab BMT Bosh Assambleyasining sessiyalarida, xalqaro tashkilotlarning majlislarida Tojikistondagi fuqarolar urushi, Afg'onistondagi tolibonlar va diniy ekstremistlarning butun jahon xalqlari uchun xavfli ekanini qayta-qayta ta'kidlab aytgan edi.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov 1997-yili o'zining «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari» nomli asarida «hududiy mojarolar diniy ekstremistlar O'zbekiston mustaqilligiga xavfli tahdiddir» degan edi. Haqiqatan ham, «Afg'onistonda o'mashib ko'p mamlakatlar tomonidan madad olib turgan diniy ekstremistlar 1999-yil 16-fevralda, 1999-2000-yillari davlat chegaralarini buzishlar, 2003-2004-yillarda Toshkent va Buxoroda amalga oshirilgan qo'poruvchilik harakatlari I.A.Karimov fikrlarini tasdiqladi. 2001-yil 11-sentabrda Nyu-Yorkdagi qo'poruvchilik harakatlari yirik davlatlar rahbarlarining ko'zini ochdi va O'zbekiston rahbarining qanchalik haq ekanligini ko'rsatdi. 2001-yili oxirida Islom Karimovga AQSHda xalqaro yetakchi (lider) unvonini berdi. Terrorizm butun dunyoni qamramoqda, uning uchun diniy, milliy ajratuvchilik, davlat chegaralari ham yo'q. 1995-2003-yillarda faqat MDH davlatlari hududida 4.500 uyushgan jinoyatchilar guruhi tor-mor qilindi, 300 ming o'qotar qurollar, 400 tonna portlovchi moddalar yo'q qilindi.

Xalqaro terroristlar va diniy ekstremistlar o'zlarining yovuz niyatlarini amalga oshirish, ya'ni O'zbekistonda konstitutsion tuzumni ag'darish, Farg'ona vodiysida xalifalikni o'rnatish uchun 2005-yil 13-mayga o'tar kechasi Andijon shahrida amalga oshirishga urindi. Bu kimsalarning buzg'unchilik harakatlarini Andijon xalqi qo'llamadi. Shuning uchun ham Afg'oniston, Qirg'iziston va boshqa davlatlardan moliyaviy, texnikaviy yordam olib, shundan beri tayyorlangan bir guruh diniy ekstremist, qo'poruvchilar O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimovning shaxsiy rahbarligida Respublika qurolli kuchlari tomonidan bostirildi, ularning yovuz niyatlari puchga chiqdi. Dunyoning ko'plab davlat rahbarlari, tinchliksevar xalqlari I.Karimov harakatini, o'zbek xalqining ko'rsatgan jasoratini qo'llab-quvvatlashdi, chunki O'zbekistonda dunyoviy, demokratik tinchliksevar tuzumning saqlab qolinishi natijasida nafaqat Markaziy Osiyoda, balki MDHning boshqa mamlakatlarida ham terroristik, ekstremistik harakatlar oldi olindi.

Mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar negizida xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik davlatimiz siyosatining ustivor yo'nalishi hisoblanadi. 2017-yil 19-may kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoniga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida «Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalarini qo'mitasi» tashkil etildi. Bu tashkilotni tuzishdan maqsad mamlakatimizda barcha millatlar hamjihatligini ta'minlash va bag'rikengligini amalga oshirishga qaratilgan davlat siyosatini davom ettirishdir. Prezidentimiz tashabbusi bilan 2017-2021-yillarda O'zbekiston respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi ishlab chiqildi.

Strategiyada beshinchi yo'nalish sifatida «Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar» belgilandi.

O'zbekiston Prezidentligiga yangi rahbarning kelishi mamlakatning faol tashqi siyosat borasidagi imkoniyatlarni kengaytirdi. Xususan Markaziy Osiyodagi davlatlar birlashdi. Qo'shni davlatlar bilan barcha sohalarida hamkorliklar yo'lga qo'yildi. Jumladan Turkmaniston, Qirg'iziston Tojikiston Qozog'iston kabi davlatlar bilan uzoq yillar mobaynida yopilgan chegaralar ochildi. Bir biri bilan dini urf-odatlarini, madaniyati yaqin bo'lgan xalq bu imkoniyatdan cheksiz xursand bo'ldi, ularga chegaradan bemalol o'tashi uchun imkoniyat yaratildi.

O'zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari bilan mintaqaviy sheriklikni mustahkamlash iqtisodiyotning turli tarmoqlarida integratsiyalashuvni chuqurlashtirish va madaniy gumanitar aloqalarni izchil rivojlantirishga alohida e'tibor bermoqda.

Markaziy Osiyo xalqlari o'rtasidagi ko'p asrlik yaxshi qo'shnihilik, bir-birini qo'llab-qo'vvatlash va hamkorlik salomasida yangi sahifa ochildi. 2017 yil martida O'zbekiston Respublikasi bilan Qozog'iston Respublikasi o'rtasida strategik sheriklikni yanada chuqurlashtirish va ahil qo'shnihilikni mustahkamlash to'grisida Qo'shma deklaratsiya imzolandi. 2017-yil O'zbekiston va Qozog'iston Respublikalarining ikki tomonlarni tovar ayirboshlash hajmi 2 milliard AQSH dollariga yetkazildi. O'zbekiston iqtisodiyotining turli tarmoqlarida 260 ta korxona barpo etilishida Qozog'iston tomonidan sarmoya kiritildi. 2017 - yil Kustanayda MDH mamlakati bozorlarida katta talabga ega bo'lgan «Ravon» brendi ostida yengil avtomobillarni ishlab chiqarish boshlandi. Shuningdek, 2018 yil 23-fevraldagi shartnomaga asosan Qozog'istonning «Almor» kompaniyasi tomonidan «GM Uzbekistan» avtomobillarini yig'ish ham yo'lga qo'yildi.

Bu ikkala hamkor davlatlarning madaniy gumanitar yo'nalishiga ham alohida o'rin qaratilgan. O'zbekistonda qozoq milliy madaniy markazi, qozoq teatri, folklor va estrada ansambllari faoliyat yuritmoqda. Yozuvchilar uyushmasi tarkibida qozoq adabiyoti Kengashi tashkil etilgan. «Nurli yo'l» nomli gazeta chop etilmoqda. O'zbekistonning 386 ta maktabida boshqa tillar bilan qozoq tili o'tiladi. 164 ta maktab qozoq tiliga ixtisoslashgan maktabdir. Nukus davlat universitetida boshqa respublikamizdagi OTMda «Qozoq tili va adabiyoti» kafedrasini faoliyat olib bormoqda.

Markaziy Osiyodagi yana bir davlat Qirg'iziston Respublikasi hisoblanadi. 2017- yil O'zbekiston va Qirg'iziston munosabatlari rivojida tarixiy davr bo'ldi. Mamlakatlarimiz o'rtasidagi do'stlik, yaxshi qo'shnihilik va strategik sherikchilik munosabatlari mustahkamlandi. Qirg'iziston Prezidenti Sooranbay Jeenbekov 2017- yil 13- dekabrda tashrifi doirasida ikki mamlakat hukumatlari vakillari moliyaviy hamkorlik to'g'risidagi bitim hamda 2018-2021-yillarga mo'ljallangan savdo-iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va gumanitar hamkorlik to'g'risidagi dasturni imzoladilar. Shuningdek, jahon bozoriga chiqish imkoniyatini beradigan transport va tranzit yo'llarini rivojlantirish sohasida o'zaro hamkorlik qilishga ham kelishib olindi. 2017-yil- 30-oktyabr-3 noyabr kunlari Toshkent-Andijon-O'sh-Irkishtom, Qashg'ar yo'nalishi bo'yicha birinchi xalqaro avtokarvon yo'lga tushdi.

O'zbekiston bilan Qirg'iziston o'rtasida suv-energetika sohasida ham hamkorlikni rivojlantirishga e'tibor berildi. Qo'shma suv xo'jaligi komissiyasini tuzishga kirishildi. Ikki tomonlama munosabatlarni rivojlantirishdagi ulkan xizmatlari uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Qirg'izistonning «Damaker» ordeni bilan mukofotlandi. Gumanitar hamkorlik doirasida qilinayotgan ishlar muhokama qilindi. Qirg'iziston teatr nomoyondalari Farg'ona vodiysida o'zbekistonlik san'at ustalari O'sh, O'zgan Aravon, Novqat, Qorasuv, Jalolobod shaharlarida ijodiy safarlarda bo'ldilar. Qirg'izistonda O'zbekiston madaniyat kunlari bo'lib o'tdi. 2018-yilda xalqlarimiz atoqli qirg'iz adibi Chingiz Aytmatovning yubileyini keng nishonladi. Keyingi paytda mamlakatlarimiz o'rtasidagi tovar ayirboshlash jadal rivojlandi. 2017-yilning yanvar-noyabr oylarida o'zaro savdo ko'rsatkichlari 56% dan ziyodga o'sib, 235 mln.dollarga yetdi.

So'nggi paytlarda ikki mamlakat muzey muassasalari o'rtasidagi hamkorlik sezilarli darajada faollashdi. Jumladan, 2021-yil 2-mart kuni qadimiy Xiva shahridagi «Ichangal'a» ochiq osmon ostidagi muzey-qo'riqxonasida O'sh shahridagi «Sulaymon-too» muzey majmuasining ko'rgazmasi ochildi va Hamkorlik memorandumini imzolandi. Pandemiya sharoitida ham bu ikki mamlakat o'rtasida yuqori darajadagi hamkorlik davom etdi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan birodar O'zbekiston tomonidan Qirg'izistonning COVID-19 ga qarshi kurashdagi sa'y-harakatlarini qo'llab quvvatlash uchun Bishkek shahri va Btaken viloyatining Qadamjoy tumanida modulli shifoxonalar qurildi.

O'zbekiston bilan Tojikiston sherikchilik munosabatlarini izchil rivojlantirish va mustahkamlash borasida yangi qadamni qo'ydilar. O'zbekiston Respublikasi bilan Tojikiston Respublikasi o'rtasida 2000 yilda imzolangan Abadiy do'stlik to'g'risidagi shartnomada ikki tomonlama munosabatlar tamal toshi qo'yilgan edi.

Yurtimizda tojik millatiga mansub 1,5 mln. fuqaro istiqomat qiladi. Mamlakatimizning 10 hududida tojik-milliy madaniy markazlari faoliyat olib bormoqda. 245 umumta'lim maktabida ta'lim tojik tilida olib boriladi. Tojik tilida chop etiladigan 4 ta davriy bosma nashr mavjud, o'nlab teleko'rsatuv va radioeshittirishlar efirga uzatilmoqda. O'zbekistonning Samarqand, Termiz, Farg'ona davlat universitetlarida boshqa tillar bilan birgalikda tojik tilida ham mashg'ulotlar olib boriladi. So'nggi vaqtlarda o'zaro aloqalarning yo'lga qo'yilishi natijasida ulkan o'zgarishlar kuzatildi. Bunga misol o'tgan yil mamlakatimiz poytaxtlari o'rtasidagi ahdlashuvlar, temir yo'l qatnovi tiklandi. Samarqand-Panjikent oralig'ida A-377 xalqaro avtomobil yo'li ochildi. 2018 yili 1 mart kuni O'zbekiston-Tojikiston chegarasi orqali 9 ta o'tish punkti tantanali ravishda ochildi. Bu esa ikki yurt ahliga hech qiyinchiliklarsiz Jartepa-Sarazm, Qo'shkent-O'ratepa, Uchqo'rg'on-Havotog', Havastobod-Zafarobod, Bekobod-Hashtyak, Pop-Navbunyod, Rovot-Ravat, Gulbohor - Ayvaj avtomobil o'tkazish punktlari va Amuzang Xoshadi temir yo'l o'tkazish punkti orqali o'zaro bordi-keldi qilish imkoniyatini beradi.

2018-yil 7-mart kuni Samarqand shahri Alisher Navoiy nomidagi markaziy istirohat bog'ida o'zbek va tojik xalqlarining buyuk mutafakkirlari Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiyga haykal o'rnatildi. Bu do'stlik munosabatiga javoban Dushanbe shahrida ham bu ikkala mutafakkirga haykal o'rnatilganligi xalqlarimiz o'rtasidagi do'stona aloqalar mustahkamlanib borayotganidan dalolatdir.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2018-yil 9-10 mart kunlari Tojikistonga davlat tashrifi tarixiy voqea bo'ldi. Bu davlat tashrifi O'zbekiston-Tojikiston nafaqat hamkorligini rivojlantirish, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Davlat rahbarlarining uchrashuvida O'zbekiston bilan Tojikiston o'rtasidagi ko'p qirrali hamkorlikning bugungi holati, uni yanada rivojlantirish istiqbollari diqqat markazida bo'ldi. Davlat rahbarlari terrorizm, ekstremizm, narkotrafik, transmilliy jinoyatlar xalqaro xavfsizlikka tahdid solayotgan boshqa xavf-xatarlarga birgalikda kurashish masalalarini ham o'zaro o'rtoqlashishdi.

Mamlakatimiz hududlaridan Surxondaryo viloyati bilan Tojikistonning Xatlon viloyati va Samarqand viloyati bilan So'g'd viloyati o'rtasida savdo – iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy gumanitar hamkorlik qilishlarida keng imkoniyatlar yaratib berildi.

O'zbekistonning ichki va tashqi siyosatida kechayotgan o'zgarishlar barchada katta qiziqish uyg'otdi. O'zbekiston-Tojikiston davlatlar munosabatlarida yangi burilish, «o'zbek diplomatiyasi» ning yana bir yutug'i, muvaffaqiyati deb baholandi. Emomali Rahmonning «So'nggi 17 yilda ilk bor» deb nomlangan maqolasida O'zbekiston – Tojikiston munosabatlari tarixida katta o'zgarishlar bo'lganligini ta'kidlaydi. 2017-yil aprel oyidan ikki mamlakat poytaxtlari o'rtasida havo qatnovi tiklandi, 2018-yil martidan Janubiy viloyatlarni bog'laydigan temir yo'l ishga tushdi. Mart oyi oxiridan esa ikki davlat fuqarolari uchun 30 kungacha vizasiz sayohat qilish imkoniyati yaratildi.

Ikki davlat O'zbekiston va Tojikiston ishbilarmonlari doirasida o'zaro aloqalarni kengaytirish savdo bitimlari va shartnomalarni tuzishga asos bo'lgan hamkorlikka yangi sur'at baxsh etildi. Savdo-iqtisodiy hamkorlik natijasida 2017 yil o'zaro tovar ayirboshlash hajmi 240 mln. dollarni tashkil etdi. Bu oxirgi 20 yildagi eng yuqori ko'rsatkich deb baholandi. Bunda transport vositalari va xizmatlari to'qimachilik va plastmassa mahsulotlari, maishiy texnika vositalari asosiy o'rinni egalladi. Bugungi kunda mamlakatimiz hududida Tojikiston kapitali ishtirokida 39 ta korxona, Tojikiston hududida esa o'zbekistonlik sarmoyadorlar ishtirokida 8 ta korxona faoliyat olib bormoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning Tojikistonga davlat tashrifi doirasida o'zaro hamkorlikni siyosiy, savdo-iqtisodiy, transport –kommunikatsiya, energetika va boshqa yetakchi sohalarda rivojlantirishga doir 27 ta hujjat imzolandi.

2018-yil 17-avgust kunlari Tojikiston Respublikasi Prezidenti Emomali Rahmonning O'zbekistonga ilk davlat tashrifi xalqlarimiz hayotida juda katta quvonchli voqea bo'ldi. Tojikiston davlat rahbarining ochiq o'zaro ishonch va do'stona munosabati ikkala davlat O'zbekiston-Tojikiston hamkorligini rivojlantirish Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va barqaror taraqqiyotni ta'minlashda xizmat qiladigan qadam bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Tojikiston Respublikasi Prezidenti Emomali Rahmon Qo'shma bayonoti, O'zbekiston Respublikasi bilan Tojikiston Respublikasi o'rtasidagi Strategik sheriklik to'g'risidagi shartnomani imzolanishi xalqlarimiz hayotida o'zaro ishonch va do'stona munosabatlarimizning yangi davri boshlanganligidan dalolat beradi. Ishbilarmon doiralar o'rtasida muloqotni tashkil etish maqsadida ikki mamlakat savdo-sanoat palatalari o'rtasida «Tojikiston - O'zbekiston ishbilarmonlari Kengashi» tuzildi. O'zbekiston bilan Tojikiston o'rtasida tovar ayirboshlash hajmini 500 mln. dollarga yetkazish masalasi Kengash yig'ilishida ko'rib o'tildi. Dushanbe shahrida tashkil qilingan O'zbekistonda ishlab chiqarilgan ko'rgazmasi va O'zbekiston-Tojikiston qo'shma biznes forumiga yuqori baho berildi. Dushanbe va Toshkentda qo'shma biznes forumlar o'tkazish an'anaga aylandi. Tojikiston Respublikasi Prezidenti Emomali Rahmon tashrifi chog'ida poytaxtimizda o'tkazilgan qo'shma biznes forumda qiymati 103 mln. dollarlik eksport shartnomalari imzolandi.

Mamlakatlarimiz BMT, SHHT, MDH kabi xalqaro tuzilmalar doirasida ham samarali hamkorlik qilib kelmoqda. Qo'shni Afg'oniston davlatida tinchlik va barqarorlikni ta'minlashda tomonlar qarashlari, samarali hamkorliklari mushtarakligi sezilmoqda.

Energetika sohasida ham samarali ishlar amalga oshirilmoqda. 2018 - yil aprel oyidan Tojikistonga tabiiy gaz yetkazib berilmoqda. O'z navbatida Tojikistondan elektr energiyasi sotib olish hajmi ko'payib bormoqda. Ikki davlat o'rtasidagi hamkorlik aloqalari ijobiy tarzda rivojlantirilmoqda. So'nggi bir yil ichida bu ikki mamlakat viloyatlari o'rtasida 9 marotaba biznes forum va ko'rgazmalar ko'rinishidagi delegatsiya tashriflari yo'lga qo'yildi.

Suv resurslaridan oqilona foydalanish butun dunyoning asosiy muammolaridan biridir. Markaziy Osiyo davlatlarida ham bu yo'nalishga jiddiy e'tibor berishadi. Ikki davlat rahbarlarining ochiq muloqotlari natijasida Zarafshon daryosining Tojikiston hududidagi qismida O'zbekiston va Tojikiston kompaniyalari ishtirokida 320 Megavattlik ikkita GES qurishga kelishib olindi.

Standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish, antimonopol siyosat va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish, geologiya sohasida qo'shma ilmiy tadqiqotlar o'tkazish, ilmiy-texnikaviy qishloq xo'jaligi sohasida hamkorlik, oziq-ovqat xavfsizligi, ta'lim, yoshlar, madaniyat va san'at masalalariga doir qator hujjatlar imzolandi. Ikkala davlat prezidentlari uchrashuvi ochiqlik, o'zaro ishonch va do'stona ruhda o'tgani, imzolangan hujjatlar ko'p asrlik do'stlik, yaxshi qo'shnihilik, yagona din, urf-odat va an'analarga ega bo'lgan O'zbekiston va Tojikiston xalqlari o'rtasidagi do'stlik rishtalarini mustahkamlab, ular manfaatlariga xizmat qilishiga aminmiz.

Tojikiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 17-avgustdagi tashrifi doirasida bu ikkala davlat Fanlar Akademiyalari, oliy ta'lim muassasalari, ijodiy va jamoat tashkilotlari o'rtasidagi ilmiy va madaniy aloqalarni yanada faollashtirish, mamlakatimiz madaniy gumanitar hamkorligi istiqbollarini kuchaytirish masalalariga ham keng e'tibor berildi.

Tojikiston Respublikasi Prezidenti Emomali Rahmonning davlat tashrifiga bag'ishlangan «O'zbekiston» xalqaro anjumanlar saroyida o'tkazilgan tadbirda – O'zbek va tojik xalqlari bir daraxtning ikki shohi, bir daryoning ikki irmog'iga o'xshaydi. Bizning muqaddas dinimiz, yerimiz va suvimiz bir. Quvonchutashvishlarimiz, taqdirimiz mushtarak. Ajdodlarimizning ezgu-an'alarini davom ettirib, xalqlarimiz do'stligini mustahkamlashimiz va asrab-avaylashimiz kerak, dedi Shavkat Mirziyoyev.

Davlatimiz rahbari Tojikiston Respublikasi Prezidenti Emomali Rahmonni xalqlarimiz o'rtasidagi do'stlikni, o'zaro hamkorlikni rivojlantirishga qo'shgan ulkan hissasi uchun «El-yurt hurmati» ordeni bilan taqdirladi.

Turkmaniston Prezidentining O'zbekistonga tashrifi (23–24 aprel) chog'ida 2017-yilda imzolangan Ikki davlat o'rtasidagi strategik sherikchilik to'g'risidagi shartnomani amalga oshirishga qaratilgan qator muhim hujjatlar qabul qilindi hamda Yevropa, Yaqin Sharq va Osiyo davlatlariga yuk tashish hajmini ko'paytirish uchun ikki mamlakatning tranzit salohiyatidan to'liq foydalanishga kelishib olindi. Umuman olganda, bugungi kunda Markaziy Osiyoda suv resurslaridan oqilona foydalanish, chegaralarni delimitatsiya va demarkatsiya qilish, chegara punktlaridan o'tish va chegara oldi hududlarda savdoni rivojlantirish kabi juda murakkab masalalarga yechim topish uchun mutlaqo yangi, konstruktiv siyosiy muhit va qulay sharoitlar yaratildi, deyiladi xabarda. Ta'kidlanishicha, O'zbekistonning qo'shni mamlakatlar bilan davlat chegarasida 64 ta o'tish punkti faoliyat ko'rsatmoqda. Chegara bilan bog'liq muammolarning hal qilinishi natijasida O'zbekiston va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi savdo-iqtisodiy aloqalari sezilarli darajada faollashdi. Ular bilan savdo aylanmasining o'sishi 9 oy davomida o'rtacha 50 foizdan ko'proqni tashkil qildi, deya xabar beradi TIV.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev boshchiligidagi O'zbekistonning yangilangan tashqi siyosati natijasida:

- Markaziy Osiyo bilan muloqotimiz jadallashdi, munosabatlarimiz sifat nuqtayi nazaridan yangi pog'onaga ko'tarildi, yangi siyosiy muhit yaratildi;
- o'zaro ishonch va hurmat sezilarli kuchaydi;
- iqtisodiy aloqalar misli ko'rilmagan darajada o'sdi;
- mamlakatlar hamkorligi yo'lidagi to'siqlar bartaraf etildi;
- mintaqa sokinlik, barqaror rivojlanish va yaxshi qo'shnichilik hududiga aylandi

O'zbekistonning jahondagi ko'zga ko'ringan davlatlardan Xitoy Xalq Respublikasi bilan aloqalari kengayib, bu ikki davlat o'rtasidagi o'zaro manfaatli hamkorlik bir-birining ishiga aralashmaslik tamoyiliga asoslandi. Xitoy Xalq Respublikasi O'zbekiston mustaqilligini birinchilardan bo'lib 1991-yil 27-dekabrda tan oldi va 1992-yili 2-yanvarda diplomatik aloqalar o'rnatdi. 1992-yilda

ikki mamlakat o'rtasida hamkorlik aloqalari o'rnatilgandan keyin iqtisodiyot, savdo, fan va texnika, madaniyat va san'at sohasida o'zaro manfaatli hamkorlik jadal rivojlanishi uchun ko'pdan ko'p imkoniyatlar vujudga keldi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining XXR ga qilgan bir necha bor davlat tashriflari xususan, 1992-yilning may oyida, 1994-yilning oktabrdagi, 1999-yilning noyabr oyidagi maxsus tashriflari, XXR Davlat Kengashi raisi Li Penining 1994-yil apreldagi, XXR hukumati raisining muovini Xu Szin Taoning 1995-il oktabrdagi XXR raisi Szyan Sze Minning 1996-yil iyunidagi Toshkentga qilgan maxsus tashriflari natijasida ikki mamlakat o'rtasida siyosiy, iqtisodiy-ijtimoiy sohada hamkorliklar Kengashdan Xitoy investitsiyasi bilan ishlayotgan korxonalar, shu jumladan qo'shimcha korxonalar ko'payib bormoqda. Ikki davlat o'rtasida tashrif, oliy ta'lim sohasidagi hamkorlik kengaymoqda. Xususan, 1977-yili O'zbekiston Jahon tillari Universitetida 1977 yili Xitoy tili bo'limi ochilgan edi. 2004-yili ikki davlat Toshkentda institut ochishga kelishgan edi. Bu 2005-yili Konfutsiy nomida Xitoy Instituti ochildi. Yurtimiz birinchi rahbari I.A.Karimov XXRga 2005-yilning iyun oyidagi tashrifi ikki davlat o'rtasida munosabatlarning yangi, yuqori bosqichini ochdi. I.Karimov va XXR raisi Xu Szin Tao o'rtasida O'zbekiston va Xitoy Xalq Respublikasida strategik sherikchilik to'g'risida bitim imzolandi. O'zbekistonda energetika-yoqilg'i sanoatini rivojlantirish, xalqaro terrorizm va diniy ekstremizmga qarshi kurash to'g'risida tuzilgan bitimlar alohida ahamiyat kasb etadi. I.A.Karimov aytib o'tganidek, «O'zbekistonning milliy manfaatlariga mos keladigan ko'p tomonlama faol tashqi siyosatni amalga oshirish-davlatimizning mustaqilligini mustahkamlash, iqtisodiy qiyinchiliklarni bartaraf etish va xalq turmushini yaxshilashning zarur sharti va g'oyat muhim vositasidir». O'zbekiston rahbariyatining 1995-yil AQSH vitse-prezidenti Albert Gor bilan uchrashuvi davomida O'zbekiston va AQSH o'rtasida teng huquqli va o'zaro manfaatli aloqalar rivojiga hamda MDHdagi xavfsizlikka daxldor masalalar hal etildi. Ayni paytda AQSH O'zbekistonning Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashdagi yetakchilik rolini tan olib, respublikamiz bilan terrorizm, narkobiznesga qarshi kurash, mintaqaviy xavfsizlik va I.Karimovning AQSHga tashrifi chog'ida muhokama etilgan boshqa masalalar sohasida teng huquqli hamkorlikni rivojlantirish niyatida ekanligini ma'lum qildi.

O'zbekiston rahbarining 1996-iyun oyida yil AQSHga qilgan yetti kunlik tashrifi O'zbekiston tashqi siyosatida o'ziga xos o'rin tutadi. Mazkur tashrif davomida O'zbekiston va AQSH o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirish, hamkorlikning huquqiy asoslarini kengaytirish, Markaziy Osiyoda barqarorlik va xavfsizlik masalalarida fikr yuritildi.

O'zbekistonning AQSH bilan munosabatlari yildan yilga mustahkamlanmoqda. Mustaqillik yillarida yurtimizga Vashingtondan bir qancha davlat va jamoat rahbarlari, harbiy mutaxassislar, chunonchi 16 nafar senator va 8 nafar kongressmen kelib ketdi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov 2002-yil 11-14 mart kunlari rasmiy tashrif bilan Amerika Qo'shma Shtatlarida bo'ldi. Tashrif kunlari Yurtboshimiz AQSH Prezidenti Jorj Bush va bir qancha davlat rahbarlari bilan uchrashdi.

Jorj Bush O'zbekiston qat'iyat bilan aksilterror koalitsiyasini qo'llab-quvvatlaganini AQSH hukumati va xalqi unutmashligini, bu minnatdorlik va ehtirom kelgusida juda ko'p bor namoyon bo'lishini ta'kidladi. U Islom Karimovni bundan buyon AQSH strategik sherik sifatida doim O'zbekiston bilan birdam bo'lishiga ishonitirdi.

Vashingtonda AQSH hukumati 2002-yilga O'zbekistonga yordam tariqasida 160 mln. dollar ajratishini ma'lum qildi. O'zbekiston qurolli kuchlari islohotga ko'maklashish uchun 43 mln. dollar ajratilishi ma'lum qilindi.

O'zbekiston va AQSHdagi Prezident saylovlaridan keyin mamlakatlarimiz munosabatlari yangi bosqichga ko'tarildi. 2018-yilda O'zbekiston va Amerika Qo'shma Shtatlari strategik sheriklik yangi davrining boshlanishi nomli Qo'shma bayonot qabul qilindi. Bu oliymaqom hujjat ikki davlat rahbari yakdil va qat'iy irodasining ifodasi bo'ldi. Bugun xalqaro munosabatlarning mutlaqo yangi tenglik o'zaro hurmatga asoslangan formati amalda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning Amerika Qo'shma Shtatlari Prezidenti Donald Trampning taklifiga binoan 2018 yil 15- 17 may kunlari rasmiy tashrif bilan AQSH davlatida bo'lishi buning yaqqol misolidir. Hech bir mamlakat iqtisodiy hamkorliksiz rivojlana olmasligini hozirgi kun voqeligi isbotlab turibdi. O'zbekiston rahbariyatining bu vaziyatga chuqur yondashishi orqali tashqi iqtisodiy aloqalarda Respublikamiz iqtisodiyotiga xorijiy sarmoyalarni jalb etishga katta ahamiyat berildi. Iqtisodiyotga xorijiy sarmoyalarni jalb etishda O'zbekiston quyidagi tamoyillarga amal qiladi:

- Tashqi iqtisodiy faoliyatni erkinlashtirish;

- O'zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy sarmoyadorlarni keng jalb qilishni ta'minlaydigan huquqiy ijtimoiy, iqtisodiy shart-sharoitlar yaratish, tashkilotlar va muassasalar tuzish;

- Ilg'or texnologiyaning kirib kelishiga, xo'jalik tarkibini zamonaviylashiga ko'maklashadigan, xorijiy sarmoyalarga nisbatan «ochiq eshiklar» siyosatini o'tkazish;

- Respublika mustaqilligini ta'minlaydigan o'ta muhim sohalarni ishlab chiqarish vositalari bilan ta'minlash hamda raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishga qaratish;

O'zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirishi va bu aloqalarni erkinlashtirishida huquqiy jihatdan ta'minlovchi qonunlarning ahamiyati katta bo'ldi. «Tashqi iqtisodiy faoliyat to'g'risida», «Chet el investitsiyalari to'g'risida»gi va «Xorijiy investorlar va investitsiyalarga kafolat berish to'g'risida»gi, «Bankrotlik to'g'risida»gi qonunlar va boshqa me'yoriy hujjatlar shular jumlasiga kiradi. Shu qatorda respublika chet el investitsiyalarini ishonchli sug'urta bilan himoyalashni ham ta'minladi. Bu huquqiy hujjatlar tashqi iqtisodiy faoliyatni kengaytirish, xalqaro shartnomalar tuzish va ularni bajarish uchun shart-sharoitlar yaratdi. Amaldagi qonunlar chet ellik investorlar uchun kafolatlar bilan bir qatorda soliq sohasida keng imtiyozlar berdi. Birinchi navbatda O'zbekiston iqtisodiga umumiy hajmi 50 million dollardan ortiq miqdorda qilinadigan investitsiyalar boj to'lashdan ozod qilindi. Bu investitsiyalarning davlat investitsiya dasturiga kiritilgan loyihalarda ishtiroki natijasida yetti yil mobaynida

foydadan soliq to'lashdan va korxonalar daromadlarining ishlab chiqarishni kengaytirishga va texnologiya bilan qayta jihozlashga sarflanadigan qismi ham soliq to'lashdan ozod qilindi. Ishlab chiqarilgan tovarlarni import va eksport qilish uchun bojxona to'lovlari ancha kamaytirildi.

Bu o'rinda shuni aytib o'tmoq lozimki, chet ellik investorlarga yordam ko'rsatish maqsadida O'zbekistonda ixtisoslashtirilgan tashkilotlar va muassasalar tarmog'i tashkil etildi. Bular qatorida «O'zbekinvest» Milliy eksport-import sug'urta kompaniyasi, chet el investitsiyalari bo'yicha agentlik, tovar ishlab chiqaruvchilar va tadbirkorlar palatasi katta ahamiyatga ega bo'ldi.

Ana shunday yaratilgan qulay shart-sharoitlar, imkoniyatlar natijasida O'zbekiston hukumati jahondagi nufuzli davlatlar-Germaniya, XXR, Turkiya, Yaponiya, Italiya, Buyuk Britaniya kabi mamlakatlar bilan o'zaro manfaatli aloqalar o'rnatdi. Mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab O'zbekistonga 12 milliard Amerika dollari miqdorida xorijiy investitsiyalar jalb qilindi. O'zbekistonga kiritilgan chet el kapitali yordamida respublika hududida qayd qilingan qo'shma korxonalarning soni esa shu kunlarga 1810 taga yetdi. O'zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalarda o'z mavqeiga ega bo'lib borishi quvonarli holdir. AQSH O'zbekistondagi bepoyon yer osti va yer usti boyliklarini o'zlashtirish uchun katta sarmoya mablag'larni ajratishni o'z zimmasiga oldi, natijada respublikaga Amerikaning zamonaviy texnikasi kirib keldi. O'zbekistonda Amerikaning «Nyumont-Mayning» kompaniyasi bilan hamkorlikda oltin qazib oladigan «Zarafshon-Nyumont» qo'shma korxonasi qurib ishga tushirildi. Shuningdek, xorijiy sarmoyalar natijasida O'zbekistonda «SamKuchavto», «UzDEUavto», Ko'kdumaloq kompressor stansiyasi, Buxoro neftni qayta ishlash zavodi va boshqalar qurildi.

Janubiy Koreya sarmoyadorlari bilan «O'zDEUavto», «O'zDEU Elektroniks» hissadorlik birlashmalari keng faoliyat natijasi o'laroq O'zbekiston jahondagi avtomobil ishlab chiqaruvchi 28 mamlakat qatoridan o'rin egalladi va yuqori baholarga sazovor bo'ldi. Bu mamlakat bilan hamkorlikda telefon tarmoqlari yangilandi.

O'zbekistonda yana bir davlat rahbari Misr Arab Respublikasi prezidenti Abdylfattoh Said Husain Halil as-Sisi 2018-yil 4-5 sentyabr kunlari rasmiy tashrif bilan boldi. Davlatlarimiz ortasida yoshlar sport, investitsiya, qishloq xo'jaligi sohalarida hamkorlik to'g'risida Anglashuv memorandumlari ta'lim turizm arxeologiya, madaniy meros va muzeyshunoslik sohalarida hamkorlikni yo'lga qo'yish va rivojlantirishga doir bitimlar, 2019-2020-yillarga mo'ljallangan hamkorlik dasturi va adliya vazirliklari ortasida hamkorlik memorandumi shu tariqda 12 ta hujjat imzolandi.

Turkiya Prezidenti Rejep Tayyip Erdo'g'onning O'zbekistonga amalga oshirgan davlat tashrifi doirasida (2018-yil 29 aprel – 1 may) oliy darajadagi O'zbek-Turk strategik hamkorlik kengashi tashkil etildi. Tomonlar yaqin yillarda o'zaro tovar ayirboshlash hajmini 5 milliard dollarga yetkazish bo'yicha aniq tadbirlar yuzasidan kelishib olishdi. Prezidentimizning AQSHga rasmiy tashrifi (2018-yil 15–16 may) O'zbekiston-Amerika strategik hamkorligini rivojlantirishga kuchli turtki berdi. Tarixiy tashrif davomida savdo, fan, qishloq xo'jaligi,

energetika va boshqa sohalarda o'zaro manfaatli aloqalarni har tomonlama mustahkamlashga qaratilgan qator hujjatlar imzolandi. Ikki mamlakat kompaniyalari qiymati 4,8 milliard dollarlik 20 dan ortiq yirik shartnomalarni imzolashdi. Prezidentimizning Hindistonga davlat tashrifi davomida (2018 yil 30 sentyabr – 1 oktyabr) 20 dan ziyod hukumatlararo hujjatlar va qiymati 3 milliard 200 million dollarlik shartnomalar imzolandi. Prezidentimizning Fransiyaga rasmiy tashrifi (2018-yil 8–9 oktyabr) O'zbekiston rahbari Shavkat Mirziyoyevning Yevropa Ittifoqi davlatlariga qilgan birinchi safari bo'ldi. Tashrif yakunida 10 ta hukumatlararo shartnoma va umumiy qiymati 5 milliard yevroga teng bo'lgan investitsiyaviy loyihalar bo'yicha bitimlar imzolandi. Umuman olganda, 2018 yil mobaynida 30 dan ortiq davlatlararo va xalqaro tuzilmalar rahbarlari bilan oliy darajadagi muzokaralar olib borildi, 180 ta ikki tomonlama shartnoma hamda kelishuvlar tuzildi, shuningdek, hukumat, vazirlik, idoralar va xalqaro tashkilotlar rahbarlari darajasida 360 ta tashrif amalga oshirildi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, xalqlarimizni madaniy va ma'naviy yaqinlik, o'zaro manfaatlarni hurmat qilish, tinch-totuv yashashga intilish, ko'p asrlik do'stlik va yaxshi qo'shnichilikka asoslangan bebaho tajriba bog'lab turadi. Bu ikkala davlat rahbarlari tomonidan qilinayotgan harakatlar xalqlarimiz va butun mintaqaning manfaatlariga xizmat qilishi shak-shubhasizdir.

4. O'zbekiston Respublikasining faol tashqi siyosatining yangi bosqichi

Bugungi kunda O'zbekistonning xalqaro maydonda tutgan keng o'rnini Prezident Shavkat Mirziyoyev boshchiligidagi mamlakat tashqi siyosatining o'ziga xos xususiyati bo'lib qolmoqda.

Shavkat Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlab o'tkazilgan tantanali marosimda so'zlagan nutqida mamlakatning tashqi siyosat qay tarzda olib borilishi xususida to'xtalib, «Biz tashqi siyosat sohasidagi faoliyatimizni avvalo xalqimiz, Vatanimiz manfaatlarini har tomonlama hisobga olgan holda amalga oshiramiz.

Bu siyosatning asosini tinchlikparvarlik, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, yuzaga keladigan ziddiyat va qarama-qarshiliklarni faqat tinch, siyosiy yo'l bilan hal etish tashkil etadi.

Biz bundan buyon ham uzoq-yaqindagi barcha xorijiy mamlakatlar, jahon hamjamiyati bilan samarali hamkorligimizni davom ettiramiz. Bu borada ochiq, do'stona va pragmatik siyosat olib borish tamoyiliga sodiq qolamiz.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Shanxay hamkorlik tashkiloti, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi, Islom hamkorlik tashkiloti va boshqa xalqaro tuzilmalar bilan faol munosabatlar va hamkorlik olib borish O'zbekistonning milliy manfaatlariga xizmat qiladi.

Biz Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi, boshqa xalqaro moliya va iqtisodiy tashkilotlar bilan amaliy hamkorlikni yanada rivojlantiramiz», deb ta'kidlagan.

O'zbekiston xalqaro maydonda o'zining pragmatik siyosatini davom ettirgan holda, o'z tashabbuslarini bosqichma-bosqich amalga oshirmoqda. Bu borada

xalqaro tashkilotlar bilan samarali hamkorlik yo'lga qo'yilib, O'zbekiston xalqaro darajada tadbirlarni yuqori saviyada tashkil etmoqda. Jumladan, «Yoshlar-2020: global hamjihatlik, barqaror taraqqiyot va inson huquqlari» mavzusidagi inson huquqlari bo'yicha Samarqand onlayn forumi o'tkazildi. Unda taniqli xorijiy olimlar, jamoat arboblari, BMT, YUNESKO, Xalqaro mehnat tashkiloti, Xalqaro migratsiya tashkiloti, Parlamentlararo ittifoq, Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti, SHHT, MDH, IHT vakillari va boshqalar ishtirok etdi.

Tashabbuskorligi va pragmatizmi bilan ajralib turadigan Shanxay hamkorlik tashkiloti (SHHT) faoliyatida ham O'zbekiston faol ishtirok etmoqda. Toshkentning tashkilotdagi yangi faol kursi sharofati bilan 2017- yildan buyon O'zbekistonning SHHTdagi xavfsizlik, iqtisodiyot, transport, ilm-fan, turizm va madaniy-gumanitar sohalaridagi hamkorlikni yanada mustahkamlashga yo'naltirilgan 10 dan ortiq tashabbusi amalga oshirildi.

O'zbekiston SHHTda yangi platformalarni yaratish bo'yicha tashabbuskorga aylandi. SHHTning O'zbekistondagi Xalq diplomatiyasi markazi, Temir yo'l ma'muriyatlari rahbarlarining uchrashuvi, Samarqand shahridagi «Ipak yo'li» xalqaro turizm universitetini tashkil etildi.

YUNESKO bilan hamkorlik faollashdi, Toshkent «Ta'limni rag'batlantiradigan shaharlar» xalqaro tizimiga kiritildi.

O'zbekiston Xalqaro Islom akademiyasida YUNESKOning «Dinlar tarixini o'rganish» kafedrasida faoliyati tiklandi.

O'zbekiston 2019-yil 15-oktyabrda Bakuda o'tgan sammitda O'zbekiston Turkiy tilli davlatlar hamkorligi kengashining teng huquqli a'zosiga aylandi.

O'zbekiston o'tgan qisqa davrda Turkiy kengashdagi ishtiroki doirasida qator muhim tashabbuslarni amalga oshirishga erishdi. Xiva shahri «Turkiy dunyoning madaniyat poytaxti» deb e'lon qilindi, TDHKning COVID-19 pandemiyasiga qarshi kurash bo'yicha muvofiqlashtiruvchi guruhi va Transport sohasida hamkorlik bo'yicha ishchi guruhi tashkil qilindi.

Mamlakatimizning Turkiy kengashda ishtiroki nafaqat Markaziy Osiyo, balki Kavkaz va Yevropa davlatlari bilan savdo-iqtisodiy va investitsiyaviy aloqalarning rivojlanishi va kengayishiga xizmat qiladi. Bu bilan mazkur mintaqalar transport-logistika yo'nalishlarini o'zaro bog'lash uchun yangi istiqbollar yaratilmoqda, hududlararo savdoni rivojlantirish bilan birga mamlakatlarga yangi bozorlarga chiqish, transport yo'laklarini diversifikatsiya qilish imkonini yaratilmoqda.

Turkiy madaniyat xalqaro tashkiloti(TYURKSOY) Xiva shahrini Turkiy dunyoning madaniy poytaxti, Islom hamkorlik tashkiloti esa Buxoro shahrini islom olamining madaniy poytaxti deb e'lon qildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Turkiy Kengashning norasmiy sammitida 2021-yil 31-mart kuni ishtirok etar ekan, davlatimiz rahbari diniy – axloqiy qarashlari bilan mintaqamizda ulkan e'tibor qozongan hazrat Yassaviyga sohibqiron Amir Temur ixlos qo'ygani hamda uning xotirasiga atab Turkiston shahrida muhtasham maqbara bunyod etganini qayd etdi. Bugungi kunda Ahmad Yassaviy maqbarasi barcha qardosh xalqlarimiz uchun tabarruk qadamjo hisoblanadi. Prezident ushbu sammitda bir necha takliflarni ilgari surdi:

-Koronavirus pandemiyasi ta'siri davom etayotgan global inqirozning salbiy oqibatlarini yumshatish va bartaraf etish yo'lida kengashning yaqin va o'rta istiqbolga mo'ljallangan iqtisodiy hamkorlik strategiyasini ishlab chiqish;

-Turkiy tilli mamlakatlar o'rtasida sanoat kooperatsiyasini kuchaytirish va yirik sarmoyaviy loyihalarni amalga oshirish;

-Turkiy kengash doirasida Investitsiya jamg'armasi va Taraqqiyot bankini tashkil etish;

-Markaziy Osiyo hududida transport yo'laklarini rivojlantirish va logistika infratuzilmasini kengaytirish;

-Turkiy kengashga a'zo mamlakatlardagi muqaddas qadamjolar bo'ylab «Tabarruk ziyorat» loyihasini amalga oshirish;

-Buyuk o'zbek shoiri, mutafakkir va davlat arbobi Alisher Navoiyning turkiy dunyo ma'naviy-ma'rifiy hayotiga qo'shgan beqiyos hissasini inobatga olib, fan, ta'lim, adabiyot, san'at, ijtimoiy sohalaridagi yutuqlar hamda turkiy dunyo birligini mustahkamlash yo'lidagi sa'y-harakatlarini rag'batlantirish maqsadida Turkiy kengash doirasida Alisher Navoiy nomidagi xalqaro mukofotni ta'sis qilish kabi ushbu takliflar sammit ishtirokchilari tomonidan qo'llab-quvvatlandi

O'zining qadimgi madaniyati va islom sivilizatsiyasi rivojiga qo'shgan hissasini inobatga olib, O'zbekiston Islom hamkorlik tashkiloti doirasida ham faol hamkorlik qilinmoqda. 2017-yil 10-sentyabr kuni Ostona (Nur-Sulton) shahrida o'tkazilgan IHTning fan va texnologiyalar bo'yicha birinchi sammitida a'zo davlatlar Prezidentimizning ilm-fan, ma'naviyat va ma'rifatni yanada rivojlantirish bo'yicha amaliy tashabbuslarini olqishladi.

Respublika rahbari tashabbusi bilan Toshkent shahrida dunyoda yagona Islom sivilizatsiyasi markazi barpo etildi.

So'nggi uch yilda O'zbekiston Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligidagi integratsiya jarayonlaridagi ishtirokini faollashtirdi. Hozirgi vaqtda O'zbekiston MDHning 84 organidan maqsad-vazifalari milliy manfaatlarga javob beradigan 40 dan ortig'ida ishtirok etmoqda. So'nggi uch yil davomida O'zbekiston MDH iqtisodiy kengashi, Hamdo'stlik Parlamentlararo Assambleyasi va MDHning 18 ta sohaviy organiga qo'shildi.

2020 - yilda O'zbekiston MDH tashkil topganidan buyon birinchi marotaba Hamdo'stlik raisligini qabul qilgani va uni muvaffaqiyatli amalga oshirayotgani ko'p narsadan dalolat beradi.

Zamonaviy O'zbekiston tashqi siyosati xalqaro aloqalarning to'laqonli subyekti sifatidagi roli va o'rini kuchaytirish, rivojlangan demokratik davlatlar qatonga kirish, respublika atrofida xavfsizlik, barqarorlik va do'stona qo'shnichilik doirasini shakllantirishga qaratilgan. Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasi 72 sessiyasidagi nutqida ta'kidlaganidek, o'z tashqi siyosatida O'zbekiston Markaziy Osiyoga asosiy e'tiborini qaratadi.

Ta'kidlash lozimki, so'nggi to'rt yilda mintaqaning barcha mamlakatlari bilan oliy darajadagi tashriflar almashinuvi amalga oshirildi. Mintaqa davlatlari yetakchilari o'rtasidagi siyosiy muloqot o'zaro ishonchga asoslangan muntazamlik va doimiylik kasb etdi. Bunday muloqotlar davomida Markaziy Osiyo davlatlarini qiziqtiradigan xavfsizlik, iqtisodiyot, investitsiya, turizm, madaniyat, sog'liqni

saqlash va ekologiya sohalarida mintaqaviy va xalqaro ahamiyatga molik muhim qo'shma qarorlar qabul qilinmoqda.

Natijada tarixan qisqa vaqtda O'zbekistonning mintaqadagi barcha davlatlar bilan munosabatlari tubdan yaxshilandi. Davlat rahbarlari o'rtasida ochiq va ishonchli siyosiy muloqotning mustahkamlanishi natijasida mintaqadagi qo'shnilar bilan munosabatlarda 2016-yilgacha mavjud bo'lgan ko'plab murakkab muammolarga yechim topildi. Prezidentlar o'rtasidagi o'zaro ishonch mustahkamlandi.

2018-yil 22-iyun kuni Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan BMT Bosh Assambleyasining «Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, barqarorlik va izchil taraqqiyotni ta'minlash bo'yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash» rezolyutsiyasi qabul qilindi.

2018-yil 15-mart kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan Ostonada Markaziy Osiyo davlat rahbarlarining birinchi konsultativ uchrashuvi bo'lib o'tdi. Ushbu tashabbus an'anaga aylangan holda 2019-yil 29-noyabrda Toshkent shahrida Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining navbatdagi uchrashuvi bo'lib o'tdi.

Sammitda prezidentlar umumiy muammolarni hal etish va mintaqada hamkorlikka oid dolzarb masalalarini muhokama qilish uchun mintaqaviy muloqot maydoni sifatida keyinchalik ham maslahat uchrashuvlarini uyushtirishga kelishib olishdi.

Maslahat uchrashuvi arafasida Toshkentda muhim ko'p tomonlama tadbirlar bo'lib o'tdi: mintaqadagi beshta mamlakat bosh vazirlari, va 200 dan ortiq davlat organlari va ishbiarmonlari ishtirokida Markaziy Osiyo iqtisodiy forumi, «Markaziy Osiyoda o'zaro mushtaraklik: yangi tahdid va imkoniyatlar» mavzusida xalqaro anjuman, unda 30 mamlakatdan siyosatshunoslar va rasmiy vakillar ishtirok etdi.

2019-yilda o'zbek diplomatiyasi BMT Bosh Assambleyasi tomonidan mintaq uchun muhim bo'lgan ikkita yangi rezolyutsiya qabul qilinishini ta'minladi - «Markaziy Osiyoda barqaror turizm va barqaror rivojlanish» hamda «Orolbo'yi hududini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e'lon qilish».

Shuningdek, qo'shni mamlakatlar bilan savdo-iqtisodiy, sanoat ishlab chiqarishi sohalaridagi aloqalarimiz izchil rivojlanib bormoqda. 2019-yil yakuniga ko'ra, ular bilan savdo aylanmasi hajmi 5,2 milliard dollarga ko'tarildi.

Pandemiya sharoitiga qaramay, 2020-yilning birinchi yarmida O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan savdo aylanmasining umumiy hajmi 2,17 milliard dollarni tashkil etdi.

Qozog'iston bilan davlat chegarasi chiziqlarini delimitatsiya qilish ishlari yakunlangan bo'lsa, Qirg'iziston bilan chegaraning 95 foiz, Tojikiston bilan 99,9 foiz uchastkasi kelishilgan.

Butun dunyo 2020-yil Koronavirus pandemiyasidan aziyat chekdi. Koronavirus pandemiyasi davrida ham hamkorlikni rivojlantirish davlat e'tiborida bo'ldi. Koronavirusga qarshi kurash, uning oldini olish hamda mamlakat iqtisodiyotiga salbiy ta'siri kamaytirish maqsadida 57 ta loyiha asosida

O'zbekistonga boshqa mamlakatlardan (AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Italiya, XXR, Singapur, Ukraina) asbob uskunalar keltirildi.

Shu bilan birga, 9 ta mamlakatga O'zbekistonning gumanitar yuklari yetkazildi (Ozarbayjon, Belarus, RF, XXR, Eron, Vengriya, Qirg'iziston, Tojikiston, Afg'oniston).

Xorijiy investitsiyalarning oqimi va o'zlashtirilishi 13, mlrd. AQSH dollari tashkil etdi. Bunda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlarning umumiy investitsiyadagi ulushi 37 % ga yetkazildi (2018-yildi bu ko'rsatkich 10,5 % ni tashkil etgan). O'zbekiston iqtisodiyotiga investitsiya kiritadigan davlatlar soni 50 tadan ortdi.

Hududiy ahamiyatga ega bulgan loyihalarda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar oqimining o'sish sur'ati 4,8 mlrd. AQSH dollari (shundan asosiy kapitalda - 4,2 mlrd. AQSH dollar) tashkil etib, 2018 yilga nisbatan 4 baravar, 2017 yilga nisbatan 24 baravar ko'paydi. Fakat xorijiy kapital ishtirokida hududlarda umumiy qiymati 858,5 mln. AQSH dollarga teng 167 ta loyiha foydalanishga topshirildi.

Respublikaning tashqi savdo aylanmasi 42,2 mlrd. AQSH dollariga yetib, 2018 -yilga nisbatan 8,7 mlrd. AQSH dollariga yoki 26,2% ga oshishi ta'minlandi. Ushbu natija mamlakat tarixida eng yuqori ko'rsatkich sifatida qayd etildi.

Bugungi kunda ham ushbu jarayon to'xtab qolgani yo'q. O'zbekiston Afg'onistondagi tinchlik jarayonini qo'llab-quvvatlash va ilgari surishda faol ishtirok etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan dunyo miqyosidagi ushbu o'tkir muammoni xalqaro hamjamiyat kun tartibiga qayta kiritishga erishildi.

2018-yil 26-27 mart kunlari Toshkentda Afg'oniston bo'yicha yuqori darajali xalqaro konferensiya bo'lib o'tdi. Anjumanda Afg'oniston Prezidenti Ashraf G'ani, Yevropa Ittifoqining tashqi ishlar va xavfsizlik siyosati bo'yicha oliy vakili Federika Mogerini, BMT Xavfsizlik kengashiga a'zo davlatlar vakillari ishtirok etdi. Afg'oniston muammosini hal qilishga bag'ishlangan bunday keng qamrovli forum birinchi marta ana shunday yuqori darajada o'tkazildi.

Toshkent konferensiyasi va, umuman, O'zbekistonning Afg'onistonga nisbatan siyosati afg'on mojarosini hal qilish bo'yicha xalqaro sa'y-harakatlarning faollashishiga, tinchlik jarayonini ilgari surishga qaratilgan mintaqaviy savdo-iqtisodiy va infratuzilmaviy loyihalarga ushbu mamlakatni jalb qilishga olib keldi.

Bugungi kunda millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash borasida ham samarali ishlar qilinmoqda:

- «Xalqaro baxshichilik san'at festivali» (5-10 aprel, Termiz shahri), «Sharq taronalari» (20-26 avgust, Samarqand shahri) va «Birinchi xalqaro amaliy san'at» (10-15 sentyabr, Qo'qon shahri) festivallari o'tkazildi;

- Milliy madaniyat markazlari va do'stlik jamiyatlarining rolini, shuningdek, ularning jamoatchilik hayotidagi ishtirokini yanada oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi;

- Toshkent shahrida xorijiy mamlakatlar ekspertlari va olimlari ishtirokida «Markaziy Osiyo - umumiy uyimiz» mavzusida xalqaro konferensiya bo'lib o'tdi.

Anjumanda Markaziy Osiyo davlatlarining mintaqaviy hamkorligini mustahkamlash, madaniy-gumanitar sohada almashinuvni kengaytirish, ikki tomonlama aloqalarni mustahkamlashda xalq diplomatiyasi rolini kuchaytirish, xalq diplomatiyasini analga oshirishda milliy madaniy markazlar va do'stlik jamiyatlarining ahamiyati va ular oldida turgan vazifalar va boshqa dolzarb masalalar muhokama qilindi.

2019-yildan e'tiboran O'zbekiston fuqarolari uchun «Umra» ziyoratlari kvotasi bekor qilindi. Bugungi kunga kelib «Umra» qiluvchi fuqarolar soni 30 000 ga yetdi, «Haj» esa 5000 dan 7,200 ga ko'paydi.

2019-yilning noyabr oyida O'zbekistonda «Bag'rikenglik haftaligi» doirasida «Xalqaro bag'rikenglik kuni»ga bag'ishlangan tadbirlar majmuasi bo'lib o'tdi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ekstremizmga qarshi kurashish chora-tadbirlarini amalga oshirishdagi yondashuvlar konseptual jihatdan qayta ko'rib chiqildi. Bunda asosiy e'tibor aholi o'rtasida profilaktika va tushuntirish ishlariga qaratildi. Ushbu sohada amalga oshirilayotgan barcha sa'y-harakatlar «Jaholatga qarshi ma'rifat» degan ezgu g'oyaga asoslangan.

Mamlakatda «Jaholatga qarshi ma'rifat» degan g'oya asosida Islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini, tinchlik va do'stlik maqsadlariga xizmat qilishini hamda yurtimiz allomalari hayoti, ilmiy merosini dunyo hamjamiyatiga etkazish maqsadida 2020-yilning 3-5 mart kunlari Samarqand shahrida Imom Abu Mansur Moturidiy shaxsi va aqidaviy qarashlari, moturidiylikning mafkuraviy asosi, ushbu ta'limotning bugungi kundagi ahamiyati muhokamasiga bag'ishlangan «Imom Moturidiy va moturidiya ta'limoti: o'tmish va bugun» mavzusida xalqaro konferensiya tashkil etildi.

Ushbu tadbirda 15 ta davlatdan 55 nafar taniqli ulamolar, muftiylar, moturidiyshunos ekspertlar, 100 nafar mahalliy olim va tadqiqotchilar qatnashdi. Konferensiya yalpi majlisida 11 ta, sho'ba yig'ilishlarida 32 ta ma'ruza tinglandi.

Shu bilan birga, Imom Buxoriyning Samarqanddagi yodgorlik majmuasini yangi loyiha asosida qayta barpo etish maqsadida Vazirlar Mahkamasining farmoyishi qabul qilindi.

Ayni paytda O'zbekiston Respublikasida jami 2276 ta diniy tashkilot va 16 ta diniy konfessiya faoliyat yuritib kelmoqda. Shulardan 2093 tasi musulmon tashkiloti, 166 ta xristian tashkiloti, 8 ta yahudiy jamoasi, 6 ta Baxoiylik jamiyati, 1 ta krishnachilar jamiyati va 1 ta budda ibodatxonasi, shuningdek, O'zbekiston konfessiyalararo Bibliya jamiyati ham faoliyat ko'rsatmoqda.

Xalqaro diniy erkinlik bo'yicha AQSH komissiyasi (USCIRF) O'zbekistonni «Alohida xavotirga molik davlatlar» ro'yxatidan chiqardi. Komissiya hisobotida O'zbekiston tomonidan so'ngi yillarda diniy sohada amalga oshirilgan o'zgarishlar e'tirof etilib, ayniqsa «Jasliq» qamoqxonasining yopilgani alohida qayd etildi.

Mamlakatda inson huquqlarini ta'minlash sohasida esa O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi»ni tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni qabul qilindi.

Hujjat bilan, Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi, Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini amalga oshirish bo'yicha «Yo'l xaritasi», BMTning inson huquqlari bo'yicha ustav organlari va shartnomaviy qo'mitalari xabarnomalari va qarorlarini ko'rib chiqish yuzasidan O'zbekiston Respublikasi davlat organlarining o'zaro hamkorlik qilish tartibi to'g'risidagi nizom tasdiqlandi.

– 2019- yilda mamlakat Prezidenti topshirig'iga ko'ra 2 ta – «Mehr» va «Mehr-2» insonparvarlik aksiyalari o'tkazilib, ular doirasida 261 nafar O'zbekiston fuqarosi – asosan xotin-qizlar va bolalar Yaqin Sharq va Afg'onistondagi qurolli mojarolar kechayotgan hududlardan o'z vataniga qaytarildi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev boshchiligidagi O'zbekistonning yangilangan tashqi siyosati natijasida:

– Markaziy Osiyo bilan muloqotimiz jadallashdi, munosabatlarimiz sifat nuqtayi nazaridan yangi pog'onaga ko'tarildi, yangi siyosiy muhit yaratildi;

– o'zaro ishonch va hurmat sezilarli kuchaydi;

– iqtisodiy aloqalar misli ko'rilmagan darajada o'sdi;

– mamlakatlar hamkorligi yo'lidagi to'siqlar bartaraf etildi;

– mintaqqa sokinlik, barqaror rivojlanish va yaxshi qo'shnichilik hududiga aylandi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi dunyoning 130 dan ortiq davlatlari bilan diplomatik aloqalar o'rnatgan. Toshkentda 45 ta chet el elchixonalari, 8 ta faxriy konsullar, 19 ta xalqaro tashkilotlar vakolatxonalari, 18 ta xorijiy xalqaro hukumatlararo va hukumat tashkilotlari vakolatxonalari, 1 ta diplomatik maqomga ega savdo vakolatxonasi faoliyat ko'rsatmoqda.

Xorijiy mamlakatlarda va xalqaro tashkilotlarda O'zbekiston Respublikasining 47 ta diplomatik va konsullik vakolatxonalari mavjud. O'zbekiston 100 dan ortiq xalqaro tashkilotlarning a'zosi bo'lib, mamlakatimiz turli xil ko'p tomonlama hamkorlik tuzilmalari bilan o'zaro sherikchilik aloqalarini rivojlantiradi.

Texnologik usullar: «Ha» va «Yo'q» usuli

Ha	Savollar	Yo'q
	Xalqaro munosabatlarda ichki milliy qonunlar xalqaro huquq normalaridan ustunmi?	+
+	O'zbekiston xalqaro munosabatlarning teng huquqli subyekti hisoblanadimi?	
	Davlatlar bir-biri bilan o'zaro munosabatsiz yashay oladimi?	+
+	Urushlar hamma davrlarda insonlarga kulfat keltirganmi?	
+	O'zbekiston Qo'shilmaslik harakatida qatnashadimi?	
	O'zbekistonning tashqi siyosatida iqtisodiy omil siyosiy omildan ustuvorlikka egami?	+
+	Davlatlararo aloqalarda mamlakat milliy manfaatlari ustuvormi?	

Nazorat savollari va topshiriqlar:

1. O'zbekistonning jahon hamjamiyati bilan integratsiyalashuvi deganda nimani tushunasiz?
2. MDH qachon tuzildi?
3. Mustaqillik yillarida qaysi davlatlar bilan hamkorlik yo'lga qo'yildi?
4. Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabatlarining yangi davrga o'tishi deganda nimani tushunasiz?
5. O'zbekiston Prezidenti 2021-yil 31-martdagi Turkiy kengashning norasmiy sammitida qanday takliflar kiritdi?
6. Qaysi davlatlar bilan strategik sheriklik yangi bosqichga ko'tarildi?
7. Pandemiya sharoitida qardosh davlatlar o'rtasida o'zaro manfaatli aloqalar rivojlandimi?
8. O'zbekistonning Afg'oniston bo'yicha tinchlik muzokaralariga munosabati qanday?
9. Mamlakat strategik taraqqiyotining yangi bosqichga ko'tarilishini nima bilan izohlaysiz?
10. Davlat va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy sohasidagi yangicha islohotlar va yangilanishlarga baho bering.

Asosiy tushuncha va atamalar:

Tashqi siyosat, jahon hamjamiyati, suveren, Xelsinki bitimi, BMT, global muammo, Yunesko, «Shanxay beshligi», MDH, «Iqtisodiy ittifoq», xalqaro vaziyat, kuchlar nisbati, jug'rofiy-siyosiy imkoniyatlar, tamoyillar, ko'p tamonlama hamkorlik, xalqaro tashkilotlar, globallashuv, integratsiya, yagona iqtisodiy makon, siyosiy inqirozlar, diniy ekstremizm xorijiy sarmoyalar yangi texnologiyalar, qo'shma korxonalar, tinchlik yo'lidagi hamkorlik, mintaqalararo munosabatlar.

8-MAVZU. YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTON: MILLIY TIKLANISHDAN – MILLIY YUKSALISH SARI

Reja:

1. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining ishlab chiqilishi, uning ilmiy-nazariy asoslari va uning xususiyatlari.
2. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi va unda belgilangan ustuvor yo'nalishlar.
3. Harakatlar strategiyasining hayotga joriy etilishi. Milliy tiklanishdan- milliy yuksalish sari.
4. O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indeksdagi o'rni va nufuzini ortib borishi.

1. 2017-2021- yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining ishlab chiqilishi, uning ilmiy-nazariy asoslari va xususiyatlari

Insoniyatning tarixiy taraqqiyoti va rivojlanish bosqichlariga e'tibor bersak, har bir davrning o'z taraqqiyot omillari, ehtiyojlari, talablari va hayotiy tamoyillari bo'ladi. Tabiiyki, bularning barchasini shakllantirish va rivojlantirishga, ularga alohida ma'no-mazmun bag'ishlashga, bu davrda davlat, jamiyat hayoti, ijtimoiy-siyosiy institutlar faoliyatining aniq yo'nalishlarini belgilab beradigan ulkan tarixiy voqealarning guvohi bo'ladi⁴⁶.

HARAKATLAR STRATEGIYASI
2017-2021

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning bevosita tashabbusi va rahbarligida qabul qilingan hamda izchil amalga oshirilayotgan O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta

ustuvor yo'nalish bo'yicha Harakatlar strategiyasi mamlakatimiz hayotida taraqqiyotning yangi bosqichini boshlab berdi. Bu jarayonning amaliy natijalari, belgi va xususiyatlari bugungi kunda hayotimizning barcha jabhalarida, eng muhimi, xalqimizning ongu tafakkuri, intilish va harakatlarida yaqqol ko'zga tashlanmoqda.

Shu ma'noda, Harakatlar strategiyasi O'zbekistonni tez sur'atlar bilan o'zgarayotgan zamon talablari asosida jadal rivojlantirishning ilmiy-nazariy, amaliy-konstruktiv asoslarini belgilab beradigan, taraqqiyotning yangi davri uchun mo'ljallangan muhim dasturilamaldir, desak, ayni haqiqat bo'ladi. Bu keng ko'lamli, noyob hujjat davlatimizning barcha sohalarida yangicha yondashuv va mezonlarni joriy etish, aholining barcha qatlamlari o'rtasida tashabbuskorlik, tadbirkorlik, elu yurtimiz taqdiri va kelajagi uchun mas'uliyat va daxldorlik tuyg'usini oshirish, aniq tizim asosidagi samarali faoliyat tartibini joriy etishda tobora hal qiluvchi ahamiyat kasb etib borayotganini hozirgi kunda yurtimizda va xorijdagi nufuzli ekspert va tahlilchilar, jahon siyosat maydonida katta o'rin tutadigan atoqli davlat va siyosat arboblari keng e'tirof etishmoqda. Hozirgi vaqtda davlat va jamiyat boshqaruvining barcha bosqichlarida tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom qabul qilinayotgan har bir qonun, farmon va qaror, joriy etilayotgan yangilikka ongli munosabat birinchi o'ringa chiqib, ishchanlik muhiti keng qaror topib borayotganiga barchamiz guvoh bo'lmoqdamiz.

Har bir sohada davlat tomonidan belgilab berilgan aniq va samarali tizim va standartlar asosida ish tutish, masalan, iqtisodiyot sohasini oladigan bo'lsak, nafaqat mahsulotlar sifatini, balki shu mahsulotlarni ishlab chiqaradigan odamlarda kasbiy rivojlanishning uzluksizligi, ularda o'z shaxsiy mas'uliyatini doimo chuqur

⁴⁶ 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini «Xalk bilan mulokot va inson manfaatlari yili»da amalga oshirishga oid Davlat dasturini tuzgan bo'yicha ilmiy-uslubiy risolasi – T.: Ma'naviyat, 2017. – B.5.

his etib yashashni ta'minlaydi, bu esa faoliyatda barqarorlik, izchillik va sifat omillariga rioya etishni zaruriyatga aylantiradi.

Harakatlar strategiyasi odamlarni ochiqlik, oshkoralik, shaffoflik muhitida yashash va ishlashga da'vat etmoqda. Har bir soha faoliyati ulkan ta'sir kuchiga ega bo'lgan, fuqarolik jamiyatining ajralmas qismi bo'lgan jamoatchilik nazorati ostida rivojlanishi zarurligini kun tartibiga qo'yimoqda. Bunday muhitda insonning davlat, jamiyat va o'z oldida mas'uliyatni to'la his etib yashashi, so'zi bilan ishi bir bo'lishiga rioya etish fazilatlarini asosiy mezon sifatida namoyon bo'ladi. Harakatlar strategiyasi O'zbekistonda huquqiy demokratik asosdagi xalq davlatini barpo etish yo'lini har tomonlama asoslab beradigan hujjat hisoblanadi.

Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev davlat rahbari sifatidagi dastlabki nutq va ma'ruzalaridayoq **«Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak»**, **«Xalq boy bo'lsa, davlat ham boy va qudratli bo'ladi»** degan g'oyalarni o'rta tashladi. Bu g'oyalar mamlakatimiz konstitutsiyasida belgilab qo'yilgan **«Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir»** degan qoidaga har tomonlama mos bo'lib, uning mantiqiy rivoji, amaliy natijasini ifoda etadi. Ya'ni, xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbai bo'lsa, bu hokimiyatni amalga oshiradigan davlat idoralari avvalo kimga xizmat qilishi kerak? Albatta, birinchi navbatda xalqqa xizmat qilishi lozim.

Shu nuqtayi nazardan qaraganda, davlatimiz rahbarining yuqorida zikr etilgan g'oyalari ham mantiqiy jihatdan to'liq konstitutsiyaviy mazmun va mohiyatga ega bo'lib, ular O'zbekistonda barpo etilayotgan davlat va jamiyat mazmunini yanada aniqlashtiradi. Ya'ni, biz barpo etayotgan huquqiy demokratik davlatning birinchi o'rinda turadigan qadriyati adolat, huquq va qonunlarni belgilaydi. Xalqning erkin, tinch, ozod va farovon yashashi, shu g'oyalarni himoya qilib, mustahkamlab, o'zaro tenglik asosida oldinga intilishi – demokratiyadir.

Bir so'z bilan aytganda, bugungi kunda mamlakatimizda mazmunan yangi davlat, yangi jamiyat tarkib topayotgan ekan, unga mos yangi qadriyat va munosabatlar tizimi shakllanishi ham tabiiydir. Hozirgi vaqtda qabul qilinayotgan qonunlar, farmon va qarorlar ana shu ulkan o'zgarishlarga yangi turtki va yo'nalish bermoqda.

Biz bugun ajdodlarimiz ming-ming yillardan beri orzu qilgan, ammo amalga oshira olmagan, adolat, tinchlik, obodlik, farovonlik kabi qadriyatlar mujassami bo'lgan chinakam xalq davlatini barpo etishga kirishdik.

O'zbekistonda 2016- yil 4- dekabrda bo'lib o'tgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovidan keyin xalq davlatining mustahkam poydevorini qurish, demokratik imkoniyatlarni kengaytirish, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatining mustaqil hokimiyat sifatida faoliyat olib borishi bo'yicha asosiy talabdan kelib chiqadigan bosh tamoyil - xalqqa xizmat qilish va uning oldida hisob berish masalasi kun tartibiga qo'yildi. Agar ana shu tamoyilga amal qilinmasa, har qanday hokimiyat faqat byurokratik tuzilmadan iborat bo'lib qolishi haqli ravishda ta'kidlab kelinmoqda. Haqiqatan ham, xalqqa yaqinlashish, uning ichiga kirib, eng dolzarb muammolarini hal etish, elu yurt dardu, tashvishlari bilan yashash har qanday hokimiyatning borlig'ini bildiradi. Chunki u shu tariqa

hokimiyatning birdan-bir manbai bo'lgan xalq tomonidan e'tirof etiladi, qo'llab-quvvatlanadi.

Bugungi kunda Prezidentimiz tomonidan «Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz» degan ezgu va hayotbaxsh shior asosida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar tufayli har bir kunimiz inson manfaatlarini ta'minlash, fuqarolar haq-huquqlarini kafolatli himoya etish, odamlarni rozi, baxtli, saodatli qilishga qaratilgan yangi, qudratli o'zgarishlar ruhida kechmoqda. O'zbekiston jamiyati sifat jihatidan mutlaqo yangi davrga qadam qo'ymoqda.

Harakatlar strategiyasining ilmiy-nazariy asoslari va xususiyatlari

1. Harakatlar strategiyasi xalqchilik, insonparvarlik, bag'rikenglik va ezigulik g'oyalarga tayanadi. Ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy jarayonlarni baholash va ularga yondashishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligining ustuvor ahamiyatga ega ekani haqidagi nazariyaga asoslanadi.

Ma'lumki, dunyoda azaldan ikki omil kurashi, ya'ni kuchni hurmat qilish madaniyati hamda mehnatni, yaxshilikni hurmat qilish madaniyati o'rtasida tortishuv davom etib keladi.

2. Kuchni hurmat qiladigan madaniyat nazariyotchilari «maqsadga erishish uchun har qanday vositadan foydalanish mumkin, chunki natija vositani oqlaydi» degan tamoyil asosida ish tutsa, mehnatni hurmat qilish madaniyati tarafdorlari esa natijaga faqat to'g'rilik, haq-haqiqat va haqqoniylik orqali erishishni talab etadi. O'zbekiston tazyiq o'tkazuvchi kuchni, zo'ravonlikni emas, o'zaro hurmat, mehnat va do'stlikni hurmat qiladigan, qadrlaydigan mamlakatdir. Harakatlar strategiyasining asosiy nazariy asosi do'stlik, tinchlik va hamkorlikni, qo'shni davlatlar bilan raqobatga kirishish emas, balki yaqin do'st va hamkor bo'lib, umumiy muammolarni birgalikda samarali hal etishni tashqi siyosatning ustuvor yo'nalishi etib belgilanganida namoyon bo'ladi.

3. Tarixni yaratuvchi kuch alohida aholi qatlami, ma'lum bir partiya yoki atoqli arboblardan alohida shaxslar emas, balki xalq ekani Harakatlar strategiyasi uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Tarix xalq va uning faol, fidoiy vakillarining mehnati, sa'y-harakatlari, ularning shu yo'lga baxshida umri natijasida yaratiladi. Shu boisdan ham Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur, jadid bobolarimiz, F.Xo'jayev, A.Ikromov, Sh.Rashidov, I.Karimov singari yurtimiz mustaqilligi va ravnaqi uchun kurashgan tarixiy shaxslar hamda mustaqillikni qo'lga kiritish va uni mustahkamlash yo'lida o'zini ayamadan mehnat qilgan minglab zahmatkash insonlar, ishlab chiqarish sohasi xodimlari, olimlar, yozuvchilar, rahbarlarning mehnatiga munosib hurmat va e'zoz ko'rsatilmog'da.

4. Harakatlar strategiyasi hayotga qat'iy ishonch va pozitiv qarash nazariyasini ham taqozo etadi. Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Richard Vaysman va boshqalar o'z asarlarida kelajakka yaxshilik nazari bilan qarash, hayotga shukronalik bilan yondashuv barqaror ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlashga xizmat qilishini, odamlarning baxtli hayotini yuzaga keltirishi, ta'minlashi va kafolatlashini nazariy asoslab berishgan va ana shunday dorilamon zamon kelishini orzu qilishgan.

5. Harakatlar strategiyasi matnidan puxta asoslangan hujjat sifatida hayotga

pragmatik yondaShuv nazariyasiga tayanadi. Pragmatik yondashuv ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni aniq ijtimoiy manfaat va foydani ko'zlab, oqilona va natijadorlik tamoyillari negizida boshqarishning amaliyotga joriy etilishida namoyon bo'ladi.

6. Ma'rifatning yaratuvchanlik kuchini har bir soha, kasb hamda shaxslar faoliyatida ro'yobga chiqarish amaliyoti va nazariyasi Harakatlar strategiyasining ustuvor yo'nalishlarida asoslandi va hayotning deyarli barcha jabhalariga keng joriy etilmoqda va bu nazariya o'zining real samarasini bermiqda.

7. Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga previntiv yondashuv nazariyasi bugungi kunda boshqaruv jarayonida real amal qila boshladi. Bunday yondashuv yuz berishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlarning oldini olishning maqbul yo'li sifatida tinchlikni saqlash, aholi salomatligini muhofaza qilish, farzandlar tarbiyasida, ularning qalbi va ongini turli zararli ta'sirlardan asrashda hushyor va ogoh bo'lish sohalarida profilaktik yondashuv sifatida namoyon bo'lmoqda.

8. Barcha ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni adolat va faqat xalq manfaatlarini hisobga olgan holda amalga oshirish nazariyasi Harakatlar strategiyasida ilk bor davlatning ustuvor va davomli, ochiq siyosati sifatida amal qila boshladi. Adolat tamoyili davlat va jamiyatning barcha sohalarida ustuvor ijtimoiy-ma'naviy asos va harakatlantiruvchi kuch sifatida tobora ko'proq ko'zga tashlanmoqda.

9. Davlat manfaatlariga nisbatan xalq va inson manfaatlarining ustuvor ekani bilan bog'liq nazariyaning «Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili» davlat dasturining mohiyatini ifoda etadigan «Inson manfaatlarini har har narsadan ulug'» degan g'oya asosida amalda namoyon bo'layotgani ahamiyatlidir.

10. Davlat va jamiyat boshqaruvida kompromiss emas, ya'ni yon bosish balki konsensus, ya'ni kelishish nazariyasiga tayanilmoqda. Ijtimoiy munosabatlarda konsensus, ya'ni hamjihatlik, yakdillik nazariyasi odamlarning ko'tarinki ruhiyatini ta'minlaydigan ijtimoiy-ma'naviy muhitni barcha oila, mahalla, korxona va tashkilotlarda shakllantirish talabi sifatida maydonga chiqmoqda va bu talab keng ko'lamli ijtimoiy harakatga aylanmoqda.

11. Harakatlar strategiyasini amalga oshirish faqat navqiron avlod kuchiga emas, balki o'rta hamda katta avlod kuchi va salohiyatiga bab-barobar tayanish, avlodlararo yakdillikni ta'minlashni taqozo etadi. Aholi turli qatlamlari, xususan, katta avlod vakillari va yoshlar o'rtasida ma'naviyat, odob-axloq, ijtimoiy ideallar talqini, Vatanimiz taqdiri va istiqboli masalalarida o'zaro tushunish, avlodlararo vorisilik munosabatlarining amal qilishi nazariyasiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

12. Ijtimoiy jarayonlarni o'zaro hamkorlik asosida maqsadli optimallashtirish, ya'ni sinergetik yondashuv nazariyasi keng qo'llanmoqda. Sinergetikani hamma sohaga nisbatan keng qo'llash amaliyoti yo'lga qo'yilmoqda. Masalan, jamiyatda sinergetika o'zini o'zi eng maqbul tashkil etish imkoniyati sifatida turli muassasa va sohalararo hamkorlik tarzida ham amal qilmoqda.

13. Harakatlar strategiyasining eng muhim jihatlaridan biri shuki, undagi besh asosiy ustuvor yo'nalishning hech biriga alohida nazar, ayricha ehtirom bilan qaralmaydi. Avval iqtisodiy jihatdan rivojlanib olaylik, huquqiy masalalarni keyin ko'ramiz, qabilidagi nomutanosiblikka aslo o'rin yo'q bu hujjatda. Har beshta

yo'nalish o'zaro uyg'un va hamohang tarzda, bir-birini qo'lab-quvvatlagan holda rivojlanadi⁴⁷.

Harakatlar strategiyasining muhim xususiyatlaridan biri, nafaqat iqtisodiy jabhalarni tizimli tartibga tushirish, yangilash va rivojlantirish, balki turli siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy omillar ta'sirida jiddiy ziyon ko'rgan ma'naviy dunyomizni ham tubdan yangilash va yuksaltirishni nazarda tutadi.

Ma'lumki, XX asr oxirida sobiq sho'rolar tuzumining yemirilishi va uning o'rinda yangi mustaqil davlatlarning dunyoga kelishi va har bir davlatning o'ziga xos an'analari, turmush tarzi, siyosiy va ijtimoiy yo'nalishi ilgari tajribada bo'lmagan turli iqtisodiy-ijtimoiy manzaralarni yuzaga keltirdi. Buni O'zbekiston misolida ham yaqqol ko'rishimiz mumkin. Bozor iqtisodiyotining o'zgaruvchan tabiati, shuningdek, puxta o'ylab ko'rilmasdan joriy etilgan ba'zi bir loyihalar mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotiga jiddiy ta'sir o'tkazdi. Ayniqsa, respublikamizning turli viloyat va tumanlaridagi sanoat korxonalari, madaniyat, ta'lim va xizmat ko'rsatish muassasalari faoliyatida achinarli holatlar yuzaga keldi. Ko'plab ishlab chiqarish obyektlari o'z faoliyatini to'xtatdi. Minglab ishchilar, mutaxassislar o'z kasbi, turmush tarzi, yashash joylarini o'zgartirishga majbur bo'ldi.

Harakatlar strategiyasida e'tiborli xususiyatlardan yana biri hududlarni bosqichma-bosqich rivojlantirish, har bir shahar va tumanni puxta o'ylangan reja va loyihalar asosida barqaror taraqqiy ettirish, faoliyat yuritmayotgan sanoat korxonalariga investitsiyalar kiritib, ularga qaytadan jon bag'ishlash, ishsizlikni kamaytirish, yalpi bandlikni ta'minlash ishlarini amalga oshirishni dolzarb vazifa sifatida belgilandi.

Harakatlar strategiyasi ana shunday og'ir ijtimoiy asoratlarni bartaraf etish, qishloq hayotini izga tushirish, bandlikni ta'minlash, chet elga ish izlab ketgan yoshlarni qaytarish va ular uchun munosib hayot va faoliyat tarzini yaratish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni nazarda tutishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi.

Harakatlar strategiyasi aholini elektr, tabiiy gaz, toza ichimlik suvi kabi eng zarur ne'matlar bilan ta'minlashni, shuningdek, arzon uy-joylar qurishni, odamlar uchun munosib hayot tarzini yuzaga keltirishni aniq rejalashtirib, uni real vaqt rejimida amalga oshirish mexanizmini ishlab chiqqani bilan ham ahamiyatlidir. Harakatlar strategiyasining to'liq amalga oshirilishi natijasida har bir oila uy-joy, elektr energiyasi, tabiiy gaz va toza ichimlik suvi bilan ta'minlash ko'zda tutiladi.

Harakatlar strategiyasining ahamiyatli xususiyati davlat va jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan vatanparvarlik omiliga mustahkam tayangan holda ish olib borishga da'vat etadi. Vatanni sevishtirish - o'z oilasi, mahallasi, kasbi, hududi va O'zbekistonni qadrlashda namoyon bo'lishiga alohida e'tibor qaratadi.

Harakatlar strategiyasida yana bir adolatli xususiyat nafaqat tashqi investitsion siyosatni faollashtirish, balki inson ichki imkoniyatlarini yanada to'laroq ro'yobga chiqarish ishlariga alohida e'tibor qaratadi. «Bu siyosatning

⁴⁷ Harakatlar strategiyasi asosida jadal taraqqiyot va yangilanish sari. Risola. Ga'fur Gulom nomidagi nashriyat matba'i uyi. -T.: 2017, 3-12-betlar.

asosiy maqsadi shundan iboratki, biz har bir fuqaroga o'zining kuch va imkoniyati, qobiliyat va salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun keng sharoit va imkoniyat yaratib berishimiz zarur», deb ta'kidlaydi Prezidentimiz.

Harakatlar strategiyasining yana bir dolzarb insoniylik xususiyati, O'zbekistonda ahil jamiyat, do'stlik va muhabbat muhitini barpo etishni nazarda tutadi. Odamlararo ichki bog'liqlik, mehr rishtalari mustahkam bog'lansa, halollik va ayniqsa, har bir ishda to'g'rilikni bosh qadriyat deb bilish, uni iymon darajasida e'zozlash har bir odamning e'tiqodiga, hayot maslagiga aylanadi.

2. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi va unda belgilangan ustuvor yo'nalishlar

Bugungi kunda mustaqillik yillarida O'zbekiston o'zining boy tarixiga tayanib, porloq istiqbolini qurayotgan davlat, hamijahat xalq, eng tez rivojlanayotgan mamlakat sifatida dunyoga tanildi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahbarligida boshlangan, hayotga tatbiq etilayotgan izchil islohotlar, amaliy sa'y-harakatlar yangi taraqqiyot marralarini egallash, zamon shiddatiga mos tarzda rivojlanish, xalqimiz manfaatlarini ta'minlashga qaratilgani bilan g'oyat ahamiyatlidir.

Toshkent shahrida 2016- yil 14-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishi tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisi bo'lib o'tdi. Tantanali marosimda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev nutq so'zladi. Davlatimiz rahbari yaqin va o'rta istiqbolda mamlakatimiz oldida turgan eng muhim va dolzarb vazifalarga atroflicha to'xtalib o'tdi. Ma'lumki, bu vazifalarga Prezidentimizning saylovoldi dasturida alohida e'tibor qaratilgan edi. Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri saylovchilar vakillari bilan o'tkazilgan uchrashuvlar jarayonida ular yanada boyitildi.

«Bizning vazifamiz -to'plangan tajriba va ilg'or xalqaro amaliyotga suyanagan holda, - dedi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish marosimiga bag'ishlangan nutqida, - o'zimizning taraqqiyot va yangilanish modelimizni qat'iy amalga oshirishdan iborat. Shu borada yaqin va o'rta muddatga belgilangan marralarga erishish uchun qat'iyat bilan harakat qilishimiz zarur. Shu maqsadda 2017-2021-yillarda O'zbekistonni

- I. Qonunchilik sohasidagi qonunchiliklar chiqarish va qayta ko'rib chiqilish, qonunchiliklar o'zlashtirish va qonunchiliklar o'zlashtirish
- II. Qonun uchun zarur bo'lgan qonunchiliklar va qonunchiliklar o'zlashtirish
- III. Qonunchiliklar o'zlashtirish va qonunchiliklar o'zlashtirish
- IV. Qonunchiliklar o'zlashtirish va qonunchiliklar o'zlashtirish
- V. Qonunchiliklar o'zlashtirish va qonunchiliklar o'zlashtirish

yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasini ishlab chiqish yaqin kunlarda yakunlanadi»⁴⁸.

Haqiqatan ham, Prezidentimizning bevosita rahbarligi ostida «Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili» Davlat dasturini ham o'z ichiga oladigan mazkur keng ko'lamli dasturiy hujjat har tomonlama puxta ishlab chiqildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi 2017- yil 7- fevralda imzolangan Farmoniga muvofiq uni hayotga joriy etish bo'yicha qonuniy tamoyil va mexanizmlar tasdiqlandi. Mazkur Farmonga berilgan sharhda Harakatlar strategiyasining ahamiyati alohida ta'kidlanib, bu boradagi loyihalarni tayyorlash davomida aholining keng qatamlari orasida qizg'in muhokamalar olib borilgani, ular turli axborot maydonlariga joylashtirilgani, buning natijasida ko'plab taklif va mulohazalar kelib tushgani, xususan, «Qonun hujjatlari ta'sirini baholash tizimi» portalida yo'lga qo'yilgan muhokamalar tufayli kelib tushgan 1310 ta taklif-mulohaza asosida «Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili» Davlat dasturining 41 ta bandi qayta ko'rib chiqilgani qayd etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2017- yil 7- fevralda «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi farmoni qabul qilindi⁴⁹.

2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi mamlakatimizda ham, chet el ijtimoiy-siyosiy doiralari tomonidan ham katta qiziqish va e'tibor bilan o'rganilmoqda. Bu borada atoqli olimlar, nufuzli ekspert va kuzatuvchilar, turli darajadagi ko'zga ko'ringan rahbarlar o'z fikr-mulohazalarini bildirmoqdalar. Harakatlar strategiyasining har bir ustuvor yo'nalishi mamlakatimiz taraqqiyoti uchun g'oyat muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular quyidagilardan iborat.

Birinchii yo'nalishda davlat va jamiyat tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari alohida belgilab berildi. Unda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish, mamlakatni modernizatsiya qilishda Oliy Majlis va siyosiy partiyalarning rolini yanada kuchaytirish, shu orqali qonun ustuvorligiga erishish asosida jamiyatda boshqaruvning erkin va xalq hokimiyatchiligi tamoyillarini chuqurlashtirishga erishiladi. Davlat boshqaruvi tizimini liberallashtirish, turli byurokratik to'siqlarni kamaytirish, davlat boshqaruvida keng jamoatchilikning faol ishtirokini ta'minlash choralari ko'rish bo'yicha aniq g'oyalar ilgari suriladi.

⁴⁸ «Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олимжон халқимиз билан курамоқ. Ш. Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Президентлиги лавозимига киришиш таътанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг кўнра мажлисидаги нутқи. Халқ сўзи, 2016 йил 15 декабрь.

⁴⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида»ги фармони. 2017 йил 7 февраль.

Ochiq jamiyat qurish, davlat va fuqaro munosabatlarini mustahkamlash va natijada O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida muhrlab qo'yilganidek, davlatning yagona va birdan-bir manbai xalq ekani, davlat xalq manfaatlarini himoya qilishi, ayni paytda xalq o'z maqsad va intilishlarini, orzu-umidlarini davlat timsolida ko'rishi kabi prinsip va qoidalarni to'liq amalga oshirish asosiy maqsad qilib qo'yilgan.

Ikkinchi yo'nalish qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlaridan iborat. Bunda sud hokimiyatining chinakam samaradorligini ta'minlash, sudning nufuzini oshirish, sud tizimini demokratlashtirish va takomillashtirish ustuvor vazifa qilib qo'yildi.

Mazkur yo'nalishda fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ta'minlash, qonun ustuvorligiga erishish orqali inson manfaatlarini himoya qilish, qabul qilingan barcha qonunlarning to'la va samarali ishlashi bo'yicha tegishli chora-tadbirlarni amalga oshirishga jiddiy e'tibor beriladi. Oliy sud faoliyatini isloh qilish, uning zamonaviy, hozirgi kun talablari asosida ishlaydigan tizimini vujudga keltirish borasida yangi g'oyalar ilgari surildi. Jumladan, ma'muriy, jinoyat, fuqarolik va xo'jalik qonunchiligini takomillashtirish orqali adolatli, xalqchil, fuqarolar manfaatlarini to'la himoya qila oladigan, ularning muammolarini o'z vaqtida hal qilib beradigan sud tizimini vujudga keltirish talab etiladi.

Jinoyatchilikka qarshi kurashish, eng muhimi, turli huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning sodir etilmasligi choralari ko'rish, profilaktika tizimini yanada chuqurlashtirish va samaradorligini oshirish mexanizmlarini takomillashtirish, sud-huquq tizimida qonuniylilikni yanada mustahkamlash, qonunga rioya qilish va qonun ustuvorligiga erishish orqali sud va sudlovning yuksak madaniyatga erishish yo'l-yo'riqlari aniq-ravshan aks ettiriladi.

Yuridik yordam va xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish orqali sud-huquq organlarini «jazolovchi organdan fuqarolar manfaatini himoya qiladigan, ularning ayrimlari kundalik yumushlariga yordam beradigan, har qanday muammolarini qonun doirasida o'ylash- hal qilib beradigan xizmatlar organiga aylantirish» (Islom Karimov) mexanizmi- xususan, uning yuqori saviyada ishlashini ta'minlash bo'yicha amaliy yechim va takliflar ilgari suriladi.

Uchinchi yo'nalish iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlarini o'zida ifoda etadi. Bunda makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlari ni saqlab qolish, qisodiyotning etakchi tarmoqlarini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hisobidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirish, mamlakat eksport salohiyatini kuchaytirish bosh vazifa qilib qo'yilgan.

Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, tuproq unumdorligini va ekinlar hosildorligini oshirish, yangi va xaridorgir mahsulotlar yetishtirish orqali jahon bozoriga chiqishning yangi yo'nalishlarini joriy etish nazarda tutilgan.

Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish, mulkka egalik qilish va uning hajmini oshirish orqali yuqori samaradorlikka erishish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish, uni rag'batlantirish mo'ljallangan. Viloyat, tuman va shaharlarni ularning tabiiy-geografik imkoniyatlari, yer sharoiti va dehqonchilik madaniyatini nazarda tutgan

holda, hududiy ehtiyoj va manfaatlar nuqtayi nazaridan iqtisodiy rivojlantirish choralarini ko'rish belgilangan.

To'rtinchi yo'nalishda ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari o'z ifodasini topgan. Bunda aholi bandligi va uning real daromadlarini izchil oshirish, jumladan, mehnatga layoqatli aholi qatlami uchun yangi ish o'rinlari yaratish, mehnat faoliyatining yangi shakl va turlarini joriy etish nazarda tutilgan edi. Aholining ijtimoiy himoya qilish va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish orqali jamiyatda sog'lom turmush tarzini yanada chuqurlashtirish masalalariga alohida ahamiyat berilgan. Shuningdek, aholini arzon uy-joylar bilan ta'minlash, hayot sharoitlarini yaxshilash, yo'l-transport, muxandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmalarni modernizatsiya qilish orqali uzoq istiqbolga mo'ljallangan va munosib turmush darajasini ta'minlaydigan yuksak madaniyatli yashash sharoitiga erishish chora-tadbirlarini ko'rish eng muhim vazifa qilib belgilanganligi e'tiborga sazovordir.

Ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohasini rivojlantirishga, har tomonlama barkamol, yetuk inson – yuqori malakali mutaxassisni tarbiyalashga alohida e'tibor beriladi. Bu esa yoshlarga oid davlat siyosatini butun chorlar bilan takomillashtirishni taqozo etadi.

Beshinchi yo'nalish xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash, chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor vazifalar bilan bog'liq bo'lib, bunda dunyo qalqib turgan, turli mintaqalarda urush davom etayotgan, qon to'kilayotgan bir sharoitda milliy xavfsizlikni ta'minlashga jiddiy e'tibor berish eng muhim vazifalardan biri sifatida belgilangan. O'ndan ortiq diniy konfessiyalar, 130 dan ziyod millat va elat vakillari yashayotgan O'zbekistonda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash, o'zaro ishonch, bir-birini tushunish, turli e'tiqod va madaniyatlarni hurmat qilish singari bag'rikenglik fazilatlarini yanda chuqurlashtirishning ahamiyati beqiyos ekanligi ta'kidlanadi. O'zbekiston deb atalgan umumiy xonadonimiz, 32 millionli oilamiz istiqboli uchun diniy e'tiqodi, milliy mansubligi, kasbu kori va yoshidan qat'i nazar, har bir fuqaro mas'ul ekanini anglash, farzandlarimizni shu ruhda tarbiyalash asosiy vazifa etib belgilangan.

O'zbekistonning tashqi siyosatida, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilanganidek, davlatlarning suverenitetini, hududiy yaxlitligini hurmat qilish, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning daxlsizligini saqlash, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik qoidalariga va xalqaro huquqning umume'tirof etilgan boshqa qoida va normalariga asoslanib, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat olib borish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarini ishlab chiqish muhim vazifa qilib qo'yilgan.

Aytish mumkinki, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi o'tgan 25 yil davomida mamlakatimiz erishgan ulkan yutuqlar, tarixiy tajribalarni umumlashtirib, hozirgi kunda davrning o'zi oldimizga qo'yayotgan dolzarb masalalarni hisobga olib, keyingi besh yilga va undan keyingi davrga mo'ljallangan tarixiy taraqqiyotning yangi ufqlarini ochib berishga qaratilgan

bo'lib, u o'zining mohiyat e'tibori bilan O'zbekistonni yangi rivojlanis bosqichiga ko'tarishni ta'minlaydigan strategik dasturdir.

Albatta, xalqimiz o'rtasida «Harakatlar strategiyasi» degan nom bilan tobor mashhur bo'lib, uning hayotiga chuqur kirib borayotgan mazkur dasturning har bi yo'nalishi va bandi, uning ajralmas qismi bo'lgan «Xalq bilan muloqot va insoi manfaatli yili» Davlat dasturining samarali amalga oshirilishi har birimizning mazkur jarayonda ongli va vatanparvar fuqaro, shu yurtning fidoyi farzandi sifatida faol ishtirok etishimizga bevosita bog'liqdir. Buning uchun esa eng avvalo Harakatlar strategiyasining ma'no-mazmunini, uning har bir yo'nalish bo'yicha qo'yilayotgan amaliy va dolzarb vazifalarini chuqur tushunib olishimiz kerak.

Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirilishin ta'minlash maqsadida **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoyishi bilan 2017- yil 14-fevralda mamlakatimizda keng ko'lamda amalga oshirilayotgan Harakatlar strategiyasi samaradorligini ta'minlash maqsadida «Taraqqiyot strategiyasi» markazi tashkil etildi.** Ushbu markaz nohukumat va notijorat tashkilot bo'lib, uning faoliyati doirasiga quyidagi yo'nalish va vazifalar kiritildi.

- Harakatlar strategiyasida belgilangan chora-tadbirlarning amalga oshirilish jarayonlarini ularning bajarilishi bo'yicha mas'ul komissiya bilan hamkorlikda qo'llab-quvvatlash;

- Harakatlar strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan ishlar bo'yicha xalqaro tashkilot va ekspertlar fikrlarini baholash, shuningdek, xalqaro tajribalar, jahon standartlarini o'rganib borish;

- amalga oshirilayotgan tadbirlarning keng jamoatchilik va ekspertlar ishtirokidagi muhokamasini tashkil etish;

- Harakatlar strategiyasida belgilangan tadbirlarni samarali amalga oshirish bo'yicha asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish.

- «Taraqqiyot strategiyasi» markazining eng muhim vazifalaridan biri Harakatlar strategiyasida belgilangan eng muhim chora-tadbirlarning bajarilishini tizimli monitoring qilib borish hamda har bir yo'nalish bo'yicha guruhlariga asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat qilib belgilandi

2017- yilning mart-iyun oylarida Markaz qoshida tashkil etilgan maxsus media maydonda o'tizdan ortiq brifing, press-konferensiya va tok-shoular tashkil etildi.

Davlat dasturi ijrosi doirasida ishlab chiqiladigan barcha qonunlar va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar loyihalari Markaz qoshida dastlabki ekspertlik muhokamasidan o'tkazilishi amaliyoti joriy etilmoqda. Jumladan, Markazda O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi va ekspertlar ishtirokida «Jamoatchilik nazorati to'g'risida» va «Jismoniy va yuridik shaxslar murojaatlari to'g'risida»gi qonun loyihalarining keng muhokamasi o'tkazildi. Tashqi ishlar vazirligi va Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) tomonidan taqdim etilgan qonunlar loyihalari bo'yicha muhokamalarda Markaz vakillari ishtirok etishdi.

Shu bilan birga, Harakatlar strategiyasini amalga oshirishga oid Davlat dasturida ko'zda tutilgan tadbirlarning bajarilishida Markazning imkoniyatlaridan to'liq, samarali va tizimli foydalanish mexanizmlarini joriy qilish, jumladan,

yuqori malakali mutaxassislar bilan tahliliy va boshqa hujjatlarni ishlab chiqish maqsadida Markaz huzurida Doimiy faoliyat yurituvchi ishchi maydon tashkil etildi va O'zbekiston Milliy kutubxonasining axborot-kutubxona fondiga va yetakchi xorijiy litsenziyaga ega axborot-kutubxona resurslari fondlariga elektron ulangan tizimdan foydalanish yo'lga qo'yildi.

3. Harakatlar strategiyasining hayotga joriy etilishi. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari

Bugun O'zbekistonda izchil amalga oshirilayotgan shiddatli islohotlar natijasida mamlakatni jahon tanimoqda va tan olmoqda. Bu borada Prezident Shavkat Mirziyoyevning shaxsiy tashabbusi va hayotbaxsh g'oyalari asosida ishlab chiqilgan «2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi» davlat va jamiyatni rivojlantirishning mutlaqo yangi bosqichini boshlab berganini alohida e'tirof etish lozim.

O'zbekistonning bosh strategik rivojlantirish hujjati hamda shu asosda qabul qilinayotgan Davlat dasturlarini amalga oshirishning uchinchi yili ham nihoyalandi. Prezidentimiz bugun parlamentga yo'llagan Murojaatnomasida alohida qayd etganidek, shu uch yilda dastlabki, lekin o'ta muhim va salmoqli natijalarni qo'lga kiritdik. Xususan, o'tgan 2019-yil ham munosib yutuqlar va yuksak marralar yili bo'ldi.

Quvonarlisi, O'zbekistonning nomi xalqaro maydonda tez-tez yuqori darajada e'tirof etilmoqda. Masalan, Buyuk Britaniyaning «The Economist» haftalik jurnali o'tgan yili yurtimizni «Yil davlati» sifatida e'tirof etdi. Amerikaning «Harper's Bazaar» nashri esa, 2020-yilda albatta sayohat qilish lozim bo'lgan 20 ta eng yaxshi yo'nalish ro'yxatida O'zbekistonni birinchi o'ringa loyiq, CNN Travel sayti 2020-yilda sayohat uchun eng yaxshi joy, deb topdi.

Darhaqiqat, mamlakatimiz bugungi kunda jahon hamjamiyati tomonidan jadal taraqqiy etayotgan, iqtisodiyotda barqaror o'sish sur'atlariga erishayotgan, eng asosiysi, aholining ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti tubdan yaxshilanayotgan, hayot darajasi izchil yuksalayotgan mamlakat sifatida e'tirof etilmoqda.

Shu ma'noda, o'tgan 2019-yil yakunlariga nazar tashlasak, Harakatlar strategiyasini «Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili»da amalga oshirishga oid Davlat dasturining birinchi yo'nalishi- Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilishda Oliy Majlis palatalari, siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish yuzasidan qator amaliy chora-tadbirlar hayotga joriy etildi.

Xususan, «Hukumatni shakllantirish tartibi demokratlashtirilishi va uning mas'uliyati kuchaytirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida»gi Qonun qabul qilinib, unda Konstitutsiya va boshqa Qonunlarga Bosh vazir o'rinbosarlari, vazirlar va davlat qo'mitalari raislari nomzodini Bosh vazir taqdimiga binoan Qonunchilik palatasi tomonidan ma'qullash va Prezident tomonidan tasdiqlash tartibi belgilab qo'yildi. Shuningdek, hukumat a'zoligiga nomzodning endilikda

sohani rivojlantirish bo'yicha yaqin muddatga va istiqbolga mo'ljallangan harakat dasturi bilan deputatlar oldida chiqish qilish amaliyoti yo'lga qo'yildi. O'z navbatida, hukumat a'zosi bundan buyon o'z harakat dasturi ijrosi bo'yicha Oliy Majlis palatalari, ularning qo'mitalarida muntazam ravishda axborot berib boradi. Hududlar kesimida esa, viloyat, tuman va shahar davlat organlari rahbarlarini tegishli xalq deputatlari Kengashlari tomonidan tasdiqlanadi.

Ma'lumki, mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi keskin va murosasiz kurash olib borilmoqda. Eng avvalo, qisqa vaqt ichida korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirishga oid beshta normativ-huquqiy hujjat qabul qilindi. Oliy Majlis Senatida Sud-huquq masalalari va korrupsiyaga qarshi kurashish, Qonunchilik palatasida esa Korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari qo'mitalari tashkil etildi.

Davlat rahbarining «O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni qabul qilinib, unga muvofiq, 2019-2020- yillarda Korrupsiyaga qarshi kurashish davlat dasturi hamda Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasining yangi tarkibi tasdiqlandi. Mazkur Farmon korrupsiya bilan bog'liq huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan izchil sa'y-harakatlarning mantiqiy davomi bo'lib, bundan ko'zlangan asosiy maqsad korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi samaradorligini yanada oshirish, eng yuqori darajadagi qulay investitsiyaviy va ishbilarmonlik muhitini yaratish, mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy imijini oshirish va mustahkamlashga qaratilgan. Ana shu maqsadlar yo'lida 2019-yil 1-avgustdan eksperiment tariqasida kapital qunlish va oliy ta'lim sohalarida «Korrupsiyasiz soha» loyihasi amalga oshirilmoqda.

Eng muhim o'zgarishlardan yana biri, bu shubhasiz, O'zbekiston Respublikasi saylov kodeksining qabul qilinganidir. Mazkur kodeksda fuqarolarning saylov huquqlari bilan bog'liq bir birini takrorlovchi normalar aks etgan beshta Qonun birlashtirilib, bugungi kunga qadar tarqoq holda amal qilgan saylov to'g'risidagi qonunlar va qonunosti hujjatlari xalqaro norma va standartlar hamda ilg'or xorijiy tajribadan kelib chiqib kodifikatsiya qilindi hamda saylov jarayoniga nisbatan yagona shaffof va samarali yondashuvlar nazarda tutildi. Natijada «Yangi O'zbekiston – yangi saylovlar» shiori ostida yaqinda bo'lib o'tgan saylovlar barcha demokratik tamoyillarga tayangan holda, xalqaro standartlar talablariga mos darajada, ochiq va oshkor tashkil etilganini xalqaro missiyalar vakillari, xalqaro ekspertlardan iborat kuzatuvchilar, xorijning yetakchi ommaviy axborot vositalari vakillari ham e'tirof etishdi.

Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari haqida so'z yuritadigan bo'lsak, bu borada sudlarning ish yuklamasini kamaytirish hamda nizolarni sudgacha hal qilish maqsadida mediatorlarni tayyorlash tizimi yaratilgani, Adliya vazirligi huzuridagi Yuristlar malakasini oshirish markazida mediatorlarni tayyorlash dasturi bo'yicha maxsus o'quv kurslari faoliyati yo'lga qo'yilganini alohida ta'kidlash joiz. Shu bilan birga, nodavlat sud-ekspertiza tashkilotlari faoliyatiga ruxsat etilib, ularga sud ekspertizalarining 44 ta turlarini o'tkazish huquqi berildi. Sudyalar oliy kengashi huzurida Sudyalar oliy maktabi tashkil etilgani esa, sud tizimida malakali kadrlar

tayyorlash va qayta tayyorlash bo'yicha yuqori samaradorlik ta'minlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Aholini bepul huquqiy yordam bilan ta'minlash maqsadida «Advice.uz» bepul interaktiv axborot portali ochilib, unda fuqarolar hayoti davomida to'qnash keladigan mingdan ortiq holatlarning yuridik yechimlari aniq va sodda tilda savol-javob shaklida bayon etib borilmoqda.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Qo'ng'iro't tumani, Jasliq qo'rg'onida joylashgan 19-son ixtisoslashtirilgan jazoni ijro etish koloniyasi yopilganini esa, butun jahon hamjamiyati olqishlaganiga barchamiz guvohi bo'ldik. Hukm qilingan shaxslarga pensiya to'lash tartibining joriy etilgani ham mamlakatimizda inson huquqlari va manfaatlari olib borilayotgan islohotlarning ustuvor maqsadi ekanidan dalolatdir.

Yurtimizda har bir hududda sodir etilgan jinoyatlar bo'yicha kunlik tezkor ma'lumotlarni hokimliklarga taqdim etib borish amaliyoti yo'lga qo'yilgani, 1,5 mingdan ortiq profilaktika inspektori, xotin-qizlar bilan ishlash bo'yicha 301 nafar profilaktika katta inspektori, murojaatlar bilan ishlash bo'yicha 214 nafar ofitser, vaziyati og'ir hududlarda 89 nafar psixolog lavozimlari joriy etilgani, o'z navbatida, jinoyatchilikning keskin kamayishiga sabab bo'ldi. Misol uchun, o'tgan 2018 yilda respublikada 4901 ta jinoyat sodir etilgan bo'lsa, 2019 yilning mos davrida bu ko'rsatkich 46089 tani tashkil etdi yoki 2922 taga, salmoqli ravishda kamaydi.

Shuningdek, 2019-yilda davlat notarial idoralari bosqichma-bosqich xususiy notarial idoralarga aylantirila boshlanishi, qurilishi tugallanmagan uy-joylarni sotishda hokimliklardan ruxsat olish talablarining bekor qilinishi, bitimlarni videokonferensaloqa rejimida amalga oshirishga ruxsat etilish, mol-mulk lizingi va ipoteka shartnomalarini majburiy notarial tasdiqlash tartibi bekor qilinishi kabi yangiliklar yurt taraqqiyoti, xalq farovonligi yo'lidagi izchil islohotlar samarasidir.

Umuman, davlat dasturining qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha 2019-yilda 24 ta Qonun, 13 ta Prezident Farmon va qarorlari, 51 ta Hukumat qarorining qabul qilinishi va hayotga tatbiq etilgani bu sohada naqadar keng va salmoqli sa'y-harakatlar amalga oshirilganini tasdiqlab turibdi.

Davlat dasturi doirasida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha olib borilgan ishlar natijasida poraxo'rlik holatlari bo'yicha 2018-yilda 1202 ta jinoyat ro'yxatga olingan bo'lsa, 2019-yilning mos davrida bu ko'rsatkich 1071 tani tashkil etib, 10,9 foizga qisqarishiga erishildi.

Jamiyatda kriminogen vaziyatni yaxshilash hamda huquqbuzarliklarning oldini olish maqsadida har payshanba kuni «Huquqbuzarliklar profilaktikasi kuni» deb belgilandi.

Jinoyat qonunchiligini yanada liberallashtirish va jinoyat sodir etgan shaxslarni jinoiy ta'qib qilish muddatlari maqbullashtirildi.

Shuningdek, agar ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyat sodir etilgan kundan boshlab o'n yil, og'ir yoki o'ta og'ir jinoyat sodir etilgan kundan boshlab yigirma besh yil o'tgan bo'lsa, shaxs javobgarlikka tortilishi mumkin emasligi belgilab qo'yildi.

Surishtiruv va dastlabki tergov jarayonida tadbirkorlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoyasini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha kafolatlar yaratish yuzasidan «O'zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodekslariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida»gi Qonun qabul qilindi. Tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq bo'lgan faktlar bo'yicha tadbirkorlik subyektiga nisbatan jinoyat ishini qo'zg'atishga faqat Qoraqalpog'iston Respublikasi prokurorining, viloyatlar va Toshkent shahar prokurorlarining roziligi bilan yoxud O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori yoki uning o'rinbosarining roziligi bilan yo'l qo'yilishi belgilandi.

Iqtisodiyotni rivojlantirish va faol investitsiya jalb etishning ustavor yo'nalishlari haqida to'xtaladigan bo'lsak, o'tgan qisqa davr mobaynida sohada xalqaro standartlarga mos tizimli yangilanishlarning amalga oshirilishi sohani yanada erkinlashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya va diversifikatsiya qilishning yangi imkoniyatlarini ochib berdi. Ayniqsa, milliy valyuta – so'mning erkin konvertatsiyasi joriy etilgani, soliq va byudjet siyosatining yangi asosda shakllantirilgani, tadbirkorlarning huquq va manfaatlarini himoyalash keskin kuchaytirilgani muhim o'zgarishlardan bo'ldi.

Ushbu o'zgarishlarning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish borasida ham salmoqli ishlar qilinmoqda. Jumladan, iqtisodiyotning mazkur yo'nalishlarini tartibga solish va takomillashtirish bo'yicha Prezidentning qator Farmon va qarorlari qabul qilindi, shuningdek, «Hisob palatasi to'g'risida»gi yangi qonun kuchga kirdi, Soliq va Bojxona kodekslariga, Soliq va Bojxona xizmatlari to'g'risidagi qonunlarga o'zgartish va qo'shimchalar kiritilib, takomillashtirildi. «Valyutani tartibga solish to'g'risida»gi, «Bank va bank faoliyati to'g'risida»gi, «Markaziy bank to'g'risida»gi Qonunlar qabul qilindi.

Bularning bari milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga, tarmoqlarda jahon standartlariga mos, tashqi bozorlarda xaridorgir mahsulot ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishda muhim omil bo'lmoqda. Shu va boshqa omillar evaziga 2019-yil yalpi ichki mahsulotning (YalIM) o'sish sur'ati 5,4 foiz belgilangan prognoz ko'rsatkichi o'rniga 5,5 foizni tashkil etdi hamda 2018 yilda erishilgan 5,1 foiz ko'rsatkichidan yuqori bo'lishi ta'minlandi. «Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili» deb e'lon qilingan 2019-yilda barcha moliyalashtirish manbalari hisobidan investitsiyalarni o'zlashtirish hajmi 220,7 trln so'mga yetkazilib, tasdiqlangan yil prognoziga nisbatan 2 barobarga o'sishga erishildi. Shu o'rinda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 189,9 trln so'mni, 2018 yil ko'rsatkichlariga nisbatan o'sish sur'ati esa 1,3 barobarni tashkil etganini ta'kidlash lozim.

Investitsiya faoliyatining sezilarli o'sishi 13,3 mlrd. dollarni tashkil etgan xorijiy investitsiyalarning oqimi va o'zlashtirilishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, unda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlar – 9,3 mlrd. dollar, shundan asosiy kapitalga – 6,6 mlrd. dollar, davlat kafolati ostidagi xorijiy investitsiyalar va kreditlar – 4,0 mlrd. dollar, shundan asosiy kapitalga – 3,2 mlrd dollar o'zlashtirildi. Bunda o'zlashtirilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va kreditlarning umumiy investitsiyadagi ulushi 37 foizga yetkazildi.

Mamlakatda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlarning yana bir o'ta muhim jihati, ularning hududlarni kompleks va jadal rivojlantirishga qaratilganidir. Bu borada mahalliy byudjetlarning yuqori byudjetlarga bo'lgan bog'liqligini keskin kamaytirish, mahalliy davlat hokimiyati organlarining byudjet mablag'larini boshqarishdagi mustaqilligi va mas'uliyatini kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar barcha bo'g'indagi byudjetlarning barqarorligini ta'minlovchi tizimni yaratibgina qolmay, Davlat byudjetining mutanosibligini hamda samarali ijrosini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Mazkur chora-tadbirlarning hayotga joriy etilishi nihoyatda qisqa muddatda hududlarning resurs salohiyatidan unumli, samarali foydalanishga, mavjud imkoniyat va rezervlarni ishga solishga, mahalliy byudjetlar daromadlarining ortishiga katta imkoniyat yaratib berdi.

To'rtinchi – Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga kelsak, bugun yakka-yolg'iz nuroniylarga, kam ta'minlangan, ko'p bolali oilalarga hamda nogironlarga ko'rsatilayotgan mehr-oqibat, diqqat-e'tibor – ularning huquq va manfaatlarini birinchi o'ringa qo'yish, uy-joy bilan ta'minlash, davlat organlari va boshqa tashkilotlarning e'tiborini kuchaytirish, moddiy ta'minotini keskin yaxshilash borasida olib borilayotgan xayrli ishlar ham bugungi yangi bosqichdagi islohotlar mevasidir.

Zero, «2017-2021-yillarda qishloq joylarda yangilangan namunaviy loyihalar bo'yicha arzon uy-joylar qurish», «Obod qishloq» va «Obod mahalla», «Har bir oila - tadbirkor», «Yoshlar – kelajagimiz», «Besh ijobiy tashabbus» kabi Davlat dasturlari va rejaları doirasida olib borilayotgan ishlar bugun xalqning hayot darajasi hamda farovonligini oshirish yo'lidagi g'amxo'rlikning yorqin namunasi.

Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosatni amalga oshirish sohasidagi beshinchi ustuvor yo'nalishlar borasida O'zbekistonning tashqi siyosat sohasida olib borayotgan faol va samarali, ochiq va kreativ faoliyati dunyoning barcha davlatlari, xalqaro tashkilotlar bilan aloqalarning yanada kengayishi va rivojlanishida muhim omil bo'lmoqda. Bu o'rinda, birinchi navbatda, yon qo'shni – jon qo'shnilar bo'lgan Markaziy Osiyoning boshqa qardosh davlatlari bilan munosabatlar iliqlashgani, oradagi muzlar erigani, o'zaro manfaatli aloqalar izchil yo'lga qo'yilgani, minglab oddiy odamlarning chegaralardan bema'lol o'tayotgani, mintaq bo'ylab erkin harakatlanish, qarindosh-urug'lar bilan bordi-keldi qilish uchun barcha sharoitlarning yaratilgani muhim tarixiy qadam bo'ldi.

Davlat rahbarining qo'shni Afg'onistondagi vaziyatni barqarorlashtirish nafaqat mintaqaviy, balki global xavfsizlikni ta'minlashning muhim sharti ekani to'g'risidagi fikrlari BMT hamda boshqa ko'plab xalqaro tashkilotlar, jahondagi yetakchi davlatlar e'tiborini ushbu murakkab muammoning yechimiga qaratdi. O'zbekiston Afg'onistonning iqtisodiy tiklanishiga, uning transport va energetika infratuzilmasini rivojlantirishga, milliy kadrlarini tayyorlashga o'zining salmoqli hissasini qo'shib kelmoqda.

Shu bilan birga, jahonning eng rivojlangan davlatlari bilan savdo-iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy, ta'lim, madaniyat va sport, sog'liqni saqlash, gumanitar

sohalarida, yehuningdek, terrorizm, diniy ekstremizmga qarshi kurash, xavfsizlikni ta'minlash yuzasidan o'rnatilgan o'zaro teng manfaatli hamkorlik aloqalarining tobora kengayib va mustahkamlanib borayotgani diqqatga sazovor. Bularning barchasi mamlakatning xalqaro maydondagi obro'-e'tiborini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'lmoqda.

O'zbekiston inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash bo'yicha mustaqil siyosatini qat'iy davom ettirmoqda va bu siyosat xalqaro hamjamiyat tomonidan e'tirof etilmoqda. Mamlakatda mahbuslarni avf etish instituti joriy etilib, keyingi uch yilda yetti marta avf e'lon qilindi. Natijada qilmishidan chin dildan pushaymon bo'lib, tuzalish yo'liga qat'iy o'tgan 4 ming nafarga yaqin mahbus jazoni o'tash joylaridan ozod etildi. Mustaqillik bayrami arafasida Qoraqalpog'iston Respublikasi Jasliq qo'rg'onidagi jazoni ijro etish koloniyasining yopilgani, 156 nafar fuqaro (asosan ayollar va bolalar) jangovar harakatlar davom etayotgan Suriyadan qaytarib olib kelinib, ularning fuqarolik huquqlari tiklangani xalqaro jamoatchilik tomonidan olqishlanib, bu mamlakatda amalga oshirilayotgan insonparvar siyosatning yana bir hayotiy ifodasi ekani ta'kidlandi. Umuman, bugungi O'zbekiston o'z fuqarolarining haq-huquqlari, manfaatlari va erkinliklarini ular qayerda bo'lishidan qat'i nazar, himoya qilishga qodir davlat sifatida o'zini namoyon etmoqda⁵⁰.

Eng muhimi, bugun O'zbekistonda jamiyatdagi mavjud muammolarga ko'z yumish, uni xaspo'shlash emas, balki aholini qiynayotgan har qanday masalaga ijobiy yechim topishga bo'lgan intilish kuchaydi, qonunlar ijrosi ustidan parlament va jamoatchilik nazoratining ta'siri ortib bormoqda. Ayniqsa, mansabdor shaxslarning va davlat organlarining mas'uliyati anchayin oshgani, «Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi kerak», degan ezgu tamoyil hayotda o'z amaliy ifodasini topayotgani muvaffaqiyatlar omili bo'lmoqda.

Bularning barchasi, o'z navbatida, erkin va adolatli jamiyat shakllanishiga, unda sog'lom muhit qaror topishiga, odamlarning rozi bo'lishiga va amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorlik hissi kuchayishiga hamda yurt taraqqiyoti yo'lida astoydil, faol ishtirok etishiga zamin yaratmoqda. Bu hayotbaxsh islohot va yangilanishlar butun jamiyatni, uning a'zolari bo'lgan har bir insonni amaliy ishlarga safarbar etib, el-yurt manfaatlari, Vatan kelajagi yo'lida jipslashtirmoqda.

Darhaqiqat, mamlakatimiz tarixida o'chmas sahifa ochgan buyuk istiqlol tufayli O'zbekiston o'tgan davr mobaynida jahon hamjamiyatidan munosib o'rin egallab, milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari dadil ilgarilab bormoqda. Ayniqsa, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Mustaqilligining yigirma sakkiz yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi bu o'zgarishlarni yanada teranroq anglashimiz, idrok etishimizda muhim ahamiyat kasb etdi. «Istiqlol yillarida erishgan yutuqlarimizga tayanib, milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari dadil qadam qo'ymoqdamiz»⁵¹, deb ta'kidlangan Davlatimiz rahbarining so'zlari xalqimiz qalbida iftixor tuyg'ularini yanada jo'sh

⁵⁰ Туляков Э. Тараққиёт стратегияси: маъруза материаллари асосида. 2020 йил.

⁵¹ Мирзиёев Ш.М. «Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари dadil qadam qo'ymoqdamiz». Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йигирма етти йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. 01.09.2018 йил.

urdirdi. Shubhasiz, bundan ruhlangan xalqimiz davlatimizning har qarich yerida yuksalish davri bo'lishi uchun azmu qaror qilmoqdalar.

Prezidentimiz nutqida ta'kidlaganidek, Milliy yuksalish deganda, biz mamlakatimiz taraqqiyoti, xalqimizning hayot darajasi va turmush sifatini har tomonlama yuqori bosqichga ko'tarishni tushunamiz. Ilm-fan, ta'lim-tarbiya, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport sohalarida bo'layotgan katta o'zgarishlar hayotimizda muhim voqelikka aylanmoqda.

Yurtimizda ijtimoiy rivojlanish bo'yicha o'ziga xos tizim shakllanmoqda. Bu borada 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirilayotgani, «Obod qishloq», «Obod mahalla», «Yoshlar – kelajagimiz», «Besh ijobiy tashabbus» kabi dasturlar aholini yangicha fikrlash va ishlashga safarbar etishda muhim rol o'ynamoqda. Buning natijasida, hatto mamlakatning eng chekka hududlari, markazlardan olisda joylashgan qishloqlarning ham me'moriy qiyofasi tubdan yangilanib, aholining turmush farovonligi yuksaltirilmoqda.

Sog'liqni saqlash, madaniyat va sport, ilm-fan, ayniqsa, ta'lim-tarbiya sohalarida bo'layotgan ulkan o'zgarishlarning barchamiz guvohi bo'lib turibmiz.

Shu o'rinda Prezidentimiz tashabbusi bilan mamlakatimizda umumta'lim maktablarida 11 yillik tizim tiklanganini, maktab ta'limini rivojlantirish masalasi buyuk umummilliy maqsadga, umumxalq harakatiga aylanayotganini alohida ta'kidlash joiz. Ayniqsa, bugungi kunda mamlakatimizda oliy ta'lim sohasi ham jadal rivojlanmoqda. So'nggi uch yilda 35 ta yangi oliy o'quv yurti tashkil qilingani, ularning umumiy soni 112 taga yetgani, e'tiborlisi, bularning 13 tasi nufuzli xorijiy universitetlarning filiallari ekani sohada amalga oshirilayotgan islohotlarning yorqin isbotidir.

Ertangi kelajagimiz bo'lmish yoshlar kelgusida ana shu ulug'vor ishlarning munosib davomchilaridir. Shu nuqtayi nazardan, ijtimoiy-gumanitar fanlari darslarida istiqlol yillarida, ayniqsa, keyingi uch yilda amalga oshirilgan islohotlar, Harakatlar strategiyasida belgilangan «Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari» degan ustuvor g'oya, Prezidentimiz nutqi mazmun-mohiyati xususida talabalarga keng tushunchalar berish, ularning ham fikr-mulohazalari tinglash lozim. Quvonarlisi, yoshlar Yurtboshimiz nutqining har bir satrida hayot borligini, har bir so'zida O'zbekistonimizning yuksak taraqqiyotiga qaratilgan aniq maqsad borligini teran anglab yetmoqda.

Shu o'rinda alohida ta'kidlash joizki, bundan keyin ham biz pedagoglar ma'naviyat va ma'rifat ishini vatanparvarlik ishi, vijdon ishi, deb bilamiz. «**Milliy tiklanishdan-milliy yuksalish sari**» degan ustuvor g'oya asosiy dasturilamalimizdir. Zero, Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek, vijdoni, ma'naviyati bor inson Vatanni albatta yaxshi ko'radi. Vijdon, ma'naviyat degani – xalqqa, Vatanga chin yurakdan xizmat qilish deganidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga yo'llagan navbatdagi Murojaatnomasida 2020-yilda ham bundan uch yil oldin mamlakatimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko'tarish maqsadida boshlagan buyuk ishlarimizni yangicha mazmun-mohiyat bilan boyitgan holda qat'iy davom

ettirishimiz, yutuqlarimizni mustahkamlab, yanada dadil va ulkan qadamlar tashlashimiz shartligi alohida ta'kidlandi. Eng muhimi, islohotlarimiz samarasini yurtimizda yashayotgan har bir inson, har bir oila bugun o'z hayotida his etishi, buning uchun barcha bo'g'indagi rahbarlar foizlar, raqamlar, qog'ozning ortidan quvmasdan, har bir fuqaro uchun, uning hayotiy manfaatlarini ta'minlash uchun ishlashi lozim, degan qoida har bir mutasaddi faoliyatining ustuvor yo'nalishiga aylanmog'i darkor.

Zero, Murojaatnomada e'tirof etilganidek: «Barchamiz bir tanu bir jon bo'lib, yakdil va ahil bo'lib harakat qilsak, halol-pok bo'lib, yaxshi niyat bilan mehnat qilsak, har qanday marralarni egallashga, boshqacha aytganda, tarixning yangi sahifasini yaratishga qodirmiz»⁵².

4. O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rni va nufuzining ortib borishi

2019-yil mart oyida O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslar bilan ishlash bo'yicha respublika komissiyasi tashkil etildi. Uning asosiy vazifasi sifatida ustuvor bo'lgan xalqaro reyting va indekslarda O'zbekistonning o'rini yaxshilashda mas'ul davlat organlari ishini muvofiqlashtirishdan iborat edi. Bu borada amalga oshirilayotgan ishlar samaradorligi va natijadorligini kuchaytirish hamda ma'lumotlar olish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida «O'zbekiston Respublikasi xalqaro reytinglarda» portalini 2020-yil 1-oktyabrdan ishga tushirish to'g'risida Moliya vazirligiga topshiriq berildi.

2020-yil 2-iyunda «O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy qilish to'g'risida» O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni imzolandi. Shu asosda Kengash tuzilib uning ishchi organi sifatida Moliya va Adliya vazirliklari belgilandi.

Yig'ilishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy qilish to'g'risida»gi Farmoni ijrosini tashkil qilish bilan bog'liq masalalar muhokama qilindi.

Ustuvor xalqaro reyting va indekslar, mamlakat hayotida o'ziga xos «kompas» vazifasini bajarib, shunga qarab amalga oshirilayotgan islohotlarning sifati va samaradorligini aniqlash, kelgusi qadamlarini prognozlashtirish imkoniyatini berishi ta'kidlandi.

Shu munosabat bilan hozirda xalqaro reytinglar va indekslarda O'zbekiston Respublikasining o'rini mustahkamlash masalasiga davlat darajasida e'tibor qaratilib, bu borada huquqiy va institutsional asoslar shakllantirilmoqda.

⁵² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2020 yil 25 yanvar.

Jumladan, so'nggi 3 yilda mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy sohalarga oid xalqaro reyting va indekslardagi mavqeini oshirish bo'yicha Davlatimiz rahbarining 13 ta farmon va qarori qabul qilgan.

O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rini yaxshilash bo'yicha 7 ta chora-tadbirlar rejasi tasdiqlanib, mutasaddi vazirlik va idoralar, ilmiy-tadqiqot institutlari bilan birgalikda xalqaro reytinglarni hisoblash metodologiyalarining tahlili, ularda O'zbekistonga berilayotgan baholarga sabab bo'layotgan omillar o'rganib borilmoqda.

Xalqaro reyting va indekslarni yurituvchi xalqaro va xorijiy tashkilotlarning aksariyati bilan hamkorlik aloqalari o'rnatildi. Bugungi kunda O'zbekiston quyidagi Xalqaro reyting va indekslarda o'z ko'rsatkichlarini yaxshilashga qaratilgan choralarni ishlab chiqdi.

Suveren kredit reytinglar (Sovereign Credit Ratings), **«Biznes yuritish» indeksi** (Doing Business Index), Boshqaruv sifati indikatorlari (Worldwide Governance Indicators), Elektron hukumatni rivojlantirish reytingi (E-Government Survey), **«Korrupsiyani qabul qilish» indeksi** (Corruption Perception Index), **«Logistika samaradorligi» indeksi** (Logistics Performance Index), Jahon bankining Statistik salohiyat indeksi (Statistical Capacity Indicators of the World Bank), Iqtisodiy erkinlik indeksi (Economic Freedom Index), Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (IHTT) **mamlakatlarga xos xatarlarni tasniflash tizimi** (OECD Country risk classification), Inson kamoloti indeksi (Human Development Index), Huquq ustuvorligi indeksi (Rule of law, World Justice Project, Jahon mamlakatlari demokratiyasi indeksi (Democracy Index), Matbuot erkinligi indeksi (World Press Freedom Index) va boshqalar.

Keyingi to'rt yil mobaynida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar O'zbekistonning xalqaro maydonlari o'rni va nufuzining tobora ortib borishiga xizmat qilmoqda. Dunyo mamlakatlarining nufuzi, ularning xalqaro maydondagi ta'siri o'sha davlatning suveren indeks va indikatorlar tizimida integratsiyalashuvi va ulardagi maqomiga bog'liq bo'ladi. Shu ma'noda O'zbekiston Respublikasi uchun ustuvor bo'lgan xalqaro reyting va indekslar bo'yicha samaradorlikning muhim ko'rsatkichlarini oshirish borasida bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirilmoqda. «O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy etish» borasidagi davlat siyosati yuritilmoqda. Shu ma'noda so'nggi yillarda mamlakatimizning iqtisodiy-ijtimoiy hamda siyosiy-huquqiy xalqaro reyting va indekslardagi mavqeini oshirish bo'yicha bir qator Farmon va qarorlar qabul qilindi va sohada ijobiy o'zgarishlarga erishildi. Jumladan, 2016-yildan boshlab o'tgan davr mobaynida mamlakatimiz Jahon bankining «Logistika samaradorligi» indeksida 19 pog'ona, «Biznes yuritish» indeksida 18 pog'ona, «Heritage Foundation» tashkilotining «Iqtisodiy erkinlik» indeksida 26 pog'onaga ko'tarildi va Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (IHTT) «Mamlakatlarga xos xatarlarni tasniflash» tizimida 6-guruhdan 5-guruhdagi mamlakatlar qatoriga kirdi.

Shu bilan birga, Jahon bankining «Boshqaruv sifati indikatorlari»dagi «Soʻz erkinligi va hisobdorlik», «Hukumat samaradorligi», «Normativ sifat», «Korrupsiyani nazorat qilish» va «Qonun ustuvorligi» indekslaridagi oʻzgarishlar pastligicha qolayotgan boʻlsa, «Siyosiy barqarorlik va zoʻravonlik terrorizmning mavjud emasligi» indeksidagi oʻzgarishlar salbiy baholangan.

Xalqaro reyting va indekslar koʻpgina davlat idoralari rahbarlari tomonidan oddiy statistika sifatida qaralmoqda. Ammo, har bir reyting va indeks maʼlum bir maʼnoga ega boʻlib, **davlat boshqaruvi sifati, aholining turmush darajasi, tadbirkorlik faoliyati** va xorijiy investorlar uchun qulay muhit, barqaror iqtisodiy oʻsish va raqobatbardoshlikni baholaydi. Bularning barchasi esa aholini rozi qilishni anglatadi.

Yuqoridagilarga muvofiq, Oʻzbekiston Respublikasining xalqaro maydondagi mavqecini yanada yuksaltirish, **aholi farovonligiga erishish uchun** Oʻzbekiston Respublikasi Oliy sudi, Bosh prokuraturasi, vazirlik va idoralar (keyingi oʻrinlarda mutasaddi davlat organlari deb yuritiladi) faoliyatining sifat va samaradorligini oshirish maqsadida «Oʻzbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi oʻrni yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy etish» borasidagi hujjat qabul qilindi.

Oʻzbekiston nufuzli xalqaro reytinglar va indekslarda oʻz pozitsiyalarini jiddiy ravishda oshirish uchun harakati boshlandi.

Hujjatni ishlab chiquvchilar mamlakatimiz oʻz koʻrsatkichlarini yaxshilash niyatida boʻlgan xalqaro reytinglar va indeksni tasnifladilar. Ularni shartli ravishda uchta: iqtisodiy, sud-huquq va ijtimoiy-siyosiy blokka ajratdilar. Shundan kelib chiqqan holda ularning har biriga batafsil toʻxtalib oʻtamiz. Avvalo u yoki bu reyting (indeks) nimani ifodalashi, uni tuzish uslubiyati (yaʼni qanday mezonlar baholanishi), Oʻzbekistonning joriy pozitsiyasi va uni yaxshilash boʻyicha xatti-harakatlar rejasi koʻrib chiqiladi.

I. Iqtisodiy blok

a) Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (IHTT) kredit reytingi. Ayni paytda 35 ta davlat IHTT aʼzosi hisoblanadi. Tashkilot byudjeti – 374 mln yevro.

1997-yilda rasman qoʻllab-quvvatlanadigan eksport kreditlari boʻyicha kelishuv (The Arrangement on Officially Supported Export Credits) ishtirokchilari mamlakatlarning kredit xatarini baholash uslubiyatini ishlab chiqib, davlatlarni ushbu uslubiyat boʻyicha tasnifladilar. Uning xususiyati shundaki, ushbu tasnif faqat IHTT bilan kredit munosabatlari doirasida amalga oshiriladigan tranzaksiyalar uchun haqning eng kam stavkalarini aniqlash maqsadida qoʻllaniladi.

Shu sababli ikkita guruhdagi davlatlar unuman hech qanday jihatdan tasniflanmaydi. Birinchisi – juda kichik, odatda orol davlatlar boʻlib, ular qoida tariqasida IHTTdan rasman moliyaviy koʻmak olmaydilar (*masalan, Kiribati,*

Mikroneziya, Nauru, Marshall orollari va h.k.). Ikkinchisiga IHTTga a'zo mamlakatlar va Yevrohududdagi iqtisodiy rivojlangan, bunday yordamga muhtoj bo'lmay, balki aksincha, o'zlari moliyaviy donor bo'lib chiqadigan boshqa mamlakatlar kiradi.

Qolgan barcha mamlakatlar turli iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha baholanadi (odatda XVF indikatorlari asos sifatida olinadi) va sakkizta guruhdan biriga kiritiladi. «0» guruhida bo'lgan mamlakatlar – moliyaviy jihatdan eng farovon, oxirgi «7» guruhida esa iqtisodiy ko'rsatkichlari eng past bo'lgan davlatlar joylashgan.

So'nggi ma'lumotlarga ko'ra MDH mamlakatlari IHTT kredit reytingida quyidagicha joylashgan:

Davlat	Avvalgi pozitsiyasi	Joriy pozitsiyasi
Rossiya	4	4
Ozarbajjon	5	5
Belarus	6	5
Armaniston	6	6
Qozog'iston	6	6
Turkmaniston	6	6
O'zbekiston	6	6
Qirg'iziston	7	7
Moldaviya	7	7
Tojikiston	7	7
Ukraina	7	7

Ko'rinib turganidek, so'nggi yilda MDH mamlakatlari orasida faqat bittasi – Belarus reytingda ko'tarila olgan. Unga ergashish maqsadida reytingni hisoblash uchun statistik bazani tayyorlash – mamlakatimizga XVF missiyasi tashrifini uyushtirish hamda statistik axborotni to'plash, umumlashtirish, ishlov berish va e'lon qilish xalqaro tajribasini tahlil qilishni rejalashtirmoqdamiz. Shuningdek reytingimizni qayta ko'rib chiqish uchun IHTTga a'zo mamlakatlarning eksport kredit agentliklari (EKA) bilan hamkorlikni faollashtirish zarur.

b) Jahon iqtisodiy forumining Global raqobatbardoshlik indeksi (*The Global Competitiveness Index*). 2004 yildan buyon tuziladi, bugungi kunda dunyodagi turli mamlakatlar raqobatbardoshligi ko'rsatkichlarining eng to'liq majmui sanaladi. 113 ta o'zgaruvchan ko'rsatkichni o'z ichiga oladi, ularning 2/3 qismi kompaniyalar rahbarlarini global so'rovdan o'tkazish natijalarini, 1/3 qismi

esa umumfoydalanishdagi manbalarni (statistik ma'lumotlar, tadqiqotlar natijalar va h.k.) aks ettiradi.

Bugungi kunda o'tkazilgan so'nggi tadqiqotlarga (The Global Competitiveness Report 2017–2018) ko'ra MDH mamlakatlari orasida reytingdag o'rinlar quyidagicha taqsimlangan:

Davlat	Reyting	Indeks
Ozarbajjon	35	4,7
Rossiya	38	4,6
Qozog'iston	57	4,3
Armaniston	73	4,2
Tojikiston	79	4,1
Ukraina	81	4,1
Moldaviya	89	4,0
Qirg'iziston	102	3,9
Belarus	–	–
O'zbekiston	–	–
Turkmaniston	–	–

Bu O'zbekiston umuman o'rin olmagan, to'plamdagi yagona tadqiqotdir. Shu sababli avval indeksga kirishga tayyorgarlik ko'riladi – indikatorlarni baholash ustubiyati o'rganiladi, bizda quyi baho olishi mumkin bo'lganlari aniqlanib, tuzuvchilar bilan aloqa o'rnatiladi. Navbatdagi bosqichda mamlakatimiz Kompaniyalar rahbarlari global so'rovida qatnashib, o'z bahosini oladi.

d) Jahon bankining «Biznes yuritish» (Doing Business) indeksi
Doing Business indeksidagi ko'rsatkichlarimizni ko'tarish uchun to'rtta yo'nalish bo'yicha chora-tadbirlar majmuini amalga oshirish taklif etilmoqda:

- korxonalarni ro'yxatdan o'tkazish jarayonini takomillashtirish;
- kredit olish imkonini oshirish;
- «Qurilish uchun ruxsatnoma olish», «Mol-mulkni ro'yxatdan o'tkazish», «Minoritar investorlarni himoya qilish» va «To'lovga noqobillikni hal etish» singari reytingning boshqa komponentlarini takomillashtirish;
- Jahon banki bilan hamkorlik qilish.

e) Iqtisodiy erkinlik indeksi (Index of Economic Freedom). 1999- yildan buyon iqtisodiy jarayonlarni o'rganish yakunlari bo'yicha har yili tuziladi. The Wall Street Journal gazetasi bilan hamkorlikda Meros jamg'armasi (The Heritage Foundation) tomonidan nashr etiladi.

Tadqiqotlar 10 ta nazorat ko'rsatkichi: mulk huquqi, korrupsiyadan xolilik, fiskal erkinlik, hukumat ishtiroki, tadbirkorlik erkinligi, mehnat erkinligi, monetar erkinlik, savdo erkinligi, investitsiya erkinligi va moliyaviy erkinlikka asoslanadi. Har biri bo'yicha 0 dan 100 ballgacha baho qo'yilib, shundan so'ng o'rtacha qiymat hisoblab chiqariladi.

Davlat	Reyting	Indeks
Qozog'iston	41	69,1
Armaniston	44	68,7
Ozarbajjon	67	64,3
Qirg'iziston	78	62,8
Moldaviya	105	58,4
Tojikiston	106	58,3
Rossiya	107	58,2
Belarus	108	58,1
Ukraina	150	51,9
O'zbekiston	152	51,5
Turkmaniston	174	41,9

Shu tariqa, Iqtisodiy erkinlik indeksi bo'yicha MDH doirasidagi to'rtta mamlakat o'rtacha erkin iqtisodiyotga (60 dan 70 ballgacha), oltitasi – ko'p jihatdan erkin bo'lmagan iqtisodiyotga (50 dan 60 ballgacha) kiradi, ular orasida bizning mamlakat ham bor va iqtisodiyoti erkin bo'lmagan bitta davlat (50 balldan past) mavjud.

Loyiha mualliflarining fikricha, tashkiliy-uslubiy, statistik va normativ-huquqiy bazani takomillashtirish vaziyatni o'nglash imkonini berishi kerak. Xususan, indeks tuzuvchilar bilan bevosita muzokaralar o'tkazish uchun O'zbekiston missiyasini yuborish, Iqtisodiy erkinlik indeksini oshirish maqsadida Xalqaro standartlarni implementatsiya qilish bo'yicha konsepsiya ishlab chiqish va uni amalga oshirish rejalashtirilmoqda.

II. Sud-huquq bloki

a) **Qonun ustuvorligi indeksi (The Rule of Law Index).** 2010- yildan buyon The World Justice Project xalqaro nohukumat tashkiloti uslubiyati bo'yicha muntazam (bir necha yilda bir marta) tuziladi.

Indeks kombinatsiyalangan ko'rsatkich bo'lib, ekspert manbalaridan va jamoatchilik fikrini so'rash orqali olingan ma'lumotlar asosida hisoblab chiqariladi. Jami 8 ta nazorat ko'rsatkichi: hokimiyat institutlari vakolatlarini cheklash, korrupsiyaning yo'qligi, tartib va xavfsizlik, asosiy huquqlar himoyasi,

hokimiyat institutlarining shaffofligi, qonunlarga rioya etish, fuqarolik sohasidagi odil sudlov va jinoyat sohasidagi odil sudlov baholanadi.

Bugungi kunda o'tkazilgan so'nggi tadqiqotda (The World Justice Project: The Rule of Law Index 2017) MDH mamlakatlari quyidagicha taqsimlandi:

Davlat	Reyting	Indeks
Qozog'iston	64	0,51
Belarus	65	0,51
Ukraina	77	0,50
Moldaviya	78	0,49
Qirg'iziston	82	0,47
Rossiya	89	0,47
O'zbekiston	91	0,46
Ozarbajjon	–	–
Armaniston	–	–
Tojikiston	–	–
Turkmaniston	–	–

b) Korrupsiyaga munosabat indeksi (The Corruption Perceptions Index). 1996-yildan buyon Transparency International xalqaro nohukumat tashkiloti uslubiyati bo'yicha har yili tuziladi. U umumfoydalaniladigan statistik ma'lumotlar va global so'rov natijalari kombinatsiyasidan iborat. Tekshirilayotgan mamlakatlar davlat sektoridagi korrupsiya darajasiga munosabati asosida 0 dan (eng yuqori korrupsiya darajasi) 100 gacha (eng quyi korrupsiya darajasi) shkala bo'yicha ranjirovka qilinadi.

So'nggi e'lon qilingan tadqiqotda (Transparency International: The Corruption Perceptions Index 2017) MDHga a'zo davlatlar ko'rsatkichlari quyidagicha bo'ldi:

Davlat	Reyting	indeks
Belarus	68	44
Armaniston	107	35
Qozog'iston	122	31
Moldaviya	122	31

Ozarbayjon	122	31
Ukraina	130	30
Qirg'iziston	135	29
Rossiya	135	29
O'zbekiston	157	22
Tojikiston	161	21
Turkmaniston	167	19

Sud-huquq blokining ikkala reytingida pozitsiyani oshirish bo'yicha umumiy xatti-harakatlar rejası tuzilgan. Unda quyidagilar nazarda tutilgan:

- tashkiliy-uslubiy bazani takomillashtirish;
- hokimiyat institutlarini demokratlashtirish;
- korrupsiyaga qarshi kurashish;
- asosiy huquqlarni himoyalash, tartib va xavfsizlikni ta'minlash;
- sud-huquq tizimida qonuniylikning yanada mustahkamlash.

III. Ijtimoiy-siyosiy blok

a) **Matbuot erkinligi jahon indeksi (Worldwide Press Freedom Index).** U 2001-yildan buyon milliy mass-media faoliyatidagi 43 ta asosiy ko'rsatkichlarni tekshirish asosida har yili tuziladi. «Chegara bilmas reportyorlar» («Reportyori bez granits») xalqaro nohukumat tashkiloti tomonidan nashr qilinadi.

Ushbu tashkilotning 2017-yildagi tadqiqoti ma'lumotlariga ko'ra MDH mamlakatlarida quyidagi manzara kuzatilmoqda:

Davlat	Reyting	Dinamika
Armaniston	79	-5
Moldaviya	80	-4
Qirg'iziston	89	-4
Ukraina	102	+5
Rossiya	148	0
Tojikiston	149	+1
Belarus	153	+4
Qozog'iston	157	+3
Ozarbayjon	162	+1
O'zbekiston	169	-3

Turkmaniston	178	0
--------------	-----	---

Audio-, video- va bosma materiallarni tarqatish miqyosini yanada kengaytirish; qo'shma media-loyihalarni amalga oshirish; xorijiy tillarda qisqa axborot materiallarini tezkor tayyorlash tizimini yaratish yuzaga kelgan vaziyatni o'zgartirishda yordam beradi. Xorijiy sotsiologik markazlar bilan hamkorlik o'rnatish, jurnalistikaga o'qitishning yangi dasturlarini joriy etishga ehtiyoj borligi ham qayd etildi;

b) Jahon mamlakatlarining demokratiya indeksi (The Democracy Index). Bu 2006-yildan buyon muntazam o'tkazilayotgan siyosiy jarayonlar global tadqiqotidir. Yakunlar bo'yicha reyting shakllantiriladi, uning uslubiati muallifi Britaniyadagi The Economist Intelligence Unit tadqiqot markazi (*Angliyadagi Economist jurnalining tahlil bo'linmasi*) hisoblanadi.

Reyting qisman ekspert baholariga va tegishli mamlakatlar aholisi orasida o'tkazilgan jamoatchilik fikri so'rovi natijalariga asoslangan. Saylov jarayoni va plyuralizm, hukumat faoliyati, siyosiy ishtirok, siyosiy madaniyat, fuqarolik erkinliklari toifalariga birlashtirilgan 60 ta asosiy ko'rsatkichdan shakllantiriladi. MDH mamlakatlarining joriy ko'rsatkichlari (Democracy Index 2017. Free speech under attack):

Davlat	Reytingdagi pozitsiyasi	O'rtacha qiymat
Moldaviya	78	5,74
Ukraina	83	5,69
Qirg'iziston	95	5,11
Armaniston	111	4,11
Rossiya	135	3,17
Belarus	138	3,13
Qozog'iston	141	3,06
Ozərbayjon	148	2,65
O'zbekiston	158	1,95
Tojikiston	159	1,93
Turkmaniston	162	1,72

MDH davlatlari bo'yicha demokratiyaning yuqori indeksi yaqin o'tmishda «rangli inqiloblar»ni boshidan kechirgan mamlakatlarga tegishlilikni kishini bezovta qiladi. Ushbu dalil bilan mamlakatning reytingdagi o'rni o'rtasida bog'liqlik

bo'lsa, tadqiqot siyosiy tusga ega bo'lib, vaziyatni xolisona baholamasligi ko'rinib qoladi.

Shunga qaramay, O'zbekiston demokratiyasi indeksini oshirish uchun reytingdagi barcha beshta toifa bo'yicha chora-tadbirlar «yo'l xaritasi» loyihasiga kiritilgan. Ular sirasiga, masalan, saylov to'g'risidagi qonunchilikka tuzatishlar kiritish, ayrim hujjatlar mohiyati va mazmunini jahon jamoatchiligiga ma'lum qilish va boshqalar kiradi;

d) BMT Rivojlanish dasturining Inson rivojlanishi indeksi. 1990- yildan buyon belgilanadi (2013- yilgacha – *Inson salohiyati rivojlanishi indeksi*). Uning doirasida uchta asosiy ijtimoiy omil: kutilayotgan yashash davomiyligi, ta'lim va yalpi milliy daromad bo'yicha ko'rsatkichlar baholanadi.

So'nggi e'lon qilingan tadqiqotlarga ko'ra (United Nations Development Programme: Human Development Index 2016) MDH mamlakatlari quyidagi ko'rsatkichlarga ega:

Davlat	Reytingdagi pozitsiyasi	IRI
Belarus	50	0.798
Rossiya	50	0.798
Qozog'iston	56	0.788
Ozarbajon	78	0.751
Ukraina	81	0.747
Armaniston	85	0.733
Moldaviya	107	0.693
Turkmaniston	109	0.688
O'zbekiston	114	0.675
Qirg'iziston	120	0.655
Tojikiston	129	0.624

IRIni oshirish bo'yicha ish rejasida – aholini ro'yxatga olishga tayyorgarlik (*avvalgi 1989- yilda o'tkazilgan*) va multi-indikator klaster tadqiqoti o'tkazish bor.

Ijoiy o'zgarishlar o'zini namoyon etmoqda. Amaldorlar so'zlarini real xatti-harakatlar bilan tasdiqlab qolmay, balki ishlar miqyosini ham ancha kengaytirmoqdalar. Misol uchun, avvalgi loyihalardan birida ham faqatgina bitta xalqaro reyting doirasida ancha katta maqsadlar belgilangan edi. Hozir esa ularning soni to'qqiztaga yetdi!

Biroq taqdim etilgan «yo'l xaritasi» loyihasi biroz qo'shimcha ishlov berishni taqozo etadi. Muallifning fikricha, mamlakatimiz har bir xalqaro reyting/indeks bo'yicha qanday maqsadlarga erishmoqchi ekanligini aniq

raqamlarda ko'rsatgan ma'qul. Shunda ayrim xatti-harakatlarning amalda bajarilishi bilan emas, balki ayni prognoz parametrlari bilan bog'langan muddatlarni ham ko'rsatish mumkin bo'ladi. Masalan: «dastlabki bosqichda O'zbekistonning Iqtisodiy erkinligi indeksini 8,5 bandga oshirib, 2018–2019 yillar davomida o'rtacha erkin iqtisodiyotga ega mamlakatlar guruhiga kirish» va h.k.

Bu, birinchidan, vazifalar va ularni ijro etish muddatlari haqida aniq tasavvurga ega bo'lish, ikkinchidan esa, mazkur yo'nalishda amalga oshirilayotgan ishni monitoring qilish samaradorligini yanada oshirish imkonini berar edi.

Jumladan, so'nggi to'rt yil mobaynida mamlakatimiz Meros jamg'armasining «Iqtisodiy erkinlik» indeksida 52 pog'onaga, Jahon bankining «Logistika samaradorligi» indeksida 19 pog'onaga, «Biznes yuritish» indeksida 18 pog'onaga ko'tarildi.

O'zbekiston Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining «Mamlakatlarga xos xatarni tasniflash» tizimidagi 6-guruh mamlakatlari qatoridan 5-guruh mamlakatlari qatoriga ko'tarildi.

Shu bilan birga, ayrim rahbarlar reytinglar bilan ishlashga yetarlicha e'tibor qaratmayotganligi va xalqaro tashkilotlar tomonidan o'tkazilayotgan so'rovlarda aksariyat islohotlar o'z aksini topmayotganligi oqibatida ustuvor xalqaro reyting va indekslarda O'zbekiston Respublikasi quyi pog'onalarda qolmoqda.

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va xalqaro maydondagi imidjini mustahkamlash, davlat organlari va tashkilotlarida xalqaro reyting va indekslar bilan ishlashning yangi mexanizmlarini joriy qilish, shuningdek, 2017 - 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida qabul qilingan 2020-yil 2-iyunda «O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy qilish to'g'risida»gi Prezident Farmoni ijrosini ta'minlash maqsadida turli nufuzli xalqaro reytinglardagi ko'rsatkichlarga ma'sul bo'lgan mutassadi vazirlik va idoralarga aniq topshiriqlar belgilab berilgan edi. Berilgan topshiriqlar natijasi ko'p kuttirmadi va Davlat statistika qo'mitasi, Markaziy bank, Moliya vazirligi va boshqa vazirlik hamda idoralar veb saytlarida barcha asosiy moliyaviy, ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar e'lon qilib borila boshlandi. Bugungi kunda qo'mita veb-saytida 20 ta bo'limda 279 ta jadval ko'rinishida 2 milliondan ziyod statistik ko'rsatkichlar to'plami joylashtirilgan.

2018-yildan boshlab Xalqaro valyuta jamg'armasining kengaytirilgan Ma'lumotlarni tarqatishning umumiy tizimidagi 24 ta yo'nalish bo'yicha 422 turdagi O'zbekiston respublikasining makroiqtisodiy, moliyaviy va ijtimoiy statistik ko'rsatkichlar to'plamlari e'lon qilinib bormoqda.

Xalqaro valyuta jamg'armasi talablari asosida O'zbekiston Respublikasi bo'yicha mavjud bo'lmagan to'lov balansi, xalqaro investitsiya pozitsiyasi, ichki va tashqi qarzlar hamda boshqa qator statistik ko'rsatkichlarni shakllantirish yo'lga qo'yildi.

Onalar va bolalar turmush tarziga oid dolzarb sotsial statistik ma'lumotlarni shakllantirish hamda e'lon qilish maqsadida YUNISEF tashkiloti bilan

hamkorlikda 2020-2021-yillarda «Multi indikator klaster kuzatuvlari»ni o'tkazish, ushbu maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 24-iyuldagi «2020-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasida multiindikator klaster kuzatuvlarini o'tkazish to'g'risida»gi qarori qabul qilindi. Bugungi kunda mazkur tadbirga tayyorgarlik jarayonlari amalga oshirilmoqda, asosiy tadbir shu yilning birinchi yarmida o'tkazilishi rejalashtirigan.

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 2015 - yilda qabul qilingan 2030 - yilgacha bo'lgan davrda Barqaror rivojlanish maqsadlariga qo'shilgan. Bu borada Vazirlar Mahkamasining 2018 - yil 20-oktyabrdagi qarori bilan 16 maqsad, 125 ta vazifa tasdiqlanib, ularning ijrosi doirasida 206 ta indikatorning shakllanishi va e'lon qilib borilishi belgilangan.

Davlat statistika qo'mitasi, vazirlik va idoralar bilan hamkorlikda ishlab chiqilib tasdiqlangan, 206 ta indikator to'liq xatlovdan o'tkazildi, 110 ta indikator bo'yicha metama'lumotlar ishlab chiqildi va tegishli veb-saytga joylashtirildi. Tasdiqlangan 206 ta indikatorlardan bugungi kunda mavjud bo'lgan 117 tasi bo'yicha statistik ma'lumotlar shakllantirilib, veb-saytda e'lon qilindi. Milliy barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish bo'yicha yillik to'plam o'zbek, rus va ingliz tillarida chop etildi hamda BMT taraqqiyot dasturi, YUNISEF, Jahon bankining mamlakatimizdagi vakolatxonalariga, BMTning Yevropa iqtisodiy komissiyasi, Yevropa Ittifoqi vakolatxonalariga taqdim etildi. Mazkur to'plam BMTning Evropa iqtisodiy komissiyasi veb-saytida Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi mamlakatlari orasida birinchi bo'lib e'lon qilindi.

Prezidentimizning 2019-yil 5-fevralda qabul qilingan Farmoni bilan mamlakatimizda aholini ro'yxatga olish tadbirini o'tkazish belgilandi. Ayni paytda bu boradagi huquqiy asoslar yaratilib o'tgan yilning 6 martidan «Aholini ro'yxatga olish to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni kuchga kirdi. Bundan tashqari, xalqaro darajadagi ochiqlikning asosiy mezonlaridan biri –ochiq ma'lumotlar milliy portali faoliyatini takomillashtirish bo'yicha ham tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda.

Natijada 60 dan ortiq davlat organlarining takliflari asosida 1473 ta ma'lumotni o'z ichiga olgan «Ochiq ma'lumotlar to'plami ro'yxati» yangilanib, tasdiqlandi va shu ro'yxat asosida ma'lumotlar muntazam yangilanib borilayotir. Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasining Ochiq ma'lumotlar portalida jami 10 mingdan ortiq ma'lumotlar to'plamlari 3 tilda (o'zbek, rus va ingliz tillarida) joylashtirilgan.

Bunday natijalar xalqaro tashkilotlar tomonidan ham munosib baholanayotir. Masalan, «Open data Inception» tashkilotining ma'lumotiga ko'ra, O'zbekiston 70 ta ochiq ma'lumot manbalari bilan ularning soni bo'yicha dunyo mamlakatlari orasida 6-o'rinni egallab turibdi. Yoki Londondagi Ochiq ma'lumotlar instituti (ODI) baholash tizimi bo'yicha «Kumush» (SILVER), Davlat statistika qo'mitasining rasmiy veb-sayti (stat.uz) eng yuqori - «Platina» (PLATINUM) darajaga erishgan.

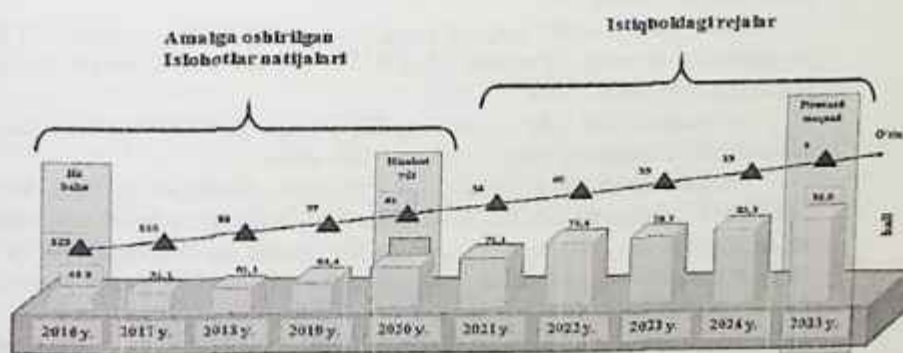
Birlashgan Millatlar Tashkilotining «Elektron hukumat kuzatuvlari 2020»da Ochiq davlat ma'lumotlari indeksi bo'yicha O'zbekiston eng yuqori (Very High OGD) ko'rsatkichga ega bo'lgan jahonning 41 ta mamlakati orasidan joy olgan.

Jami ushbu indeksda 193 ta mamlakat baholangan hamda O'zbekiston eng yuqori ball to'plagan.

Shuningdek, Ochiq ma'lumotlar reytingida (Open Data Inventory-ODIN) O'zbekiston Respublikasi 63 ball to'pladi va reytingda 125 ta pozitsiyaga ko'tarilib, dunyoda 44-o'rinni, Markaziy Osiyoda esa 1-o'rinni egalladi.

Yuqorida e'tirof etilgan tadbirlar samarasi Jahon bankining «Statistika salohiyati indeksi»da o'z aksini topdi va bugungi kunda mazkur indeks doirasida 3 ta yo'nalishdagi 25 ta indikatorning 20 tasi bo'yicha milliy axborot makonida va xalqaro tashkilotlarning axborot resurslarida statistik ma'lumotlar va ularning metodologik asoslari e'lon qilinishiga erishildi.

2020-yilning 3-avgustida «O'zbekiston Respublikasining milliy statistika tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Prezident qarori qabul qilinishi bilan milliy statistika tizimini taraqqiy toptirishning yangi bosqichiga qadam qo'yildi. Negaki, mazkur qaror bilan mamlakatimiz tarixida ilk bor statistika tizimini takomillashtirish bo'yicha ishlar uchun dasturilamal bo'lib xizmat qiluvchi 2020-2025-yillarda statistikani rivojlantirishning milliy strategiyasi tasdiqlandi. Strategiyada 6 ta yo'nalish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish belgilangan bo'lib, uni amaliyotga joriy etish maqsadida 200 dan ziyod tadbirlarni o'z ichiga oluvchi «Yo'l xaritasi» qabul qilindi. Shuningdek, qaror bilan strategiyani amalga oshirish barobarida, Jahon bankining «Statistika salohiyati indeksi»da mamlakat pozitsiyalarini yaxshilab borish borasida aniq tadbirlar belgilangan va

Statistika salohiyati indeksining o'sib borish dinamikasi

erishiladigan natijalar bo'yicha maqsadli ko'rsatkichlar tasdiqlangan.

Ta'kidlash joizki, so'nggi uch yil davomida amalga oshirilgan ishlar o'z samarasini ko'rsatdi-2020- yil yakuni bo'yicha mamlakatimiz jahon bankining «Statistika salohiyati indeksi»da maksimal 100 balldan 67,8 ballni (reja ijrosi

ta'minlandi) qo'lga kiritib, reytingda 61 o'rinni egalladi. Natijada reytingda 2016-yil hisobotiga nisbatan 62 pog'onaga, 2019- yil hisobotiga nisbatan esa 16 pog'onaga ko'tarilishga erishildi. Umumman 2021-2025-yillar davomida strategiya doirasida belgilangan chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali, O'zbekiston Jahon bankining «Statistika salohiyati indeksi»dagi ko'rsatkichlari bosqichma-bosqich yaxshilanib boriladi va 2025-yilga borib 94 ballni qo'lga kiritgan holda reytingda birinchi 10 talikda joy olishga erishildi.

Maqsadli ko'rsatkichlarga erishish uchun kelgusida quyidagi muhim yo'nalishlarda tadbirlarni amalga oshirish ko'zda tutilgan:

- 2021-yilda xalqaro tashkilotlar shu jumladan, BMT va Yevropa iqtisodiy komissiyasi tomonidan tavsiya etilgan «Rasmiy statistika to'g'risida»gi model qonuni talablari asosida «Rasmiy statistika to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonunini qabul qilish;

- Xalqaro tashkilotlar tavsiyalari va ilg'or xorijiy tajribalardan kelib chiqqan holda tizim faoliyatiga sifatni boshqarishning ilg'or tizimlarini (GSIM, GSBPM, GAMSO va NQAF) joriy etish;

- 2021-yil oxirigacha Multiindikator klaster kuzatuvlari (MIKS) natijalarini qo'mitaning rasmiy sayti va YUNISEFning axborot bazasida e'lon qilish;

- MDH Davlatlararo statistika qo'mitasi bilan hamkorlikda O'zbekistonning 2021-yil ma'lumotlari bo'yicha xalqaro taqqoslashlar dasturida ishtirokini ta'minlash natijalari asosida milliy valyutaning xarid qobiliyati paritetini aniqlash va e'lon qilish;

- iste'mol narxлари kuzatuvda qo'llaniladigan tovar va xizmatlar tasniflagichini xalqaro standartlarga to'liq muvofiqlashtirish maqsadida HVJ tomonidan tavsiya etilgan «Maqsadlar bo'yicha shaxsiy iste'mol tasniflagichi» talablarini joriy etish;

- 2022-yilda Xalqaro valyuta jamg'armasining kengaytirilgan Ma'lumotlarni tarqatishning umumiy tizimidan (k-MTUT) Ma'lumotlarni tarqatishning maxsus standartiga (MTMS) o'tish;

- ro'yxatga olish tadbiri (aholi, qishloq xo'jaligi va biznesni ro'yxatga olish) natijalarini qo'mitaning rasmiy saytida e'lon qilish;

- xalqaro tashkilotlar tomonidan tavsiya etiladigan maxsus kuzatuvlarni (YUNISEF-Multiindikator klaster kuzatuvlari, Xalqaro mehnat tashkiloti - ishchi kuchi kuzatuvlari, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti-Demografiya va sog'liqni saqlash kuzatuvlari) muntazam ravishda o'tkazish va natijalarini tegishli idoralar rasmiy saytlarida joylashtirib borish;

- veb-texnologiyalarga asoslangan holda hisobotlarni elektron shaklda onlayn tarzda qabul qilishning zamonaviy avtomatlashtirilgan axborot tizimi (e Stat-4.0)ni barcha turdagi statistik xisobotlar bo'yicha to'liq ishga tushirish;

- barcha turdagi tanlanma statistik kuzatuvlarni o'tkazish jarayonlariga CAPI, ya'ni maxsus qurilmalar-planshetlarni to'liq joriy etish;

- o'zgarishlar va erishilayotgan natijalar xususida, Jahon banki mutasaddilarini xabardor qilib borish.

Yuqoridagi rejalashtirilgan tadbirlar ijrosi, shak-shubhasiz, mamlakatimizda zamonaviy talablar va xalqaro standartlarga to'liq javob

beradigan, taraqqiy etgan ilg'or milliy statistika tizimini shakllantirishga va o'z navbatida, Jahon bankining "Statistika salohiyati indeksi"dagi ko'rsatkichlarimiz va shu asosda tuziladigan reytingdagi pozitsiyamiz yaxshilanib borishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, so'nggi yillarda «O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rnini yaxshilash hamda davlat organlari va tashkilotlarida ular bilan tizimli ishlashning yangi mexanizmini joriy etish» borasidagi davlat siyosati, huquqiy-normativ hujjatlarning qabul qilinishi, mazkur yo'nalishdagi ishlarning samaradorligiga to'siq bo'layotgan muammolarni bartaraf etish yuzasidan olib borilayotgan chora-tadbirlar keng ko'lamli bo'lib, birinchi navbatda respublikada olib borilayotgan islohotlarning natijasini jahon miqyosida e'tirof etishga qaratilgan bo'lsa, eng asosiysi bu harakatlar xalqning farovonligi va turmush tarzining yaxshilanishi hamda haq-huquqlarining himoya qilinishi tizimining yanada yuqori saviyaga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Bu jarayonda O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan islohotlar nafaqat ichki tartib-qoidalar, ya'ni tegishli hukumat organlari va nodavlat notijorat tashkilotlar tomonidan, balki jahonda tan olingan xalqaro reyting va indekslarning (mustaqil) identifikatorlaridagi reytinglari asosida baholanib boriladi.

Bu esa o'z navbatida O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuv jarayonini tezlashtirishga, dunyo miqyosida respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa sohalarida olib borilayotgan islohotlarni amaldagi natijalarini yaqqol ko'rsatishga xizmat qilib, rivojlangan davlatlarning respublikaga turli ko'rinishdagi investitsiyalar kiritish imkonini kuchaytiradi.

Texnologik usullar: «FSMU» usuli

(F)-Fikringizni bayon eting.

(S)-Fikringizni bayoniga biror sabab ko'rsating.

(M)-Ko'rsatilgan sababni tushuntiruvchi misol keltiring.

(U)-Fikringizni umumlashtiring

Ushbu usul tinglovchilarni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikriga boshqalarni ishonitirishga, oshkora bahslashishga, egallagan bilimlarni tahlil qilishga, ularni qay darajada egallaganini baholashga hamda tinglovchilarni bahslashish madaniyatiga o'rgatadi.

Nazorat savollari va topshiriqlar:

1. Harakatlar strategiyasining «Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosatni amalga oshirish» nechanchi ustuvor yo'nalishi hisoblanadi?
2. «2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi» davlat va jamiyatni rivojlantirishning qanday bosqichini boshlab berdi?
3. Xalqaro reyting va indekslar haqida ma'lumot bering.

4. O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rini yaxshilash borasidagi davlat siyosati, qabul qilingan huquqiy-normativ hujjatlar haqida nimalarni bilasiz?
5. O'zbekiston Respublikasining xalqaro reyting va indekslardagi o'rini oshirish uchun olib borilayotgan chora-tadbirlar natijasida qanday natijalarga erishish mumkin?
6. 2020- yil yakuni bo'yicha mamlakatimiz jahon bankining "Statistika salohiyati indeksi"da maksimal 100 balldan 67,8 ballni (reja ijrosi ta'minlandi) qo'lga kiritib, reytingda nechanchi o'rinni egalladi?
7. Nechanchi yilda «O'zbekiston Respublikasining milliy statistika tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Prezident qarori qabul qilindi?
8. O'zbekiston Respublikasining Ochiq ma'lumotlar portalida jami 10 mingdan ortiq ma'lumotlar to'plamlari necha tilda joylashtirilgan?
9. Nechanchi yillarga mo'ljallangan statistika tizimini takomillashtirish bo'yicha ishlar uchun dasturilamal bo'lib xizmat qiluvchi statistikani rivojlantirishning milliy strategiyasi tasdiqlandi?
10. O'zbekiston umuman o'rin olmagan indekslar qaysilar?

Asosiy tushuncha va atamalar:

Harakatlar strategiyasi, Davlat dasturi, iqtisodiy islohotlar, millatlararo totuvlik, xalqaro reyting, respublika Kengashi, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy jarayonlar, xalq, demokratik saylov, sud, hokimiyat, liberallashtirish, diniy konfessiyalar, monitoring, intellektual madaniy mulk, saylov kodeksi, bojxona kodeksi, tadbirkorlik, «Obod qishloq», «Obod mahalla», «Yoshlar kelajagimiz», «Besh ijobiy tashabbus».

GLOSSARIY

AVTONOMIYA - (yunon Autos – o'zim, nomos- qonun), muxtoriyat – mamlakat tarkibidagi biror hududning Konstitutsiya bilan kafolatlangan o'z-o'zini boshqarish huquqi.

AVTORITARIZM - (lot.auktoritas - hokimiyat) – davlatni idora qilish usuli. Avtoritarizm siyosiy hokimiyat hukmdor shaxsning yoki yetakchining siyosiy irodasi va qarorlari asosida amalga oshiriladi. Avtoritarizm siyosiy hokimiyat shakli sifatida avtokariya va diktatura bilan uyg'unlashib ketadi. Atama Frankfurt maktabi vakillari tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. Avtoritarizm haqiqiy demokratiyaning yo'qligini anglatadi.

AGRAR SIYOSAT- davlatning qishloq xo'jalik sohasidagi faoliyati bo'lib, u qishloq xo'jaligini, yer mulkchiligini va h. rivojlantirish yo'llari masalalarini hal qilishga qaratilgan iqtisodiy siyosatning bir turi.

AGROSANOAT INFRATUZILMASI – bevosita qishloq xo'jaligi va uning mahsulotlarini qayta ishlovchi sanoat korxonalariga xizmat ko'rsatuvchi sohalar.

AGROSANOAT MAJMUASI - qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish, saqlash, qayta ishlash va iste'molchilarga yetkazish bilan shug'ullanuvchi xo'jaliklar yaxlitligi.

AN'ANALAR - jamiyat hayoti turli sohalarining, moddiy va ma'naviy faoliyat shakllarining, kishilar o'rtasidagi aloqalar va munosabatlarning avlodlar-avlodga o'tishi, ajdodlar hayoti, belgilari va xususiyatlarining takrorlanish tarzi. An'analar xalqlarning tarixiy rivojlanishi jarayonida shakllanadi va sayqallanadi. Davr talabiga javob bergan an'analar unutilmaydi, avlodlarga meros bo'lib qoladi, xalq hayotining tarkibiy qismiga aylanadi.

ASR - (arab. - davr, vaqt) - yuz taqvim yili (kalendar yil)ga teng vaqt oralig'i; mas., XXI asr 2001 - yil 1-yanvardan 2100 - yil 31-dekabr gacha davrni o'z ichiga oladi.

BAYNALMILALCHILIK - (internatsionalizm; arabcha «baynalmilal» - millatlararo) - jahondagi barcha millat va elatlarning tengligi, hamjihatligi nazariyasi va amaliyoti. Xalqlar, millatlar, elatlar, davlatlar o'rtasidagi munosabatlarning har bir inson, har bir ijtimoiy guruh yoki tabaqaning manfaatlariga monandligiga erishish - umumbashariy vazifalardan biridir.

BARQARORLIK - (ijtimoiy jamiyatdagi) - tinchlik, osoyishtalik va ijtimoiy mehnat muhiti qat'iy, uzil-kesil hamda mustahkam o'rnatilgan muhim sharoit. Barqarorlik har qanday bunyodkorlik faoliyatining zamini va zaruriy shartidir. Insoniyatning shu kunlargaacha kechirgan tarixi - barqarorlik va beqarorlikdan (ya'ni sinfiy, harbiy, qabilaviy va guruhiy qarashlar, to'qnashuvlar, shafqatsiz urushlar sahifalaridan) tarkib topgan.

BOZOR IQTISODIYOTI - jamiyat taraqqiyotini tezlashtiruvchi iqtisodiy aloqalar majmui. Bozor iqtisodiyotining mohiyati shundan iboratki, u barcha jamiyat a'zolarini ishlab chiqarish va iste'mol orqali doimiy hamda to'xtovsiz musobaqaning ishtirokchilariga aylantiradi, shu boisdan bozor iqtisodiyoti ishlab chiqarishning kun sayin takomillashuviga, mahsulot sifatining yaxshilanib borishiga, miqdorining esa ko'payishiga sababchi bo'ladi. Bozor iqtisodiyoti xalqning, ommaning ijodiy va mehnat imkoniyatlarini yuzaga chiqarib, tadbirkorlik va ishbilarmonlikka yo'l ochadi, mulkka egalik qilish qoidalarini takomillashtiradi, unga turtki beradi. Bozor sharoitida talab va takliflarning miqdori va tarkibi bir-biriga muvofiq kelishi ta'minlanadi. Ishlab chiqarishning iste'molchi ustidan hukmronlik qilishiga chek qo'yiladi, buning uchun fan yutuqlari hayotga va ishlab chiqarishga tatbiq etiladi, texnikaviy va texnologik yangilanishning eng zamonaviy usullaridan foydalaniladi.

BOZOR IQTISODIYOTIGA BOSQICHMA-BOSQICH O'TISH - ma'muriy buyruqbozlikka asoslangan iqtisodiyotini, xo'jalik faoliyatining markazlashuvini yo'qotish, narxlar va tashqi iqtisodiy aloqalarni bosqichma-bosqich erkinlashtirish bilan bog'liq chora-tadbirlar asosida isloh qilish.

BOZOR INFRATUZILMASI - tovar va xizmatlarning ishlab chiqaruvchidan iste'molchiga yetkazib berilishini ta'minlashga qaratilgan tarmoqlar va faoliyat sohaları yig'indisidan iborat. Bozor infrastrukturasi rivojlanishi mablag'larning iqtisodiyotda aylanishining tezlashuviga, yangidan yaratilgan mahsulotlar realizatsiyasini tezroq amalga oshirilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Bozor infratuzilmasi vujudga kelishi bilan bozor munosabatlarining rivojlanishi, jamiyatda bozor iqtisodiyotining qaror topishiga qulay sharoit vujudga keladi.

VATAN – (arabcha «vatan»-ona yurt)-inson yashab turgan, unib o'sgan joy, hudud, ijtimoiy muhit, mamlakat. Insonning kindik qoni to'kilgan tuproq, uni kamol toptiradigan, hayotiga ma'no-mazmun baxsh etadigan tabarruk maskandir. U ajdodlardan avlodlarga qoladigan buyuk meros, eng aziz xotira.

VATANPARVARLIK – kishining o'zi tug'ilib o'sgan, kamol topgan joy, zamin, o'lkaga bo'lgan mehr-muhabbatini, munosabatlarini ifoda etadigan ijtimoiy va ma'naviy-axloqiy xislatlari, fazilatlaridir

VILOYAT- 1.Mamlakatning poytaxtdan yiroqdagi cheka o'lkasi; 2.Yirik ma'muriy-hududiy bo'linma.

VODIY- 1. Daryo bo'ylab cho'zilgan yoki tog'lar orasidagi keng tekislik; 2. Umuman ekin ekiladigan, obod yer.

VOHA-sahro bilan o'ralgan obod, suvli o'lka.

GEOSIYOSAT - davlatlar tashqi siyosatni amalga oshirishga geografik omillar (davlat egallab turgan hududning qulayligi yoki noqulayligi, katta yoki kichik ekanligi, dengizga yaqinligi, tuproqning serhosilligi, tog' va dasht-cho'llarning ko'p-kamligi va hokazolar) alohida urg'u berish. Geosiyosat nazariyasiga binoan, millat va davlatning tabiati, fe'l-atvori ularning geografik joylashganligiga bog'liq. Bu fikrlarni inkor etib bolmaydi. Ammo geosiyosat g'oyalardan foydalanib, XVIII-XIX asrlarda mustamlakachi davlatlar o'z bosqinchilik siyosatlarini amalga oshirdilar va geosiyosat nuqtayi nazaridan o'zlariga eng qulay sharoitlarni yaratishga harakat qildilar. XX asrda fashist Germaniyasi, Yaponiya va sovet mustabid davlati geopolitik ekspansiya siyosatini amalga oshirdi.

GERB –(pol. herb,nem. Erbe – meros so'zidan) – biron-bir mamlakat yoki hududning siyosiy va tarixiy xarakterdagi g'oyalari majmuasini, o'ziga xos tabiiy va xo'jalik xususiyatlari, tabaqaviy tafovutlarini, shaxs, urug' va b.ning shajaralarini ifodalovchi alohida ramziy belgi. Gerblar quyidagi tur va toifalarga bo'linadi: davlat Gerblari, shahar, viloyat, guberniya va boshqalarning Gerblari va h.z.

GIMN – (yunon. hymnos) – tantanavor qo'shiq, she'r. Yunonistonda davstlab afsonaviy xalq qahramonlari, xudolar sha'niga maqtovlar (hamdlar) tarzida vujudga kelgan. Keyinchalik shaxslar, davlatlar, voqea va hodisalarga ham bag'ishlangan Gimnlar paydo bo'lgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Davlat Gimni.

GLOBALASHUV (GLOBALIZATSIYA) – 1) davlatlar va mintaqalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning chuqurlashuvi, yagona umumjahon iqtisodiy, madaniy va axborot makonlarining shakllanishi bilan bog'liq bo'lgan jarayondir; 2) jahon xo'jaligining butun makonini qamrab oluvchi iqtisodiy munosabatlar yagona tarmog'ining tashkil topishi va rivojlanishi; 3) nisbatan yangi so'z bo'lib, dunyo miqyosida ro'y berayotgan turli-tuman jarayonlarni tavsiflash uchun qo'llaniladi. U jahon yaxlit bozor bo'lib borayotganini tavsiflaydi. Bu g'oyaga ko'ra insonlar orasida bir lahzada aloqa o'rnatish imkonini beradigan zamonaviy axborot uzatish texnologiyalarining qo'llanilishi natijasida vaqt va masofa qisqarmoqda; turli madaniyatlar bir-biri bilan aralashib ketmoqda va Shimol

madaniyatlari va qadriyatlari janubliklar tomonidan o'zlashtirib olinmoqda, biroq bir vaqtning o'zida etnik farqlar va tengsizliklar kuchaymoqda. Globallashuv g'oyasiga ko'ra yer sayyorasi alohida qit'alar yoki materiklar emas, balki yaxlit hisoblanadi va umumiy uyimiz deb qaraladi, Shunga ko'ra insoniyat ta'sirining ba'zi turlari manbadan uzoqdagi odamlar va muhitga salbiy ta'sir etish yoki butun sayyora uchun salbiy ta'sirga ega bo'lishi mumkin; 4) jahon iqtisodiyotining integratsiyalashuv, transmilliylashuv va baynalmillashuv jarayonlari.

DAVLAT-Hokimiyat organlari va siyosiy tashkilotlar tizimiga ega bo'lgan mamlakat. Jamiyatning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy sohalarini, ulardagi jarayonlarni shakllantiradigan, rivojlantiradigan, boshqaradigan va millatni taraqqiyotning yuqori bosqichiga o'sib o'tishini ta'minlaydigan siyosiy tashkilotidir.

DAVLATCHILIK - bosh siyosiy hokimiyat va unga bo'ysinuvchi boshqaruv tizimi bo'lib, bu tizim jamiyatning barcha, ya'ni siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarini o'z ichiga oladi. Davlatchilik azaliy va abadiy mavjudlik emas.

DEMOKRATIYA - (yunon. Demos - xalq, va ...kratiya) - fuqarolar erkinligi va tengligi qonunlarda mustahkamlangan, xalq hokimiyatchiligidan vosita va shakllari amalda o'rnatilgan va yuzaga chiqarilgan siyosiy tuzum. Demokratiya davlat bilan inson munosabatlarini belgilaydi. Demokratiyaning asosiy talablari: ko'pchilik hokimiyati, fuqarolar teng huquqliligi, ular huquq va erkinliklari himoyalanganligi, konstitutsiya va qonunlarning ustuvorligi, hokimiyatning bo'linish, davlat boshlig'i va vakolatli organlarning saylab qo'yilishi. Demokratiyaning bevosita Demokratiya (asosiy qarorlar yig'ilishlarda bevosita barcha fuqarolar tomonidan yoki referendumlar yo'li bilan qabul qilinadi) va vakillik Demokratiyasi (qarorlar saylab qo'yiladigan organlar tomonidan qabul qilinadi) shakllari bor. Kishilik jamiyati paydo bo'lganidan o'tkazilgan Demokratiyaning kurtaklari bor edi va u hozir eng taraqqiy etgan mamlakatlarda ham o'zining so'nggi cho'qqisiga erishgani yo'q.

DEMOKRATIYA - qadimiy yunon tilida «demos» - xalq va «kratos» - hokimiyat, ya'ni «xalq hokimiyati», - degan ma'noni anglatadi. Demokratiya shaxs bilan jamiyat, jamiyatda mavjud manfaatlar, munosabatlarning uyg'unligini, shaxs erkinligini ta'minlovchi va uni tartibga soluvchi omildir. Umuman, barchaning manfaatlari yo'lida ko'pchilikning hokimiyati va ozchilikning irodasini hurmat qilish.

DIN - (arabcha «din»-e'tiqod, ishonch)- ijtimoiy hayotni, voqelikni, uning hodisalarini o'ziga xos tarzda in'ikos ettiruvchi ijtimoiy ong shakllaridan biri. Din ibtidoiy jamoa tuzumi davrida vujudga kelgan va o'sha davrda yashagan insonlarning dunyoqarashini aks ettirgan. Din dunyo, inson, mavjudotlarning kelib chiqishini, hayotning mazmuni va ma'nosi, insonning yashashdan maqsadlari kabi savollarga o'zicha javob beruvchi dunyoqarash shakli bo'lib kelgan. Hozirgi davrda ham insoniyatning talay qismi uchun din ushbu vazifani bajarib kelmoqda.

DIKTATURA- (lot. diktatura - cheklanmagan hokimiyat) - davlat hokimiyatini nodemokratik usullar bilan amalga oshirish tizimini ifodalovchi tushuncha, avtoritar yoki totalitar rejim. Diktaturaga asoslangan siyosiy rejimda hokimiyat bir shaxs - diktator yoki bir necha shaxslarning qo'lida markazlashadi, siyosatda

zo'rovonlik va terror kuchayadi. Diktatura o'rnatilganligi diktatorlik hokimiyatining cheklanmaganligi va nazoratsizligi, konstitutsiya e'lon qilgan demokratik huquqlar va erkinliklar toptalishi, vakillik organlarining huquqlari cheklanishi bilan ajralib turadi. Hokimiyat to'g'ridan-to'g'ri zo'rovonlikka tayanadi. Odatda, yirik ijtimoiy guruhlar Diktaturani ifoda etuvchi kuch sifatida namoyon bo'lsada, u bir shaxs yoki bir guruh shaxslarda mujassamlashadi (qadimgi Rimda harbiy boshliqlar Diktaturasi va triumviratlar, mutloq monarxlar, hozirgi avtoritar tuzumlar, xuntalar va h.k.). biron – bir davlatda Diktatura o'rnatilishi, odatda, ichki o'zaro kurash g'oyat keskin tus olgan davrlar bilan bog'liq bo'lgan (mas., Ispaniyada Franko Diktaturasi, natsistlar Germaniyasida fashistlar Diktaturasi, sobiq sho'rolar davrida Stalin Diktaturasi va b.).

YORDAMCHI TARIX FANLARI –tarixiy manbalarning ma'lum bir turlari yoki ularning alohida shakllari va tarkibini o'rganuvchi fanlar (gencologiya, geraldika, diplomatika, tarixiy metrologiya, numizmatika, paleografiya, sfragistika, xronologiya, epigrafika va b.).

JADID-jadidchilik tarafdori, jadidchilik harakatining qatnashchisi. Usuli jadid eski maktabdagi tartib va o'qitish usullari o'miga jadidlar joriy qilgan yangi tartib va ta'lim-tarbiya usulini joriy qilgan; bu usul jumladan, xat-savod chiqarishda hijl tizimi o'miga tovush tizimini kiritgan.

JADID MAKTABLARI - eski musulmon diniy maktablarini isloh qilib, yangicha usulda ta'lim bergan va jadidchilik g'oyalarini ilgari surgan maktablar. Bu maktablarda diniy darslar bilan bir qatorda dunyoviy ilmlar ham o'qitilar edi. Bunday maktablar dastlab 1893 yili Samarqandda, so'ng Farg'ona vodiysida, Toshkentda mahalliy o'zbek boylarining paxta zavodlari qoshida ochilgan.

ISLOM- dunyoda eng ko'p tarqalgan dinlardan biri bo'lib, unga e'tiqodda bo'lganlar musulmonlar deb ataladi. Islom dini yagona xudo-Oллоhga e'tiqod qiladi.

IJTIMOIIY SIYOSAT–1) daromadlarni taqsimlashda iqtisodiyot qatnashuvchilari o'rtasida tengsizlik natijasida vujudga keladigan ziddiyatlarni bartaraf etishga qaratilgan davlatning chora-tadbirlaridan iborat; 2) bu davlatning daromadlar taqsimotidagi tengsizlikni iqtisodiyot qatnashuvchilari o'rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf qilishga yo'naltirilgan siyosat; 3) davlatning daromadlar taqsimotidagi tengsizlikni yumshatishga va bozor iqtisodiyoti qatnashuvchilari o'rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etishga qaratilgan tadbirlari.

IJTIMOIIY TARAQQIIYOT- 1) jamiyat (individlari emas), balki barcha a'zolari)ning taraqqiyoti; 2) jamiyat sohalaridan biri (ijtimoiy-iqtisodiy birlikning bir tomoni) taraqqiyoti.

IMPERIYA– (lat.Imperium - hokimiyat) – 1) imperator boshqargan monarxiya davlatning nomi; ba'zi qadimgi zamon (Rim imperiyasi), o'rta asr ("Muqaddas Rim imperiyasi") yirik monarxiya davlatlari ham imperiya deb atalgan. Podsho Rossiya Pyotr I davri(1721)dan Romanovlar hokimiyati ag'darilguniga qadar (1917), Fransiya Napoleon I (I-imperiya) va Napoleon III(2-imperiya) davrida, Avstriya 1804-1914-yillarda (1868 yildan Avstriya-Vengriya), Germaniya (1871-yildan 1918 - yil inqilobiga qadar) imperiya bo'lgan; 2) mustamlakalari bo'lgan

yirik davlatlar. Masalan, Buyuk Britaniya dominion va mustamlakalari bilan birga Britaniya imperiyasini tashkil etgan.

INAUGURATSIYA – (lot. inaugro - bag'ishlayman) – davlat boshlig'ining shu oliy lavozimni bajarishga kirishishi munosabati bilan o'tkaziladigan tantanali marosim.

INTEGRATSIYA – (lot. integratio, integer – butun so'zidan olingan) – biror-bir qism va elementlarni bir butunga birlashtirish, iqtisodda xo'jalik hayotini internatsionalizatsiyalashning oliy formasi bo'lib, bunga xalqaro mehnat taqsimotini chuqurlashtirish obyektiv ravishda sabab bo'ladi. U turli mamlakatlarning o'zaro yaqinlashuvida va ularning korxonalari, tarmoqlari va hatto milliy iqtisodning yagona xo'jalik organizmiga birlashuvida ifodalanadi hamda bu jarayonni tartibga solib turuvchi iqtisodiy siyosatdir.

INNOVATSIYA LOYIHALARI - bunday loyihalarning asosiy maqsadi, yangi texnologiyalar, nau-xay va korxonalarining rivojlanishini ta'minlab beruvchi boshqa ishlab chiqish va boshqalardan iborat.

INNOVATSION SIYOSAT- mahalliy mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirish, barqaror, iqtisodiy o'sishni ta'minlash, aholining turmush sifati va darajasini oshirish, texnologik va ekologik xavfsizligini ta'minlash uchun innovatsion faoliyat ustuvorliklarini tan olishdan kelib shakllantiriladi va amalga oshiriladi.

INSON OMILI-ishlab chiqarish, uni rivojlantirish va takomillashtirish bo'yicha mehnatkashlarning ko'p qirrali faoliyati inson ishlab chiqarish vositalarini yaratadi va jonlantiradi, ularni ishlab chiqaruvchi kuchlarning elementiga aylantiradi. Shu bilan bir qatorda jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchidir. Ayni paytda inson ishlab chiqaruvchi munosabatlarning va barcha ijtimoiy munosabatlarning subyektidir. Ko'pgina omillar, ayniqsa, fan texnika taraqqiyoti ta'sirida insonning o'zi ham takomillashib boradi va ishlab chiqarishning birdan-bir maqsadi sifatida har doim bosh omil bo'lib xizmat qiladi.

INSONPARVARLIK – («inson»-arabcha; «parvar»- fors-tojikcha; «lik» - o'zbekcha – kishiga g'amxo'rlik, gumanizm)-odamzodning qadri, uning erkinligi, qobiliyatlari har tomonlama namoyon bo'lishi uchun kurashish, insonning baxt-saodati, teng huquqliligi, adolatli hayotini ta'min etishga intilish, insoniylikning barcha tamoyillari yuzaga chiqishiga shart-sharoitlar yaratish ma'nosini anglatadi.

IRODA – arabcha so'z bo'lib, lug'aviy jihatdan xohish, istak, maqsad ma'nolarini bildiradi. O'zini tuta bilishlik, dadillik, qat'iylik, chidam, toqat, izchillik va shu kabi fazilatlar irodaning muhim sifatlaridir.

INSON HUQUQLARI - har bir insonning huquqlar va imtiyozlari ta'minlash. BMT inson huquqlari Deklaratsiyasi 1948 - yilda qabul qilingan. U insonlar yashash, erkinlik va o'qish huquqiga ega ekanligini, barcha millatlar teng ekanligini va qonun oldida barcha barobar ekanligini e'lon qildi.

INSON KAPITALI - shaxsning ma'lumoti, kasb mahorati, tajribasi, sog'lig'i bilan bog'liq bo'lgan qobiliyatlari majmui.

IQTISODIY ISLOHOTLAR - iqtisodiy munosabatlarda tub yoki qisman o'zgarishlarni amalga oshirishga mo'ljallangan tadbirlar.

IQTISODIY JARAYONLAR - kishilarning inson sifatida yashamoqlari uchun zarur bo'lgan ehtiyojlarni qondirish maqsadida yashash vositalarini, ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol qilish faoliyatlarining namoyon bolishi.

IQTISODIY MANFAAT-1) bu iqtisodiy ehtiyojlarni aks etish shakli; 2) bu iqtisodiy ehtiyojlarni namoyon etish shaklidir.

ISTIQLOL – o'zaro hurmat, bir-birini tan olish, bir-birini qadrlash asosida mamlakat fuqarolari, o'zaro munosabatida ham, jahon davlatlari o'rtasidagi aloqalarda ham ana shu umuminsoniy qadriyatlarga tayanish, ana shu umumiy mezonlar asosida yashash demakdir. Mustaqillik – jamiyatdan ajralmagan holda dunyo muammolari va o'z taqdiri bilan bog'liq bo'lgan istiqbol haqida o'ylashdir. Istiqlol – erkin dunyoqarash, erkin tafakkurga suyanib yashash salohiyatidir.

KADRLAR DESANTI – Respublikaning o'zida ko'plab malakali va salohiyatli kadrlar bo'lishiga qaramasdan, sobiq Markaz 80-yillarda SSSRning turli mintaqalaridan O'zbekistonga ishini bilmaydigan, faqat bu yerdagi imkoniyatlardan foydalanib, davru davron surishni o'ylaydigan odamlarni yubordi. Ular xalqimiz o'rtasida «desantchi»lar, deb nom oldi

KOMIL INSON – dunyoviy va diniy bilimlarning ilg'or namoyondalari qarashlariga ko'ra insondagi komillik aqliy, ma'naviy, ruhiy, axloqiy yetuklik bo'lib, komillikka erishishning yo'li – ilmu ma'rifatga, fazlu kamol kasb etishga, salbiy xislatlar, nuqsonlardan xalos bo'lishga va o'zgalarga yordam berishga intilishdir.

KOALITSIYA– (lot. coalition - ittifoq) – 1) xalqaro munosabatlarning ayrim masalalarida birgalikda ish ko'rish haqida o'zaro ahdlashgan davlatlarning siyosiy yoki harbiy ittifoqi (mas., davlatlarning 2-jahon urushidagi gilderchilarga qarshi koalitsiyasi), 2) bir necha siyosiy partiyalarning shu partiyalar vakillaridan iborat hukumat tuzish to'g'risidagi kelishuvi. 3) 2001 yil 11-sentyabr voqealaridan keyin Afg'onistondagi tolibonlarga qarshi AQSH boshchiligidagi tuzilgan koalitsiya, unda O'zbekiston Respublikasi ham ishtirok etgan.

KONSTITUTSIYA– (lot. constitutio – tuzilish, tuzuk) – davlatning asosiy qonuni. U davlat tuzilishini, hokimiyat va boshqaruv organlari tizimini, ularning vakolati hamda shakllantirilish tartibi, saylov tizimi, fuqarolarning huquq va erkinliklari, shuningdek, sud tizimini belgilab beradi. Konstitutsiya barcha joriy qonunlarning asosi hisoblanadi. Davlat faoliyatining turli sohalarida Konstitutsiyaga rioya qilinishini nazorat etish oliy sud yoki Konstitutsiyaviy sud zimmasiga yuklanadi. Konstitutsiya atamasi qad.Rimdayoq bor edi(imperator Konstitutsiyasi deb atalgan qonun). Yevropadagi tarixiy taraqqiyot hozirgi kunda amalda bo'lgan Konstitutsiyalarning 2 guruhini vujudga keltirdi. 1-guruh – hozirgi zamon sharoitlaridan keskin farq qiluvchi sharoitlarda qabul qilingan eski Konstitutsiyalar. Bu xildagi Konstitutsiyalarga 1787-yilgi AQSH Konstitutsiyasi, 1831 yilgi Belgiya Konstitutsiyasi, 1874 yilgi Shveytsariya Konstitutsiyasi misol bo'la oladi. 2-guruhga XX asrning 2-yarmida qabul qilingan "yangi avlod" Konstitutsiyalari kiradi. Ular dastlabki Konstitutsiyalardan huquq va erkinliklar institutining, Konstitutsiyaning himoya qilish mexanizmlari va ijtimoiy

muammolariga murojaat etish mexanizmlarining kengayishi natijasida konstitutsiyaviy tartibga solish hajmining ko'payishi bilan farq qiladi.

MADANIY MEROS- o'tmish davrlardan insoniyatga qolgan moddiy va ma'naviy madaniyat boyliklari mavjud.

MADANIYAT – (arabcha «madina» - so'zidan olingan bo'lib, ma'nosi shahar degani. «Madaniyat» shahar turmush tarzini bildiradi. Shahar aholisining turmush tarzi patriarxal, qabilaviy hayot kechirayotgan badaviy arablar umrguzoronligidan yuqori bo'lgani bois madaniyat yuqori saviyadagi hayotni bildiradi. Madaniyatning yuqori darajasi "tamaddun" – sivilizatsiyani bildiradi.

MAFKURA – (arabcha «mafkura» – fikrlar, nuqtayi nazarlar va e'tiqodlar tizimi, majmui) muayyan bir ijtimoiy guruh yoki millatning tub manfaatlarini nazariy asoslovchi va himoya qiluvchi falsafiy, siyosiy, huquqiy, axloqiy, diniy, go'zallikka doir, badiiy qarashlarning butun bir tizimi.

MA'NAVIYAT – (arabcha «ma'naviyat»-ma'nolar majmui)-kishilarning falsafiy, huquqiy, estetik, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlari va tushunchalari majmui. Ma'naviyat mafkura, tafakkur tushunchalariga yaqin va ular bir-birlarini taqazo etadi.

MILLAT – (arabcha «millat» - xalq) – kishilarning yagona tilda so'zlashishi, yaxlit hududda istiqomat qilishi, mushtarak iqtisodiy hayot kechirishi, umumiy madaniyat va ruhiyatga ega bo'lishi asosida tarixan tashkil topgan barqaror birligi.

MILLIY ONG – har bir millat yoki elatning bevosita uzoq tarixiy etnogenez davri, turmush tarzi, iqtisodiy ishlab chiqarish usuli, diniy e'tiqodlari, madaniyati, boshqa xalqlarning bevosita ta'siri tufayli shakllangan dunyoqarashi, iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy va madaniy-ma'naviy sohalarida faollik darajasi.

MILLIY O'Z - O'ZINI ANGLASH - har bir millat (elat)ning o'zini haqiqiy mavjud subyekt, muayyan moddiy va ma'naviy boyliklarni ifodalovchi ekanligini, yagona til, urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar va davlatga mansubligini, manfaatlar hamda ehtiyojlar umumiylikini tushunib yetishiga milliy o'z-o'zini anglash deyiladi.

MODERNIZATSIYALASH - (fransuzcha «moderne» - eng yangi zamonaviy) – biror narsani yangilash, unga zamonaviy tus berish, uni zamonaviy talablarga muvofiq o'zgartirish. Modernizatsiyalashda mashina apparat, turli texnologik qurilmalar, muhim kashfiyotlar texnika taraqqiyoti talablariga muvofiq qayta ishlanadi.

MARKETING XIZMATI - marketing faoliyatini amalga oshiruvchi boshqarishning tuzilma shakli. Korxonani boshqarishdagi muhim funksional bo'g'in bo'lib, u boshqa xizmatlar, bo'linmalar (ishlab chiqarish, moliyaviy, texnologik va h.k) bilan hamkorlikda bozor talabini qondirish va shu asosda foyda olishga yo'naltirilgan yagona integratsion jarayonni tuzadi.

MASOFAVIY TA'LIM(1) o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri, shaxsiy aloqasiz "masofadan o'qitish" imkonini yaratib beruvchi zamonaviy axborot telekommunikatsion texnologiyalardan foydalanishga asoslangan o'qitish jarayonini amalga oshirishning yangi uslubi. 2) bu asosiy ishdan uzilmagan holda ta'lim muassasasidan masofada ta'lim va kasb-xunar dasturlarini o'zlashtirishdir.

Masofaviy ta'lim zamonaviy axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya vositalaridan foydalanishga asoslanadi.

MUSTAQILLIK - davlatning ichki va tashqi ishlarida boshqa davlatlarga qaram bo'lmay faoliyat ko'rsatishi. Mustaqillik tamoyillariga rioya etish davlatlararo o'zaro munosabatlarda yetakchi, hukmron qoidadir. Har bir davlatning mustaqilligini tan olish - o'zaro tinch-totuv yashashning prinsiplaridan biri. U BMT Ustavi va xalqaro shartnoma va deklaratsiyalarda mustahkamlab qo'yilgan.

PALEOGRAFIYA - qadimgi qo'lyozmalar yozuvini va ularning tashqi ko'rinishini o'rganadigan fan.

PUL KREDITI SIYOSATI - davlat tomonidan iqtisodiy o'sishni ta'minlash maqsadida pul muomalasini tashkil etish barqarorligi uchun amalga oshiriladigan barcha chora tadbirlar majmui.

PROGRESS - (lotincha progressus - oldinga harakatlanish) - rivojlanishning quyidan yuqoriga boradigan yo'nalishi. Progress tushunchasi butun bir sistemaga, uning ayrim elementlariga nisbatan ham qo'llaniladi. Progress regresning aksi. "Progress" tushunchasi dastlab, asosan, jamiyat tarixiga nisbatan qo'llanilgan. Qadimgi dunyoda ko'pchilik olimlar jamiyat tarixini voqealarning shunchaki oddiy takrorlanishi, davra bo'ylab (Platon, Aristotel), hatto "oltin davr"dan quyiga qarab harakatdan iborat deb bilganlar. Uyg'onish davrida ijtimoiy munosabatlar va fanning nisbatan tez rivojlanishi bilan Progressning ilm sohasida mavjudligi haqida fikrlar mavjud bo'la boshladi (F.Bekon, R.Dekart). Keyinchalik progress tushunchasi ijtimoiy munosabatlarga nisbatan ham tatbiq etila boshlandi.

PROFILAKTIKA - turli xil xavflar, ya'ni texnogen, epidemologik, tibbiy, diniy-ekstremistik tahdidlardan odamlarni muhofaza etish choralarini ko'rish, ekstremistik, ya'ni yot g'oyalardan muhofazalanishning eng samarali choralaridan biri - bu odamlarning bandligini kafolatli ta'minlash, dunyoqarashini boyitib o'zgartirish, hamkorlik qilish, pozitiv baholovchilik fazilatini shakllantirish orqali ularni ijtimoiy foydali hayotga integratsiya qilishdir.

PORTAL - lotincha "eshik", "darvoza" degan ma'nolarni ifoda etadi. Yana bir ma'nosi - yopiqlik emas, hamisha ochiqlik ma'nosini, ya'ni ochiq turuvchi eshiklar ma'nosini ham anglatadi. Shuningdek, "portal" so'zi Vatanimizda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlarning hozirgi davrida aholining muammolari, ariza va shikoyatlari, taklif va murojaatlarini doimiy ravishda qabul qilib oluvchi hamda munosabat bildiruvchi muassasa ma'nosini ham bildiradi. Portal so'zi, xalqimiz ma'naviyati, muloqot tizimida adolatni muqarrar o'rnatishga qodir bo'lgan qadrlil atamaga aylandi.

OMMAVIY MADANIYAT - hozirgi globallashuv davrida insoniyatga, ayniqsa yoshlarga ma'naviy va axloqiy tubanlik illatlarini o'zida mujassamlashtirgan, axloqiy buzuvchilik va zo'ravonlik, individualizm, egotsentrizm g'oyalari tarqatish va shuning hisobidan boylik orttirishga qaratilgan «ommaviy madaniyat» tahdid solmoqda. «Ommaviy madaniyat» - xalqning o'zligi va madaniyatini yo'qotishga, uni xalqni xalq, millatni millat qilib turgan asoslardan, ya'ni ming yilliklar mobaynida shakllanib, rivojlanib kelayotgan madaniy, ma'naviy, ma'rifiy, axloqiy va ruhiy an'analar, qadriyatlar hamda tamoyillardan begonalashtirishga qaratilgan xurujdir.

RESPUBLIKA – (Lotincha “res” - ish va “publikus” - ijtimoiy: umumxalq ishi) davlatni boshqarishning asosiy shakllaridan biri. Boshqarishning respublika shakli oʻrnatilgan mamlakatlarda davlat hokimiyatining oliy organlari muayyan muddatga saylanib qoʻyiladi.

Tarixda respublikaning har xil turlari boʻlgan. Qadimgi Yunoniston va oʻrta asrlar davridayoq, ayrim davlatlar, boshqarish shakliga koʻra, aristokratik yoki demokratik respublika shaklida boʻlganlar. Hozirgi davrda respublikaning uchta asosiy turi mavjud. Prezidentlik respublikasi (AQSH, Argentina, Braziliya, Keniya, Venesuela, Gvatemala, Zambiya, Kolumbiya, Meksika, Paragvay, Peru, Salvador) ning oʻziga xos xususiyatlari: unchalik rivojlanmagan yoki rivojlanmagan koʻppartiyaviylik tizimining tarkib topganligi: prezident bir vaqtining oʻzida davlat va hukumat boshligʻi ekanligi: prezidentning bevosita xalq yoki maxsus tashkil etilgan kollegial organ tomonidan saylanishi: prezidentning parlamentdan mustaqilligi: bosh vazir lavozimining yoʻqligi; hukumatning prezident tomonidan tuzilishi.

Parlamentar respublikasida (Germaniya, Italiya, Hindiston, Avstriya, Albaniya, Bangladesh, Isroil, Polsha, Ruminiya, Turkiya) koʻppartiyaviylik tizim rivojangan boʻlib, mamlakat aholisi davlat hokimiyatining oliy qonun chiqaruvchi organi – parlament deputatlarini muayyan muddatga saylaydi: parlament saylovlarida gʻalaba qozongan partiya rahbarlari hukumatni tuzadilar, agar hech bir partiya vakillari parlamentda koʻpchilik oʻrinlarni ololmasa, koalitsion (aralash) hukumat tashkil qilinadi: davlat boshligʻi prezident parlament tomonidan saylanadi: hukumat boshligʻi bosh vazir boʻlib, real hokimiyat uning qoʻlida toʻplanadi: hukumat parlament oldida javob beradi; hukumat tarkibini parlament belgilaydi, hukumat qarorlariga oʻz taʼsirini koʻrsatadi, butun hukumatini yoki uning ayrim aʼzolarini isteʼfoga joʻnatadi.

Aralash respublikada (Frantsiya, Rossiya) prezidentlik va parlamentar respublikalarning asosiy xususiyatlari birgalashib oʻz aksini topadi. Uning xususiyatlaridan biri shundaki, prezident bilan hukumat oʻrtasida toʻgʻrisida toʻgʻri yuridik aloqa zaifdir. Prezident bevosita xalq tomonidan muayyan muddatga saylanadi. U bevosita hukumatga rahbarlik qilmaydi. Hukumatni bosh vazir boshqaradi. Parlament va hukumat oʻrtasida kelishtirib boʻlmaydigan nizo kelib chiqqanda, prezident konstitutsiyaga binoan, parlamentni yoki uning quyi palatasini tarqatib yuborish huquqiga ega. Qonun bilan belgilangan muddat oʻtgandan soʻng, xalq tomonidan saylangan hokimiyat organlarining vakolati tugatiladi va ularga qaytadan saylov oʻtkaziladi.

Oʻzbekistonda ijodiy ravishda respublikaviy boshqarishning shunday shakli tanlab olindiki, u Prezident respublikasi, parlamentar respublika va aralash respublikaga xos tomonlar va jihatlarini oʻzida mujasamlashtiradi. Bu mustaqil Oʻzbekistonni hozirgi zamonning murakkab vaziyatida talab darajasida boshqarish imkoniyatini beradi.

REGISTON- Oʻrta Sharq shaharlaridagi maydon. Samarqand va Buxorodagi registonlar shahar arxitekturasida tutgan oʻrni va tarixiy ahamiyati bilan ajralib turadi. Ayniqsa, Samarqanddagi Registon ansambli yirik meʼmorchilik inshooti sifatida hozirgi kungacha butun dunyoga mashhur.

SO'M- O'zbekistondagi pul birligi nomi

STRATEGIYA - ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning bosh yunalishi, barcha sa'y-harakatlarning poydevori, davlat va jamiyat hayotidagi tub burilish davri uchun xos bo'lgan boshkaruv san'ati mazmunini ifoda etadi. Strategiyaning bugungi kun uchun xos bo'lgan ma'nosi hozirgi murakkab davrda O'zbekistonning erkin va farovon davlat bo'lishiga erishish, odamlar hayotini tubdan yaxshilash, baxtli turmushini, kafolatli tinchligini ta'minlash, har bir insonning ertangi kuniga bo'lgan ishonchini mustahkamlashdan iborat.

SUVERENITET - (fransuzcha «souverainite» - mustaqillik; oliy hokimiyat) - quyidagi mazmunlarda ishlatiladi: 1. Davlat suvereniteti-hozirgi davlatshunoslik fanida davlatning ichki va tashqi siyosatdagi to'la mustaqilligi sifatida talqin qilinadi. 2. Xalq suvereniteti xalqning to'la hukmronligi, xalq hokimiyati, xalq boshqaruvi ma'nolarini anglatadi.

TADBIRKORLIK- bu muayyan ijtimoiy-iqtisodiy natijaga erishish maqsadida tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish va ayirboshlashni tashkil etish bo'yicha mulkdorlarning yoki ular vakillarining ongli va maqsadli iqtisodiy faoliyatidir.

TADRIJIY - tadrijan (arab tilidan olingan) izchillik, asta - sekinlik bilan.

TARBIYA - ta'lim tizimining tarkibiy qismi bo'lib, 1. Yangi (yosh) avlodga katta avlodning ijtimoiy - tarixiy tajribasini singdirish orqali uning rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy vazifa. 2. Ijtimoiy institutlar ta'siri ostida insonning shaxsiy va ma'naviy dunyosini shakllantirish, rivojlantirish, boyitish va takomillashtirib borishning aniq maqsadga yo'naltirilgan, tizimlashtirilgan ongli jarayoni.

TARIX - 1. Tabiat va jamiyatdagi har qanday rivojlanish jarayoni. Masalan, Koinot tarixi, Yer tarixi, fanlar tarixi va boshqalar tushuniladi. 2. Insoniyatning o'tmishi va taraqqiyoti, jamiyatlar, davlatlar, tuzumlar, sivilizatsiyalarning vujudga kelishi, rivojlanishi hamda inqirozi jarayonini o'rganuvchi fan.

TARIX FANI - xalqning o'tmishdagi hayoti, qanday voqea-hodislarni boshdan kechirganligi, insonlar hayoti qanday va nima uchun o'zgarib borganligi, etnik shakllanishi, davlatchiligi, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy hayoti, turmush tarzi hamda hozirgi rivojlanish darajasiga qanday erishganligini o'rgatadi. Ya'ni, xalqning o'tmishi, hoziri va kelajagiga yagona tarixiy jarayon sifatida yondashib, o'tmish hozirgi zamonnini, hozirgi davr esa kelajakni yaratadi, - degan qarashni shakllantiruvchi fan.

TARIXIY XOTIRA - hozirgi kundagi mustaqillik, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyot, tinch-osuda hayotning tamal toshini qo'ygan barcha insonlar, buyuk ajdodlarimizni yod etish, mustaqillikni saqlab qolish, asrab-avaylash va mustahkamlash, o'zbek xalqining kim ekanligi, qanday zotlarning avlodi, qanday merosning vorisi ekanligini bilish, o'zlikni anglash omili.

TA'LIM - shaxsning ma'rifiy hamda tarbiyaviy darajasini o'stirish orqali uning rivojlanishini ta'minlash maqsadida o'rgatuvchi bilan o'rganuvchilar o'zaro birgalikda amalga oshiradigan didaktik faoliyat. Shaxsning har tomonlama taraqqiyotini ta'minlash maqsadida ko'riladigan didaktik chora-tadbirlar tizimi.

TOTALITARIZM - (lotincha «totalitare» - yaxlit, to'liq)-bir shaxs, ijtimoiy sinf yoki guruhning (masalan, harbiylar guruhi) yakkahokimligiga so'zsiz bo'yusinishga

asoslangan, vaqtincha va o'tkinchi siyosiy tartib, davlatni boshqarish shakllaridan biri. Totalitar davlat boshqaruv shakli joriy qilingan mamlakatlardan jamiyat hayotining barcha sohalarida davlatning to'la hukmronligi o'rnatiladi. Oshkora ijtimoiy-siyosiy tashkilotlarning faoliyati ustidan qattiq nazorat olib boriladi. Demokratik tashkilotlar faoliyati cheklab qo'yiladi. Totalitarizm vakillari o'ta markazlashgan hokimiyat tizimi o'rnatilgan kuchli davlatni tashkil qilish, mamlakatni boshqarishda yakka-yu yagona partiyaning hukmronligini ta'minlash, davlat organlaridagi asosiy mansablarni shu partiya a'zolari o'rtasida taqsimlash, barcha davlat organlari, mansabdor shaxslar va omma hayoti ustidan partiya nazoratini o'rnatish, davlat ichki va tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlarini partiya markaziy tashkiloti tomonidan belgilab berilishi davlat va partiyaga rahbarlik qilishni yakka shaxs – dohiy qo'lida to'plash kabi g'oyalarni ilgari suradilar.

FUQAROLIK – shaxsning muayyan davlat qaramog'ida bo'lishi, shu davlatga, mamlakat ichida ham, uning tashqarisida ham mansub ekanligi, shu mansublikning huquqiy hujjatlar yordamida tasdiqlanganligi. Fuqarolik deganda, insonning huquqiy yoki siyosiy-huquqiy tomondan himoyalaniishi va qonuniy manfaatlarining ushbu davlat ichida va uning tashqarisida himoyalaniishi tushuniladi.

XALQARO IQTISODIY MUNOSABATLAR – rezidentlar va nerezidentlar o'rtasidagi xo'jalik munosabatlari

XALQARO IQTISODIYOT – turli mamlakatlarga tegishli xo'jalik subyektlari o'rtasidagi o'zaro iqtisodiy aloqalar bilan bog'liq qonuniyatlarni o'rganuvchi bozor iqtisodiyoti nazariyasi.

XUSUSIY SEKTOR – mamlakatdagi uy xo'jaliklari va firmalarining yig'indisi.

HADISI SAHIH – to'g'ri hadis.

HANDASA – geometriya.

HUDUD – chegara, had.

HUNARMANDCHILIK – yuridik shaxs bo'lmagan jismoniy shaxslarning hunarmandchilik buyurtmalari yoki tovarlari (ishlari, xizmatlari)ni ishlab chiqarish bo'yicha faoliyati.

E'TIQOD ERKINLIGI – bu o'z fikr va qarashlariga mahkam, zobitqadamlik bilan ishonish va o'zgalarni ham o'zidek hisoblab, ularning lafziga samimiyat bilan ishonishdir.

O'ZBEKISTON PREZIDENTI – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 89-moddasida qayd qilinganidek, «O'zbekiston Respublikasining Prezidenti davlat boshlig'idir va davlat hokimiyati organlarining kelishilgan hadda faoliyat yuritishini hamda hamkorligini ta'minlaydi». Konstitutsiyaning 90-moddasiga ko'ra, Prezident «O'zbekiston Respublikasining Prezidenti bo'lmaguncha o'z bosh yoshdan kichik bo'lmagan, davlat tibbiy yoxshi tilatilgan, barcha to'rt to'rt yoshdan kamida 10 yil O'zbekiston hududida muqim yashayotgan O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lganishi mumkin. Ayni tar tassa suradiganida ikki muddatdan ortiq O'zbekiston Respublikasining Prezidenti bo'lishi mumkin emas. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti O'zbekiston Respublikasining fuqarosi tomonidan umumiy, teng va to'g'ridan-to'g'ri saylov huquqi asosida yakuniy ovoz

berish yo'li bilan besh yil muddatga saylanadi. Prezidentni saylash tartibi O'zbekiston Respublikasining qonuni bilan belgilanadi.

QADRIYATLAR – borliq, jamiyat, narsalar, voqealar, hodisalar, inson hayoti, moddiy va ma'naviy boyliklarning ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llaniladigan tushuncha. Qadriyatlar tarixiy va zamonaviy bo'lishi mumkin. Qadriyatlarning xilma-xil shakllari bor: moddiy, ma'naviy, umumbashariy, mintaqaviy, umuminsoniy; jamiyat hayotining sohalar bo'yicha iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, madaniy qadriyatlar; ijtimoiy ong shakllariga mos keladigan axloqiy, diniy, huquqiy, ilmiy; hayotning ijtimoiy tuzilishiga mos keladigan, milliy, sinfiy, partiyaviy va boshqalar. Qadriyatlar dunyoni bilishning maqsadi, bilimlarimizning haqiqatga mos kelish darajasini aniqlash mezonini yoki biror ideal tarzida ham namoyon bo'ladi.

QARAMLIK – mamlakat va hududlarni bosib olish yoki boshqa xil yo'llar bilan ularning ustidan boshqa davlat va guruhlarining hukmronligi o'rnatilishi oqibatida davlat hokimiyatining oliylik va suverenlik belgilaridan mahrum bo'lishi. Qaram davlatlar metropoliya davlatlariga siyosiy, iqtisodiy va huquqiy jihatdan qaramlik zanjirlari bilan bog'langan bo'ladilar; qaramlikning huquqiy shakllari 2 asosiy guruhdan iborat: 1) xalqaro-huquqiy bog'liqlik – prorektorat (homiylilik), vasiylilik, kondomium va mandatli hudud; 2) davlat huquqiy aloqalari.

QIZIL IMPERIYA – 1917-1991 - yillarda mavjud bo'lgan sobiq sho'ro davlatiga nisbatan ishlatiladigan atama. «Imperiya» so'zi lotincha bo'lib, mutlaq hokimiyatga ega hokimni, mahkumlar, mazlumlar ustidan cheklanmagan huquqqa ega, jabr-zulm va ezishga asoslangan idora etish va boshqarish usulini, mustamlakalarga egalik qiluvchi va qaram xalqlarni asoratga solib shafqatsiz ekspluatatsiya qiluvchi yirik tajovuzkor davlatni bildiradi.

QAYTA QURISH – XX asrning 80-yillari o'rtalarida keng iste'molga kirgan tushuncha. SSSRda totalitar tizimni isloh yo'li bilan o'zgartirishga qaratilgan harakatni anglatgan. Qayta qurish siyosatining maqsadi va vazifasi mamlakatda to'planib qolgan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va mafkuraviy sohalaridagi muammolarni «qayta qurish» yo'li bilan hal etishdan iborat bo'lgan. M.S. Gorbachyev boshchiligidagi KPSS rahbariyatining bir qismi tomonidan boshlangan bu siyosat mamlakat hayoti va umuman jahonda ma'lum o'zgarishlar sodir bo'lishiga olib keldi (oshkoralik, siyosiy plyuralizm, «sovuq urush»ning tugashi va h.k.). Qayta qurishni amalga oshirishdagi qarama-qarshilik va noizchiliklar natijasida 80 – yillarning oxiri 90 – yillarning boshidan mamlakat hayotining barcha sohalarida bo'hronlar kuchayib ketdi. Bunga shu davrda turli respublikalarda bo'lib o'tgan siyosiy voqealar, milliy nizolarning ayrim joylarda ixtilofli tus olishi misol bo'ladi.

G'OYA – (arabchada-o'y) – atrofda voqealarni fikran o'zlashtirish asosida shakllangan va amaliy harakatga chorlaydigan fikr, niyat, maqsad.

G'oyaning mazmuni insonlar o'z bilimlarini qaysi sohasi to'g'risida mulohaza olib borilayotganiga bog'liq. Masalan, g'oyalar siyosiy, iqtisodiy, diniy, tibbiy, texnikaviy, badiiy, axloqqa tegishli bo'lishi mumkin. Ular jamiyat taraqqiyotiga turlicha ta'sir ko'rsatadi. G'oyalar jamiyat rivojlanishini jadallashtiradi yoki susaytiradi.

HURRIYAT – (arabcha) siyosiy va iqtisodiy zulmdan xalos bo'lganlik, erkinlik, ozodlik.

HUQUQIY DEMOKRATIK DAVLAT – jamiyat taraqqiyoti va davlat shakllarining rivojlanishi jarayonida yuzaga kelgan, davlatni tashkil qilishning eng mukammal shakli va mazmuni. Huquqiy demokratik davlat uchun kurash bundan to'rt – besh asr muqaddam boshlanib, faqat XX asrning ikkinchi yarmida haqiqatga aylana boshladi.

TESTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan O'zbekistonning davlat mustaqilligi to'g'risida Qonun loyihasini tayyorlash to'g'risidagi qarori qabul qilingan sanani toping.

- A. 1991-yil 26-avgustda;
- B. 1991-yil 31-avgustda;
- D. 1991-yil 28-avgustda;
- E. 1990-yil 20-iyunda.

2. O'zbekiston Oliy Kengashining XII chaqiriq navbatdan tashqari VI sessiyasi o'z ishini boshlagan sanani toping.

- A. 1991-yil 30-avgust;
- B. 1991-yil 31-avgust;
- D. 1991-yil 1-sentyabr;
- E. 1990-yil 31-avgust.

3. O'zbekiston Oliy Kengashining XII chaqiriq navbatdan tashqari VI sessiyasi kun tartibiga qo'yilgan asosiy masala to'g'ri berilgan javobni ko'rsating?

- A. «O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to'g'risida»gi masala;
- B. «O'zbekistonda Prezident saylovlar to'g'risida»gi masala;
- D. «O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida»gi masala;
- E. A va D javoblar to'g'ri.

4. «O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi qonun nechta moddadan iborat edi.

- A. 17 moddadan;
- B. 15 moddadan;
- D. 19 moddadan;
- E. 12 moddadan.

5. O'zbekiston Oliy Kengashining quyidagi qaysi sessiyasida «O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi qonunga konstitutsiyaviy maqom berilgan?

- A. Oliy Kengashining VII sessiyasida;
- B. Oliy Kengashining VI sessiyasida;
- D. Oliy Kengashining VIII sessiyasida;
- E. Oliy Kengashining V sessiyasida.

6. 1991 yilning 18 noyabrida O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining VSH sessiyasi qabul qilingan qaror to'g'ri berilgan javobni toping.

- A. O'zbekiston Respublikasi referendumini o'tkazish to'g'risidagi qaror;
 - B. «O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi loyihasi to'g'risida»gi qaror;
 - D. «O'zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi to'g'risidagi Qonun» haqidagi qarori;
 - E. Mahalliy hokimiyat organlari to'g'risidagi qaror.
- 7. O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi to'g'risidagi masala bo'yicha O'zbekiston Respublikasining referendumini o'tkazilgan sanani toping?**
- A. 1991- yil 29-dekabr;
 - B. 1991- yil 31-avgust;
 - D. 1991- yil 1-sentyabr;
 - E. 1991- yil 26-dekabr.
- 8. «O'zbekiston Respublikasi Prezidenti saylovi to'g'risida»gi Qonuni qabul qilingan sanani toping?**
- A. 1991- yil 18-noyabr;
 - B. 1991- yil 29-dekabr;
 - D. 1991- yil 31-avgust;
 - E. 1990- yil 24-mart.
- 9. Mustaqillik arafasida O'zbekiston aholi jon boshiga yalpi ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha ittifoqdosh respublikalar orasida nechanchi o'rinni egallab turgan edi?**
- A. 12-o'rinni;
 - B. 10-o'rinni;
 - D. 7-o'rinni;
 - E. 14-o'rinni.
- 10. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning 1992-yil avgust oyida nashr etilgan O'zbekistonning taraqqiyot yo'lini har tomonlama puxta belgilab bergan asari to'g'ri berilgan javobni toping?**
- A. «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» asari;
 - B. «O'zbekiston – bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li» asari;
 - D. «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida» asari;
 - E. «O'zbekiston bozor munosabatlarini yanada rivojlantirish yo'lida» asari.
- 11. O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasini tayyorlash g'oyasi dastlab qachon ilgari surilgan edi?**
- A. 1990- yilning mart oyida;
 - B. 1990- yil iyun oyida;
 - D. 1991- yil mart oyida;
 - E. 1991- yil avgust oyida.
- 12. Oliy Kengashning quyidagi qaysi sessiyasida O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasini ishlab chiqish lozim, degan xulosaga kelindi?**
- A. O'zbekiston Oliy Kengashining II sessiyasida;
 - B. O'zbekiston Oliy Kengashining I sessiyasida;
 - D. O'zbekiston Oliy Kengashining III sessiyasida;
 - E. O'zbekiston Oliy Kengashining IV sessiyasida.

13. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi loyihasi umumxalq muhokamasi uchun matbuotda e'lon qilingan sanani toping?

- A. 1992-yil 26-sentyabrda;
- B. 1992-yil 30-sentyabrda;
- D. 1992-yil 26-oktyabrda;
- E. 1992-yil 25-noyabrda.

14. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi loyihasining umumxalq muhokamasi davrida fuqarolardan qancha taklif va mulohazalar bildirilgan?

- A. 6 mingdan ortiq;
- B. 5 mingdan ortiq;
- D. 7 mingdan ortiq;
- E. 4 mingdan ziyod.

15. O'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashning XI sessiyasi bo'lib o'tgan sanani toping?

- A. 1992-yil 8-dekabrda;
- B. 1991-yil 10-dekabrda;
- D. 1992-yil 10-dekabrda;
- E. 1993-yil 8-dekabrda.

16. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining qaysi sessiyasida qabul qilinganligini toping?

- A. O'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashning XI sessiyasida;
- B. O'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashning X sessiyasida;
- D. O'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashning XIII sessiyasida;
- E. O'n ikkinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashning IX sessiyasida.

17. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi

- A. 6 bo'lim, 26 bob, 128 moddadan iborat;
- B. 6 bo'lim, 28 bob, 126 moddadan iborat;
- D. 5 bo'lim, 25 bob, 128 moddadan iborat;
- E. 6 bo'lim, 20 bob, 128 moddadan iborat.

18. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi quyidagi qaysi Qonunlarda mustahkamlangan tamoyillar va g'oyalarni o'zida to'la mujassamlashtirdi?

- A. «Mustaqillik Deklaratsiyasi», «O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonunda mustahkamlangan tamoyillar va g'oyalarni;
- B. «Mustaqillik Deklaratsiyasi», «O'zbekiston Respublikasining eski Konstitutsiyasida»gi qoidalarda mustahkamlangan tamoyillar va g'oyalarni;
- D. «Inson huquqlari bo'yicha Bill», «O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonunda mustahkamlangan tamoyillar va g'oyalarni;
- E. «Mustaqillik Deklaratsiyasi», «O'zbekiston Respublikasining Referendumi to'g'risida»gi Qonunda mustahkamlangan tamoyillar va g'oyalarni.

19. «O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida»gi Qonuni qabul qilingan sana va Oliy Kengash sessiyasi to'g'ri berilgan javobni toping?

A. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991-yil 18-noyabr VIII sessiyasida;

B. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991-yil 18-noyabr VII sessiyasida;

D. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991-yil 18-noyabr VI sessiyasida;

E. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1991-yil 18-noyabr V sessiyasida.

20. «O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida»gi Qonun nechta moddadan iborat bo'dgan?

A. 13 moddadan iborat bo'lgan;

B. 14 moddadan iborat bo'lgan;

D. 15 moddadan iborat bo'lgan;

E. 12 moddadan iborat bo'lgan.

21. 1992-yil 2-iyulda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining X sessiyasida qabul qilingan Qonunni toping.

A. «O'zbekiston Respublikasining Davlat gerbi to'g'risida»gi Qonun;

B. «O'zbekiston Respublikasining Referendumi to'g'risida»gi Qonun;

D. «O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida»gi Qonun;

E. «O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonun.

22. «O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi to'g'risida»gi Qonuni qabul qilingan sanani toping.

A. 1992-yil 10-dekabrda;

B. 1992-yil 8-dekabrda;

D. 1991-yil 10-dekabrda;

E. 1992-yil 9-dekabrda.

23. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1994-yil 16-iyunda e'lon qilingan Farmoni to'g'ri berilgan javobni toping.

A. «O'zbekiston Respublikasining milliy valyutasini muomalaga kiritish to'g'risida»gi Farmoni;

B. «O'zbekiston Respublikasida so'm-kuponni muomalaga kiritish to'g'risida»gi Farmoni;

D. «O'zbekiston Respublikasining rubl zonada vaqtincha bo'lib turishi to'g'risida»gi Farmoni;

E. «O'zbekiston avtosanoatini barpo etish to'g'risida»gi Farmoni.

24. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019 - yilga qanday nom berish taklif etildi?

A. Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili;

B. Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili;

D. Faol tadbirkorlik, investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili;

E. Faol investitsiyalar va ijtimoiy farovonlik yili.

25. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasidagi ma'ruzasida investitsiyalarga qanday baho berdi?

- A. Investitsiya – bu iqtisodiyot drayveri, o'zbekcha aytganda, iqtisodiyotning yuragi;
- B. Investitsiya – bu iqtisodiyot tayanchi va rivojlanishining bosh omili;
- D. Investitsiya – bu iqtisodiy islohotlarni moliyalashtirish manbasi;
- S. Investitsiya – bu iqtisodiyotda amalga oshirilayotgan loyihalar va dasturlarni moliyalashtirish asosi.

26. O'zbekiston Respublikasi bo'yicha 2018 yilda nechta davlatlararo rasmiy tashriflar amalga oshirildi?

- A. 25 ta;
- B. 15 ta;
- D. 18 ta;
- E. 21 ta.

27. 2018- yilda amalga oshirilgan davlatlararo rasmiy tashriflar natijasida nechta loyiha bo'yicha kelishuvlarga erishildi?

- A. 1 ming 80 ta;
- B. 1 ming 180 ta;
- D. 2 ming 80 ta;
- E. 2 ming 280 ta.

28. 2019- yili qishloq joylarda arzon uy-joylar qurilishi bo'yicha qancha mablag' ajratilgan?

- A. 294,8 milliard so'm;*;
- B. 3 04 milliard so'm;
- D. 1 85 milliard so'm;
- E. 4 05 milliard so'm.

29. Bugungi kunda O'zbekiston aholisining nechta foizi shaharlarda yashaydi?

- A. 50,6 foizi; *
- B. 24 0 foizi;
- D. 18 foizi;
- E. 85 foizi.

30. Mamlakatimiz aholisining urbanizatsiya darajasini 2030- yilga qadar nechta foizga etkazish mo'ljallangan?

- A. 60 foizga etkazish;*
- B. 55 foizga etkazish;
- D. 65 foizga etkazish;
- E. 70 foizga etkazish.

31. O'zbekistonda shahar va shaharchalarda doimiy aholi soni 2011–2018 yillarda nechta foizga o'sishga erishgan?

- A. 111 foizga;*
- B. 120 foizga;
- D. 115 foizga;
- E. 125 foizga.

32. O'zbekiston BMTga qachon a'zo bo'lgan?

- A. 1990-yil;

- B. 1991-yil;
- D. 1989 –yil;
- E. 1992 –yil.

33. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida qishloq xo'jaligidagi islohotlarning asosiy maqsadi nima deb ko'rsatildi?

- A. Qishloq xo'jaligi tarmog'ini raqobatbardosh tarmoqqa aylantirish;
- B. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanish;
- D. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga ilg'or texnologiyalarni joriy etish;
- E. iqtisodiy foyda ko'rish bilan birga, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, xalq farovonligini oshirishdan iboratdir.*

34. O'zbekistonda bitiruvchilarni oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasi o'tgan davrda 9–10 foiz edi. So'nggi ikki yilda ko'rilgan chora-tadbirlar tufayli bu ko'rsatkich necha foizga oshdi?

- A. 25 foizdan oshdi;
- B. 12 foizdan oshdi;
- D. 8 foizdan oshdi;
- E. 4 foizdan oshdi.

35. Hozirgi vaqtda mamlakatimizda turli soha va tarmoqlarda mehnat qilayotgan ishchi va xizmatchilarning necha foizini xotin-qizlar tashkil etadi?

- A. 50 foizini;
- B. 60 foizini;
- D. 40 foizini;
- E. 44 foizini.

36. Yoshlarni tarbiyalashdan ko'zda tutilgan asosiy maqsad nima?

- A. Yoshlarning kelajagi haqida qayg'urish;
- B. Yoshlarning hayotda o'z o'rnini topishiga ko'maklashish;
- D. Yoshlarni har tomonlama bilimli qilish;
- E. Yoshlarni jamiyatimizning faol kuchiga aylantirish.

37. Yoshlarga oid davlat siyosatining maqsadi va qoidalari qaysi hujjatda o'z aksini topgan?

- A. «O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida»gi qonunda;
- B. «Yoshlar yili» Davlat dasturida;
- D. O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyasida;
- E. «Ta'lim to'g'risida»gi qonun va kadrlar tayyorlash milliy dasturida.

38. «El-yurt umidi» jamg'armasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida» Prezident farmoni qachon qabul qilindi?

- A. 2018 -yil 25- sentyabrda;
- B. 2016 -yil 4- oktyabrda;
- D. 2017- yil 7 –fevralda;
- E. 2018- yil 28 –dekabrda.

39. O'zbekistonda turizmni qaysi yo'nalishlarda jadal rivojlantirish istiqbolli hisoblanadi?

- A. Ekologik; gastronomik; sog'lomlashtirish; agroturizm yo'nalishlarida;

- B. Tarixiy-madaniy turizm; safari; plyaj yo'nalishlarida;
- D. Ko'ngilochar; sarguzashtli turizm; fillarda sayr yo'nalishlarida;
- E. Gastronomik; ekstremal turizm; plyaj yo'nalishlarida.

40. Ta'lim tizimidagi innovatsion va kreativ yondashuvlar asosida tashkil etilgan aniq fanlarga ixtisoslashtirilgan maktablarga kimlarning nomi berilgan?

- A. Ibn Sino va Forobiy ;
- B. Muhammad Xorazmiy va Mirzo Ulug'bek;*
- D. Beruniy va Imom Motrudiy;
- E. Alisher Navoiy va Farobiy.

41. «O'zbekistonni texnologik rivojlantirish va ichki bozorni modernizatsiya qilish bo'yicha kuchli milliy g'oya, milliy dastur kerak» degan fikr Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning qaysi asari yoki ma'ruzasida keltirilgan?

- A. «Konstitutsiya – erkin va farovon hayotimiz, mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirishning mustahkam poydevoridir» risolasi;
- B. «Oliy Majlisga Murojaatnomasi»da;*
- D. «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi farmonida;
- E. «Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz» risolasi.

42. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlanganidek, Xalqaro valyuta fondi ma'lumotlariga ko'ra, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi ichki mahsulot hajmi bo'yicha O'zbekiston 187 mamlakat o'rtasida nechanchi o'rindan joy olgan?

- A. 44-o'rinda;
- B. 175-o'rinda;
- D. 77-o'rinda;
- E. 134-o'rinda.*

43. «Harakatlar strategiyasiga muvofiq, ijtimoiy sohani rivojlantirish» deb nomlangan to'rtinchi yo'nalishi bo'yicha hududlarni har tomonlama rivojlantirish hisobiga qancha ishchi o'rni tashkil etish nazarda tutilgan?

- A. 256,4 ming ish o'rni;*
- B. 951 ming ish o'rni;
- D. 1 million ish o'rni;
- E. 1,4 million ish o'rni.

44. «2019–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Prezident Farmoni (2018-yil 21-sentyabr) bilan O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib Global innovatsion indeks reytingi bo'yicha jahondagi nechta ilg'or mamlakat qatoriga kirishiga erishish bayon etilgan?

- A. 40 ta;
- B. 50 ta;*
- D. 20 ta;

E. 30 ta.

45. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi qachondan boshlab ikki palatali parlament sifatida faoliyat yuritib kelmoqda?

A. 2005- yildan boshlab;*

B. 2006- yildan boshlab;

D. 2002- yildan boshlab;

E. 2004- yildan boshlab.

46. Yuz nafar senatordan necha nafari mahalliy Kengashlar vakillari hisoblanadi?

A. 84 nafari;*

B. 16 nafari;

D. 15 nafari;

E. 85 nafari.

47. Prezident Shavkat Mirziyoyev davlat boshqaruvi to'g'risida mutlaqo yangi tizim yaratish uchun qanday qonunni ishlab chiqish taklifini kiritdi?

A. Ta'lim to'g'risida;

B. Kadrlar to'g'risida;

D. Davlat boshqaruvi to'g'risida;

E. Davlat xizmati to'g'risida.*

48. O'z xizmat burchini bajarish chog'ida mardlarcha halok bo'lgan harbiy xizmatchilarimiz jasoratini ulug'lash, yosh avlod uchun ibrat namunasiga aylantirish maqsadida...

A. «Mard o'g'lonlar nomi barhayot» deb nomlangan kitob nashr etildi;*

B. Respublika miqyosida test sinovlari o'tkaziladi;

D. Harbiylar jurnali nashr etiladi;

E. xalqaro turnir o'tkaziladi.

49. Orol dengizining fojiasi birinchi navbatda qaysi jarayon oqibatida shakllangan?

A. Suv resurslaridan oqilona foydalanmaslik oqibatida;*

B. Tabiiy omillar, masalan, yog'ingarchiliklar miqdorining kamayishi oqibatida;

D. Qirg'iziston va Tojikistonda gidroenergetika rivojlanishi oqibatida;

E. Suv resurslarining ifloslanishi oqibatida.

50. Prezidentimiz Murojaatnomasida Orolbo'yi mintaqasida hozirgacha necha gektar o'rmonzor barpo etilgani va kelajakda yana qancha barpo etilishi aytib o'tilgan?

A. 400 ming va 500 ming gektar;*

B. 1 million 220 ming va 250 ming gektar;

D. 300 ming va 120 ming gektar;

E. 3 million 200 ming va 1 million 220 ming gektar.

51. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qaysi bobi tashqi siyosatga bag'ishlangan?

A. IV bob;*

B. III bob;

D. VII bob;

E. IX bob.

52. Davlatimiz rahbari BMT Bosh Assambleyasiga qanday taklif bilan chiqdi?

- A. Islom madaniyatlararo sivilizatsiyasi bo'yicha;
- B. «Ma'rifat va diniy bag'rikenglik» deb nomlangan maxsus rezolyusiyanı qabal qilish;*
- D. Diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlikni ta'minlash;
- E. Islomiy ma'naviyat va ma'rifat masalalari bo'yicha.

53. O'zbekiston mintaqaning nechta mamlakati bilan umumiy chegaraga ega?

- A. 6;
- B. 7;
- D. 4;
- E. 5.*

54. O'zbekistonda millatlararo totuvlikning kafolatini ayting?

- A. Prezident;*
- B. Mahallada jamoaviy yashash tartibotlari;
- D. Millatlarning yaxlit (kompakt) yashashi;
- S. Xorijiy mamlakatlarning homiyligi.

55. 2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini samarali amalga oshirish yo'lida qanday vazifalar belgilangan?

- A. Mamlakatimizga turistlarni jalb qilish hamda turistik infratuzilmani rivojlantirish borasida amaliy yordam ko'rsatish;
- B. O'zbekistonning mintaq va jahon siyosatidagi muhim yo'nalishlar bo'yicha xalqaro tashabbuslarini ilgari surish;
- D. Milliy iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlariga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va ilg'or texnologiyalarni jalb etishda faol ko'mak berish;
- E. Barcha javoblar to'g'ri.*

56. Olma-Ota shahrida 11 ta suveren davlat – Ozarbayjon, Armaniston, Belarus, Qozog'iston, Qirg'iziston, Moldova, Rossiya, Tojikiston, Turkmaniston, O'zbekiston hamda Ukraina davlatlari qachon Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligini tuzish shartnomasini imzolagan?

- A. 1991 -yil 21 -dekabrda;*
- B. 1991 -yil 8- dekabrda;
- D. 1993- yil 11- dekabrda;
- E. 1992- yil 18- dekabrda.

57. Mustaqillik yillarida mamlakatda necha kv.m. maydonda turar joylar barpo etildi?

- A. 90 mln. kv.m.;
- B. 70 mln. kv.m.; *
- D. 58 mln. kv.m.;
- E. 120 mln. kv.m.

58. Aholini ichimlik suvi bilan ta'minlash va gazlashtirish bo'yicha keng qamrovli dasturlar amalga oshirilmoqda. Qaysi yillarda mamlakatimizda 22,6 ming km. suv quvurlari va 54,1 ming km. gaz tarmoqlari yotqizildi?

- A. 1991-1999 yillarda;
- B. 2000-2010 yillarda;

D. 1991-2000 yillarda;*

E. 1991-2020 yillarda.

59. 1994- yilda aholining dori-darmonga bo'lgan ehtiyoji Respublikada ishlab chiqarilgan mahsulot hisobiga necha foizga qondirilar edi?

A. bor-yo'g'i 5 foizga;

B. bor-yo'g'i 4,5 foizga;*

D. bor-yo'g'i 25 foizgacha;

E. bor-yo'g'i 30 foizga.

60. 1994-yilda aholining dori-darmonga bo'lgan ehtiyoji Respublikada ishlab chiqarilgan mahsulot hisobiga bor-yo'g'i 4,5 foizga qondirilgan bo'lsa, qaysi yilga kelib, katta miqdorda sarmoya jalb etilganligi hisobidan, bu ko'rsatkich 25 foizgacha o'sdi?

A. 2000 – yilga;

B. 2013 – yilga;

D. 2003 – yilga;*

E. 2020 – yilga.

61. Ma'lumki, sobiq sho'rolar davrida buyuk ajdodlarimizning nomlari qoralanib, ular merosini imkon qadar yo'q qilishga harakat qilindi, ularning nomi qoralanib, ularga ... degan nomni tamg'aladilar?

A. «Xalq dushmani»;*

B. «Quloq»;

D. «Bosmachi»;

E. «Qatag'on qurbonlari».

62. «... eski tuzumdan og'ir meros bo'lib qolgan ana shunday illatlarga, el yurtimizga nisbatan kamsitish va milliy manfaatlarimizni mensimaslik holatlariga barham berish, ko'hna qadryatlarimiz, dinu diyonatimizni tiklash, hayotimizda tarixiy adolatni qaror toptirish, yangi jamiyat qurish yo'lida xalqimizning ma'naviy yuksalishini o'z oldimizga qo'ygan olijanob maqsadlarga etishda hal qiluvchi mezon deb qarash va Shu asosda ish olib borish biz uchun doim ustuvor vazifa..., ...har qaysi millat yoki xalqning ma'naviyati uning bugungi hayoti va taqdirini, o'sib kelayotgan farzandlarining kelajagini belgilashda shak-shubhasiz hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi». Ushbu fikrlar kimga tegishli ?

A. I. Karimov;*

B. Sh. Mirziyoyev;

D. A. Fitrat;

E. M. Behbudiy.

63. Birinchi Prezident Islom Karimov o'zining 2008 - yilda yozgan qaysi asarida insonni inson qiladigan, odam, jamiyat, millat va xalq hayotida hech narsa bilan o'lchab bo'lmaydigan alohida o'ringa ega ma'naviyatga“... insonni ruhan poklanishi, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi, irodasini baquvvat, iymon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining mezonidir”, degan yuksak baho berib ma'naviyatning hayotdagi tasdig'ini yaqqol ifoda etadi?

A. «Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q»;

B. «Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch»;*
D. «Bizdan ozod va obod vatan qolsin»;
E. «Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir».

64. Qadimiy ajdodlarimizning bunyodkorligi tufayli yaratilgan qancha moddiy-madaniy obidalar umujahon merosining noyob namunalari sifatida YUNESKO ro'yxatiga kiritilgan?

A. To'qqiz mingdan ziyod;
B. O'n bir mingdan ziyod;
D. To'rt mingdan ziyod;*
E. Olti mingdan ziyod.

65. Avestoda umrning tub ma'nosi nimadan iborat edi?

A. Ezgu amal, ezgu so'z, ezgu fikr;*
B. Faqat ezgu ishlarni amalga oshirish;
D. Yovuzlik bilan kurashda Ezgulikka yordam berish;
E. Yolg'on so'zlamaslik, va'daga vafo qilish.

66. Qaysi ulug' zotni I.A. Karimov o'z asarlarida faxr bilan avliyolarning avliyosi, mutafakkirlarning mutafakkiri, shoirlarning sultoni, deb ta'riflaydi?

A. Burhoniddin Marg'inoniy;
B. Naqshbandiy;
D. At –Termiziy;
E. Alisher Navoiy.*

67. Davlatimiz rahbari qaysi ma'ruzasida uzoq yillar davomida ma'rifat va madaniyatga noto'g'ri munosabatda bo'lib kelingani sabab: «Bundan buyon barcha rejalarimizda madaniyat, ma'rifat, jismoniy tarbiya va sport birlashi darajali vazifalar qatoridan joy olishi lozim», deb aytgan edi?

A. 1991 yil 18-noyabr respublika Oliy Kengashining VIII sessiyasida;
B. 1991-yil 31-avgust respublika Oliy Kengashining VI sessiyasida;
D. 1990 yil 24 mart kuni respublika Oliy Kengashining I sessiyasida;*
E. 1990-yil 20-iyun respublika Oliy Kengashining II sessiyasida.

68. Ma'naviyat bu – ...

A. Qotib qolgan aqidalar yig'indisi va ommaviy madaniyatga ko'r-ko'rona ergashish;
B. Insonning ruhiy poklanishi, ichki dunyosini baquvvat qiladigan qarashlari mezon;
D. Odam irodasini baquvvat, iymon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan o'lchov;
E. b va c javoblar.*

69. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «2010-2020- yillarda nomoddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish, asrash, targ'ib qilish va ulardan foydalanish Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida»gi qarori qachon qabul qilindi?

A. 2010- yil 7-oktyabrdagi;*
B. 2001- yil 31- avgustdagi;
D. 2006- yil 25- avgustdagi;

E. 2007 - yil 25- avgustdagi.

70. Qachon shahidlar xotirasi hiyoboni tashkil qilindi?

- A. 2010-yilda;
- B. 2000- yilda;*
- D. 2001- yilda;
- E. 1997- yilda.

71. Qaysi yildan e'tiboran 31 avgust yurtimizda qatag'on qurbonlarini yod etish kuni sifatida nishonlanadigan bo'ldi?

- A. 2012- yildan;
- B. 1993- yildan;
- D. 1991- yildan;
- E. 2001- yildan. *

72. Islom Karimovning «Istiqlol yo'li; muammolar va rejalar» hamda «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» asarlari qaysi yilda yozilgan?

- A. 1997 -yilda;
- B. 1993- yilda;
- D. 1992- yilda;*
- E. 1994- yilda.

73. 1991-yil 31-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari nechanchi sessiyasida O'zbekiston mustaqil suveren davlat deb e'lon qilindi?

- A. II sessiyasida;
- B. VI sessiyasida;*
- D. XI sessiyasida;
- E. VIII sessiyasida.

74. Islom Karimov qaysi kitobida mamlakatimizni yangilash va rivojlantirishning "umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik; xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish; insonning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishi; vatanparvarlik" singari o'ziga xos to'rtta asosiy negizini belgilab berdi?

- A. «Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q»;
- B. «Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch»;
- D. «Bizdan ozod va obod vatan qolsin»;
- E. «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li».*

75. Respublikamizda nechanchi yilda ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarning davlat miqyosidagi ustuvor siyosat ekanining amaliy tasdig'i sifatida mutlaqo yangi ijtimoiy institut - Respublika «Ma'naviyat va ma'rifat» jamoatchilik markazi tashkil etildi?

- A. 1997- yilda;
- B. 1993- yilda;
- D. 1992- yilda;
- E. 1994- yilda. *

76. Istiqlol sharofati bilan buyuk allomamiz Alisher Navoiy tavalludini nishonlashga bag'ishlangan tantanalar qachondan o'tkazilib kelinmoqda?

- A. 1991- yilda;*
- B. 1993- yilda;
- D. 1992- yilda;
- E. 1994- yilda.

77. 1993-yildan qaysi buyuk allomalarimizning tavalludini nishonlashga bag'ishlangan tantanalar o'tkazilib kelinmoqda?

- A. Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur, Bahouddin Naqshband;
- B. Burhonuddin al-Marg'inoniy, Kamoliddin Behzod, Imom Abu Mansur al-Motrudiy;
- D. Ahmad Yassaviy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Bahouddin Naqshband;*
- E. Ahmad al-Farg'oniy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Imom al-Buxoriy.

78. Qaysi yildan boshlab Mirzo Ulug'bek tavalludini nishonlashga bag'ishlangan tantanalar o'tkazilib kelinmoqda?

- A. 1991- yilda;
- B. 1993- yilda;
- D. 1992- yilda;
- E. 1994- yilda.*

79. 1995-yildan buyon qaysi buyuk allomalarimizning tavalludini nishonlashga bag'ishlangan tantanalar o'tkazilib kelinmoqda?

- A. Mirzo Ulug'bek, Amir Temur;
- B. Feruz, Najmiddin Kubro;*
- D. Imom al-Buxoriy, Ahmad al-Farg'oniy;
- E. Ahmad Yassaviy, Zahiriddin Muhammad Bobur.

80. Qaysi yildan buyon Imom al-Buxoriy, Ahmad al-Farg'oniy kabi buyuk allomalarimizning tavalludini nishonlashga bag'ishlangan tantanalar o'tkazilib kelinmoqda?

- A. 1996- yildan;
- B. 1995- yildan;
- D. 1994- yildan;
- E. 1998- yildan.*

81. Qaysi yili Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yilligi mustaqil O'zbekistonda keng nishonlandi?

- A. 1998-yili;
- B. 1997-yili;
- D. 1999-yili;*
- E. 2000-yili.

82. Qaysi yildan Burhonuddin al-Marg'inoniy, Kamoliddin Behzod, Imom Abu Mansur al-Motrudiy kabi mutafakkirlarimizga bag'ishlangan tantanalar o'tkazilib kelinmoqda?

- A. 1998-yili;
- B. 1997-yili;
- D. 1999-yili;
- E. 2000-yili.*

83. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Amir Temur tavalludining 660 yilligini nishonlash to'g'risida»gi qaroriga asosan, nechanchi yilda Sohibqiron Amir Temurning 660 yilligi tantanalari o'tkazildi?

- A. 1996- yilda;*
- B. 1993- yilda;
- D. 1992- yilda;
- E. 1994- yilda.

84. Nechanchi yilda Al-Farg'oniy tavalludining 1200 yilligi nishonlandi?

- A. 2000- yilda;
- B. 1998- yilda; *
- D. 1997- yilda;
- E. 2005- yilda.

85. Qadimgi ajdodlarimizning ezgu g'oyalari, milliy davlatchilik an'analari, turmush tarzi va mentalitetini aks ettirgan muqaddas «Avesto» kitobining 2001 yili «Avesto» yaratilganligining necha yilligi yurtimizda va xalqaro miqyosda keng nishonlandi?

- A. 2200 yilligi;
- B. 2500 yilligi;
- D. 2700 yillig;*
- E. 3000 yilligi.

86. Ma'lumki, O'zbekiston insoniyat sivilizatsiyasining qadimiy o'choqlaridan. Bu yurtning qaysi tarixiy shaharlari asrlar mobaynida insoniyatning ma'naviy va moddiy taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shib keldi va kelmoqda?

- A. Buxoro, Samarqand, Xiva, Navoiy, Shahrisabz, Toshkent va Marg'ilon;
- B. Buxoro, Samarqand, Xiva, Qarshi, Shahrisabz, Jizzax va Andijon;
- D. Buxoro, Samarqand, Xiva, Qarshi, Shahrisabz, Toshkent va Marg'ilon;*
- E. Buxoro, Samarqand, Xiva, Qarshi, Shahrisabz, Toshkent va Chust.

87. Qaysi xalqaro tashkilot va qachon «Bag'rikenglik tamoyillari deklaratsiyasi»ni qabul qilgan?

- A. YUNESKO, 1995;
- 1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), 2000;
- 2. Yevropa kengashi (EK), 1990;
- 3. Yevropa Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (EXHT), 1998.
- B. «Bag'rikenglik» tushunchasining ma'nosini aniqlang

- A. Hamma javoblar to'g'ri;
- B. Chidamlilik;
- D. Bag'rikenglik;
- E. Sabr-toqat.

89. Hozirgi kunda O'zbekistonda qancha millat va elat vakillari istiqomat qiladi?

- A. 137;
- B. 150;
- D. 126;

E. 140.

90. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini «Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili»da amalga oshirishga oid davlat Dasturiga ko'ra notarial idoralar faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qanday chora-tadbirlarni amalga oshirish rejalashtirilgan?

- A. Notarial idoralar faoliyatini avtomatlashtirish;
- B. Barcha notarial bitimlar hisobini markazlashgan holda yuritish;
- D. Idoralararo elektron hamkorlikni hisobga olgan holda, aholi va tadbirkorlarga notariat sohasida interaktiv davlat xizmatlari ko'rsatishni yo'lga qo'yish;
- E. Barcha javoblar to'g'ri.

91. O'zbekiston Respublikasi Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasiga qachon qo'shilgan?

- A. 2017- yil;
- B. 2001- yil;
- D. 2003 -yil;
- E. 2008- yil.

92. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi va unda ishtirok etuvchi organlar hamda tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtirish uchun qanday tuzilma tashkil etildi?

- A. Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi;
- B. Korrupsiyani oldini olish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi;
- D. Bosh prokuratura huzurida Korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha departament;
- E. Barcha javoblar to'g'ri.

93. «Paxta ishi», «O'zbeklar ishi» yuzasidan tergov jarayonlari kimlar tomonidan olib borilgan?

- A. Andropov, Yanayev;
- B. Anshchev, Ogorok;
- D. Gdlyan, Ivanov;
- E. Chernenko, Satin.

94. 1989- yil respublika rahbarligiga saylangan shaxsni aniqlang

- A. R.Nishonov;
- B. S.Usmonxo'jayev;
- D. A.Ikromov;
- E. I.Karimov.

95. O'zbekiston SSR Oliy Kengashi 1990- yilning 24- martida...

- A. Ittifoqdosh respublikalar orasida birinchi bo'lib O'zbekistonda prezidentlik lavozimini joriy etdi;
- B. O'zbekiston Respublikasi «Mustaqillik Deklaratsiyasi»ni qabul qildi;
- D. O'zbekiston mustaqillikka erishganligini e'lon qildi;
- E. O'zbekistonning davlat tili haqidagi Qonunni qabul qildi.

96. O'zbekiston Respublikasi «Mustaqillik Deklaratsiyasi»ning mazmuniga ko'ra...

- A. Har millat o'z taqdirini o'zi belgilashi mumkin, lekin "markaz"ning ruxsati bilan;

B. Har millat o'z taqdirini o'zi belgilashi mumkin, bunga deklaratsiya kafolat beradi;

D. Deklaratsiya 12 moddadan iborat bo'lib, undagi qoidalar yakka shaxs ijrosi bilan bog'liq;

E. Hech bir bandda Deklaratsiyaning mazmuni to'g'ri ko'rsatilmagan.

97. O'zbekiston Respublikasining BMT a'zoliciga qabul qilingan sanani aniqlang?

A. 1993- yil fevral;

B. 1994- yil aprel;

D. 1993- yil 2 mart;

E. 1992- yil 2 mart.

98. O'zbekiston Respublikasining Yevropa xavfsizlik va hamkorlik tashkilotiga (EXHT) a'zo bo'lib kirgan sanani aniqlang

A. 1992- yil aprel;

B. 1993- yil iyun;

D. 1992- yil fevral;

E. 1994- yil avgust.

99. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining «Xorazm Ma'mun Akademiyasini qaytadan tashkil etish to'g'risida»gi farmoni qachon qabul qilingan?

A. 1997- yil 11-noyabr;

B. 1997- yil 10- noyabr;

D. 1998- yil 11- noyabr;

E. 1999-yil 3-noyabr.

100. Tajan-Saraxs-Mashhad temir yo'li qurilishi haqida bitim qaysi davlatlar o'rtasida imzolangan?

A. Eron, Turkiya, Pokiston, Turkmaniston Qozog'iston va O'zbekiston o'rtasida;

B. Eron, Turkiya, Tojikiston, Turkmaniston, Qozog'iston va O'zbekiston o'rtasida;

D. Turkiya, Ozarbayjon, Turkmaniston, O'zbekiston va Eron o'rtasida;

E. Turkiya, Eron, Armaniston, Turkmaniston va O'zbekiston o'rtasida.

Adabiyotlar

Rahbariy adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2015.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Т. 1. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
4. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
5. Мирзиёев Ш. Конституция-эркин ва фаровон ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустақкам пойдеворидир. -Тошкент, Ўзбекистон, 2018.
6. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли // Ўзбекистон: миллий истиклол, иқтисод, сиёсат, мафкура. 1-жилд. Тошкент: Ўзбекистон, 1996.
7. Каримов И.А. Тинчлик ва ҳавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжихатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. Т. 12. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.
8. Каримов И.А. Инсон унинг ҳуқуқ ва эркинликлари - олий қадрият. Т. 14. - Тошкент: Ўзбекистон, 2006.
9. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008.
10. Каримов И. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли. // Мамлакатимизни модернизация қилиш ва иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш йўлида. Асарлар, 16-том. - Тошкент: Ўзбекистон, 2008. -Б.34-35.
11. Каримов И.А. Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш-мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. Т.19. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011.
12. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011.
13. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз-демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Асарлар, 20-жилд – Тошкент: Ўзбекистон, 2012.
14. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. - Тошкент: Ўзбекистон, 2015.

Normativ huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar

1. Мирзиёев Ш.М. Конун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси

- Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. - Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
2. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурини ўрганиш бўйича илмий-услубий рисола –Т.: Маънавият, 2017.
3. Ҳаракатлар стратегияси асосида жадал тараққиёт ва янгиланиш сари. Рисола. Гафур Гулом номидаги нашриёт матбаа уйи. –Т.: 2017.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги фармони. 2017 йил 7 февраль.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисидаги ПФ-4947-сонли фармонида белгиланган вазифаларнинг ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси ҳудудларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини комплекс ўрганиш натижалари бўйича йиғма таҳлилий материал. –Тошкент, Sano-standart, 2017.
6. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари дадил қадам қўймоқдамиз. Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йиғирма етти йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. 01.09. 2018 йил.
7. Шавкат Мирзиёев: Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. 2021-01-20// (Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 19 январь куни маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалалари бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказилди.)
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 27.12.2018 й. ПҚ-4087-сон Пахта хомашёсини етиштиришда томчилатиб суғориш технологияларидан кенг фойдаланиш учун қулай шарт-шароитлар яратишга оид кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисидаги Қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 31 июлдаги —Пиллачилик тармоғида чуқур қайта ишлашни ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисидаги Қарори.
10. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 6 сентябрдаги 2020-2030 йилларда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган йиғилишдаги маърузаси
11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасини ўрганиш ва кенг жамоатчилик ўртасида тартиб этишга бағишланган илмий-оммабоп қўлланма. -Тошкент, Маънавият, 2019.
12. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига Мурожаатномаси.
13. Каримов И. Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисида., // 2005й. 28 январ.

Adabiyotlar, gazeta va jurnallar

1. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан курашимиз. Ш. Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришни тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. Халқ сўзи, 2016 йил 15 декабрь.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 5 январь куни соғлиқни сақлаш соҳасининг бир гуруҳ етакчи мутахассислари билан учрашувдаги маърузаси. Халқ сўзи. 2017 йил 12 январь.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги Фармони. Халқ сўзи, 2018 йил 4 феврал.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 июндаги «Обод маҳалла» дастури тўғрисида»ги ПФ- 5467-сонли Фармони. Халқ сўзи, 2018 йил 28 июнь.
5. Каримов И. Тинчлик ва осойишталик – барча ютуқ ва марраларимизнинг асосидир. Халқ сўзи, 2013, 10 май.
6. Каримов И.А. Тарихий хотира ва инсон омили– буюк келажагимиз гаровидир. Халқ сўзи. 2012, 10 май.
7. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
8. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
9. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп дугат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
10. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
11. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Туляков Э. Тараққиёт стратегияси маркази материаллари асосида. 2020 йил.
2. Усмонов М. Маънавий ва маданий меросни асрашнинг ҳуқуқий асослари. ЎзДСМИ хабарлари. 2018/1(5) –Б.4
3. Усмонов К. Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашуви. – Тошкент: Молия, 2003.
4. Файзуллаев Т, Саримсоков А. Мустақил Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши (ўқув-услубий қўлланма). - Наманган, 2013. –Б.185.
5. Ўзбекистон мустақиллик йилларида. - Тошкент: Ўзбекистон, 1996.
6. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазасавнинг умумий таҳрири остида. –

Тошкент, 2005.

7. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.

8. Ўлмасов А., Ваҳобов А. Иқтисодий назарияси. - Тошкент: Шарқ, 2006.

9. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик: тарихий таъриба ва ҳозирги замон. Масъул муҳаррир Р.Х.Муртазаева. - Тошкент: Мумтоз сўз, 2010.

10. Ўзбекистон тарихи (1917-1991 йиллар). 2 том. Масъул муҳаррирлар: Р.Абдуллаев, Қ.Ражабов, М.Раҳимов. - Тошкент: Ўзбекистон, 2019.

11. Муртазаева Р.Х. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва толерантлик. Дарслик. - Тошкент: Мумтоз сўз, 2019.

12. Юнусова Х. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва маънавий жараёнлар (XX аср 80-йиллари мисолида). - Тошкент: Абу матбуот-консалт, 2009.

13. Янги Ўзбекистоннинг истеъдодли ёшлари, Илмий ишлар гуламини, Иккинчи китоб. -Тошкент, Таълим нашриёти, 2021. -Б-11.

14. Юсупов Д. Ўзбекистонда ижтимоий ишнинг ривожланиш жараёнлари. Қадрият. - Тошкент, 2012 йил 4 апрель. №34. -Б.3.

15. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. -Т.: Шарқ, 2000.

16. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. -Т.: Ўзбекистон, 1992.

17. Бобожонова Д. Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий муносабатлар (70 80-йиллар мисолида). Қўлланма. - Тошкент: Шарқ, 1999.

18. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.

19. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Мехнат, 2001.

20. Холикулова Х.Ю. Мустақиллик йилларида Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маданий тараққиёти. (Ўқув қўлланма). - Жиззах, 2020.

Dissertatsiya va monografiyalar

1. Нуруллаева Н.К. 1925-2005 йилларда Хоразм вилояти ва Қорақалпоғистоннинг маданий алоқалари. Дисс...тарих фанлари номзоди. - Нукус, 2010

2. Тожибоев М.Т. Ўзбекистон мустақиллиги шаронтида миллий маънавий қадриятларнинг тикланиши ва ривожланиши. Дисс... тарих фанлари номзоди. -Андижон:2001.

3. Аметов Т.А. Қорақалпоғистон Республикасида ижтимоий-сиёсий жараёнлар (1989-2014йй). Дисс...тарих фанлари номз.-Тошкент.,2015.

4. Холикулова Х.Ю. Ўзбекистонда имконияти чекланган шахсларни ҳимоя қилиш сиёсати (1991-2014 йй). Дисс..тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD). -Тошкент, 2018.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.gov.uz – Ўзбекистон Республикаси ҳукумат портали.
2. www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.
3. “Халқ сўзи” газетаси – [www.info XS. Uz](http://www.infoXS.Uz).
4. “Туркистон” газетаси – www.turkiston.sarkor.uz.
5. “Маърифат” журнали – [www.ma'rifat – inform](http://www.ma'rifat-inform).
6. “Жамият ва бошқарув” журнали – www.rzult.academy.freenet.uz.
7. “Мозийдан садо” журнали – [www.moziy.dostlink. Net](http://www.moziy.dostlink.Net).
8. [www. Ziyo.net.uz](http://www.Ziyo.net.uz).
9. [https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_vangi/ta'lim to'grisidagi_vangi_gonun_asoslari_haqida_qisqacha](https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_vangi/ta'lim_to'grisidagi_vangi_gonun_asoslari_haqida_qisqacha)
10. <https://www.norma/uz/uz/>.
11. Илм-фан – мамлакат тараққиётининг муҳим омилларидан бири.
..... <http://med.uz/ses/khorazm/uz/news/detail.php?ID=35778>
12. http://www.biznes-daily.uz/ru/birjaexpert/61221-qoraqalpogiston-respublikasi_iqtisodiyotini-rivojlanish-tendensivalari-va-tizimli-muammolari
13. https://uza.uz/uz/posts/korrupsiyaga-qarshi-kurashish-hamda-jamoatchilik_nazorati-11-02-2020.
14. [meros. uz/uzs/object/](http://meros.uz/uzs/object/).

MUNDARIJA

Kirish.....	3
1-mavzu. «O'zbekistonning eng yangi tarixi» o'quv fanining predmeti, maqsadi va vazifalari. Mustaqillikka erishish arafasida O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar.....	5
2-mavzu. Mustaqil O'zbekiston Respublikasining tashkil topishi va uning tarixiy ahamiyati. O'zbekistonning o'ziga xos istiqlol va taraqqiyot yo'li	28
3-mavzu. Huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati asoslarining barpo etilishi.	49
4-mavzu. Iqtisodiy islohotlar, xususiy mulkchilikning shakllanishi. O'zbekistonda bozor munosabatlarining rivojlanishi.	71
5-mavzu. O'zbekiston respublikasidagi ijtimoiy o'zgarishlar. mustaqillik yillarida O'zbekistondagi ma'naviy va madaniy taraqqiyot. O'zbekistonda ta'lim (respublikada ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar).	99
6- mavzu. Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi	146
7-mavzu. O'zbekiston va jahon hamjamiyati.	167
8-mavzu. Yangilanayotgan O'zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.	199
Glossariy.	232
Testlar.	245
Adabiyotlar.	261

ОГЛАВЛЕНИЕ

Введение.....	3
Тема-1. Предмет, цели и задачи предмета «Новейшая история Узбекистана». Общественно-политические процессы в Узбекистане накануне независимости.....	5
Тема-2. Становление независимой Республики Узбекистан и его историческое значение. Свой собственный путь Узбекистана независимости и прогресса.....	29
Тема-3. Создание основ демократического правового государства и гражданского общества.....	49
Тема-4. Экономические реформы, формирование частной собственности. Развитие рыночных отношений в Узбекистане.....	71
Тема-5. Социальные изменения в Республике Узбекистан. Духовное и культурное развитие Узбекистана за годы независимости. Образование в Узбекистане (реформы образования в стране).....	99
Тема-6. Республика Каракалпакстан в годы независимости.....	146
Тема -7. Узбекистан и мировое сообщество.....	167
Тема-8. Обновляющийся Узбекистана: от национального возрождения к национальному подъёму.....	199
Глосарий.....	232
Тесты.....	245
Литература.....	261

TABLE OF CONTENTS

Introduction.....	3
Topic -1. Subject, goals and objectives of the subject «Modern history of Uzbekistan». Social and political processes in Uzbekistan on the eve of independence.....	5
Topic -2. Formation of the independent Republic of Uzbekistan and its historical significance. Uzbekistan's own path of independence and progress.....	28
Topic - 3. Creation of the foundations of a democratic rule of law and civil society.....	49
Topic - 4. Economic reforms, the formation of private property. Development of market relations in Uzbekistan.....	71
Topic - 5. Social changes in the Republic of Uzbekistan. Spiritual and cultural development of Uzbekistan during the years of independence. Education in Uzbekistan (education reforms in the country).....	99
Topic - 6. Republic of Karakalpakstan in the years of independence.....	146
Topic -7. Uzbekistan and the world community.....	167
Topic-8. Renewing Uzbekistan: from national revival to national upsurge.....	199
Glossary.....	232
Tests.....	245
Literature.....	261